

1478

3706

Let.

~~3591~~

ZAHARIA STANCU

rădăcinile
sint
amare

II

editura

e s p l a

~~2767~~
~~1478~~, 3706
~~359A~~

ZAHARIA STANCU

rădăcinile sint amare

II

ACADEMIA R. P. R.
FILIALA CLUJ
BIBLIOTECA
Secția de
Nr. 4460 14 75

ACADEMIA R. P. R.
FILIALA CLUJ
BIBLIOTECA
Nr. 6638 1959

Fc

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTA

Veniră și zile cu soare la Omida. Îmi bătură în geam. Mă îmbiară să părăsesc odaia, să colind cîmpurile pe care vîntul le zvîntase, să mă bucur.

Una îmi spuse :

— Vino ! Plimbă-te prin soare. Nu vezi că s-a apropiat strîmba de tine ? Destul o să stai la întuneric !

Îmi amintii visul care-mi arătase celălalt tărîm. Răspunsei :

— Și-acolo e lumină, o lumină albă, ca luciul argintului vechi.

— Ca să vezi lumina de sub pămînt trebuie să ai ochi morți. Ochii tăi sînt încă vii, omule...

Nu mai răspunsei. Mă mulțumii să mă întorc și să mă uit afară prin geam. Cerul era albastru. Albastru și înalt și sclipitor de parcă ar fi fost de sticlă. Dar pămîntul rămăsese tot negru. Copacii tot negri rămăseseră. Ciorile, în salcîmi : crau-crau-crau...

Soră-mea mă privi. Adună de pe dușumea maldărele de foi mîzgălite, le rîndui și le așeză pe masă. Dădu abătută din cap. Îmi spuse :

— Nene, nene !... Ți s-au umflat picioarele. Parcă ar fi niște butuci... Și chipul ! Galben ceară ți-a devenit... O să te prăpădești... Și dada Evanghelina spune că o să te prăpădești... Și Filimona...

Îmi păru rău că-mi aduse aminte de Filimona. Aș fi vrut s-o uit. Aș fi vrut să-mi uit adolescența. Tinerețea aș fi vrut să mi-o uit. Cheltuisem pe puțin, poate pe nimic, banii de aur ai celor mai buni ani ai mei... Îi zisei soră-mi :

— Poate că nu... Mai am de scris...

— Mai ai de scris !... Te-ai apucat să-ți povestești viața... Parcă ar fi fost cine știe ce de ea ! Acum, nene, e și cam târziu... Sapa și lopata...

— Poate. Poate nu a fost mare lucru de ea. Poate că e și prea târziu. De aceea și dau zor... Dar aici — și-i arătai foile albe — aici va fi vorba și despre viețile altora...

— Alții !... Totdeauna te-ai gândit prea mult la alții... Ar fi fost bine să te fi gândit și la tine. O dată trăiește omul... Nu de două ori. O dată... Ai trăit ca un ciine. Uneori i-ai mușcat tu pe dușmani. Alteori te-au mușcat dușmanii pe tine. Arăți de parcă ai fi ieșit, ca strigoii, din groapă...

Tăcu un timp. Îmi pipăi fruntea fierbinte. Îmi zise :

— În patul în care te odihnești a murit tata...

— Știu...

— Și mama tot în patul în care te odihnești a murit...

— Știu...

Plecă. Și se întoarse purtînd în brațe un ghiveci de pămînt ars în care crescuse și înflorise o mușcată roșie... Era veștedă, gălbuie, tulpina mușcatei. Ca obrazul meu.

— Deși ne aflăm în mijlocul iernii, mușcata a înflorit, îi spusei.

— Sînt flori care se deschid și înfloresc iarna... Dacă le ferești de frig și le așezi la fereastră, în lumină...

— Da... Dacă le ferești de frig... Și... dacă le așezi la fereastră... în lumină...

Rămas iarăși singur, privii pereții... Unul, doi, trei, patru... Patru pereți avea odaia... Pe unul văzui, într-o ramă veche, un chip tînăr... Părul, stufos... Stufoase, sprîncenele... Ochii, căutînd cu neșaf lumea și lumina... Îmi adusei aminte. Așa fusesem altădată. Acum... Acum semănam cu mușcata. Încercam să înfloresc în miez de iarnă... Flori mîndre și roșii mă străduiam să desfac deasupra tulpinei mele... Atunci... Atunci năzuiam să înfloresc în primăvară... Era mult de atunci... Mult... Nu puteam să uit. Nu aveam cum să uit. Începură să-mi fugă prin față anii, cu fumul lor, cu amăgirile lor, cu nădejtile lor...

Unchiul Tone se uita ponciș la mine. Mai îmbătrînise. Mustățile îi mai albiseră. Acum le purta nepotrivite, zburlete. I se lăsaseră și obrazii. Începuse să chelească. Cu toate acestea mi se părea că seamănă și mai mult la chip cu bunica. Numai că ochii bunicii rămăseseră tot tineri. Vedea uliul cînd se rotea în zbor în slăvile albastre deasupra satului. Cînd avea ceva de cusut băga singură ața în ac. Cît despre mîini, nici vorbă să-i tremure. Ochii unchiului Tone obosiseră. Dacă trebuia să facă socoteli, scotea ochelarii din buzunar și și-i punea pe nas. Strîmb și-i punea. Se chiora prin ei.

După ce-i dădui bună ziua din prag, intrai în prăvălie și rămăsei lângă ușă cu pearca în mână. Îmi era drag unchiul Tone. Erau mulți ani de când știam că pe undeva prin lăuntru meu, unde se iscă și se zbat gândurile, într-un fel, semăn cu el cum semăn și cu aspra-mi bunică de la Cîrloman. De! Cu mulți din vechile spițe din care mă trăgeam semănam. Găseam în mine cîte ceva din firea lor, din visurile lor. Uneori mi se părea că aflu în mine și lacrimile lor neplînses. Aveam de gînd să le înăbuș, nu să le plîng. Nu-mi plăcea să trec drept plîngăcios. Nici nu treceam.

Nu-mi răspunse la bună ziua. Mă măsură de cîteva ori din creștet pînă-n tălpi și din tălpi pînă-n creștet. Văzu că sînt îmbrăcat în straie curate. Mai văzu că am obrazul palid. Și se miră nițeluș că mă tunsesem chilug și că mai purtam și o geantă în mînă. Iar geanta doldora de cărți era. Nu prea știa ce e cu mine. Și nu-i venea să creadă că i-am intrat în birt așa, de florile mărilor, numai ca să-i dau bună ziua. Neamurile lui de pe la țară — țărani proști — îl credeau înstărit. Pe toți oamenii care locuiesc la oraș, cei de la țară îi cred înstăriți. Iar rubedeniile... mai bine nu le-ar fi avut. Cum îi călca una pragul, îi și cerea s-o miluie. Mă bănuia, pe bună dreptate, și pe mine. Osteneala din ochi i-a pierit. Țanțoș ca un dulău care își vede ciolanul amenințat mi-a spus :

— Ce e, mă, beteagule? Ai sfîrșit de colindat lumea? Am auzit că te-ai apucat să colinzi lumea într-un picior! Terchea-berchea!... Ai venit să-mi cazi pe cap?

— Nu, dragă unchiule. Am de dat un examen aici, la liceu.

— Și ce-am eu cu liceul?

— Dumneata n-ai nimic, unchiule. Eu am treabă la liceu. O să rămîn la oraș cam o săptămînă.

— Să rămii.

— Te-aș ruga să-mi îngădui să dorm la dumneata.

— Să dormi !... Și de mîncat unde o să măninci ? Tot la mine ? Ce te-ai gîndit ? Mă duc la Ruși. Nu mă costă nimic. Dorm la unchiul Tone. Mănînc la unchiul Tone..

— Nu, unchiule. De mîncat o să găsesc eu ceva. Am cîțiva gologani la mine. Pentru pîine. Mi-a-junge pîinea.

Unchiul Tone nu se mai uită la mine. Îl furară alte gînduri. Privi strada goală, prin geamul cel mare de lîngă tejghea pe care scria cu litere albe și mari :

LA ANTON
BIRT ECONOMIC
SERVIM CIORBE CALDE
ȘI

MÎNCĂRI CU SOS
GUSTOASE !...
SEARA SERVIM

FRIPTURI
ȘI

MITITEI
AVEM

VIN — ȚUICĂ — SECĂRICĂ

De peste douăzeci de ani unchiul Tone sta zi de zi pe același scaun tare, cu coatele rezemate de

aceeași teighea de pe care s-a șters de mult vopsea, privind, prin același geam, aceeași stradă pavată cu bolovani scoși din apa cu toane a râului care trece pe lângă oraș, aceleași trotuare de cărămidă roșie, tocită.

Nu cutezam să-l mai tulbur cu nici o rugămintă. Poate se gîndea la îndepărtata lui tinerețe, cînd s-a însurat cu mătușă-mea Finica și a luat zestre locul îngust pe care cu greu își clădise casa. Poate se gîndea la timpul petrecut în tinerețe la noi în sat la Omida, unde a pus ban lângă ban. Poate se gîndea la vara în care și-a ridicat birtul și la nădejdlile pe care și le-a pus în negustoria lui. Visase să strîngă avere unchiul Tone. Abia avusese cu ce trăi. Casa i se umpluse de copii. Apoi mătușă-mea Finica murise. O iubise? Poate. Nu l-a mai prins nimeni uitîndu-se la o altă femeie, după moartea nevestii. Poate i se uscaser inima. Ca iasca. Nu știam atunci că mai tîrziu o să mi se usuze și mie inima.

Era tîrziu după-amiază și birtul unchiului Tone tînjea după mușterii. Vară-mea Vastea, care se făcuse mare, avea părul blond, lung, cîrlionțat. Din mucoasa pe care o știam, care îmi sărea în cîrcă, îmi ciufulea chica și îmi răsuca urechile, ieșise o mîndrețe de fată. Numai de n-ar ocoli-o norocul !... Ca mai toți ai casei, ajuta și ea la negustoria unchiului Tone... Atunci mătura prăvălia, așeza scaunele pe mese cu picioarele în sus, scutura praful de pe polițe. Îi era rușine să se uite la mine. De tăcerea unchiului Tone îi era rușine, dar nu crîcnea.

Dincolo, în bucătărie, vasele ieftine ale birtului le spăla vară-mea Nigrita. O, ce înaltă era, cu mijlocul subțire, ca tras prin inel. Părul șaten îl avea, iar pe undeva pe la ochi, pe la gură, semăna cu mama cînd era tînă. Mi-era milă de mîinile vară-mi Nigrita. Erau mari, roșii, umflate. Poate pentru că le ținea toată ziua în apa caldă în care spăla sute și sute de farfurii și de pahare. Plăcut îi era glasul. Și mă simțeam pierdut cînd o ascultam cîntînd.

Acum, în vreme ce unchiul Tone tăcea, vară-mea Nigrita cînta un cîntec vechi. O mai auzisem eu cîntînd cîntecul acela, demult, tare demult, înainte de război, cînd eram micșor și slugăream la Bănică Vurtejeanu, la Mielu Gușă și la toți ceilalți stăpîni pe care-i mai avusesem la Rușii de Vede. Atunci, da, cîntecul era la modă. Dar acum, în întinsul și prăfuitul și melancolicul oraș, poate că numai vară-mea Nigrita îl mai cînta. Era legat cîntecul de adolescența ei pe care și-o petrecuse în curtea unchiului Tone — curte îngustă și lungă, umbrită de un singur măr zbîrcit, căruia acum îi plesnise de tot coaja și i se uscaseră, în afară de două sau trei, ramurile îmbătrînite.

Dracul să mă ia, îmi spusese, dar nu știam pentru ce, cînd intrînd în curte cu puțin mai înainte și revăzînd mărul, după atîția ani, mi se păruse că văd o fată bătrînă cu urechile clăpăuge și cu dinții căzuți. Îmbătrînesc luceferii. Îmbătrînesc și fetele. Și arborii îmbătrînesc. Cînd trăiești la sat, nu prea bagi de seamă că arborii îmbătrînesc. Lîngă cei bătrîni, răsar alții, și cresc, cu frunzișul proaspăt și

verde, cu tulpinele pulsînd de sănătate. Arborii tineri acoperă cu tinerețea lor bătrînețea celor din jur, pe care securea nu întîrzie să-i doboare. Dar într-o curte împrejmuată de ziduri crăpate cum era curtea unchiului Tone, cu tencuiala mîncată de ploi, un pom singur e mai frumos parcă dacă e tînăr. Și e deznădăjduitor de trist cînd îmbătrînește, și scoarța prinde bube.

Timpu mergea către toamnă. Orașul era scaldat în soare ca și cîmpul pe care îl străbătusem ca să ajung pînă aici. Dar, între atîtea ziduri și acoperișuri lumina soarelui era mai galbenă parcă decît lumina care scâldea cîmpurile. Mai galbenă și, poate, intrucîtva mai tristă, ca și vară-mea Nigrita care cînta încet, aproape șoptind :

Și-atunci a plecat la război

Călin cel mai tînăr băiat.

A plecat la război...

Ca să-și curme gîndurile care-l măcinau, unchiul Tone și-a umplut o halbă. Berea, scoasă din butoiul pus la gheață, era rece. Gulerul halbei creștea, se umfla. A sorbit-o pe nerăsuflete. Cu dosul mîinii și-a șters mustățile de spumă. Răcorit și pogorît pe pămînt, și-a adus aminte de mine.

— Și de mîncat unde spui că vrei să mănînci ?

— O să văd eu.

— Ce să vezi ? O să aciri în fiecare zi la masa mea. Cară-te.

Vastea s-a oprit din scuturat, s-a uitat la mine. A tăcut și glasul din bucătărie. Voiam să plec. Nu puteam. Îmi simțeam picioarele grele. Parcă aș fi

fost lipit de scîndurile îmbibate cu praf ale duşumelei birtului. Mai aşteptam un cuvînt. Nu venea cuvîntul.

Văzînd că rămin neclintit, unchiul Tone s-a răstit :

— N-auzi ? Cară-te !

Din prag m-am întors şi i-am spus dulce, dulce de tot :

— Mulţumesc, dragă unchiule. Din toată inima.

Halba a zburat pe lîngă urechea mea şi s-a spart în ţandări în mijlocul străzii. Noroc că nu m-a lovit cu ea în cap. Era cît pe-aci. Am zîmbit. Şi mi-am spus : „Sînt plin de noroc. Plin de noroc. Mă puteam alege cu capul plin de sînge. Numai atît îmi lipsea. Să umblu bandajat !”

Bucuros că scăpasem ieftin, am luat-o către grădina publică. O ! Ruşii... Ruşii de Vede ! Oraş !... Păcat că nu-l cunoaşteţi. Păcat mai ales că nu l-aţi cunoscut în anii în care eu am trăit acolo... Rămăsese aşa cum îl ştiam. Tot aşa ! Numai oamenii mi se păreau a fi alţii. Poate pentru că mai îmbătrîniseră şi ei. Pe mulţi nu-i cunoşteam. În locul celor care se mutaseră sub coastă şi dormeau acolo liniştiţi, nemaizbuciumîndu-se pentru negoţul lor, veniseră şi se statorniciseră la centru alţii, de pe la mahalale, de prin satele apropiate.

*Bate clopotul din limbă,
Lumea se schimbă...*

Şi eu mă mai schimbasem de cînd plecasem din Ruşii de Vede. Trecuseră şi pe lîngă mine anii şi

mă crescuseră. Trecuse și războiul. Devenisem un băiețandru înalt și slab. Dar obrajii tot galbeni și plini de pete îmi rămăseseră. Apoi... Apoi... Cu cât crescusem, vechiul meu beteșug se agravase. Greu tîram după mine piciorul. Uneori mi se părea că nici nu mai face parte din trupul meu. Îmi atîrna de șold bleg și rece, ca un lucru străin. Devenea al meu numai cînd mă durea. Dar cu durerile fizice mă obișnuisem. Puteam să lucrez cu brațele, puteam să scriu, puteam să citesc, puteam să învăț, fără să le iau prea mult în seamă.

Am trecut pe lingă „Înger“. Mi-am adus aminte cu plăcere că altădată slugărisem un timp în această prăvălie cu haine pentru morți și cu sicrie. Moda se schimbuse. Chiar hainele pentru morți aveau acum altă croială. Numai sicriile își păstrasera vechea lor formă : lungi, înguste, cu capacul ușor boltit. Firma rămăsese aceeași. Jupîn Gușă încă nu simțise nevoia s-o înnoiască. Aceeași rămăsese firma. Numai că îngerului îi căzuseră aripile și-i rămăseseră agățate de umeri doar flendurile pelerinei. Vopseaua albă o rosesese ploaia. Se mai vedeau doar cîteva litere răzlețe...

M-am gîndit că jupîn Mielu Gușă ar fi trebuit să dea firma jos și s-o trimită, în schimbul cîtorva gologani, la reparat. Un înger fără aripi, chiar picțat, nu e atractîos. Iar o firmă cu literele șterse face o impresie proastă. Mai știam că în oraș se afla un bun pictor de firme. Altădată, cînd mai trăisem eu pe aici, îl văzusem deseori. Era tînăr pe vremea aceea. Și abia se întorsese de la niște școli din străinătate. Începutul războiului îl silise să se

întoarce. Purta lavalieră și o pălărie cu margini mari. Și mustață subțire purta. Lipită pe buza de sus. Pictorul !... O raritate a orașului. Îl chema Caba. Și după cîte pricepeam, năzuise și mai năzuia încă să devină un artist ilustru. Locuia pe lîngă cimitir, într-o căsuță cu acoperiș țuguiat, verde. Pe înserate, se plimba de unul singur, îngîndurat, pe strada principală. Își ridica ochii și zîmbea de cîte ori trecea pe lîngă statuia generalului Mantu. O găsea, fără îndoială, de prost-gust. Mulți îl luau în rîs. Orașul era al măcelarilor și al cojocarilor, al tăbăcarilor și al negustorilor de piei de cloșcă.

— Ce mai vrea și ăsta ? Ce ne trebuie nouă pictor ? Avem doi fotografi care ne trag oricînd în poză, la minut și pentru mărunțiș...

În orașul întins cît șapte sate, cu case mărunte ascunse în fundul grădinilor, nu trecuse mult și tînărul pictor încetase de a mai stîrni vreo curiozitate. Picta peisaje, copii zdrențăroși de prin mahala, cerșetori picta. O dată s-a apucat și a schițat niște hoți pe care îi purtau pe străzile orașului, în lanțuri, jandarmii. L-au chemat pe undeva și l-au bătut. Tablourile și le expunea uneori în vitrina librăriei, unde vindea cărți de școală, creioane și penare, nenea Papagal. Nimeni nu se oprea să le privească și nimeni în tot orașul acela nu se gîndea să i le cumpere. Le bătea soarele pînă le decolora. Atunci venea pictorul, le lua, le înfășura în jurnal și le ducea acasă.

Pe urmă, au început să-i dea pictorului comenzi de firme. Le-a primit. Gură de om, gură de de cîine, cere pîine. Cînd a început să lucreze firme, ruși-

nîndu-se, poate, nu-și scria numele pe ele. Mai tîrziu i s-o fi părut că totuși munca mîinilor lui nu trebuie să rămînă anonimă. Semna firmele pe care le lucra cu inițiale. A sfîrșit prin a le iscăli cu numele întreg : Constantin I. A. M. Caba. Caretașului Tibor Ioșca-Fiul, care își avea atelierul în apropierea băcăniei lui Bănică Vurtejeanu, îi făurise cu mult meșteșug o firmă pe care desenase în multe culori, alături de un vechi landou roșu cum nu mai comanda nimeni de multă vreme, o mîndră și sprintenă căruță țărănească din acelea care plac atît de mult oamenilor noștri de la Deliorman. Imaginea acestui landou roșu, de modă veche, care parcă zbură singur și gol prin albastre văzduhuri, mi-a rămas mulți ani în amintire pînă tîrziu de tot cînd am scris poemul *Landoul roșu* în care spuneam :

*Prin păduri de porumb
Landoul roșu ne legăna,
Inima mea lingă inima ta,
Negru hulub lingă negru hulub.*

*Norii, cîți au trecut peste noi,
Cu viscolul, cu soarele, împreună s-au dus
Către colina dinspre Apus.
Doar noi în neguri, în ploi.*

*Dar roșul, eternul nostru landou
Ne poartă mereu înainte, ne poartă.
Se-nchide o poartă, se deschide o poartă
Peste sufletul vechi, peste sufletul nou...*

Nu mă plimbasesm niciodată cu nimeni într-un roșu landou. Și nici nu aveam să mă plimb... Pictorul Caba care vegeta, căruia nimeni nu-i cumpăra

pînzele, pe firma gălbuie a lui Bănică Vurtejeanu zugrăvisese cîțiva drobi de sare, alături de un butoi cu păcură. Lîngă butoi schițase, în glumă parcă, un ștreang. Voia să spună că în prăvălie se găsesc de vînzare și funii. Auzisem de la rușani că pictorul Caba începuse să-și piardă vederea.

Să fi văzut o dată lumea cu frumusețile ei, cu de-alde Mielu Gușă și de-alde Stănică Paleacu, devenit de cîțiva ani stăpînul orașului, și apoi să n-o mai poți vedea... Sub „Înger”, pe aceeași bancă strîmbă pe care îmi odihnisem de atîtea ori oasele înșirate, iată-l — parcă putea să lipsească? — sta tolănit la soare și moțăia fostul meu patron Mielu Gușă. Era neras de cîteva zile. Și peri albi îi răsăriseră și lui în barbă. Cînd am trecut pe lîngă el, fără voia mea, mi-am scos pălăria.

— Bună ziua, jupînule Gușă.

— Bună...

Și-a ridicat spre mine ochii pe jumătate adormiți. Apoi și i-a lăsat repede în jos. Nu-l interesam. Parcă nu mă văzuse niciodată. Am mers mai departe. La librărie m-am oprit. M-am uitat la noutățile din vitrină, care de mult nu mai erau noutăți, și l-am întrebat pe un băiețandru care sta pe prag și căsca dacă n-aș putea să vorbesc cu nenea Papagal. Mi-ar fi făcut atîta bucurie să-i văd nasul lung și întors și să-i aud vorba caldă. Băiețandrul cu mustață răsucită la vîrfuri m-a privit mirat.

— Dar pe ce lume trăiești dumneata, măi băiete?

— Pe lumea asta.

— Și vrei să vorbești cu nen-tău Papagal?

— Negreșit.

— Atuncea... scumpule, trebuie să te ostenești să zbori nițeluș pînă ajungi la poarta raiului. Și acolo să bați cu degetul în ușă și să-l rogi pe sfîntul Petru să te lase să intri înăuntru...

— A murit nenea Papagal ?

— He, he, să fii dumneata sănătos.

— Cînd ?

— În timpul războiului. Atunci cînd au ocupat nemții orașul.

Eu aveam timp de pierdut, iar vînzătorul fără clienți chef de vorbă avea, M-am uitat în jur, m-am uitat... Parcă se mai aflau pe aci și alte prăvălii. Cafeneaua domnului Miltiade... magazinul „La mi-reasă” și... Un sfert de stradă era ars. Rămăseseră cîteva ziduri negre... Războiul... Îmi aminteam. Nu avusese loc nici o luptă, nici în preajma orașului, nici în oraș. Soldații noștri, după ce fuseseră rupte fronturile de pe Carpați și cele de pe Dunăre, se retrăseseră cu chiu, cu vai spre Moldova. Nemții ocupaseră cea mai mare parte din șesul Munteniei, fără să dea mari bătălii. În Rușii de Vede intraseră într-o zi umedă și vînată de octombrie. Poate că în aceeași zi chiar în care intraseră în satul nostru Omida. Cum patrulele lor nu semnalaseră trupe, cavaleria bavareză înainta pe strada principală venind dinspre soare-apune, fără nici o grijă. Orașul părea pustiu. Strada moartă părea. Oamenii, înfri-coșați și triști, se cuibăriseră prin case și trăsaseră obloanele. Pe neașteptate ieșise dintr-un gang un tînăr și trăsese cîteva gloanțe. Căzuse de-a berbe-leacul de pe cal ofițerul din frunte care purta coif lucitor de război pe cap. Tînărul, care nu fusese al-

tul decît blajinul nenea Papagal, prins de ulani și cercetat, declarase că el trăsese cu pistolul în nemți pentru că nu putea răbda rușinea de a-și vedea țara sub călcii și orașul lui ocupat fără a se încerca o mică apărare. Îl impușcaseră. Orașul fusese pus la mare amendă, iar străzii principale unde avusese loc atentatul îi dăduseră foc. Arsele în parte strada. Rușanii, de cîte ori își aduceau aminte de nenea Papagal, îl înjurau. Fără isprava lui orașul ar fi rămas întreg, iar ei nu ar fi fost siliți să plătească amendă...

— Era cam țacănit la cap nen-tău Papagal...

Toamna era de aur și de aramă. Castanii bătrîni, cu coroane rotate, păreau de flăcări în lumina amurgului roșu. Așteptam ca din mijlocul acestor flăcări să aud, ca în străvechea legendă biblică, vorbindu-mi îngerul Domnului... Nu mi-a vorbit nici un înger... Au trecut, una după alta, la pas, două căruțe țărănești la care erau înhămați cai costelivi.

— Strugurii... Strugurii... striga țăranul care mergea pe lîngă prima căruță.

Cel ce venea după el îi făcea concu'ență :

— Pepenii... Luați pepenii... zemoșii... Luați lubenițele... Lubenițele...

Am plecat de lîngă vorbărețul flăcăiandru și multă vreme am umblat haihui pe străzi și pe uliți. Cunoșteam toate casele, toate porțile le cunoșteam. Cunoșteam pînă și copacii. Numai pe cei tineri nu-i cunoșteam. Seara pogora peste oraș și mă apăsa de parcă fumuriul ei ar fi fost de plumb. De unde vine oare seara cu întunericul ei fumuriu, vestind greul întuneric al nopții ? Poate că vine, ca și vîn-

tul, de dincolo de marginile pământului. Poate că vine mai de aproape, din cîmpuri. Poate că vine chiar din pădurea de dincolo de rîu, ca o pasăre cu mii de aripi.

S-au aprins lumini mărunte și rare. Mă plimbam pe sub copacii drepți, groși și înalți ai parcului. Căldura era încă înăbușitoare. Aș fi vrut să mă așez pe o bancă. Dar băncile erau ocupate de alții care veniseră aci înaintea mea. Mă dureau oasele. Îmi intraseră unul într-altul de atîta umblet. Rîvneam să mă întind undeva. Să mă odihnesc. Să prind puteri. Îmi plăcea atît de mult să stau lungit pe pămînt, culcat în iarbă! De cîte ori mă culcam în iarbă, mi se părea că pămîntul îmi dă cu generozitate ceva din forța și din tăcerea lui. Din tinerețea lui fără de bătrînețe. Din liniștea și din răbdarea lui fără de margini. Alteori, mi se părea că pămîntul tăcut pe care-l călcam cu sfială chema lingă el pămîntul însuflețit din făptura mea. Și-l ademenea cu odihna fără sfîrșit. Atunci nu-mi mai plăcea pămîntul. Călcam pe el ca și cum aș fi călcat pe jar. Și mă temeam să mă întind pe pămînt. Mă temeam că odată culcat nu mă voi mai putea desprinde de țărîna care mă ademenea să devin țărînă.

În seara aceea însă, ostenit, aș fi vrut într-adevăr să mă lungesc pe pămînt, să trîndăvesc un timp pe iarbă. Dar parcul din Rușii de Vede nu avea nici un boschet în care m-aș fi putut aciui. Numai copaci înalți și drepți avea. Cu vîrfurile încremenite în aerul viscos de seară de toamnă.

Dintr-o dată nu mi-au mai plăcut umbrele parcului. Cunoscusem de-a lungul drumurilor mele prin

lume parcuri mai întinse, mai gătite și mai bogate, mai strașnic păzite, dar în care izbutisem totuși să gădesc culcuș și odihnă. Și nu numai pentru o noapte.

Plin de sila pe care mi-o dăruia sleiala trupului, m-am reîntors în oraș și am trecut fără nici un gând din nou pe lângă fereastra birtului economic al unchiului Tone. Am aruncat o privire înauntru. Și am văzut-o la teighea pe vară-mea Nigrita. Acum birtul era aproape plin. Mușteriii consumau. Făceau gălăgie. Vară-mea Nigrita m-a ochit și mi-a făcut semn să intru. Am intrat. Fum, fum acru. Miros de mititei, miros de friptură, miros de pâine proaspătă.

Grătarul sfîrîia ademenitor.

— Darie, treci dincolo, la bucătărie. Să-ți dea Vastea ceva de mîncat.

— Dar iubitul meu unchi ?

— A plecat pînă la măcelărie.

M-am strecurat ca un cîine bătut în bucătărie. Acolo se aflau în treabă Vastea și încă o femeie bătrînă, grosă, pe care n-o mai văzusem pînă atunci, grataragioaica. Vastea a luat o bucată de pește prăjit și un codru de pâine. Le-a înfășurat într-un jurnal și mi le-a dat.

— Du-te, vere. Că dacă te prinde tata cu mîncarea la subțioară ne omoară.

M-am simțit umilit și netrebnic. Mi-am urit trupul care ostenea și-mi cerea cu stăruință să-l arînesc. De ce eram osîndit să rămîn mereu robul lui ? O ! Dacă aș fi putut să mă lepăd de el și totuși să trăiesc, să trăiesc... Să fiu umbră, dar să văd

și să aud. Umbră să fiu, dar să gîndesc și glas de vioară să fie glasul meu...

M-am izbit de un om cu baston și gambetă.

— Ești orb ? Boule !...

— Ba tu ești bou...

A ridicat bastonul să mă lovească.

Mi-au pierit gîndurile mohorite. S-a trezit în mine sălbăticiunea care-și iubea pielea și se încorda să și-o apere. Am scos fulgerător șișul din buzunar și am făcut să i se vadă vârful.

— Dă !...

A mormăit ceva și și-a văzut de drum.

Peste oraș, peste cîmpuri, peste lume se lăsase noaptea. M-am strecurat pe lîngă zidurile pe care le cunoșteam și, cînd am trecut pe lîngă felinare, am văzut cum se ține umbra după mine. De obicei, dacă mă aflam într-un oraș și nu găseam unde să dorm, pașii mă duceau singuri spre gară. Tot așa am făcut și atunci. Între oraș și gară, pe o străduță lăturalnică, se sprijineau una de alta noile case cu fete ale tîrgului. Felinarele își aruncau în străduță luminile lor plăpînde. Auzeam chicote. Auzeam înjurături. Auzeam și cobze scărpinate. Am trecut mai departe. Am ajuns la gară și m-am așezat în sala de așteptare pe o bancă. Am început să înghit hulpav mîncarea.

La orice oră din zi și din noapte, în gările orașelor din provincie, dădeam peste cîțiva oameni care așteptau. Unii așteptau un tren care întîrziase. Alții un tren care trebuia să se formeze și să plece. Erau destui care așteptau pur și simplu să treacă

timpul. Unii aşteptau să treacă numai noaptea. Căci pretutindeni se găseau oameni pe care căderea întinericului îi speria pentru că nu aveau unde dormi. Am auzit pe cineva lîngă mine spunîndu-mi :

— Poftă bună.

Nu băgasem de seamă cînd venise, cînd se aşezase. Am întors capul şi m-am uitat. Era un unchiaş adus niţeluş de spate, care ţinea o traistă goală pe genunchi, legată la gură şi prinsă de un toiag. Umerii obrazilor îi erau ieşiţi şi sprîncenele stufoase.

— Mulţumesc, moşule.

— Nu cumva ai o ţigare ?

M-am căutat prin buzunare, am scos pachetul în care se mai aflau cîteva ţigări şi chibrituri şi i le-am întins.

— Să te ţină Dumnezeu. N-am mai tras tutun de ieri.

Fuma cu sete. Trăgea fumul adînc în piept, îl ţinea cîteva clipe în plămîni, îl arunca afară pe nări. După ce-a fumat de n-a mai rămas nimic din chiştoc, unchiaşul a început să-şi treacă mîinile cînd pe un genunchi, cînd pe altul. Îi cam tremurau mîinile. Nu apucasem să mănînc coltucul de pîine în întregime. Nici peştele nu-l mîncasem tot. Bătrînul se uita stăruitor la fişia de jurnal în care înfăşurasem restul mîncării. Îi tremurau şi buzele.

— Nu ştii dumneata unde se află pe aici o cişmea ? Mi s-a cam făcut sete.

— La capătul peronului, în dreapta. Dar apa ai după ce s-o bei ?

— Nu prea. Dar câteodată, poate c-oi fi știind și dumneata, apa potolește foamea.

— Poftim...

— Să trăiești, domnule.

Nu prea semănam eu a domn, dar în sfârșit...

Cum nu aveam ce face, în vreme ce bătrînul de lîngă mine clefăia resturile de mîncare pe care i le dădusem, zgîiam ochii la afișele colorate care împodobeau pereții sălii de așteptare. Pe unul scria : „Petreceți-vă vara la Sinaia. Cazinou. Dans.” Pe altul : „Veniți cu noi la mare”. Afișul care ne chema la Sinaia înfățișa un peisaj cu munți și brazi și o vilă cochetă cu ferestre larg deschise în soare. Afișul care ne poftea la mare ne arăta o plajă în-sorită de pe care surîdeau două fetișcane bronzate, în costume de baie. Al treilea afiș ne îndemna să luăm înainte de masă un aperitiv și să nu uităm să bem negreșit un Martini. Mă gîndeam : nu mi-ar strica Sinaia. Nici marea nu mi-ar strica. Iar un Martini...

Sub afișe, rezemați de zid, stăteau ciuciți cîțiva soldați cu armele întinse la picioare. Moțăiau unul cu capul pe umărul celuilalt. Erau negri ca pămîntul la față. Prin bocancii scîlciați, cu boturile desfăcute, li se vedeau degetele picioarelor. Moletierele păreau culese de prin gunoaie. Pantalonii boțiți, plini de petice. Tunicile, soioase, de nici nu le mai puteai ghici culoarea pe care o avuseseră cîndva, cînd fuseseră îmbrăcate întîia oară de alți soldați. Unul din grup, cu gura larg deschisă, sforăia. Nu trecu mult și adormiră și ceilalți. Și adormind căzură într-un somn adînc și lin. Rumîinii de pe la

țară dorm oricum. Întinși pe pământul tare ca piatra, cu mâinile sub cap cînd e cald și cu picioarele larg deschise, zgribuliți și făcuți covrig cînd vremea e rece. Dorm și pe un scaun ori pe un colț de bancă. Și somnul lor e totdeauna adînc, pentru că adîncă e oboseala trupurilor.

Unchiașul clefăia lîngă mine mestecînd îndelung, de parcă ar fi vrut să se amăgească singur. Prolungind mestecatul, el își crea, fără îndoială, iluzia că mănîncă mult, că mănîncă pînă la saț. În sfîrșit, cînd se sătură de mestecat și înghiți ultimul dumaticat, îmi spuse mulțumit :

— Ei, domnule, acum știu și eu că am după ce bea apă.

Străbătu peronul gol, căută cișmeaua, bău, se răcori pe obraz, își spală mâinile, și le șterse pe nădragi și se întoarse. Îl întrebai, ca să mai omor timpul :

— Pleci undeva cu trenul ?

— Cu trenul ? Cum o să plec cu trenul, domnule ? Cu ce să cumpăr bilet ? N-am chioară în pungă.

— Atunci ?

— Îmi voi lua picioarele la spinare mîine dimineață și voi pleca pe lîngă linie, în sus, către Parepa.

— Ce te-a adus la oraș ? O judecată ? O supărare ?

— Nu, domnule. M-a ferit Dumnezeu de judecăți. Nu sînt cîrcotaș. Am venit să-l văd pe fiu-meu.

— Trăiește aici la Rușii de Vede ?

— Aici. E avocat. Poate c-oi fi auzit dumneata

de dumnealui. Îl cheamă Olimpie Chelu. Grozav avocat, domnule. Ce de mai parale cîștigă!... Parc-ar avea guriță de aur. Cînd începe, domnule, să vorbească, nu mai poate să-l oprească nimeni. Se oprește singur cînd isprăvește să spună ce are de spus.

— Și l-ai văzut ?

— L-am văzut. La poartă, cînd pleca la judecătorie cu o droaie de împricinați după el.

— De ce la poartă ?

— În casa lui nu intru.

— Cum nu intri în casa fiului dumitale ?

— D-apăi cum să intru, domnule? Fiul meu e domn. Are și cucoană. Și cucoana e cam supărăcioasă. Cum mă vede sare cu gura pe mine.

— Și vii des la oraș să-ți vezi feciorul ?

— Destul de des, că mi-e dor de el. Două poște și jumătate de la mine pînă la Ruși, nu sînt cine știe ce... Merg două zile. Merg cam încet, că nu mă mai țin puterile cum mă țineau în tinerețe. Vin la oraș. Dau ocol casei băiatului. Stau lîngă un gard sau lîngă un zid. Îl văd cum pleacă. Uneori stau și aștept ca să-l văd și cum se întoarce de la judecătorie. Grozav avocat fiu-meu, domnule! Pleacă la judecătorie cu o landră întregă după el. Se întoarce acasă cu altă landră. Îi bagă în casă. Stă cu ei de vorbă. Îi ușurează de gologani. Înainte de a intra în casă, trece pe lîngă mine. Îi zic și eu : „Bună ziua, domnule Olimpie!“ „Bună ziua, moșule“, îmi răspunde. De ! Bine face. Nu trebuie să-l vadă clienții că e băiat de om sărac lipit. Mai mă-nvîrtesc prin tîrg, și-o iau spre casă.

— Atita tot ?

— Atita. Mi-e dor de fecior ? Vin și-l văd. Mi-as-timpăr dorul și mă-ntorc la babă. Să știi, domnule, grozav avocat feciorul meu. Dacă-i avea vreun proces, la el să te duci. Chiar dacă omori om, Olimpie Chelu, fiu-meu, te scapă. De furțișaguri, nici nu mai vorbesc. El e tata hoților. Cu gurița lui de aur îi scoate basma curată. Să nu-l uiți, domnule, Olimpie Chelu îl cheamă. Pe mine Carp Chelu. Și să-ți mai spun ceva : acum s-a băgat în politică cu unu vestit : Mitiță Bîrcă. Oi fi auzit dumneata de dumnealui. E unu chior. Și cu Stănică Paleacu de-aici din Ruși. Poate că ai auzit și de Paleacu...

— Am auzit.

— Păi cum să n-auzi ? Dacă fac politică... Pe domnii care fac politică îi cunoaște toată lumea... Ferice de ei...

Îmi venea greu să-ndur mirosul muced al gării. Mă supărau pereții coșcoviți și afumați ai sălii de așteptare. Dușumeaua mă supăra. M-am ridicat și am plecat. Gara, aproape pustie. Numai în restaurant, telegrafistul cu doi-trei macagii ciocneau țoiuri cu secărică. La teighea sta țanțoșă o femeie înaltă și blondă, cu fața uscățivă, ciupită de văr-sat. Mi se păru că o cunosc de undeva. Dar nu-mi adusei aminte de unde. Poate din pricina osteneii nu-mi aduceam aminte. O să-mi treacă osteneala. Știam că dincolo de gară se întindea zăvoiul pe lingă care curge Vedea. Cunoșteam drumul. Am apucat-o într-acolo. Ceva mai departe, am văzut o uriașă pată de umbră, pădurea. M-am oprit și i-am auzit freamătul ușor. Noaptea era caldă. M-am

depărtat de magaziile gării pînă cînd am simțit sub tălpi iarba sălbatică. M-au copleșit dintr-o dată luminile albastre și tremurătoare ale slăvilor cerului. Mi s-a părut înalt cerul. Și senin mi s-a părut. Nisipul de pe malul apei era mărunt ca făina. Moale și căldicel. M-am ferit de tufișurile de iarbă săracă și aspră care foiau de gușteri și șopîrle. Mi-am făcut o pernă de nisip și m-am tolănit. Somnul venea, îmi da tîrcoale cu pași de vulpe. Nu voia să se lipească de mine. Se îndepărta. Și iarăși se apropia. Întindeam mîinile după el să-l prind. Dar poți să prinzi somnul cu mîinile? Poți să prinzi vîntul? Poți să prinzi timpul?... Am început să număr stelele. Și tot numărîndu-le, am adormit. Peste mine a început să curgă, ca o uriașă apă neagră, noaptea proaspătă...

A doua zi dimineața, pe cînd mă îndreptam spre oraș, am întîlnit-o pe lîngă uzina electrică pe Zoie. După ochii ei mari și verzi ca iarba luncii am cunoscut-o. Mi-am ridicat pearca și am salutat-o.

— Bună ziua, i-am spus abia șoptit.

Nădărduiam să nu mă vadă. Să nu mă audă nădărduiam. Și am simțit că intru în pămînt. Că mi s-au aprins obrazii am simțit.

— Bună ziua, mi-a răspuns.

Și s-a oprit. M-am oprit și eu.

— Tu...

— Da, eu.

— De cînd nu ne-am văzut!

— De șase ani.

— Ce înalt ai crescut.

— Și tu ai mai crescut.

— Nu cît tine.

— Ai crescut destul, îi spun. Fetele nu trebuie să fie prea înalte.

— Dar nici bondoace.

— Nu. Tu nu ești bondoacă.

— Slavă Domnului. Nu sînt.

A căzut între noi tăcerea, o clipă, două, trei. Obrazul îi era palid, plin de pete mari. Pîntecul, mare, mare, rotund. I se umflase. Purta o rochie albastru-deschis. O rochie ușoară de vară. Scria ceva cu vîrfurile pantofului pe trotuarul de cărămidă roșie.

— Știi, tu, eu... eu... m-am măritat.

M-am uitat la pîntecul ei gata să plesnească.

— Mi-am închipuit. Dar cînd te-ai măritat?

— Acum doi ani. Am și născut o fetiță. Și... și... o să mai nasc una.

— Poate o să naști mai multe.

— Poate. Pandeale ține să avem copii mulți. Vrea și băieți. Zice că dacă nu-i nasc și băieți, mă lasă... Zice că sînt pline drumurile de fete mai cevașilea ca mine, zice că numai să vrea și vin la el stol...

— Așa zice Pandeale?

— Așa... Dar... tu... știi ceva?

— Ce?

— Vino într-o zi pe la noi. Cînd vrei. Stau toată ziua acasă. Cu mama. Tata nu mai trăiește. Mama a vrut bărbat la casă. M-a măritat.

— Fetele trebuie să se mărite.

— Da. Nici nu m-a lăsat, tu, să mă bucur de tinerețe. Pandele, toată ziua cu prăvălia. Vino să mai stăm de vorbă. Vreau să mai stau și eu de vorbă cu un om... Tot cu mama... Tot cu mama... Mi s-a acrit, tu...

Îi tremurau buzele. Și buzele îi erau albe.

— Scuză-mă, am să plec. Am ieșit așa, nepregătită, doi pași. De unde era să bănuie că am să te întilnesc? Credeam că te-ai pierdut pe undeva prin lume. Am aflat de la vară-ta Nigrita că ai umblat mult prin lume... Să-mi spui și mie, tu, cum e lumea...

Acum mie îmi tremurau buzele.

— Am să vin mâine. Spre seară.

— Te aștept, tu... Dar să nu mă faci să te aștept degeaba...

Oriunde mă duceam, la orice poartă băteam, cum deschideam gura eram întrerupt și întrebat :

— Ai patalama ?

— N-am.

— Fără patalama... Om de serviciu... Dacă-ți convine !

— Bine, dar eu...

— Poți să fii doldora de carte. Dacă n-ai patalama la mână, degeaba !... Ori... stai... stai... Poate ai niscaiva rude la Ierusalim...

— Nu am. Rudele mele...

— Opincari ?

— Opincari... cînd au opinci...

— Regretăm, băiatule...

Mă hotărâsem să dau examene. Să devin și eu un om cu patalama.

La Ruși, se înființase de curînd un liceu. Mă hotărâsem să-mi dau acolo examenele. Înscrierea o trimisesem prin poștă. Liceul funcționa în clădirea unei foste școli primare, la mai puțin de cincizeci de pași de statuia din centru a generalului Mantu. I-am dat de urmă. Curtea liceului era largă, prăfoasă. Și plină de băieți și de fete. Și încă, ce mai băieți... Și încă, ce mai fete... Unii, cu mustață groasă ca vrabia, erau bărbați în toată legea. Cît despre fete... Lîngă ghindoace se aflau destule care de mult ar fi trebuit să fie neveste cu copii legați de poale. Cîțiva măgădani stăteau pe lîngă ziduri răsfoind cărți. Alții, gălăgioși, discutau în grupuri, se îmbrînceau, jucau leapșa. Doi, băteau mingea.

Nu cunoșteam pe nimeni și mă simțeam străin. Mi se părea că, înalt cum eram, cînd vor afla ceilalți că m-am prezentat să dau examen pentru clasa întîii, vor rîde pînă se vor prăpădi de mine. Dar m-am scuturat lesne de teamă. După cărți și discuții mi-am dat seama că erau mulți mai în vîrstă decît mine chiar care veniseră să dea examen tot de clasa întîii... Băieți de la țară, sau de pe la marginea orașului. Așa cum am spus mai înainte, liceul fusese înființat de curînd în urma insistențelor pe care orășenii le făcuseră pe lîngă Stănică Paleacu, deputat, în care mulți vedeau un viitor ministru. Rușanii și locuitorii din satele dimprejur aveau acum liceul sub nasul lor și-și trimiteau feciorii sau fetele să dea examene,

să încerce fiecare marea cu degetul. O clasă, două de liceu era ceva. Cu o mică patalama la mână puteai intra copist la judecătorie, la primărie. Iar cu patru clase, urmînd și o școală de cîteva luni la Craiova, ajungeai să mănînci la Căile Ferate o pîine amară, dar în tot cazul o pîine, ca împiegat, ca telegrafist... Era ceva. Cu două-trei clase trecute în grabă, fetele găseau posturi de învățătoare suplinitoare la sate.

S-a apropiat de mine unul mărunț și îndesat, cu ochelari groși prinși cu cîrlige de sîrmă pe după urechi.

— Ce clasă dai, vericule ?

— A-ntîia.

— Și eu tot a-ntîia. Îmi dai voie ? Mă cheamă Pițigoi Filipache.

A mișcat din umărul drept și mi-a întins un ciot. I l-am strîns. S-a grăbit să mă lămurească.

— Scriu cu stînga.

Și a început să rîdă, arătîndu-mi un șir de dinți albi și mărunți.

— De ce nu mi-ai întins stînga ?

— Pentru surpriză. Asta e figura mea cînd fac o nouă cunoștință. Întind ciotul.

— Ai putea să te lași de figuri.

— Hai să ne plimbăm prin curte.

Am început să măsurăm curtea cu pași mari. M-a întrebat :

— Mă, spune drept, tu știi ceva ?

— Nu mare lucru.

— Aș vrea să te rog...

— Roagă-mă.

— Aș vrea să stau lângă tine. Azi avem examenul la limba română. Mi-e capul gol. Am tras un chef az-noapte. Dacă mă lași să copiez după tine, vericule, diseară trag un chef și cu tine.

— Chef? Deocamdată nu-mi arde cătuși de puțin de chefuri... Dar de stat, poți să stai lângă mine. Și, dacă vrei să copiezi, n-ai decît. Numai să nu te prindă profesorul. Te scoate din clasă.

— Cum o să mă prindă? Nu întorc capul. Mi-arunc numai ochii.

Mi-a plăcut Pițigoi. Era, în viermăraia aceea, înțitul băiat care se apropia de mine.

— De unde ești?

— De-aici, din oraș. Dar tu?

— De la Omida.

— Ești rudă cu vreun rușan?

— Nu.

— La cine-ai tras în gazdă?

— La nimeni.

Pițigoi a holbat ochii.

— Cum la nimeni? Unde dormi, unde mănînci?

Era rîndul meu să fiu vesel și să rîd. Am rîs și i-am spus:

— Ca păsările cerului.

Filipache a luat dintr-o dată un aer serios și a început să-mi dea ocol, ca și cum ar fi vrut să-mi vadă aripile. Apoi s-a pornit pe un rîs nebun.

— Dă-le-ncolo de păsări! Văd că n-ai aripi. Nu ești pasăre, vericule...

— Din nefericire nu sînt...

Am auzit sunînd un clopoțel care ne chema în sală. Ne-am luat și noi după ceilalți. Sala era spo-

ită proaspăt cu var. Dușumelele spălate de curînd erau. Iar băncile, micuțe, ca pentru elevii de curs primar. Ne-am înghesuit cum am putut fiecare. Ne încurcau picioarele. Dacă le-am fi putut lăsa pe sală am fi stat mai bine în bănci. Pițigoi s-a ținut scai de mine. Mi s-a așezat alături.

— Să mă lași să copiez după tine, vericule. Te cinstesc...

Îmi cerea atît de puțin ! Și cu glasul atît de rugător, cu ochii atît de calzi. Altora, care nu-mi ceruseră nimic, le dăruisem totul. Cîtorva le dăruisem și inima. Întreagă le-o dăruisem. Făcuseră din ea minge unii. Alții, scui pătoare făcuseră din ea. Ei !

— Să copiezi, Pițigoi. Numai să bagi de seamă să nu te observe profesorul... Cum ți-am mai spus : te scoate din sală...

— Nu-mi purta grija...

Profesorul tocmai intrase în clasă. Era un bărbat ca de treizeci de ani. Avea un nas lung și purta mustață subțire și ochelari pe nas. Îmbrăcămintea lui era destul de modestă. Prin pletele negre pe care le purta ca pe la sfîrșitul celuiilalt secol, îi răsăriseră fire albe. S-a așezat la catedră, și-a plimbat mult timp privirile peste noi, a tușit, s-a șters la gură cu batista de cîteva ori, iar a tușit, apoi ne-a spus :

— Hm, hm, hm... ați venit să dați examen, nu ? Sînteți cam bătrîiori. Și voi, fetelor, sînteți cam stătute. Bine, bine. O să trecem peste asta. Dar chestiunea este... dacă ați și învățat ceva ? Cît de cît !

I-a răspuns unul din fundul clasei cu glas gros :

— Tobă. Sîntem tobă de carte, domnule profesor.

— Să vedem... Să vedem... a spus profesorul. Dar... cum te cheamă pe dumneata?

— Mătrăgună... Mătrăgună Iscru...

Pițigoi mi-a șoptit la ureche :

— Tu ai auzit ceva despre profesorul ăsta?

— Nu. N-am auzit. N-am mai fost pe la Ruși de șase ani.

— Îl cheamă Casiu Turtulă. A făcut războiul. O să ne piseze...

Împotriva celor spuse de Pițigoi, profesorul n-a mai rostit nici un cuvînt. S-a plimbat printre bănci, ne-a măsurat pe fiecare cu privirea, apoi s-a întors la catedră și s-a sprijinit cu cotul pe ea. Ne-a îndemnat să scriem fiecare cît mai bine, povestind cîte o întîmplare din viața noastră. Din felul cum o să scriem, o să-și dea el seama dacă noi cunoaștem gramatica elementară și compoziția. Să nu ne fie teamă. O să se poarte cu destulă indulgență. Înțelege foarte bine că nici unul dintre noi nu rîvnește să ajungă cine știe ce cărturar. Și că umblăm după niște patalamale care să ne mai ușureze viața. O să mai stea de vorbă cu fiecare dintre noi și la examenul oral. A scos o carte din buzunar și a început să o răsfoiască. Pe urmă s-a pierdut în lectura ei.

Mă gîndeam ce să scriu. Pițigoi mi-a dat un ghiont în spinare.

— Ei? Nu începi? Ție nu ți s-a întîmplat nimic în viață pînă acum?

— Nu. Nu mi s-a întîmplat nimic deosebit. Dar
ție ?

— Mi s-au întîmplat. Dar nu știu ce să aleg și
cum să scriu. N-am scris pînă acum nici o carte
poștală.

Își agita ciotul.

— Scrie despre felul în care ți-ai pierdut mîna.

— Într-o vară la treierat mi-am pierdut-o. Mi-a
prins-o batoza.

— Povestește despre asta.

— Crezi c-o să iasă bine ?

— Încearcă.

Sala foia. Se auzeau șoapte. Se auzeau rîsete
înfundate. Nici o peniță nu scîrțîia încă pe hîrtie.
Mă pregăteam să încep să scriu, cînd am văzut
ridicîndu-se într-o bancă o vîjpancă de fată cu
bărbia ieșită înainte și cu sîni mari, ascuțiți, îm-
pungîndu-i cu neobrăzare bluza cu picățele.

— Domnule... Domnule profesor...

Ca adus de glasul voinicei fete de pe altă lume,
profesorul a tresărit și și-a scuturat pletele. S-a
mirat că o vede acolo și că pînă atunci încă nu o
observase.

— Ce dorești dumneata ?

— Domnule profesor, vă rog...

— Dar cine ești dumneata ? Și de ce ai venit
dumneata aici ?

— Parcă nu mă cunoașteți ! Mă cunoașteți...
Valentina... Valentina... De la madam Hans... Toți
domnii profesori mă cunosc...

— Da... da... Parcă... Și... ce dorești ?

Mulți riseră. Cum nu pricepeam motivul, tăcui. Pițigoi îmi șopti :

— Madam Hans ține casă deschisă... Pricepi tu... Profesorii se mai duc seara pe acolo. Valentina nu e, cum să-ți spun, din... alea. Slujește. Ține curat. Clientilor le servește cafeaua. S-a înscris și ea să dea examene. E fată deșteaptă. Nu vrea să îmbătrânească slujnică. Să vezi, vericule, profesorii au s-o treacă.

— Domnule profesor, începuse Valentina, dumneavoastră povestiți frumos... V-am auzit... Povestiți-ne ceva din viața dumneavoastră, cum le povestiți seara fetelor, când veniți pe la madam Hans... Din război... Sau... Sau de pe când erați student... O să avem un model de povestire... Să știm cum să scriem....

— Da... Da... Povestiți-ne, domnule profesor, se auziră o sumedenie de voci feminine... Toată lumea știe cât de frumos povestiți.

— Vi s-a dus buhul...

— Toată lumea care v-a auzit povestind vă admiră...

— Zău, domnule profesor, povestiți-ne ceva... Vă rugăm...

Valentina se așezase în bancă. Profesorul Turtulă se lăsă convins. Ușoara jenă de la început îi trecuse. Puse cartea deoparte.

— Bine, copii... Dacă doriți...

Ne povesti viața lui Cerna din anii studenției. Ne recită câteva poeme. Ne zugrăvi, nu fără talent, epoca. Vărsă și câteva lacrimi când ne descrie împrejurările în care poetul se săvîrșise din

viață... Tăcu, crezînd că s-a ostenit îndestul. Dar Valentina care îi servea uneori, seara, cafeaua la madam Hans nu se lăsă :

— Războiul, domnule profesor, spuneți-ne ceva despre război...

— Valentino... Valentino...

O amenință, profesoral, cu degetul. Valentina rîse complice.

Turtulă vorbi la început încet. Descrise concentrările care-l împiedicaseră să-și desăvîrșească studiile în anii neutralității. Părea copleșit de tristețe după tinerețea lui irosită în tunică militară. Ne zurgăvi mobilizarea. Plîngeau femeile. Bărbații se îndreptau spre cazărmi tăcuți, cu ochii în pămînt. Se încălzi cînd ne aminti despre trecerea Carpaților și despre primele lupte victorioase.

— Eram sublocotenent. Îmi duceam soldații la atacul cu baioneta... La Cic-Sereda... La Cic-Sereda nu i-am mai găsit, ca de obicei, pe austrieci în fața noastră, ci pe nemți. Ne-au topit cu mitralierele...

Ne înfățișă patetic retragerea pe Valea Prahovei pe care specialiștii englezi o aprinseseră ca să nu cadă petrolul în mîinile ocupanților. Trecu apoi la anii grei din Moldova refugiului cu foamete, cu păduchi, cu tifos. Își plînseseră soldații pierduți. Își plînseseră pe schilozii războiului...

— Cit despre cei ce s-au întors pe la casele lor !... Să nu vorbim. Ar însemna să facem politică. În școală nu facem politică.

Valentina îi mulțumi. Turtulă veni lângă ea, o apucă de ureche și i-o răsuci :

— Afurisito ! Mi-ai surprins slăbiciunile...

Nouă ne spuse :

— Hai ! Hai, copii, scrieți... Că ne apucă amiaza... Fiecare cum vă pricepeți... Nu avem pretenții prea mari.

În timp ce Pițigoi zgîria hîrtia, am început să mîzgălesc și eu foaia din față. Și-am mîzgălit, am mîzgălit, pînă cînd am umplut patru pagini. Am povestit într-un stil aspru, nervos, o întîmplare de pe vremea ocupației germane, pe cînd mă aflam la București și vindeam în Piața Buzești ziare. Am descris „bomba” în care dormisem la un loc cu o ceată întreagă de derbedei și l-am zugrăvit, pe cît m-am priceput mai bine, pe Teică Dumbravă, hoțul stricat pînă în măduva oaselor, cocoșat și cu fălcile strîmbe. Am arătat cum acolo, în „bomba” umedă, în fiecare noapte, Teică Dumbravă încerca să ne fure, pe cînd dormeam, puținel nostru avut. Uneori izbutea. Alteori victima se trezea. Atunci începea hărmălaia. Se aprindea lumina. Începea bătaia cu pumnii, folosirea cuțitului fiind, prin bună învoială, oprită între noi. Am spus mai pe larg cum, în timp ce bătaia se desfășura cu toată cruzimea, noi, cei de pe margine, făceam pariuri ca la un spectacol de box. Va cîștiga cocoșatul vicios sau adversarul lui ?

Multe aș fi avut de povestit, dar nu mai aveam hîrtie. Nu mi-am mai aruncat ochii pe pagină. Eram mîhnit. Stilul ieșise gîtuit. Cuvintele bolovănoase. Expresiile sălbaticе. Erau pagini nemeșteșu-

gite, căzute la repezeală de sub condeiul unui barbar. Credeam, abătut și trist, că paginile îl vor supăra pe distinsul profesor, că îl vor irita și mă va elimina din examen. Dar mi-am luat inima în dinți, am iscălit cele scrise, m-am ridicat și, ajungînd la catedră, am întins foaia profesorului. Am ieșit în curtea școlii și am început să mă plimb pe lîngă ziduri. N-a trecut mult și a ieșit și Pițigoi. Nădușise de parcă săpase singur o fîntînă.

— A dracului compoziție. Mai ușor tăiam o pădure, cu fierăstrăul și cu securea, deși nu am decît o mîină, decît să scriu două pagini.

— Le-ai scris ?

— Le-am scris. Merge greu cu stînga.

Soarele era la amiază. Curtea acoperită de pietriș și de praf făcea ca văzduhul să-mi pară și mai aprins, și mai fierbinte. Pițigoi își ștergea sudoarea de pe frunte cînd cu mîna întreagă, cînd cu oribilu-i ciot.

— Vericule, cam cînd crezi că o să dăm oralul ?

— Cum scrie la afiș. Mîine dimineață, începînd de la ora opt.

Mă uitam la umbrele salcîmilor. Erau lungi, subțiri, sărace. Nu mă puteau feri de soare. Pițigoi m-a întrebat :

— Vrei să mergi cu mine ?

— Unde să merg ?

— La noi acasă. Pe Calea Dunării. Aproape de barieră.

— Dacă spui tu.

Am trecut iarăși pe lîngă locul unde fusese odinioară cafeneaua lui Miltiade și magazinul „La mi-

reasă". Am trecut iarăși pe lângă statuia mereu zîmbitoare dar mereu încremenită a generalului Mantu. Am trecut iarăși prin fața „Îngerului” și am luat-o către partea de jos a orașului, pe strada lungă și largă care, după ce treci de primărie, se schimbă într-o șosea de țară și străbate astfel periferia dinspre mieznoapte.

Era umbrită strada. De umbrele bătrînilor castani era umbrită. Frunzele roșcate, groase rămăseseră încremenite în împietritul văzduh. Mă copleșiseră amintirile. De cîte ori nu străbătusem de-a lungul, mergînd greu, acest bulevard. Cu suferțașul în mîină îl străbătusem, ducînd mîncare la prăvălia lui Mielu Gușă. Devenisem tăcut. Se abătuse asupra mea tristețea și nu știam cum voi izbuti să ies de sub povara ei. Uneori îmi purtam zile întregi și nopți întregi tristețea, așa cum își poartă broasca țestoasă carapacea din care nu poate ieși.

După ce am trecut de casele Dudescului, ciungul mi-a arătat o uliță largă, ca de sat, care, plecînd din șoseaua cu castani, trecea dreaptă printre mari oboare pline de salcîmi și undeva la margine urca dealul acoperit de păduri de floarea-soarelui și de porumb.

— Pe aici, pe ulița asta stăm noi.

Familia Pițigoi trăia într-o casă mare, țărănească, cu patru odăi și cu pridvor. Ograda întinsă, cu hambar pentru grîne, cu pătule pentru porumb, cu grajduri pentru vite. Într-o parte a curții se ridicau strîmbi cîțiva corcoduși. Către fundul ogrăzii se

înălța o adevărată pădure de sălcii. Un ciine mare, lăptos a început să mă latre. Pițigoi l-a strigat :

— Nia ! Ciulule ! Nia !

Și l-a pocnit cu piciorul în coaste.

M-a dus într-o odaie spoită cu pământ pe jos, în care se afla un pat mare, acoperit de rogojini.

— Aici, vericule, dormim noi, băieții.

— Dar cîți sînteți ?

— Numai cinci. În odaia de vizavi doarme sorămea. Odrasla mai mică a mamei. Și bineînțeles dragostea ei. La noi nici nu se uită mamaca. Numai la fie-sa.

— Poate ți se pare, Filipache.

— Aș ! Așa este. Dar n-are a face...

Odaia era răcoroasă. Mirosea a levănțică și a busuioc. Pe perete, cîteva poze de familie. N-am apucat să întîrzii cu ochii pe ele, cînd s-a arătat în prag o femeie ca de cincizeci de ani, voinică, cio-lănoasă, cu niște mîini mari. Era desculță.

— Ce făcuși, Filipache maică ?

— Scrisei, mamă.

— Bine ?

— Cred că bine.

Femeia se uită la mine fără nici o mirare. Era probabil obișnuită ca fiu-său să-i aducă în casă mu-safiri nepoftiți.

— V-o fi foame !...

— E timpul... Mai ales după osteneala cu examenul...

— Hai la masă, maică.

Ne duserăm. O masă mică, rotundă, cu trei picioare, ne aștepta în tindă. Am luat fiecare cîte o

buturugă din cele câteva care se aflau așezate pe lângă zid și ne-am așezat. Femeia ne-a adus o oală mare cu lapte acru, o jumătate de mămăligă, două străchini de pământ ars și două linguri de lemn tocite de multa întrebuițare la care fuseseră suse.

— Luați, maică. Mîncăți, maică. E bun lăpticu, maică. Și mămăliguța e bună, maică.

N-am așteptat nici unul să ne spună de două ori. Am mîncat pînă ni s-au umflat burțile. Filipache m-a îndemnat :

— Acum, vericule, să-i tragem cîte-un pui de somn.

Ne-am întins pe rogojină și am adormit. Și-am dormit, am dormit pînă către seară, cînd ne-au trezit niște pași ușori pe care i-am auzit prin odaie. Și un glas dur, arțăgos :

— Da' ce, nene, ai de gînd să dormi pînă mîne? Ziua dormi, noaptea... N-oi fi bivol.

— Îhi !

Vorbea cu Pițigoi. Dar se uita la mine cu niște ochi mari, rotunzi, negri ca smoala. Codana era mai mult decît oacheșă. Două coade lungi, negre, sclipitoare, împletite îi atîrnau pe spate, cu panglici roșii legate la vîrf. Filipache mi-a recomandat-o :

— Soră-mea. Fă bine și sărut-o.

Fata a sărit arsă :

— Dar ce, n-am nume? Mă cheamă Despa.

— Despa ?

— Despa. N-ai mai auzit așa nume ?

— Am mai auzit. Cam rar.

— Tocmai de-aia m-a botezat mama Despa.

— Ești drăguță, i-am spus. Ca și numele.

— Drăguță? Nu vezi că sînt neagră? Neagră ca o țigancă.

— Ești cam negrișoară, i-am spus.

— Ba sînt neagră, neagră de tot. Neagră ca păcura. Gălbejitule!

A plecat furioasă.

Filipache m-a lămurit :

— E cea mai arțăgoasă din familie. Gîndește-te și tu : singura fată între atîția băieți... O răsfață părinții, o mai răsfațăm și noi. Ne terorizează. Să nu te sperii de ea. Are inimă bună.

— N-o să mă sperii.

Filipache s-a dus și a stat de vorbă cu maică-sa. Cînd s-a întors m-a întrebat :

— Tot n-ai gazdă. N-ai vrea să rămii la noi? Am vorbit cu mama. O să dormi aici. Și-o să mănînci cu noi. Cît țin examenele. Dacă vrei, și mai mult. În schimb, o s-o meditezi pe Despa. Merge și ea la școală anul ăsta. La liceu. Și nu-i prea place cartea.

Din ziua aceea am rămas în gazdă la familia Pițigoi, pe care chiar în seara aceleiași zile am cunoscut-o.

12

URUMA

87-100

Filipache căscă. Ii trosniră fălcile. Își puse ochelarii și se uită la ceasul cu cuc din perete. Îmi spuse :

— Nici șase !... Nu m-am săturat de somn. M-aș mai culca un pic, vericule.

— O să dormi la noapte.

— La noapte o să-i trag iar un pui de chef. Tu ce vrei să faci ?

— M-aș duce în oraș. Am ceva treburi.

— Mîncăm devreme. La nouă. Dacă-ntîrzi, se supără mamaca. Îi vine greu să-ntindă masa de două ori.

— N-o să fie nevoie.

În poartă, codana negricioasă mă ajunse din urmă. Ca o sălbăticiune de pădure venise. Nici nu-i auzisem pașii.

— Ai văzut ? L-am pus pe Ciul în lanț, să nu te muște.

— Mulțumesc, Despa, ești foarte drăguță.

— Iar începi ? Dacă îmi mai spui o dată așa, te drăcui de te trec Dunărea...

— Aș ! Cum o să mă drăcui ! O fetiță ca tine... Frumoasă coz. Cuminte...

Se supără. Ochii îi scînteiară năprasnic.

— Fetiță ? Am crescut. Nu mai sînt fetiță...

Îi spusei, ca s-o potolesc :

— Da. Ai crescut. Ești o adevărată domnișoară...

— Crezi într-adevăr ?

— Cred...

— Știu nu numai să drăcui. Știu să și ocărăsc... Am învățat de la mama. Ce-i mai drăcuie pe alde frate-meu... Ce-l mai ocărăște pe tata...

— Vai ! O doamnă, înțeleg... Dar o domnișoară, dacă drăcuie și ocărăște...

Nu îmi îngădui să sfîrșesc fraza. Se repezi și mă împunse cu pieptul. Îi simții sînii încă mici și tari ca merele creștești. Făcui un pas îndărăt și mă sprinjii de stîlpul porții.

— Era cît p-aci să mă dobori...

Băgă de seamă că m-a tulburat. Rise scurt și-mi arătă dinții mici și albi ca de căpriță. Își reteză brusc risul și se încruntă :

— Ce li se întîmplă fetelor care drăcuie și ocărăsc ? Spune-mi...

— Le miroase gura urît.

Rămase o clipă pe gînduri.

— De unde știi ? Te-ai sărutat cu fete ?

— Nu. N-am sărutat încă nici o fată. I-am auzit și eu pe alții vorbind...

— Minți...

— Nu mint, Despa...

Mă învălui tot în priviri și își strîmbă gura a silă :

— La urma urmelor, s-ar putea să spui drept. Cine să se uite la un gălbejit ca tine... Și... și... după ce că ești gălbejit, de parcă ai fi trăit fără să dai ochi cu soarele, vād că mai ești și șontorog... Abia tragi piciorul după tine...

Se auzi de undeva, din ogradă, un glas :

— Despa !... Nu ți-e rușine ?

Se întoarse și răspunse :

— De ce să-mi fie rușine, mamă ? De ce să-mi fie rușine ? Ce ? N-am spus adevărat ? Am spus adevărat... E urit... E gălbejit... E șontorog... Are ochi verzi ca gînsacul. Cum poate să vadă cu ei ? Gînsacul...

Le lăsa să se ciorovăiască departe de urechile mele. Plecai și-mi grăbii pașii. Cu cît mergeam mai repede, cu atît șchiopătam mai rău și atrăgeam atenția asupra mea. Oamenii cu care mă întîlnii nu se prea uitau la fața mea. Se uitau la picioarele mele. Unii rîdeau. Alții mă compăttimeau. O femeie bucălată, mîndră de picioarele ei groase, după ce trecu de mine, îi spuse bărbatului care o ținea de braț :

— Săracul !...

Bărbatul îi răspunse repezit :

— Ce sărac ? Trebuia să se înece... Ori să se spînzure... Cînd sint atîția oameni sănătoși pe lume, de ce să mai facă și betegii umbră pămîntului ?...

Îmi veni să mă opresc, să adun pietre de pe jos și să i le arunc în cap. Îl iertai.

Ca să ocolesc birtul unchiului Tone și să nu-i mai dau prilej să mă vadă prin fereastră și să-și facă iarăși inimă rea, am luat-o pe o stradă lăturalnică. Vai mie ! În poarta casei lor am dat peste domnișoarele Vurtejeanu... Îmbătrîniseră... Și nici una din ele nu se măritase. Mă gîndii la găleata de sub patul îngust, din sălița strîmtă în care dormisem cu ani în urmă, un timp. Mi se făcu greață. Le salutai.

Îmi răspunseră mirate. După ce mă mai depărtai, o auzii pe una din ele, pe Fify :

— Fetelor... E ăla șchiopul, care a fost slugă la noi...

— Ce găligan... Înalt ca o prăjină...

Pe Zoie o găsii în curte. Așternuse un țol vechi la umbra dudului. Se odihnea întinsă pe șold. O fetiță cîrnă, cu părul cîrlionțat, se juca pe lîngă ea cu o păpușă cheală, din pîntecul căreia ieșeau scame. Se ridică, își potrivi fusta galbenă și-mi întinse mîna. I-o sărutai. Roși.

— Tu... Nu trebuie...

— Ești măritată...

— Da... Da... Sînt măritată... Ai venit... Tu... Credeam că n-ai să vii... C-oi fi uitat...

— N-am uitat...

— Stai... Stai... S-aduc niște scaune.

A adus din casă două scaune de lemn, fără spezeze.

— Scaunele... De pe cînd țineam și noi birt.

Mîncasem odată, demult, cu tata, în birtul lor, iahnie de cartofi, de post — era într-o vineri — stropită cu mult ardei roșu, pisat. Îmi amintii totul. Ploua. Și eram ud și-mi era frig. ...Îmi plăcuse iahnia. Mirosul năvăli prin ani și-mi gîdilă nările... Ne așezarăm. Muierea tînără, cu ochi verzi și cu burta la gură, zise :

— De cînd nu te-am văzut !... De cînd nu te-am văzut, Darie... Eram copilandri... Parc-ar fi trecut o mie de ani de atunci... O mie de ani...

Toanta !... Sta gata să plîngă. Parcă mai era ceva de plîns !... Nu mai era nimic. Anii trecuseră. Nu

aveam cum să-i aducem îndărăt și să-i mai trăim, încă o dată, altfel.

— Într-adevăr! Parc-ar fi trecut o mie de ani de atunci... Uneori timpul trece greu...

— Tu... spune-mi pe unde-ai fost... Tu, spune-mi ce-ai văzut... Dar... Stai... Stai... Am uitat... S-aduc dulceață...

S-a repezit în odaie și s-a întors cu două farfurioare cu dulceață de piersici și cu două pahare cu apă...

— Și mie... Și mie... a scîncit fetița.

Zoie i-a dat farfurioara ei cu dulceață și-a potolit-o.

— Povestește-mi...

I-am povestit cum îmi petrecusem o vară într-un sat tătăresc din Dobrogea. Cum îngrijeam de caii unui tătar... Cum mă duceam cu ei la păscut, pe cîmp... Cum mă hrăneam cu lapte de iapă și cu carne friptă, de berbec...

— Dar cum ai ajuns acolo, la tătari?

— Căutam de lucru.

— Și tătarii aveau fete?

— Aveau. Destule.

— Și nu te-ai îndrăgostit de nici una?

— Ba da. De una cu ochi de iarbă, ca ai tăi.

— Cum o chema?

— Uruma... Era gălbuie la chip și purta șalvari roșii și feregea... Și-mi propunea să mă fac tătar, să rămîn acolo pentru totdeauna... Să creștem cai și să ne făurim casă la marginea satului. Îmi făgăduia că dacă mă fac tătar și mă însor cu ea o să țină

casa curată ca ghiocul și că o să-mi nască în fiecare an un tătăruș...

— Dar n-ai rămas...

— Cum vezi, n-am rămas. Uneori îmi pare rău...

— Și... Uruma știa ce e dragostea?

— Știa...

— Tu... Tu... Darie... Aș vrea să știu și eu ce e dragostea...

— Nu știi? Știi... doar ești măritată...

— Nu știu... Pandeles vine, mănincă, se culcă. Se suie pe mine. Gîfîie... Pe urmă îmi întoarce spatele și adoarme. Și cum adoarme sforăie... Eu rămîn trează, tu, și tristă... Și mă gîndesc... Mă gîndesc... Tu, spune-mi, tu, asta e dragostea? Numai asta?

— Uneori e numai asta...

— Tu... Tu... Vezi... Mă gîndesc așa... Mai bine aș muri...

— Ascultă, Zoie... Tu nu ai iubit niciodată pe nimeni? Nu ți-a plăcut nimeni?

— Ba da, tu... Mi-a plăcut unul Sabu. Cînd îl vedeam mi se părea că mă topesc după el... Dar nu eram încă de măritat. Lucra la Căile Ferate. Venea uneori seara, cu alții, și lua masa la noi... Ținea tata, cum știi, birt... Îmi făceam de lucru la tejghea și-l priveam. Aș fi vrut să nu mai plece. Să mă uit, să mă tot uit la el... Mă apuca tata de coade, mă trăgea și mă trimitea să mă culc...

— Și mai tîrziu, cînd ai ajuns fată de măritat, de ce nu l-ai luat pe acela, pe Sabu?

— Murise. L-au împușcat la gară. Atunci. După război, tu, cînd făcuseră grevă. Pe mulți i-au împușcat atunci... Stam în pragul birtului. Auzeam

cum trag în ei, cum îi împuşcă, tu... Plîngeam după Sabu... „De ce plîngi ?” m-a întreat tata. „Mă doare un dinte”, i-am răspuns. „Care ?” „Ăsta.” I-am arătat, tu, un dinte, la întîmplare. Mi l-a scos, tu, cu cleştele... Apoi am plîns cit am vrut, tu... Spuneam că mă doare locul din care mi-a scos dintele.

Soarele căzuse peste acoperişuri spre asfinţit. Umbrele duzilor se lungiseră. Fetiţa se făcuse ghem cu cheala-i păpuşă în braţe şi adormise.

Atrase de dulceaţa ce-i rămăsese spoită pe obraji, o bîziiu muşte cu aripi străvezii, albastre.

— Uite-l şi pe Pandele...

Veni un omuleţ cu mustaţă neagră, cu faţa vină-tă-stafidie şi cu ochii mici şi negri ca nişte măslîne. Purta haine cenuşii, de doc, şi pălărie tare, de paie. Zoie mă prezentă. Omuleţul îmi strînse mîna, se aşeză turceşte pe ţol, îşi luă fetiţa adormită în braţe, îi sărută creştetul, o puse la loc şi-i porunci femeii :

— Dă-mi un rachiu !

Zoie se ridică şi plecă să-i îplinească porunca. Omuleţul se uită după ea cum mergea greu şi cu grijă din cauza pîntecului mare care-i tăia răsufarea. Îmi spuse :

— E cam tofologă nevastica mea... Şi niţeluş cam zăpăcită... Rămîne uneori cu ochii rătăciţi ore întregi... Visează cai verzi pe pereţi... O cunoşti de mult ?

— N-am văzut-o de cînd era mică, dinainte de război...

Clătină din cap :

— Are casă, are masă, are ce-mbrăca, o are și pe soacră-mea care-i ajută la gospodărie... Copii îi fac, unul pe an... Nu-nțeleg ce-i lipsește... Tînjește... Nu știi după ce tînjește, domnule... Mă scoate din sărite cu aiurelile ei... N-am avut parte de nevastă...

Zoie îi aduse un pahar burticos plin cu rachiu. Îi dete peste cap.

— Mai adu-mi unul.

După ce-l bău și pe al doilea ordonă :

— Masa...

Mă despărții de el. Se înserase. Către apus era roșcat cerul. Deasupra, albastru-fumuriu... Auzii în urmă țipete.

— Au ! Au ! Nu mă bate, Pandele... Nu mă bate... Că lepăd... Auuu...

— Dar de ce să nu te bat ?

— Auuu !...

Ajunsei la capătul străduței. Aproape că mă lovii nas în nas cu Dobrică Tunsu... Mai-mai să nu-l cunosc. Înalt, ars de soare, lat în umeri. Devenise un vișpan de om ! Era îmbrăcat ca un negustor. Cravată în dungi la gît, pantofi galbeni, cu șireturi și bombași la vîrf, cum era moda. Se bucură. Își desfăcu brațele, mă prinse și mă strînse la piept.

— Darie... Ce mai faci, măi băiete ? A ?

Îmi pîriiră oasele. Abia scăpai din strînsoare. Îi răspunsei :

— Ce să fac, Dobrică ? Bine... Dar tu ?

— Uită-mi-te în față și întreabă-mă de viață... Slavă Domnului... Măi băiatule, măi, dar tu... Tot

gălbejit... Tot golaș... și... să nu te superi... mai
șchiop decît te știam...

— Mai șchiop...

— Cu ce treburi?

— Un examen... la liceu...

— Neghiobule!... Te-apuci de carte... O să mori
pe rogojină...

— Și tu pe saltea...

Începurăm să rîdem amîndoi... El din toată inima,
ca omul sănătos, căruia i-au mers toate din plin...
Eu, din gît numai. Mi se părea c-o aud mereu pe
Zoie strigînd: „Nu mă bate, Pande!... Nu mă bate...
Că lepăd“...

Mă luă de braț. Mă tîri după el.

— Mai sînt două ceasuri pînă îmi pleacă trenul.
Hai să mîncăm la Sotir.

— E scump, îi spusei. Acolo se duc numai
domnii.

— Dispun, îmi răspunse Dobrică Tunsu. Dispun
și te invit.

— Dacă dispui...

Intrarăm în grădina restaurantului și luarăm loc
la o masă. Peste oraș veni de undeva, de departe,
o adiere de vînt. Vîrfurile salcîmilor dintre ziduri
se clătinară. Pe fața de masă albă căzură cîteva foi
galbene. Dobrică Tunsu comandă fripturi. Îi atrase
atenția chelnerului că dorește să nu lipsească de la
masă nici salata de ardei grași și iuți, nici bateria
la gheață. Grădina restaurantului era plină de oră-
șeni care veniseră cu familiile să asculte orchestra
special adusă de la București, „pentru onor. clien-
telă“ cum spunea un afiș lipit pe geam, spre stradă.

Printre mese, doi băiețași care semănau între ei ca două picături de apă — probabil gemeni — se jucau alungându-se și strigînd : „prinde-mă, prinde-mă, dacă poți...”

— După cîte văd, te-ai ajuns !..

— M-am ajuns, Darie...

— Cum ai făcut ?

— Semplic !.. După ce-ai plecat tu din oraș, n-a trecut mult și-a început războiul. Au venit nemții. Au ars o parte din strada mare...

— Am văzut...

— Am învățat tăbăcăria și cojocăria.

— Și asta știu...

— Cojocarii și tăbăcarii s-au umplut de bani. Lucra aici, cu nemții, unul Stănică Paleacu. Comanda pentru nemți cojoace, cu miile...

— Deputatul ?

— Da. Acela. Deputatul.. E dat dracului. S-aude c-au să-l facă ministru... De trei ani m-am stabilit, băiete, la țară, la Balaci. Am deschis cojocărie. Mi-am instalat și tăbăcărie. Am șase ucenici, Darie... Lucrează...

— Scoți sufletul din ei.

— D-apoi cum ?

— Ai învățat ceva de la jupîn Moțatu !..

— Tot.

Făcea haz de naivitatea mea. Mesteca. Înghițea. Bea.

— Totdeauna ai poftă de mîncare ca astă-seară ?

— De ce n-aș avea ? Sint sănătos tun. La Balaci aerul e tare. Am casă la marginea satului.

— Nouă ?

— Nouă. Mi-a dat-o de zestre socrul, o dată cu pogoanele.

— Te-ai și însurat..

— Am și copii.

— Mulți ?

— Numai doi...

— Mai știi ceva de Gogu Șoric ?... Acela care m-a bătut cînd m-am angajat ucenic la jupîn Moțatu... Ai dat și tu în mine atunci...

— Am dat în tine ? Oi fi dat. Am uitat... Întrebai de Gogu Șoric... A murit, Darie. L-a înjunghiat, într-o seară, la un bal, Bețe Cotelici...

— Îți strunești bine ucenicii, Tunsule ?

— Ca jupîn Moțatu.

— Te pomenești că-i și bați...

— Dacă nu-l mai atingi din cînd în cînd, ucenicul își pierde vremea degeaba. Nu prinde meseria... Pe ucenicii mei îi duc și la cîmp la muncă... Am mult pămînt. Mai mult de zece hectare... Și cumpăr, băiete, cumpăr mereu. Toți banii pe care-i cîștig îi bag în pămînt...

— Pe la voi, sătenii își vînd pămîntul ?

— Sărăcanii... N-au cu ce-l munci. Sînt înglodați pînă în gît în datorii. Vînd pămîntul și scapă de angarale... Rămîn cu sărăcia...

— Poate dai și bani cu dobîndă, Tunsule...

— Dau. E bună dobînda. Ban nemuncit.

Orchestra cînta romanțe. Nevestele negustorilor rămăseseră pierdute în gînduri... Dobrică Tunsu s-a uitat la ceas, a făcut plata și-a plecat spre gară.

— Chiar dacă nu mă grăbesc ajung la timp... Să ne vedem cu bine.

— Cu bine, Tunsule.

Ah! Dacă aş fi izbutit şi eu să fiu atît de cum-pănit în tot ce gîndeam, în tot ce făptuiam, ca Dobrică Tunsu!... Eram un zgîrie-brînză, un neisprăvit. Îmi ardeau tălpile. Nu izbuteam să prind nicăieri rădăcini. Visam şi eu, ca şi toanta de Zoie, cai verzi pe pereţi...

Ameţit de neaşteptata întîlnire şi poate şi de vinul pe care îl băusem tot ciocnind cu Tunsu şi urîndu-i şi mai mult noroc, nu-mi veni pofta de somn. Mă pierdii pe uliţi de mahala, fără felinare... Aşa era... Visam cai verzi pe pereţi şi-mi plăceau caii adevăraţi. În vara pe care o trăisem în Dobrogea, dacă aş fi vrut, aş fi găsit de lucru la bogătanii romîni, ale căror gospodării le stricase tăvălugul războiului, sau la bulgari, ca paznic de cornute. Fugisem şi de unii, fugisem şi de alţii. Ținînd malul mării, mă pomenisem înserînd la Sorg, printre tătari. Primarul Selim, după ce se uitase prin hîrţiile mele ca miţa în calendar, ca să-şi dea seama cu ce fel de vîntură-pulbere are de a face, mă întrebuse dacă nu aş dori să rămîn la caii lui, să-i îngrijesc. Nu avea prea mulţi, numai douăzeci şi trei, mai mult iepe, başca vreo cincisprezece mînji...

— Am avut slugă un păcătos de turc de la Mangalia. A fugit acum o săptămînă la Constanţa, să vaxuiască ghetele orăşenilor.

Mă amuza întîmplarea. Tătarii nu-mi displăceau. Aveau case răcoroase, curate, fără purici, curţi împrejmuite cu ziduri de tizic, cu viţă de vie şi salcîmi umbroşi. Mai dormisem prin case tătăreşti. Mai mîncasem la mese tătăreşti. Turtişoarele plă-

mădite fără sare, coapte în spuză, pe vatră și unse cu miere, erau gustoase... Mult mai gustoase decât felurile mîncăruri cu sos gras, în care mai cădeau și muște, din birtul economic al unchiului Tone...

— Pînă la toamnă, adăugase Selim. Atunci pleacă sezoniștii de pe malul mării cu bacșișurile și farafisticurile lor și se întoarce păcătosul de turc...

— Și leafă? Cît îmi dai pe lună?

— Treizeci de lei bătuți pe muche...

— E puțin, domnule Selim...

— Treizeci și doi... Fie treizeci și doi...

Tătăroaica mă privise pe sub vălul negru care îi acoperea fața. Bolborosise ceva. Selim îi răspunsese rîzînd pe tătărește, apoi mă lămurise :

— Zice că ești șchiop... I-am amintit că și Timur a fost șchiop. Asta nu l-a împiedicat să colinde lumea, s-o bată și s-o supună cu sabia... Are calul picioare și pentru tine... Și mai zice să nu te legi de fată, de Uruma... Cum o să te legi tu de fata stăpînului ?

Pe Uruma am cunoscut-o în aceeași seară, cînd s-a întors cu caii de la tabun. Era înaltă, subțire ca trestia, cu ochi verzi, de iarbă.

Numai ochii am putut să-i văd atunci. Purta și ea fața acoperită, după obiceiul pe care unii tătari dobrogeni îl împrumutaseră mai demult, în vechime, de la foștii lor stăpîni, turcii.

— Mîine, în zori, mi-a spus Selim, pleci cu Uruma să-ți arate unde e tabunul. Acum adăpați caii...

În curtea tătarului se afla o fîntînă cu roată. De capătul frînghieii de cînepă spînzura, gol, burduful de piele. Fîntîna era, ca toate fîntînile dobrogene,

grozav de adîncă. Jgheabul de adăpat caii, de lîngă fîntînă, era lung și larg, un jgheab de piatră scos din pămîntul pietros, de lîngă mare, unde a fost în alt mileniu cetate grecească.

Să scoți apă cu burduful pentru a astîmpăra apriga sete a aproape patruzeci de cai nu era ușor. Dar nici prea greu nu mi s-a părut. Eu învîrteam la roată, încordat, îmi trosnea spinarea, fruntea mi se umplea de sudoare, aduceam din adînc, la buduroi, burduful plin. Uruma îl prindea și-l răsturna în jgheab.

Cînd caii s-au săturat de băut, s-au tras în arie. Am ridicat ochii și-am văzut cerul spuzit de stele... Dincolo de marginea satului, foșnea, ca o vastă pădure, marea.

M-am culcat sub un șopron acoperit cu scaieți, pe niște piei de oaie. În zori m-am trezit tras de picior.

— Hei ! Lenk...

Am înțeles că eu eram Lenk... Așa binevoise să mă boteze Uruma—Lenk, adică Șchiopul.

Am încălecat fiecare pe cîte un cal, pe deșelate. Caii nu aveau căpestre. Meșteșugul era să te ții bine de coamă și să-i îndemni la mers cu călcîiele goale.

Tabunul se mărginea într-o parte cu marea. Era un cîmp aspru, neted, acoperit cu iarbă mărunță și cu mărăcini. Uruma a plecat fără să-mi spună o vorbă. M-am dezbrăcat în singurătatea cîmpului și a țărmlui și m-am întins, gol, pe nisipul fierbinte. Prin largul mării treceau, venind din largă lume ori plecînd către largă lume, vapoare. Lăsau dîre de fum negru în urmă vapoarele. Vîntul ușor le des-

trăma și le risipea. Caii aproape sălbatici se răsfireau pe tabun, mînjii se mai și jucau mușcîndu-se unii pe alții cu dinții. Mi se odihnea trupul. Soarele mă pătrundea, mă umplea de lumină și de putere. Cînd nu mai eram în stare să-i rabd arșița mă azvîrleam în mare, înotam pînă osteneam.

De ce îmi plăceau caii ? De ce îmi plăcea apa ?...

Pe cal eram om întreg, mai îndemînat și mai ager poate decît alții. Tot așa și în apă. Sfiala, stînjirea îmi pierreau. Mișcările îmi erau sprintene, vioaie. Îmi pierrea și tristețea. Mă cotropea bucuria vieții și toată făptura mea cînta ca o vioară vrăjită. Pe cînd înotam în picioare și îmi dădeam la o parte părul ciufulit care îmi căzuse pe ochi, am zărit-o venind călare pe Uruma. Soarele era drept la amiază. Am înțeles că-mi aducea hrana. Prea aproape era de țarm ca să mai am timp să ajung la margine, să fug pe nisip și să-mi acopăr goliciunea. A venit pînă lîngă straietele mele, a sărit pe nisip, a pus jos coșul cu turtișoare și ulciorul cu lapte acru, de iapă, și cu o lovitură ușoară pe gît a alungat calul. Am înotat mai în larg un timp, apoi, întorcînd capul, am văzut-o tăind apa cu brațele în urma mea. Am luat-o pieziș. S-a dat afund și peste cîteva clipe mi-a răsărit în față la un pas. Și-a adunat părul galben ca aurul vechi cu mîna și și l-a aruncat pe spate. Mi s-a părut că fața ei lată, cu pomeții obrazilor nițeluș ieșiți înainte, cu nasul mic și ochii pieziși, e plină de un farmec fără seamăn. Sîinii, două gutui. Apa verde a mării era străvezie cum străveziu e văzduhul în ceasul dinții al dimineții. Trupul întreg gălbui îi era. Pîntecul supt, mijlocul subțire,

mici șoldurile. A întins mâna, m-a apucat de ceafă și m-a apăsât. M-am dat afund cu ochii deschiși și am văzut-o pogorînd în adînc după mine ca o lungă și ciudată vietate de apă. Eram goi, cum goi vor fi fost oamenii la începutul leaturilor. A alunecat pe lîngă mine, mi-a dat un bobîrnac peste nas și a țîșnit ca fulgerul în sus... Am găsit-o la suprafață făcînd pluta. Mi-a strigat :

— Lenk, ești grozav de urît... Ai nasul lung... Ce-ți trebuie un nas atît de lung?...

Și a chicotit. I-am răspuns :

— Sînt cîrn...

— Nu, mi-a spus Uruma, din nasul tău se pot face cinci nasuri de tătăr...

Nu am mai contrazis-o... M-am îndreptat spre țârm și, fără să mai aștept să mă usuc, m-am îmbrăcat. A venit și Uruma. M-am depărtat și-am urcat mărunta ridicătură care despărțea marea de cîmp. Caii, osteniți de arșița amiezii, se adunaseră în stoluri, se apărau cu cozile și cu boturile de muște.

Pe Uruma am găsit-o întinsă pe nisip. Își pusese șalvarii roșii și pieptul și-l acoperise cu un vâl subțire de borangic.

— Să mîncăm, Lenk... Ție nu ți-e foame? După ce înot, totdeauna mi se face foame...

Turtișoarele erau dulci. Laptele acru, din ulciorul pe care Uruma îl îngropase pe jumătate în nisip, lîngă țârm, să-l ajungă și să-l învăluie talazurile, era rece. Tăia și potolea setea.

— De unde ai venit tu, Lenk?

I-am arătat zarea depărtată.

— Cred, Lenk, că pe tine te-a adus la Sorg marea.

— Da, m-a adus marea, dar nu sînt un om al mării. Sînt om de cîmp.

— Am văzut că știi să umbli cu caii...

— Dar aici m-a adus marea...

I-am povestit cum colindasem cîteva luni, pe jos, Italia și cum dintr-un alb port sicilian mă adusesse pînă la Constanța un vas petrolier...

— Și cu ce te-ai îndeletnicit pe vas ?

— Am spălat vesela. Am mai spălat și puntea. I-am pregătit cafea — pe cărbuni, ca la Istambul — căpitanului Melcu...

— Lenk...

— Da...

— Vino mai aproape...

Am tăcut. Un val mai înalt s-a spart de țărîm, s-a prelins pînă lîngă noi și ne-a răcorit tălpile. I-am spus :

— Au să ne vadă caii...

— Au să ne vadă... Dar nu au să ne pîrască tatii... N-au grai omenesc... Numai oamenii au grai. De aceea și sînt ticăloși.

— Nu toți, Uruma.

— Da... Poate.

— Uruma...

— Da...

— Cine te-a învățat dragostea ? Turcul ?

— Nu. Memet era nespălat. Altcineva... Dar tu... Nu mă întreba. Îmi frigi inima dacă mă mai întrebi...

— N-am să te mai întreb nimic. Niciodată.

M-am lipit de Uruma.

— Nu ți-e teamă că ai să aduci pe lume un tă-tăruș ?

— Nu... Nu te gîndi... Știu eu... N-o să rămîn de rușine...

Am păscut pe tabun și am adăpat herghelia lui Selim din Sorg pînă cînd s-a pogorît asupra Dobrogeii toamna, cu vînturile ei aprige și cu ploile ei năprasnice. Atunci țărnul a rămas pustiu. Pustiu și gol. Turcul văxuitor s-a întors de la Constanța și Selim din Sorg și-a reprimiit cu bucurie vechea slugă.

— Acum, Lenk, poți să te duci de unde ai venit. Memet se mulțumește, pe iarnă, cu un sfert din leafa pe care ai cerut-o tu.

Am încheiat cinstit socotelile. Uruma mi-a spus :

— Poate la vară te reîntorci, Lenk.

— Poate...

Am plecat prin vijelie și ploaie tîrînd greu, după mine, piciorul.

Nu mă mai întorsesem în Dobrogea... Mă apucaser de... carte... Prin întunericul unei uliți copleșite de salcîmi, hoinăream, bătut și chinuit de gînduri, prin Rușii de Vede.

„Nu da, Pande... Nu mă bate, Pande... Că le-păd...” Pande dormea. Zoie... cu caii ei verzi pe pereți.

Năzării, în umbră, pe bancă, la o poartă, două fete. Una mă strigă :

— Gaie! Ei! Gaie... Încotro de duci, mă?...

Mă pufni rîsul. Doctorul Ganciu, de la Omida, ca să nu se ostenească prea mult cînd mă striga și mă trimitea să-i aduc o gingirle de la țata Lenca,

îmi scurtase numele la o singură literă, îmi spusese I... Diplomatul mă botezase Scaurus... Unii, Dințosu îmi spususeră... Doamna Cîrlan îmi spusese, nu înțelesesem niciodată pentru ce, Cioacă. La Turnu, Vasilica nu mă scosese din Gicu... Uruma îmi spusese Lenk, fără să se gîndească măcar că m-ar putea jigni... Despa, cum mă văzuse, îmi dăduse numele de Gălbejitul... Acum, drăcoaițele ale căror chipuri în lumina albăstrie a lunii pline care cădelnița peste oraș nici nu le deslușisem, necum să le văd ca lumea, mă strigaseră Gaie...

— Nu sînt Gaie, îi răspunsei. Sînt frate-său...

— Zexe !... spuse cealaltă. Gaie n-are nici un frate...

— Ba are...

Mă dusei spre ele și, înclinîndu-mă adînc, le salutai.

— Ia te uită la el ! Ce spui, Marghioalo, de caraghiosul ăsta ? Ne crede contese...

Marghioala se răsti la mine :

— Îndreaptă-te și stai între noi, Puiule... Într-adevăr, nu e Gaie, Bibino, e Puiu...

— Aș ! Taci, ghia... Nu e Puiu... E frate-său Mोगîlea...

— Nu vă mai certați, le spussei. Sînt cine vreți voi să fiu...

— Atunci e bine.

Se zgîiră un timp la mine.

— E chel, tu, spuse Marghioala.

Bibina întinse mîna și-mi pipăi capul.

— Nu, tu, nu e chel. E tuns chilug.

— Îl luăm între noi ? întrebă Marghioala.

— Să-l luăm, îi răspuse Bibina.

Îmi făcură loc între ele. Mă așezai. Banca de lemn era scurtă. Furăm nevoiți să ne înghesuim. Întîi mă luă de gît Marghioala. Pe urmă mă luă de gît și Bibina. Mă cuprinse un val de căldură. Mă simții bine. Osteneala pe care o purtam de cîteva zile în trup pieri. Le întrebai :

— Dar cum de sînteți singure ? V-au părăsit amuzii ?

— Ne-au părăsit, spuse Marghioala. Au zis că...

— Taci, tu, o întrerupse Bibina, nu-i spune secretele noastre...

Marghioala mă întrebă :

— Tu, Puiule, ești rușan ? Nu te-am văzut pînă acum.

— Sînt de la Omidă...

Bibina pufni în rîs.

— Hoțule !... Vrei să ne duci cu preșul. N-ai de loc mutră de țăran.

Îmi adulmecă obrazul și adăugă :

— Nu miroși a ceapă... A vin miroși. Ai băut.

— Cîteva pahare. Cu un prieten...

— Nu. Nu ești țăran...

— Am mai trăit pe la oraș...

— Așa, da...

Ne privi luna. Din cînd în cînd trecea peste vîrfurile salcimilor o pală de vînt. Răsucindu-se ușor și parcă vrînd să întîrzie atingerea cu pămîntul, cădeau frunze moarte. Fetele mă strînseră, mă înghesuiră, mă înghioldiră în coaste, mai vorbirăm. Trecu repede vremea. Adormi orașul. Se făcu tîrziu. Vrusei să plec.

— Hai să mai stăm de vorbă și în casă, spuse Bibina.

— Să ne dai vamă, o întregi Marghioala.

— Stați singure ?

— Singure, îmi răspunse Bibina.

Intrarăm în curte. Trecurăm printre steble de flori. Casa scundă, cu acoperișul teșit. Văzui un om dormind pe prispă.

— Parcă ziceați că sînteți singure, spusei și le arătai omul adormit.

Bibina îmi răspunse :

— Bunicul. Are somnul greu. Și e surd...

Aprinseră lumina și mă poftiră să mă așez comod, cît mai comod. Luai loc pe marginea patului. Singurul scaun care se afla în odaie mi se păruse prea șubred. Își potriviră părul în oglindă. La lumina lămpii le observai mai bine. Marghioala era nițeluș bucălată și avea obrazul ușor ciupit de vărsat. Bibina mi se păru uscățivă și mai ageră. Mi se părură frumoase. Aprinseră o lampă de spirt și pregătiră cafele. Aprinseră țigări. Fumarăm.

— Tu... Ai să rămii mult în oraș ?

-- Două săptămîni.

— Și pe urmă ?

Ridicai din umeri.

Se crăpa de ziuă cînd le părăsii. Mă conduseră pînă la poartă. Îmi puseră și o garoafă la butonieră.

— Tu, Puiule, să mai vii pe la noi. Seara. Ne găsești la poartă.

— Și dacă nu sînteți singure ?

— Treci, ne saluți și te duci. Și încerci seara următoare.

În drum spre gazdă, mă întîlnii cu soarele. Eu mă uitai la soare. Se uită și soarele la mine. Nu se miră. De cînd mă cunoștea, tot treaz mă găsea cînd răsărea, tot pe drumuri.

Ciul, slobod, mă lătră. Gazdele se treziseră. Filipache, gol pînă la brîu, se spăla pe prispă. Lua cana cu apă, o ducea la gură, își umplea gura cu apă, pune cana pe scaun, slobozea apa din gură în palmă, se freca pe obraz, pe gît, pe ciotul mîinii drepte. Mă luă în primire :

— Mi-ai tras chiulul, vericule. Din prima noapte. Să știi că nu se face.

— M-am întîlnit cu unul Dobrică Tunsu, cu care am lucrat pe vremuri, la jupîn Moțatu... Am mîncat la Sotir...

— Dar garoafa ?

Mă dezmeticii. Luai garoafa de la butonieră și o strivii în mîină. Degetele mi se umeziră.

— Mi-a pus-o în piept o florăreasă...

— Pe altul să încerci să-l îmbrobodești, vericule. Filipache cunoaște toate cotloanele orașului. Ți-ai petrecut noaptea cu fetele Scutelnicu, cu croitoresele.

— Cum de-ai ghicit ?

— După garoafă... Ele au obiceiul... Cine doarme noaptea la ele pleacă în zori cu garoafă la butonieră... Le cunoștea mai dinainte ?

— Nu. După ce m-am despărțit de Tunsu nu mi-era somn. M-am plimbat la întîmplare, pe uliți...

— Bine că n-a dat peste voi Timon... Nu mai pupai examen, vericule...

— Timon ? Cine e Timon ?

— Profesorul de franceză... Trăiește cu fetele Scutelnicu. Mai trăiește el și cu altele. Dar cel mai mult are boală la fetele Scutelnicu...

— Trăiește cu amîndouă ?

— Dar ce ? Strică ?

Îl lăsai să se spele mai departe și să se îmbrace. Intrași în odaie să-mi iau cărțile. Intră după mine și Despa. Era desculță, cu părul lung și negru despletit, și îmbrăcată într-o cămașă de noapte albă și lungă pînă la pămînt. Holbai ochii și o privii. Se uită cîteva clipe la mine. Părea supărată foc. Se repezi ca o pisică sălbatică, mă cuprinse cu brațele de gît, mă încolăci și-mi mușcă pînă la sînge gura. Sări îndărăt. Din prag îmi șopti :

— Ei ! Spune-mi ! Îmi miroase mie gura urît, Gălbejitule ? Nu-mi miroase... A... Lipiciosule... Lipiciosule... Gălbejitule... Lua-te-ar dracul...

La examenul oral, Valentina străluci. Spuse pe dinafară *Chemarea* lui Cerna și-l ameți pe Turtulă. Scrise cu creta pe tablă frazele complicate pe care i le dictă profesorul, fără să facă nici o greșeală. Deschise cartea la întîmplare, cum i se ceruse, și citi frumos.

— Bravo, Valentino, îi spuse Turtulă. Bravo... Dacă te duceai mai de mică la școală, ajungeai artistă...

Se descurcă destul de bine și Filipache. Ca să-l emoționeze pe Turtulă și să-i smulgă o notă mai mare, își agită mereu ciotul urît. Izbuti. Turtulă mă strigă. Văzîndu-mă cum șchiopăt, nu-și putu opri zîmbetul. Zise, adresîndu-se clasei :

— Stăm bine ! După un ciung, un șchiop.

Își aruncă ochii peste lucrarea mea scrisă, în timp ce sala, în care pe lângă elevi se aflau o sumedenie de orășeni veniți să asiste, hohotea de ris de gluma cu ciungul și cu șchiopul. Mă rezemai de tablă și așteptai întrebările. Așteptai cam mult. Lucrarea îl prinse. O citi de la un cap la altul. Mai citi o dată pagina întâia. Apoi se întoarse cu scaun cu tot spre mine, rînji și-mi spuse acru :

— Mi-ai umblat cu pezevenclîcuri, domnule, cum te cheamă... Ai încercat să mă înșeli, boierule de trei parale... Să mă păcălești pe mine, ostaș care am îndurat războiul... Logofete brînză-n bete... Să-ți bați joc de obrazul meu, profesor cu practică... Plevușcă... Ai copiat... Ai venit cu cine știe ce carte, ai deschis-o și ai copiat cu nerușinare... De ce? V-am spus că mă mulțumesc cu puțin ! Tîlharule !... Doi îți dau la lucrarea scrisă... Auzi ? Derbedeule !...

Mă bălăcări, pînă se sătură, în hohotele de ris ale asistenței. Îndurai cu răbdare. Îndurai neslăbindu-l din ochi. Faptul că nu crîcneam, că nu mă rușinam și nu mă roșeam îl scoase, în cele din urmă, din pepeni. Părăsi scaunul, veni lângă mine și țipă :

— Ce să-ți fac ? A ? Ce să-ți fac ? Te elimin din examen... Ai umblat să mă înșeli... Banditule...

Ridică mîna să mă pîlmuie. Mă ferii. Palma destinată obrazului meu șuieră în gol. Sala tăcuse. Oamenii așteptau cu sufletul la gură. Poate că îl sperie tăcerea grea. Își dădu seama că mersese cam prea departe. Se așeză din nou pe scaunul lui, începu să se legene și-mi spuse :

— Ce să fac cu dumneata, domnule cioflingar ? A ? Ce să fac ? Spune-mi, după cine ai copiat ? Din ce carte ți-ai furat teza ? A ? Din ce carte ? Că... oricît aș fi eu de profesor, n-am citit toate cărțile... Mărturisește-mi după ce carte ai copiat...

— N-am copiat, domnule profesor... N-am copiat... M-ați batjocorit degeaba...

Filipache prinse curaj. Se ridică și declară curajos :

— Domnule profesor, a stat în bancă lângă mine. N-a copiat. A scris... din cap...

Mai depuseră mărturii de același fel și alții. Vorbi și Valentina.

— N-a copiat, domnule profesor... N-a copiat. Zău că nu !... Să-mi plesnească ochii dacă mint...

Turtulă spuse :

— Înțeleg. Vreți să-l scăpați. Nu merită. Cine fură azi un ou, mâine fură un bou... Nu putem încuraja necinstea...

Se auzi din fund glasul gros al lui Iscru Mătrăgună :

— Probă, domnule profesor, ce mai atîta vorbă. Puneți-l la probă... Să scrie în fața dumneavoastră și a noastră o lucrare. Să-i dați alt subiect, mai greu. Să-l vedem ce poate.

— Da, da, probă, puneți-l la probă, mai spuseră și alții.

Turtulă nu se supăra, cum m-așteptam. Zise :

— S-ar putea, deși nu văd unde-o să ajungem. Dar, în sfîrșit, să ne distrăm. Rar avem prilejul să ne distrăm în orașul acesta păcătos.

Se întoarce iarăși spre mine :

— Primești, domnule, proba ?

— Da, o primesc...

Scoase din geantă o coală de hîrtie, o iscăli la colț, mi-o întinse.

— Poftim, stai aici, la catedră, în locul meu, pe scaunul meu, să te văd și eu și să te vadă toată sala... Și să-mi scrii dumneata, să-mi scrii... despre... Ba nu. Să-mi așterni pe hîrtie impresiile dumitale... Impresiile pe care le-ai avut ieri, aici, la școală... Din viață, domnule, din viață...

Mă așternui pe scris. Turtulă trimise și i se aduse alt scaun din cancelarie, își găsi loc mai lîngă ferestra și continuă examinarea orală a celorlalți...

Povestii cum îl cunoscusem pe Filipache, arătai impresia pe care mi-o produsese el, Turtulă, cînd intrase în clasă. Îi zugrăvii chica, obrazul, ochelarii, mîinile. Îi zugrăvii straietele și nu-i uitai nici pantofii. O descrisei pe Valentina și reprodusei cît mă pricepui mai exact intervenția ei. Adăugai cîteva date despre Cerna, culesse în satul în care se născuse, în vremea hoinărelilor mele prin Dobrogea, și încheiai reîntorcîndu-mă și arătînd cum fusesem batjocorit în chiar ziua aceea, acolo, în clasă.. Nu-i uitasem nici un cuvînt și nu-i trecusem cu vederea nici un gest... După o oră îi spusui :

— Am terminat.

Îi întinsei hîrtia și mă dusei în bancă. Găsii un loc gol lîngă Valentina. Mă așezai acolo. Turtulă luă curios lucrarea și se adînci în lectura ei. O citi o dată. O citi de două ori. Se ridică în picioare. Spuse :

— Să mă scuzi, domnule, te rog să mă scuzi. Nu mi s-a mai întîmplat...

— Nu face nimic, domnule profesor...

Luă hîrtia și o citi cu glas tare. Sala ascultă tăcută. Cînd sfirși, zise :

— M-am pripit, domnilor... Era cît pe-aci să săvîrșesc o greșeală... Am ponegрит băiatul pe degeaba... Dumneata, domnule, cum te cheamă... S-ar părea că ai talent... Vrei să te faci scriitor ?

— Nu, domnule profesor... Vreau să devin telegrafist la Căile Ferate...

— Așa... Așa... Telegrafist... Dar dacă nu poți să ajungi telegrafist, mai bine să te faci căcănar decît scriitor... Căcănar... N-are nimeni nevoie de scriitori în țara asta...

Fața i se întristă.

Își aminti iarăși de anii studenției lui.

— Locuiam într-o casă, la mahala... Într-o odăiță... Mai locuia acolo... dar nu într-o odăiță, ci într-un fel de hrubă, un scriitor, Bronislav... I-ați citit poate cărțile... Se hrănea cu dovleac... N-avea sobă... A murit, ca și alți scriitori, de mizerie...

Mă mai îndemnă încă o dată :

— Dacă nu izbutești să ajungi telegrafist, să te faci căcănar, domnule, nu scriitor, în nici un caz scriitor...

Îi făgăduii solemn deși chiar în timp ce-i vorbeam în capul meu aprins reînviase peisajul dobrogean de toamnă, și Uruma, cu trup gălbui, ca de fum, mi se închegau versuri.

*Cerul e vîndat, cîmpul gol și sur,
Vîntul uscat miroase a mour...*

Valentina îmi apucă mîna și mi-o mîngîie. Cînd plecarăm, mă întrebă :

— Încotro ?

— Pe Calea Dunării.

— Dacă nu ești grăbit, însoțește-mă către gară...

Îl anunțai pe Filipache că n-am să mă întorc la ei decît spre seară.

— Pleci cu Valentina ! Șmechere... Dar să știi că Valentina nu seamănă cu surorile Scutelnicu... O să-i tragi clopotele degeaba...

Nu-l luai în seamă.

— Măi, ce bine-mi pare de întîmplare... Măi, băiete, mă... Mi-a plăcut cum ai scris... Măi, băiete, mă... Noi trebuie să ne punem cu burta pe carte. Să învățăm carte.

— Da, Valentina... Trebuie să ne punem cu burta pe carte, să învățăm.

Oamenii cu care ne întilneam, vînzătorii care așteptau clienți în pragurile prăvăliilor se uitau la noi. Pe unii îi interesa mersul meu șoldiu. Altoră, făptura voinică și plăcută a Valentinei le atrăgea privirile.

— Valentina s-a dus la școală, spuse unul din pragul unei stămbării.

— Vrea să ajungă profesoară...

— Nu-i mai place la doamna Hans...

Ne făcurăm că nu-i auzim.

— Cînd am venit la oraș n-am găsit nicăieri de lucru. M-am angajat la doamna Hans... Au crezut cu toții că n-o să treacă mult și-o să deviu și eu ce-au devenit celelalte... S-au înșelat, băiete... Nu mă atinge stricăciunea pe care o văd acolo, ci mă

întărește să nu lunec... Și n-am să lunec... Am să învăț... Am să învăț... Ai să înveți și tu...

— Am să învăț.

— De la profesori n-o să prea avem ce. Trebuie să citim, să citim... Profesorii! Turtulă... Timon... Tuie... Alburii... Mieleșcu... Ai să-i cunoști... Parcă i-a cules cu arcanul... Să-i vezi seara, la madam Hans, cum se prostesc... Ca să se mai amuze și ele, fetele îi îmbată și le pun ligheanele în cap...

Am ajuns prin preajma gării.

— Acolo, în dreptul felinarului, e casa doamnei Hans... Ne revedem mâine... Avem geografia...

Am luat ușor examenul. Întimplarea cu profesorul Turtulă a atras atenția celorlalți profesori asupra mea și mi-a făurit, de la început, o mică faimă.

Filipache mi-a propus să rămân la ei :

— Unde mănîncă zece, mai poate mînca și al unsprezecelea... Iar de dormit... Casa e destul de încăpătoare. Mama te roagă s-o meditezi pe Despa... S-o convingi să învețe. E grozav de încăpățînată...

Am rămas acolo și m-am înscris, ca mulți dintre cei ce-și luaseră examenul, să urmez clasa a doua la curs. Cum eram destul de înaintați în vîrstă, dacă învățam bine, aveam dreptul să dăm vara viitoare încă o clasă. Taxele de examen erau mari. Profesorii și le împărțeau între ei. Aveau interes să ne treacă. Dacă s-ar fi arătat severi, le rămînea școala pustie. Se mai înființaseră și prin alte orașele licee...

— Înțelegi ? îmi spuse Filipache, în doi ani luăm patru clase... Pe urmă ne facem învățători suplinitori.

Liceul era mixt. În fiecare clasă fetele învățau laolaltă cu băieții. Se înscrișese și Valentina la cursuri și veni cu sîrguință în fiecare dimineață, cu ochii roșii de nesomn... Dar nimeni n-o prinse picotind.

Intr-o zi îmi spuse :

— Sînt sănătoasă ca o vacă. N-o să mă doboare nici munca la doamna Hans, nici școala... Am să-mi duc liceul pînă la capăt, Darie...

Îi dădui lecții Despei care încercă să-mi facă viața amară. Mai găsii și alți școlari în oraș care mă chemară să-i meditez. Nu-i refuzai. Eram învățat să-mi cîștig pîinea de mic.

Plecă toamna de aur și veni un început de iarnă cu lapoviță, cu ceață, cu negură. Umezeala îmi înfășură trupul șubred, mi-l cuprinse și mi-l străbătu și mă chinui ca pe hoții de cai.

Ocolem rudele mele din orașul care își ieșise din calmul obișnuit. Lucrătorii de la Căile Ferate intrară în grevă. Li se alăturară calfele cizmarilor. Veniră lîngă greviști și calfele din ulițele cojocariilor și tăbăcarilor, aducînd și ucenicii plăpînzi și golași. În oraș începură demonstrații. Grupuri de lucrători și ucenici străbăteau străzile cu steaguri roșii, cîntînd :

*Sculați voi oropsiți ai soartei,
Voi osîndiți la foame, sus...*

Negustorii se alarmară. Se alarmară și autoritățile. Deputatul Stănică Paleacu și senatorul Colțan veniră în grabă de la București și aduseră armată. Se închise clubul muncitorilor. Soldații ocupară

gara și împinziră orașul din centru unde sta, mogîl-deață, în ploaie, statuia generalului Mantu, pînă la mahalalele în care viețuiau zarzavagiii, lăptarii și țigani fierari și lăutari. Se închiseră barierele. Peste ferestrele prăvăliilor căzură obloanele. Se închise și liceul nostru. Rămaseră să primească mușterii numai cîrciumile, berăriile, restaurantele și birturile economice. Ziua se auzeau împușcături cînd într-o parte a orașului, cînd în alta. De cum se lăsa întunericul și pînă către ziuă, pocnetele armelor nu mai încetau. Auzii că greva a cuprins toată țara, că trenurile nu mai merg, că la București se varsă sînge. Mă gîndii la prietenii pe care îi lăsasem acolo. Noaptea citii și lucai. Despa mă întărita și mă ademenea. Ca să am pace și să văd ce se mai întîmplă, îmi făcui obiceiul de a colinda, cît era ziua de lungă, orașul. Întîlnii oameni în lanțuri purtați spre primărie. Aflai că acolo sînt aruncați în beciurile vechi. Pe strada principală, în apropierea „Îngerului”, fusei nevoit să părăsesc trotuarul pentru a ocoli doi lucrători care căzuseră împușcați cu puțin mai înainte și lăsați acolo, întinși. O revăzui pe Zoie. Avea obrazul umflat într-o parte și negru tăciune. Ochii îi erau obosiți și de un verde șters, de iarbă de toamnă...

— Tu... N-ai mai călcat pe la noi.

Burta îi atirna grea. Abia se mișca. Mă temui să n-o apuce chinurile facerii acolo, în strada goală și umedă.

— Cine te-a lovit ?

— Cine ? Pande... Stă închis în casă. Bea. Se îmbată. Și, ca să-i treacă uritul, mă bate.

Îi căzură privirile pe trupurile udate de ploaie ale morților. Tremură. O trecură și lacrimile.

— Tu... Așa l-au împușcat și pe Sabu... De ce împușcă oamenii? De ce?... Când o să se termine?... Pandele mi-a spus că Paleacu și Colțan sînt hotărîți să-i omoare pe toți lucrătorii dacă nu se astîmpără... Tu, Darie, spune-mi, de ce-i omoară? De ce?

Răsunară spre gară împușcături dese ca grindina. Zărirăm, la capătul străzii, prin dreptul uzinei electrice, un grup de soldați. Alergau ca la atac cu bacionetele puse la arme. Ne despărțirăm. Soldații se apropiară. Intrai în curtea unchiului Tone, să mă feresc. Mă văzu de la o fereastră văru-meu Mișu. Crescuse. Ajunsese tîmplar de mobile. Îi răsărise și mustața și după felul cum o purta, îngrijită, îmi dădui seama cîtă plăcere îi face să arate că nu mai e un băiețandru ci bărbat în lege. Îmi făcu semn să mă duc în casă. Îmi ieși în întîmpinare chiar. Nu îmi surise cum avea obiceiul. Îmi spuse:

— Calcă încet. În vîrfurile picioarelor...

— Pentru ce?

— Tata... Trage să moară...

Vînată și tristă, căzu peste oraș înserarea. Orașul răsuna de împușcături de parcă ne-am fi aflat în plin război.

— Am fost la „Înger” să caut cele de cuviință pentru îngropare. Am găsit închis... va trebui să mă duc mîine dimineață la Mielu Gușă acasă, să-l aduc la prăvălie. Noroc că am dat în casă peste niște luminări.

— Îl știam sănătos.

— Da. Era.

— Din ce i s-a tras ?

— O să afli.

— Aș putea să merg și eu să-l văd pe unchiul Tone ?

— De ce nu ? S-au adunat toate neamurile din oraș. Se află aici și bunica de la Cîrlomanu. Din întâmplare... Venise să ne vadă... Închipuiește-ți, vere, pe jos... Peste treizeci de kilometri...

Din liota de copii pe care îi născuse și-i crescuse, trei îi mai rămăseseră bunicii în viață : mama, nenea Dumitrache, căruia țăta Anica îi umpluse casa de copii, și unchiul Tone, adică cel mai vîrstnic dintre băieții ei, acest unchiul Tone care, acum, după spusele vărului Mișu, trăgea să moară. Mă păli mîhnirea... Dar...

Ciudat om mai eram și eu !... Începu să mă sfredească și să-mi dea ghes curiozitatea. Mă întrebai dacă acum s-o fi trezit un pic de înduioșare în inima bunicii... Dacă acum și-o fi adus ea aminte de anii tineri și de ceasul în care, crudă, voinică și frumoasă, căsătorită abia de un an cu bunicu-meu Delcea, și-a privit pentru întîia oară copilul, întîiul ei copil.

— Te pomenești, vere Mișule, că bunica o fi și plîns...

— Pină acum, nu. Tata încă mai vorbește. Poate o să plîngă mai tîrziu, după ce l-o vedea mort... Dar nu prea îmi vine a crede...

— Nici mie...

Dădu peste noi vară-mea, Nigrita. Ținea în mîină o sticlă de țuică. Avea ochii plînși, osteniți. Îmi spune :

— N-ai mai trecut de mult pe la noi, Darie.

— N-am vrut să-l supăr pe unchiul Tone.

— De acum înainte nici n-o să-l mai superi. Hai să-l vezi. Mai cunoaște. O să-i pară bine.

— Crezi ?

— Hai, Darie... O dată moare omul..

Urcarăm scara care ducea la odaia de sus. Cunoșteam odaia de pe vremea în care trăia mătușă-mea Finica și care acum mi se părea atît de îndepărtată... Era largă și înaltă odaia și avea o fereastră luminoasă care da în curte.

Casele din fund rămăseseră pe atunci pentru copii.

În odaia aceasta de lîngă birt dormea unchiul Tone singur după ce rămăsese văduv. Trăise mulți ani de văduvie.

Am intrat toți trei fără să batem în ușă. Aerul era greu. Mirosea a sînge, a seu, a tutun. Unchiul Tone sta lungit în pat cu ochii larg deschiși, îndreptați spre ușă, să vadă cine vine, cine iese... Știam mai demult că, dacă omul care trage să moară se află într-o odaie, se uită mereu spre ușă. Omul crede că îngerul negru și mîhnit, care vine să-i ia sufletul, să-l ducă și să-l înfățișeze lui Dumnezeu pentru judecată, pe ușă intră și pe ușă iese... M-am înclinat în fața lui și în fața morții pe care o simțeam pe aproape. Unchiul Tone mi-a răspuns prin clipiri din ochi. Moartea s-a făcut că nu mă vede.

Vară-mea Vastea, pe un scaun, lîngă unchiul Tone, sta aplecată și-i potrivea lumînarea în mîină. Pe un scaun înalt, ceva mai departe de muribund,

se afla bunică-mea de la Cîrlomanu. Vară-mea Nigrita a răsucit un buton și s-a aprins lampa cea mare atîrnată de tavan. Pe urmă a scăpărat un chibrit și-a început a-și pîlpîi lumina mică, deasupra patului în care zăcea lungit unchiul Tone, o candelă.

Unchiul Tone sufla greu, greu. I-a spus cu glas slab vară-mi Nigrita :

— Țuică...

I-a întins vară-mea un pahar. Cum mîna unchiului Tone tremura, a trebuit să i-l ducă la gură.

— Buuun...

Bunică-mea era tot așa cum o știam. Sta dreaptă pe scaun, de parcă n-ar fi apropiat suta de ani. În urechile ei ferfenițite, mai purta doi galbeni. Atît îi mai rămăseseră din șiragul cel lung pe care-l purtase în tinerețe și care-i bătuse ani întregi umerii. Poate că, dacă m-aș fi uitat mai bine la obrazul ei, i-aș fi văzut o încrețitură, două mai mult. Ochii îi avea tot mari și limpezi, și, de sub marama albă cu care își acoperise capul, îi ieșea în dreptul fiecărei țîmple cîte-o șuviță de păr înspicat. Anii, care pe mine mă crescuseră iar pe alții îi îndoiseră și-i prăpădiseră, trecuseră pe lîngă bunica fără s-o atingă. A binevoit, după un timp de tăcere, să se uite spre mine. I-am șoptit :

— Sărut mîna, bunico.

— Sărut-o...

Și mi-a întins mîna, mîna ei cu degete lungi, subțiri și albe.

I-am sărutat-o. Nu mi-am dat seama pentru ce, dar m-a străbătut un fior. Mi s-a părut că sărut mîna

Maicii Domnului, o Maică a Domnului bătrână, cum nu fusese zugrăvită în nici o biserică, pe nici o icoană.

M-am apropiat de patul unchiului Tone. Era acoperit pînă la bărbie cu o pătură. Avea fața lipsită de sînge. Ochii îi ardeau. Mustața lui groasă și lungă i se lipise de obraz. Broboane mari de sudoare îi răsăriseră pe frunte și pe chelie.

— Cum te simți, unchiule ?

— Bine...

Parcă n-ar fi fost al lui glasul. Blind. Dulce.

Mai ceru un pahar de țuică veche. Îl bău. Își linse buzele arse de fierbințeală. Prinse, probabil, puteri. Surîse și vorbi :

— Nu te-am văzut de mult. Tot în oraș ?

— Tot. Am avut multă treabă. N-am putut să trec să te văd.

— Treabă ! Oricum ! Ar fi trebuit să treci să mă vezi. Îți sînt unchi. Dar... dar ce faci tu în oraș ? Mi se pare că înveți carte. Tragi a cioclovină....

— Învăț.

— E bună cartea. Să te ții cu dinții de ea. Fără carte, viața e grozav de grea.

— E grea, unchiule.

— Stai aci lîngă mine, pe pat...

M-am așezat lîngă unchiul Tone.

— Rău ! Mă simt rău de tot... Și mi-e frig. Parcă n-aș mai avea sînge în vine... Parcă aș avea gheață... Mă duc. O să mă-ntilnesc cu tata. Mereu îl visez. Cum ațipesc o clipă, îl visez. Se face că sînt băiețandru și tata e tînăr, tînăr... Așa cum îl știam eu pe vremuri. Mă pomenesc că vine, se

așază lîngă mine pe pat, cum te-ai așezat tu. Dar patul e altul: un pat larg, acoperit cu rogojină, cum aveam noi la Cîrlomanu. Îmi prinde mîinile într-ale lui și-mi spune: „Hai, Tone. Hai cu mine. Acolo unde sînt eu, e bine. N-o să te mai doară nimic, Tone... Nimic n-o să te mai doară...” Mă ajută să mă ridic. Vreau să mă duc cu tata. Și atunci, dintr-o dată, mă taie un junghi aici... Aici, în capul pieptului, pe unde a trecut glonțul soldatului... Și mă trezesc. Și o văd lîngă mine pe Vastea ori pe Nigrita... Săracul tata... Nu i-am dat nimic de pomană. Nu i-am făcut nici o colivă măcar. M-a iertat... De patruzeci de ani nu l-am mai visat...

Bunica ascultă ce ascultă. Nu-i plăcu tînguirea. Se strîmbă. Sări cu gura pe el.

— Tone !... Ești om în toată firea ! Ce-ți veni să te iei după vise ? Nu ți-e rușine, Tone ? Pun bățul pe tine, dacă mai spui prostii în fața copiilor !... Ce pot să creadă copiii de tine dacă te aud vorbind așa ?

Nici un băț n-are în mîină bunica. Și chiar dacă ar mai avea, greu îmi vine să cred că ar tăbări cu el pe omul acesta bătrîn, galben și slab, care își trăiește aci, între cei patru pereți ai odăii lui, ultimele ceasuri.

— Auzi ! Visează ! Și-i e frică de vise ! Omul cînd doarme visează tot felul de fleacuri... E mai mult de o jumătate de veac de cînd o visez pe măică-mea și tot așa îmi spune : „Vino cu mine, fetiço”. Și iaca, eu nu mă duc cu ea. N-am nici o poftă să mă duc cu ea. Doarme la cimitir cu pămînt pe

piept. Să doarmă. Toți o să dormim somnul morții. O să-l dorm și eu, dar pînă atunci, mai va.

Vară-mea Nigrita o întreabă :

— Dar pe bunicul nu-l visezi niciodată ?

— Îl visez. Tînăr, cu mustața galbenă, cum era cînd l-am cunoscut. Și el, nătingul, tot așa : „Hai cu mine. Vino cu mine !” Uneori, de, parcă m-aș duce. Delcea mi se arată în vis tînăr, frumos. Mă ridic să plec cu el. Și deodată mă fulgeră un gînd prin minte : cum o să mă duc după Delcea ? Delcea e mort și putrezit de mult. Unde mă cheamă el pe mine ? Asta nu poate să fie aievea. Asta e vis. Și... mă trezesc. Arunc ceva pe mine. Ies în grădină, mă plimb. Cerul e înstelat. Grădina mi-roase a flori și a frunze. Pîriul care o taie în două susură. Mă bucur că trăiesc. Îmi pare rău că nu trăiește și Delcea. Dar dacă a murit, pot eu să-l înviez ? Nimeni nu mai înviază din morți...

Unchiul Tone ascultă, ascultă... Ochii uscați îi ard, strălucesc.

— Nu mai înviază, bunico...

— Tot ce se naște, moare. Te-ai uitat vreodată noaptea pe cer ? Stelele par neclintite. Le privești și spui : ce frumoase sînt ! Și stelele sînt fără moarte. Și deodată, steaua la care te uiți, sau alta din apropierea stelei la care te uiți, tremură o clipă, se desprinde, așa cum se desprinde fructul prea copt de pe ramură, cade. Arde și se stinge.

Unchiul Tone a ascultat tot ce-a spus bunica. În mîna dreaptă îi tremura lumînarea aprinsă. S-a mîniat și a zvîrlit lumînarea izbind-o de perete. Se stinge lumînarea. Spune :

— Tot ce se naște trebuie să moară... Sînt om, nu stea. Steaua nu știe că trăiește. Abia am împlinit șaptezeci de ani... De ce m-au împușcat? Am ieșit din birt să trag obloanele... Soldații m-au văzut... Au tras în mine și m-au împușcat... De ce au tras? Mi-am crescut copiii... Numai eu știu cum i-am crescut. Și acum, îi văd mari. Unii sînt mai buni, alții mai răi. Dar sînt copiii mei. Și eu pe toți îi iubesc la fel.

Vară-mea Vastea găsește că e potrivit să-i facă reproșuri :

— Lasă, că ne-ai mai și bătut, tată... Și nu o dată...

— V-am bătut cînd m-am supărat. Dar de iubit, v-am iubit totdeauna. Poate că cel mai mult v-am iubit atunci cînd v-am bătut...

Bunica stă dreaptă în scaun. Un singur dinte îi mai atîrnă, ca și acum cîțiva ani, pe buză.

— Poate că n-o să mori, maică. Poate... Glonțul nu ți-a atins inima.

— Mi-a rupt ceva, aici, înăuntru... Am pierdut prea mult sînge... Doctorul m-a pansat... Nu mi-a dat nici o nădejde... O să mor... Nu apuc dimineața...

Afară s-a lăsat întunericul greu... Dincolo de fereastră, casa vecină rămîne întunecată... Tot orașul e în întuneric. Și în tot orașul răsună împușcăturile. Undeva, mai departe, latră o mitralieră.

— Mărește lumina, Vastea...

Vastea mai întoarce o dată butonul. Dar al doilea bec tot nu se aprinde. S-a ars.

— Ce faci, fată? Ți-am spus să mărești lumina. A năvălit întunericul în odaie. Nu mai văd nimic...

Își viră mâinile sub pătură și-și apasă pieptul, acolo unde îl stringe tare bandajul.

— Mă-năbuș. Deschideți fereastra, să intre aer...

Deschid fereastra. Pătrunde în odaie un val de aer rece, jilav. O dată cu aerul străbat pînă la noi, și mai puternice, împușcăturile. Mitraliera latră înțehit. Ca o cățea turbată latră.

Dinspre gară se aude, printre împușcăturile dese, o goarnă. Ceasornicul bate în perete rar: tic-tac, tic-tac, tic-tac...

Aleargă timpul, aleargă...

— Mi-e frig. Închideți fereastra...

Închid fereastra. Lampa se clatină în tavan. Pe perete, se leagănă umbra rotundă a lămpii.

Bunica îi spune vară-mi Vastea:

— Cheamă-i și pe ceilalți. Lui Tone i se apropie ceasul...

Vastea își adună frații, surorile.

— Unde e Lina? De ce n-a venit?

— Cum o să vie! N-are cui lăsa copiii în grijă... și Pavelescu e la gară. Dacă nu l-or fi împușcat. S-aude că pe mulți i-au împușcat...

Luminarea aprinsă din nou arde în mîna unchiului Tone. Așteptăm toți, în picioare, deznodămîntul.

Numai bunica a rămas pe scaun. Devine palidă. Se trage cu scaun cu tot lîngă fiul ei. Își scoate batista. Șterge cu ea fruntea și obrazul unchiului Tone.

— Te simți rău, băiete?

— Acum mă simt mai bine, mamă.

Bunica se ridică de pe scaunul cu speteze înalte, în care a stat pînă acum dreaptă și mîndră ca o împărăteasă pe tronul ei de aur. Face trei pași prin odaie. Se întoarce și se așază pe pat, lîngă unchiul Tone. Îi prinde mîinile.

Mîinile bunicii sînt lungi și albe. Peste oasele degetelor, vinele se văd vinete și subțiri. Mîinile unchiului Tone sînt mari, aspre, cu degete groase, butucănoase. Și bat în galben. Poate că mîinile i-au și murit.

Bunica ia mîinile galbene și mari între ale ei și începe să le mîngîie.

Unchiul Tone surîde :

— M-ai mîngîiat o singură dată, mamă : cînd eram bolnav de friguri. Să tot fi avut zece ani pe atunci...

Bunica îl corectează aspră :

— Nouă ani jumătate aveai. Credeam că te pierd.

— Acum e a doua oară...

— Da. A doua oară, spune bunica.

Nici unuia dintre noi nu i se mai aude răsuflarea. Văru-meu Mișu își șterge nasul. Văru-meu Jorj, cu sprîncenele mari și groase — ce mult seamănă văru-meu Jorj la față cu bunica ! — rămîne împosocat, dîrz, parcă ar fi cioplit în piatră.

Mărunt și cu fața rotundă, alături de mine, văru-meu Călin, care lucrează la Căile Ferate, pare dus cu gîndul în altă parte, la împușcăturile care se aud, la goarna care n-a încetat să sune. Vară-mea Nigrita se ține bine. Cît se ține. Dar parcă

deodată se rupe înlăuntrul ei un zăgaz. Îi năvălesc șuvoaie de lacrimi în ochi. Caută să se stăpânească. Vastea își lasă capul în jos. Poate numără scîndurile dușumelei...

Lîngă patul în care zace unchiul Tone se află întins, peste dușumeaua de scînduri, un covoraș lung și îngust cu un desen : o barză cu aripile întinse, stînd parcă gata să zboare...

— Mă duc, mamă.

Unchiul Tone vorbește ca din fundul unei gropi adînci. Buzele îi ard și fața îi e cu totul înecată în sudoare. Acum bunica îi ține mîinile într-o singură mîină. Cu cealaltă îi șterge fruntea, obrajii, bărbia — pe care a crescut barba pe jumătate albă.

— Nu... Nu... Nu muri... Nu muri... Tone... Nu muri, băiatule...

Bunica se apleacă peste fiul ei, peste acest fiu al ei care acum e bătrîn — o mîină de oase înfășurată în piele galbenă — și-l sărută.

Îi sărută întii fruntea, obrajii.

Îi sărută ochii stinși aproape.

Îi sărută colțurile gurii acoperite de mustața groasă și lungă...

Unchiul Tone încearcă să se scoale. Scoate un geamăt ușor. Se frînge.

Atunci bunica sprintenă sare în picioare. Dă un chiot de fiară rănită de moarte.

Niciodată nu am auzit un strigăt mai sălbatic.

Am înghețat cu toții.

Am înțeles că omul bătrîn și galben, cu capul plecat într-o parte, lungit în patul lui, și-a dat sufletul.

Dar bunica și-a sugrumat numaidecît sălbaticu-i strigăt. A tăcut. Pe urmă a început să suspine greu, adînc.

S-a repezit la mîinile fiului ei și a început să le acopere cu sărutări.

— Băiatul meu... Băiatul meu... Dragul meu, drag... Tone... Tone...

Fetele au început să plîngă. A început să plîngă și văru-meu Mișu. L-am luat de braț:

— Hai afară !... E grozav de cald în odaie.

13

PĂDUREA

Se răriră împuşcăturile. Apoi încetară. Mai auzirăm din cînd în cînd sunînd goarneau. Pe unchiul Tone îl gătirăm cu haine de mort, cumpărate pe datorie de la „Inger“, îl încălțarăm și, după ce un bărbier din vecinătate îi rase obrazul și-i potrivi mustața, îl așezarăm în sicriu. Veniră și-i făcură slujba de ingropare cei trei popi de la biserica Sfinta Vineri care îmi citiseră și mie maslul cînd mă bolnăvisem și rămăsesem beteag.

— Îți mai aduci aminte de ei? mă întrebă tata.

— Da. Te-au înjurat și te-au batjocorit atunci, în biserică. Erau nemulțumiți că nu le-ai dat destui bani pentru rugăciunile lor.

— Uită și tu, omule, spuse mama. Au trecut atîția ani de atunci...

— Cum o să uit? M-au bălăcărit cum le-a venit la gură... În biserică... Pentru cîțiva gologani...

— Sînt totuși oamenii lui Dumnezeu...

Tata auzise de moartea unchiului Tone. Venise cu căruța cu cai. O luase și pe mama, să-și mai vadă o dată fratele. O luaseră și pe soră-mea Elisabeta. Mama și soră-mea jeliseră mortul după datină. Le potolise bunica.

— Gata! Nu mai zbierați, că tot n-o să-l înviați. Tăcu soră-mea și își șterse ochii.

Tăcu și mama. Dar nu se putu stăpîni multă vreme. Mai avea un of la inimă. Se apropie de mortul care dormea liniștit și gătit în sicriul pe care-l adusesem la spinare cu văru-meu Mișu de la „Îngerul” lui Mielu Gușă, și-i strigă :

— Nene, nene... Ai murit, nene Tone, și tot nu mi-ai dat îndărăt banii... Ți-am încredințat boii, nene Tone, cînd am rămas văduvă, nene Tone... I-ai vîndut, nene Tone, și mi-ai mîncat banii, nene Tone... Mi-ai mîncat boulenii, nene Tone...

Tata o apucă de mîneacă și-o trase de lîngă mort:

— Taci, femeie... Ce-ți veni cu boii ?

— Cum, ce-mi veni ? Mi-a mîncat banii luați pe bouleni... Și-acum a murit...

Vară-mea Nigrita îi spuse :

— Lasă, tușă Mario, o să vindem casele, să împărțim moștenirea și o să-ți plătim datoria tatei.

Văru-meu Jorj ieși din muțenie.

— N-o să-i dăm nimic. De ce făgăduiești ? Dacă o să ne apucăm să plătim datoriile tatei, o să fim nevoiți să scoatem la mezat și pieile de pe noi...

— Nu vă supărați, le spuse mama, n-o să vă cer nimic... Am zis și eu așa... Mi-a fost necaz... Mi-a mîncat banii.

Oamenii lui Dumnezeu cu țircovnicii lor slujiră mortul ascultînd harța. Terminară. Unul spuse :

— Să nu întîrziem. Mai avem și alți morți de îngropat astăzi.

— N-o să întîrziați, le răspunse vară-mea Nigrita.

Urcarăm sicriul în căruța tatei. Preoții o luară înainte într-o birjă de piață. Trecurăm prin orașul

cu obloanele lăsate. Puşinii oameni pe care îi întâlneam se descoperiră. Unul întrebă :

— Cine a murit ?

— Tone Brătescu, cel cu birtul...

— Aha !... Era bătrîn.

Bunica mergea ţanţoşă la un pas în urma căruţei. Îşi pusese pe cap cimber negru. Întoarse capul spre omul de pe trotuar :

— Fiul meu nu era bătrîn. Avea numai şaptezeci de ani. L-au împuşcat, altfel ar fi atins suta. A murit pentru că l-au împuşcat.

— I-au împuşcat şi pe alţii mai tineri, bunico...

— N-am nimic cu aceia... Dar... Dar... Să se aleagă praful şi pulberea de cei care împuşcă oameni.

Văru-meu Mişu mergea pe lângă mine. Din cînd în cînd îşi muşca buzele.

— Mă doare al dracului de tare.

Gîndii că suferă din cauza morţii unchiului Tone. Îl întrebai totuşi :

— Ce ?

Îmi arată mîna înfăşurată în bandaj :

— Mîna... M-am lovit la tîmplărie, din greşeală, c-o teslă...

— Nu băgasem de seamă.

— Aşa eşti tu croit. Cam lunatic. Nimic nu başi de seamă...

Trecu vîntul pe lângă noi, ne luă cuvintele şi le risipi.

După ce l-am îngropat pe unchiul Tone, am lăsat rudele la cimitir să bătătorească bine pămîntul pe mormînt şi să mai jelească pe la mormintele mai

vechi ale familiei. Ne-am luat ziua bună de la toți și ne-am suit în căruță.

— Să trecem pe la Lina. N-a venit la înmormîntarea lui taică-său. I s-o fi întîmplat ceva lui Pavelescu...

— Să trecem, omule, l-or fi împușcat și pe el, a spus mama.

— Știi unde stă Pavelescu, Darie ?

— Știu, tată.

I-am găsit casa pe Răsuri, chiar peste drum de fetele Scutelnicu... Am intrat cu căruța în curte, am deshămat caii, le-am pus un braț de fin sub boturi.

Tanti Lina adormea doi băieți gemenei într-un leagăn de tinichea. Să tot fi avut cinci-șase luni gemenii. Pe perete, cîteva rafturi cu cărți. Un băiețandru ceva mai mare decît mine sta pe scaun în fața patului. Pe pat, întins cît era de lung, se odihnea nenea Ghincu Pavelescu.

S-a bucurat de vizita noastră. Tata îl avea drag pe nenea Ghincu. Drag îl avea și mama. Era harnic, cinstit și avea fire veselă.

— Te-au lovit, Ghincule ?

— Mi-a trecut un glonț printre coaste... Am avut, cum se spune, noroc... Ceara lor de cîini... Dar într-o săptămîină am să fiu pe picioare. O să mă duc la lucru. Mai tîrziu, cînd se va putea, vom începe de la capăt...

Făcuse războiul pe front, ca soldat. Mai avusese răni. Nu se speria de gloanțe. După cîte știri ajunseră la urechile lui, greva fusese în toată țara înfrîntă cu armata.

— Soldații au tras în voi? a întrebat tata.

— Au tras. Țărani... I-au rupt de noi... I-au amăgit cu pământ. Le dau pământ...

— Păzeau bariera, spune tata. Abia m-am strecurat în oraș.

— Bariera!... Va veni o vreme când vom înlătura toate barierele...

— Va veni, Ghincule...

Sămînță, ucenicul de la Atelierele Căilor Ferate unde nenea Ghincu Pavelescu era forjar, se trăsese într-un colț al odăii și-i dădea ocol soră-mi Elisabeta. Soră-mea, sfioasă, se uita și ea la băiat. Nenea Pavelescu spuse în glumă :

— Ce e, Sămînță? Îți place fata? Într-adevăr e frumoasă de pică.

— Îmi place, meștere...

— Dar ea te place pe tine? Ești cam smolit...

— Nu știu, meștere...

— Dacă vă placeți, să așteptați să mai creșteți. Vă cunun...

Soră-mea se roși. Lăsă nasul în jos și duse mîna la gură să-și ascundă zîmbetul care-i înflorise pe buze. Ucenicul, îndrăzneț, preciză :

— Peste un an, meștere, când ies calfă.

— Mai avem și noi un cuvînt de spus, zise mama.

— O să-l spuneți, dadă Mario... Sămînță e băiat bun. A crescut sub mîna mea...

Scoaseră pîinea și brînză pe care o aduseseră de acasă, în traistă. Tanti Lina întinse masa și mîncărăm.

— Dă și vin, Lino. Să bem pentru pomenirea lui socru-meu.

Aduse tanti Lina o bărdacă de vin.

— Dumnezeu să-l ierte, spuse tata.

— Să-i fie țărina ușoară, adăugă mama.

Sămînță ciocni cu soră-mea.

— Pentru viață, zise ucenicul.

Soră-mea spuse :

— Noroc...

Vorbirăm de una, de alta...

Vorbirăm și de unchiul Tone ca despre cineva care ar mai fi trăit și cu care noi am mai fi avut niște socoteli de făcut... Se apropie seara. Înhamară caii și plecară. Mă lăsară în poartă. Nu mă întrebă nici unde stau, nici cu ce mă îndeletnicesc în oraș.

— Să ne vedem cu bine, Darie...

— Cu bine...

Îi lăsa să se depărteze. Trecui drumul și intrai la fetele Scutelnicu. Se veștejiseră, sub ploile toamnei și în bătaia vîntului rece, garoafele roșii. Dar, lîngă prispă, înfloriseră, ca o spumă albă, tu-fănicile... În tindă, pe vatră, moșneagul surd punea găteje ude pe foc. Deasupra focului, pe pirostriei, clocotea apa într-o căldare de aramă. Le găsii lucrînd. Marghioala tocmai prindea volan unei fuste largi, încrețite, la mașina de cusut Singer. Bibina cosea nasturi de sîdef la o cămașă de mătase albă.

— Aveți de lucru, fetelor.

— Avem, îmi răspunse Marghioala.

Bibina o completă :

— N-ai auzit? Se însoară doctorul Sesam Bezerian... Ni s-au comandat două duzini de cămăși...

Marghioala găsi că soră-sa nu mi-a spus totul:

— Și o duzină de izmene scurte...

Făcui un cap mirat:

— Doctorul Bezerian? N-am auzit de el!

Surdul deschise ușa. Spuse:

— Fierbe apa...

Bibina ieși să arunce mălaiul în căldare și să mestece mămăliga:

— Nu mai e piine în oraș. Greva... Mîncăm mămăligă... Ca țărani...

— E bună și mămăliga, spusei.

Marghioala dădu din cap:

— Pe dracu!... Cum o să fie bună? Franzela e bună...

Pregătiră jumări și mîncară cu surdul.

— Tu... N-ai auzit de scandal?

— Am auzit numai îpușcăturile.

— Le-am auzit și noi... Dar nu era vorba de îpușcături. Era vorba de scandalul din casa morarului, a lui Iani Feratos...

— Tu, Puiu se preface...

— Nu mă prefac...

Cu greu mă crezură. Îmi imputară:

— Trăiești în oraș și nu știi ce se întîmplă.

— Tu, nu-l mai certa, îmi sări în ajutor Bibina... Trăiește în oraș, dar capul și-l plimbă prin nori. Mai bine să-i spunem și lui, tu...

— Morarul are casă mare, aceea împrejmuțită de parc, de lîngă liceu...

— Cunosce casa...

— Are și nevastă. Pe una Tia... A cules-o de pe strada noastră, de pe Răsuri... A scos din ea cucoană mare. Înainte de război a purtat-o și pe la Paris. I-a cumpărat și mașină... Cel mai bun prieten al casei era doctorul Bezerian, unul mărunț și roșcat... Trebuie să-l fi văzut și tu. Se fiție în fiecare seară pe Strada Mare... Acum câteva zile morarul s-a urcat în mașină și-a spus că se repede pînă la București. Noaptea s-a întors acasă pe neașteptate...

— Și ?

— L-a găsit la el pe doctor...

— Dacă era prietenul casei !...

— Nu mai face pe tontul ! L-a găsit într-o situație caraghioasă...

Îmi dădu toate amănuntele de parcă ar fi fost de față.

Marghioala rîde :

— Îți închipui, tu, ce cap a făcut madam Moară... Așa-i spune orașul Tiei, doamna Moară...

— Doctorul s-a speriat și mai tare... Morarul nu s-a supărat... S-a jucat numai nițeluș cu pistolul... Ca să nu mai fie discuție.

— Om deștept... De ce să se supere pentru atîta lucru ? Pentru unul ca Feratos... Moară cu patru etaje care macină zi și noapte... Milioane... cîștigă milioane... Fete... cîte vrea și cîte nu vrea...

— L-a pus pe doctor să iscălească o hîrtie c-o ia pe Tia de nevastă... A iscălit... i-a lăsat împreună... Le-a amenajat un apartament în casa lui, iar el s-a dus la București, a scos-o din școală pe sora cucoanei Tia, o mucoasă de șaisprezece ani, a

adus-o acasă. El se însoară cu fetișcana, iar Beze-
rian cu grășana... Peste câteva zile au să aibă loc
două nunți...

— Așa bărbat, mai înțeleg și eu, spune Bibina...

— Galanton, adaugă Marghioala... Îi dă docto-
rului casă, masă... Și albiturile pentru doctor tot
morarul ni le-a comandat... „Dacă se însoară cu
nevastă-mea și locuiește cu mine într-o casă, tre-
buie să umble curat. Nu aş putea să-l suport cu
jegul pe el...” ...Așa spunea...

Nu-mi plăcu povestea. Le întrebai :

— Timon mai trece pe la voi ?

— Nu, îmi răspunse Bibina... Devenise gelos, ne-
suferit. Se prostise. I-am legat tinicheaua de coadă...

— Nu mai trece, îmi confirmă și Marghioala...
Așa că tu, acum, poți să vii când vrei.

La plecare rupseră din grădină și-mi puseră la
butonieră o garoafă veștedă.

— Tu, Puiule, s-o porți, să n-o arunci.

— Am s-o port...

La capul străzii o sfărîmai între degete și o arun-
cai.

Toamna își înteți ploile. Copacii se dezgoliră și-și
arătară trunchiurile și ramurile negre.

Totul se urîți. Veni și lapovița și după lapoviță
vîntul uscat și rece aduse zăpada. În orașul întins
pe spații mari drumurile pe care trebui să le bat
zilnic ca să ajung la casele în care meditam șco-
lari mă istoviră. Îmi încordai puterile și-mi biruii
slăbiciunea. Aerul de iarnă, curat, mișcarea la care
mă supuneau distanțele, soarele care uneori se

arăta și-mi vedea obrazul mă întremară. Chipul mi se aspri, dar galbenul spălăcit care mă făcea să par ros de boală pieri. Orele pe care eram obligat să le petrec alături de fetișcana negricioasă a gazdei treceau greu. Venea în odaia Despei gazda să vadă cum o ajut pe fată să-și pregătească lecțiile. Se așeza tăcută pe scaun, cîrpea o cămașă sau torcea lînă. Mă străduiam s-o învăț cum se desenează o hartă, îi repetam de cîteva ori lecția de istorie, îi făceam problemele și-o îndemnam să și le copieze pe caiet. Împosocată, se uita pe fereastră cum fulguie, număra ciorile negre care cîriiau în salcîmi, ori își ducea degetele la gură și-și rodea pînă la sînge unghiile.

— Ai înțeles, Despa ?

— N-am înțeles nimic. Nu mi-ai explicat bine. Explică-mi mai bine de la început...

— Chiar de la început ?

— De la început...

— Războiul daco-roman...

Mai bine de o jumătate de oră ținea lecția de istorie.

— Tot n-am priceput...

Gazda se uita la mine cu ochi drăgăstoși.

— Mai spune-i o dată, maică...

Îi mai spuneam lecția o dată, și încă o dată. Îmi răceam gura degeaba.

Pleca gazda. Despa mă întreba :

— Ți-a plăcut ?

— Ce să-mi placă ?

— Cum i-am dovedit mamei că nu știi să meditezi... Că nu știi să explici așa ca să înțeleg...

— Am să plec de la voi dacă te mai porți așa. Într-o bună zi o să-mi iau tălpășița.

— N-ai să pleci. Atîta vreme cît vreau eu să rămîi aici, ai să rămîi aici...

Bătea cu pumnul în masă, ca o mică regină neagră.

— Ia caietul și scrie-ți lecția...

— Nu vreau... Mai bine spune-mi tu mie cum sînt fetele Scutelnicu? De ce se duc băieții seara pe la fetele Scutelnicu?

— Întreabă-i pe cei ce se duc pe-acolo... De ce mă întrebî pe mine?

— Fiindcă și tu te-ai dus... Ce secret au fetele Scutelnicu?... De cînd l-au izgonit din casa lor, Timon e nenorocit...

— De unde știi că Timon e nenorocit? Ți s-a spovedit?

— Treaba mea... Tu să-mi spui mie ce găsesc băieții la fetele Scutelnicu?

O lăsam fără răspuns. Plecam. Îmi striga:

— Mîine mă duc la școală. Dar să știi, nu răspund la nici o întrebare.

— Ai să rămîi repetentă...

— Asta și vreau...

Frații Pițigoi culeseseră bucatele de pe cîmp, araseră, semănaseră. Acum îngrijeau de vite, cu rîndul. Ziua dormeau. Noaptea plecau și-și treceau vremea prin cafenelele orașului în care se jucau cărți. Trișau și cîștigau. Cu banii cîștigați făceau nesfîrșite chefuri la care îl poșteau și pe Filipache. Uneori mă poșteau și pe mine:

— Hai cu noi...

— Filipache merge ?

— De ce să nu meargă ?

Mă dusei. Și nu o dată. Cunoscuî astfel și drojdia orașului. Participai la cîrcote și la încăierări. Dar după cîte văzusem și trăisem la București, după cîte pășisem în călătoria mea silită prin Balcani, cu Cosîmbescu, nimic nu mă mira și nimic nu mă speria.

— Se adaptează, spuse despre mine Codiță Pițigoi, cînd mă văzu că țin piept, la jocul de cărți, unui parlagiu cu nasul crestat adînc, pînă la rădăcină și care la cea mai mică supărare scotea cuțitul.

— Ce știe el ! Săracul ! Nimic nu știe... Noroc c-a dat peste noi, să se mai legene și el pe ale vieții valuri...

Îmi venea să rîd. Nu rîdeam... De fapt, nu mi-ar fi plăcut să trăiesc între îngerii. M-aș fi încurcat în aripile lor.

Împotriva oricăror așteptări — căci frații Pițigoi, deși toți, în afară de ciung aveau armata făcută, nu se gîndeau la însurătoare — unul dintre ei, cel mai în vîrstă, Mîncă, aduse, a doua zi după Crăciun, mireasă în casă.

Pînă în capătul uliței, venise cu ea de mîină. Acolo, văzînd ulița plină de zăpadă și de noroi, fata ezitase.

— Mîncă... O să-mi rămînă pantofii în noroi...

Voinic cum era, o luase ca pe un fulg pe umăr.

— N-o să-ți rămînă.

Străbătuse ulița cu ea, intrase în curte și numai cînd ajunsese în prag îi spusese :

— Sări !

Și fata sărise... O luase de mână și venise cu ea în casă.

— Mamăăă... Mamăăă... M-am însurat, mamăăă...

Știga și sărea prin casă ca un nebun. Maică-sa auzise și venise.

— Ce e, mă, afurisitule ? Ce țipi așa ?

— M-am însurat... Ți-am adus mireasă...

Mireasa era o fetișcană bălăioară, cu păr aspru, roșcat, ieșit pe sub tulpan, pe frunte, mărunțică, subțirică, firavă, s-o dea vîntul jos. Se ascunsese la spatele lui Mîncă și numai botișorul și-l scosese pe sub brațul lui...

— Fără să ne spui...

— N-am avut cînd... Acum un ceas m-am hotărît...

— N-am mai văzut-o, spuse maică-sa, și întrebă :
Din ce mahala e ?

— Dintr-a Duzilor. Rușancă de-a noastră.

— Să fie într-un ceas bun, Mîncă.

Nu avură ce să mai zică... Frații o luară pe rînd în brațe, o aruncară în sus ca pe o minge, o prinseră, o pupară... Despa tăcu. Tăcu, se încruntă și încruntată rămase toată seara. Tăiară o oaie și o puseră la fiert și la fript. Plecară și aduseră vin. Aduseră și lăutari. Începu, după obiceiul mahalalei, tîmbălăul. Mai către miezul nopții, cînd petrecerea fu în toi, Despa se apropie de ginere. Îi zise :

— Nene, apleacă-te puțin să-ți spun ceva la ureche.

Mîncă vru s-o ia în brațe, s-o ducă cu gura pînă la urechea lui, dar fata se feri.

— Nu vreau să mă iei în brațe, pe mine, după ce ai luat-o pe... pe... aceea...

Mîncă se aplecă. Despa îi fulgeră două palme pe obraz. Fugi, se încuie cu ivărul în odaia ei, stinse lumina. Nu deschise. Nu răspunse. Nu se mai arătă.

În zilele care urma, Petrița, mireasa, căută să-i între în voie. Despa nici nu se uită la ea. Refuză să mă primească pentru lecții. Se duse la școală. Cînd fu chemată la tablă răspunse obraznic :

— Pot să tac și în bancă. Nu știu nimic...

În recreație se certă cu cîteva fete mai mari. Le ocări și le trase de păr. În ora de franceză — lucru nemaiauzit — se răsti la asprul Timon care voise s-o scoată la lecție :

— Nu-ți răspund. Degeaba faci pe grozavul. Să-ți răspundă fetele Scutelnicu... Du-te la ele și scoate-le la lecție... Du-te la ele dacă te mai primesc...

Clasa — băieți și fete — rîse cu hohote. Timon puse mîna pe nuia și-i bătu la palme pe toți. Cînd ajunse la banca Despei îi făcu semn să se ridice în picioare și să întindă palmele. Despa nu se sinchisi. I se uită în ochi și-i spuse liniștită, ca și cum ar fi vorbit cu un băiețandru de seama ei :

— Timon, dacă mă atingi cu nuiaua sau cu palma, plec de la școală și mă arunc în fîntîna din fața casei tale.

Timon își luă catalogul și se duse în cancelarie. Veni, secretarul și trimise școlarii acasă.

Ne așteptam ca Despa să fie alungată din școală. Nu se întâmplă nimic. Zvonul se răspîndi în oraș, circula un timp și se stinse. Filipache o întrebă pe soră-sa :

— De ce ai fost obraznică cu Timon ? Nu ți-a fost teamă de el ?

— Obraznică ? Timon a fost obraznic cu mine. Și teamă?... De ce să-mi fie mie teamă de el ? Lui să-i fie teamă de mine... Și-o să-i fie !...

Filipache nu înțelese nimic. Ridică din umeri :

— Ești o proastă...

— Mi se pare că dintre noi doi tu ești prostul...

Petrița intră pe sub pielea soacrei. Intră pe sub pielea socrului. Mîncă nu-și mai vedea nasul de fericire. Nu mai bău. Nu mai plecă noaptea de acasă. Îi lăsă pe ceilalți să se ducă unde vor. Nu dori nici măcar să le audă isprăvile. Dacă se ducea după treburi ori după cumpărături în oraș, își ruga nevasta să se gătească, o lua cu el. Pînă la capătul noroioasei ulițe o purta pe umeri.

Despa își pierdu somnul, începu să slăbească, să se jigărească. Reîncepurăm lecțiile, dar se vedea cît de colo că mintea ei e dusă pe altă lume. Uneori izbutea să-și țină trează atenția, mă asculta, ba chiar îmi și răspundea la întrebări. Tocmai cînd mă așteptam mai puțin, mă apucă de nasturele hainei :

— Spune-mi, Gălbejitule, cum a izbutit roșcovana asta să-l cîştige pe frate-meu, ditamai găliganul, și să și-l facă rob ?

— Nu știu.

— Minți. Iarăși minți...

Îmi întoarse spatele și săptămîni de zile rămase tăcută, încruntată...

Filipache împreună cu ceilalți frați lipsiră din ce în ce mai des de acasă. Mîncă și cu Petrița își aveau acum odaia lor, lîngă odaia Despei. Mă folosii de prilejul cu care nu mă mai întîlnisem de multă vreme, acela de a rămîne singur. Citii cărți după cărți și-mi făcui obicei din a scrie cîteva pagini în fiecare noapte. Mă convinsesem că nu am talent deosebit la desen. Marile muzee în care întîrzasem îndelung pe vremea hoinărelilor mele prin Italia îmi făcuseră cunoscută Renașterea cu toate minunile ei. Cunoașterea lui Andreescu și a lui Luchian mă îndemnase să mă las păgubaș. Nu eram ursit succesului. Aș fi putut să ajung cel mult pictor de firme...

Mă apucaii de scris. Mîzgălii maldăre de hîrtie. Citii ceea ce mîzgălisem și mă cuprinse deznădejdea... Arsei hîrțile mîzgălite. Cuvintele care-mi ieșeau de sub condei mi se părură slăbănoage, nemernice... Frazele erau fără vigoare, ba chiar mălăiețe... Îmi lipsea ceva. Nu prea știam ce-mi lipsea... Aplecat asupra hîrtiei căutai... căutai... Și-mi adusei iarăși aminte de Uruma. Poate o iubisem... Poate n-o iubisem... Dar făptura ei învie în amintirea mea și-mi umplu de înfrigurare imaginația. Cu gîndul la Uruma scrisei cîteva sonete, le iscălii cu un nume de împrumut, le pusei într-un plic pe care-l timbrai și-l aruncaii într-o cutie poștală... Mă potolii... Voi avea dovada că sînt lipsit de talent. Voi renunța și la literatură... Voi căuta un alt făgaș pentru a-mi

împlini rostul meu pe lume... Dar, după două săptămîni, îmi văzui versurile tipărite. O însemnare la „Poșta redacției” mă ademenea : „Mai trimiteți”... Citii sonetele mele imprimare undeva, într-un colț. Mă bucurai cîteva clipe. Dar bucuria îmi trecu repede. Poate îmi tipăriseră versurile din greșeală. Poate că mi le tipăriseră din lipsa altora mai bune. Făcui o mie de presupuneri, una mai ciudată decît alta. Scrisei o povestire inspirată dintr-un fapt divers... Copiaîi manuscrisul și-l trimisei, sub alt nume, la aceeași revistă. Apăru și povestirea. O citii tipărită. Mi se păru fadă. Dacă aș fi iscălit-o cu numele meu, aș fi avut pentru ce mă căi...

Părăsii pentru multe luni încercările mele de a scrie literatură. Mai primii și alte meditații. Dacă îmi mai rămînea timp liber, mă plimbam, fără scop, prin oraș. Trăii printre zarzavagii, printre lăptari, printre fierari și lăutari. Îmi trecură astfel zilele. Serile, dacă nu rămîneam acasă, să citesc, mă mai duceam pe la surorile Scutelnicu.

Mă gîndii mult la Uruma. Nu. Nu aveam s-o mai văd. Chiar dacă va fi să revăd Dobrogea, va trebui să ocolesc satul Sorg... O Urumă măritată cu un tătar cîrn... O Urumă cu patru-cinci copii învîrtindu-se în jurul ei... O Urumă grasă, puhavă, îmbătrînită înainte de timp... Îmi ajungea că o văzusem cum o văzusem, bătută măr și cu burta la gură, pe biata Zoie...

Pe Uruma voiam s-o păstrez în amintirea mea așa cum o cunoscusem, cu ochi strîmbi și mijloc subțire, cu părul galben, despletit, înotînd în adîncul străveziei mării... Voiam s-o păstrez așa cum o cu-

noscusem pe nisipul fierbinte... Și mai ales voiam să mi-o amintesc cum...

Selim din Sorg îmi spusese :

— Lenk, s-a uscat iarba pe tabun. N-a mai plo-
uat de mult. E prea cald ziua...

— Da...

— Caii nu se mai satură de iarbă... Trebuie să-i
duci și noaptea la păscut.

— Ne-am tocmit să ți-i duc numai ziua.

— O să mai adaug cîțiva lei lîngă leafă. Fă-mi
hatîrul...

— Dacă e vorba de hatîr, tătărul, nu pot să te
refuz. Ai fost omenos cu mine...

Veneam seara cu caii mîinîndu-i vijelios cu ha-
rapnicul din care plesneam, îi adăpam cu Uruma.
Tătărul mă hrănea cu carne de oaie friptă și cu ace-
lași și același lapte de iapă... Cu aceleași și aceleași
turtișoare dulci... Selim și grasa-i tătăroaică mul-
geau iepete.

Cerul se acoperea de stele. Dinspre mare se iscau
adieri care aduceau răcoare. Încălecam și plesneam
din harapnic. Caii alergau, alergau... Mi se părea că
am să alerg cu ei pînă la marginea lumii...

Se respirau caii pe tabun... Întindeam pătura pe
nisipul țărnelui... Ascultam foșnetul ritmic și calm
al mării. Dacă vîntul se întetea, valurile creșteau,
se frămîntau și izbeau furioase țărnelui... Cînd ră-
sărea luna, pod de aur se întindea peste mare, din
zarea unde cerul se împreuna cu marea pînă lîngă
tălpile mele. Frumusețea mă năucea. Îmi pierdeam
mintea și nu o dată m-am pomenit aruncînd ușoara
îmbrăcăminte de pe mine. Repezindu-mă în apă în-

cercam să merg pe podul de aur cu tăpșile goale, către zarea fumurie care mă chema. Nu eram Isus. Nu puteam merge pe ape... Inotam pînă osteneam. Întors la uscat fugeam pe țarm, sperînd gușterii și șopîrlele, pînă mă încălzeam. Luam pătura pe mine, mă înfășuram în ea ca într-o grea și țepoasă togă de sclav și număram caii și mînjii lui Selim din Sorg, să văd dacă nu s-a rătăcit vreunul... Era bună cu mine viața.

Într-una din aceste nopți cu lună plină, în care nici eu nu voiam să mă apropii de somn, dar nici somnul nu voia să se apropie de mine, mă odihneam pe țarm, după ce înotasem mult în larg... Văzduhul fumuriu, plin de vinul lunii, era prielnic închipuirilor. Prielnică închipurii era marea. Închipuirii îi era prielnic și asprul și netedul cîmp pe care caii risipiți prindeau iarba în bot. Mi s-a părut că văd venind grăbite pe mare, din alt mileniu, corăbii cu botul lung și înalt, grecești... Trireme romane mi s-a părut că văd venind către țarm... Nave turcești cu pînze verzi umflate de vînt...

Țărmul !... Țărmul era plin de oameni îmbrăcați în mițoase straie... Mărunți și mițoși erau și caii lor... Iar sulilele pe care le țineau în mîini, multe și dese ca o pădure, erau atît de lungi, că purtau în vîrfurile lor stele. Stelele erau vîrfurile sulilelor. Luna, o tobă de piele galbenă de vițel era, în care cineva bătea cu îndîrjire alarma... Am tresărit cînd a răsărit, ca din pămînt, lîngă mine, o umbră și am vrut să sar, să mă apăr. Dar umbra mlădioasă mi s-a lungit alături.

— Lenk... Tata a plecat la Constanța. Mama doarme somn greu... Mi s-a făcut dor de cai...

— Numai de cai ?

— Da. Numai de cai...

Am vrut s-o prind în brațe...

— Nu. Lenk... Nu...

S-a încordat ca un arc și într-o clipă a sărit la cinci pași de mine. Îi vedeam în lumina lunii dinții albi și ochii mici, pieziși care mă tulburau atât de mult...

— Lenk... Vreau... Dar nu ca de obicei... Numai dacă mă prinzi... Eu am să încalec pe un cal, la întâmplare. Și am s-o rup la fugă... Ai să încaleci și tu pe un cal... Tot la întâmplare... Să alergi după mine... Și... dacă mă prinzi...

S-a îndreptat în goană spre tabun și s-a aruncat pe primul cal care îi ieșise în față. Și-a înfipt mâinile în coama lui și i s-a lungit pe spate, s-a făcut una cu calul...

Am încălecat și eu pe un cal. Uruma a șuiert ca un șarpe. Calul și-a ridicat botul spre lună, s-a rupt de herghelie și s-a așternut drumului... A început o alergare sălbatică. A rămas în urmă tabunul. Și marea a rămas în urmă cu podul ei de aur care ducea spre zare. A rămas în urmă și Sorgul. Uneori o ajungeam. Mă aflam la numai un pas în urma ei... Uruma auzea tropotele calului meu, întorcea capul și-mi gînjea. Vedeam în ochii ei sclipind fulgere. Mă miram că nu ridică în văzduh un han-ger, mă miram că nu dă chiot de luptă, că nu-și întoarce cu meșteșug calul și nu-mi retează căpățina... Mi se năzărea că Uruma nu e numai Uruma, ci că

în ea s-a întrupat întreaga hoardă sălbatică a lui Batii...

După ce îmi rânjea, Uruma şuiera iarăşi şerpeşte, mă ocolea brusc şi nebuna goană, încetată o clipă, reîncepea... Am ocolit alte herghelii şi alte tabunuri, am ocolit un sat cu clopotniţă, ba chiar o pădurice... Uruma a întors calul într-un ocol larg şi atunci am văzut în faţa noastră ţarmul şi podul de aur întins de lună spre zarea unde marea se împreuna cu cerul. Uruma a sărit pe nisip şi calului din care ieşeau văpăi i-a făcut vînt spre tabun. Am sărit şi eu pe nisip.

— Nu m-ai prins, Lenk...

— N-am izbutit, Uruma...

— Nici nu mă aşteptam...

M-am înfăşurat în aspra-mi pătură şi m-am culcat nepăsător de parcă Uruma nici n-ar fi fost acolo. Tătarca mi-a spus :

— Lenk, fă-mi loc lângă tine. M-a înfierbîntat fuga. Mi-e teamă să nu răcesc.

Mai pe urmă am plecat amîndoi, năuci, ţinîndu-ne de mîină, pe podul de aur, pe care luna îl întinsese peste mare. Tălpile noastre goale călcau pe acest pod de aur, subţire, străveziu, care se legăna în ritmul lin al mării...

Sosi primăvara. Copacii înverzică şi acoperică cu frunzişul lor bogat casele strîmbe, zidurile crăpate, gardurile dărăpănate. Urîţenia oraşului se văzu mai puţin. La mahalale bîntuiră boli. Unii copii murică, ca la noi la Omida, cu gîturile umflate. Alţii se stinseră de pîntec. Jupîn Mielu Guşă vîndu sicrie mici şi chimbrică albastră şi roză, adună bani buni.

Chemă un zugrav și-i vopsi fațada prăvăliei. Se îndură și de firmă. Trimise după Caba și-i comandă un „Înger” nou. Avu noroc. Pictorul nu mai lucrase de mult. Munci cu rîvnă și ceea ce ieși de data aceasta din miinile lui fu o adevărată minune. Caba își zugrăvi îngerul pe un cer orbitor de albastru și încărcat tot cu mari și strălucitori luceferi. Aurii erau luceferii. În colțul de sus zîmbea însuși Dumnezeu. Fața stăpînului lumilor văzute și nevăzute era blajină, ochii mari și albaștri îi erau, și barba îi lumina ca zăpada neprihănită. Dumnezeu era înconjurat de nori albi. Ținea brațele desfăcute de parcă le-ar fi spus oamenilor : „Grăbiți-vă și veniți la mine... Aici vă așteaptă fericirea pe care n-ați aflat-o pe pămînt...” În prim-plan, îngerul cu aripi străvezii-alburii și mantie gălbuie zbura pieziș dinspre pămînt către cer. Cu o mîină, îngerul îl arăta pe blajinul Dumnezeu, în timp ce, cu cealaltă, cuprinsese pe după mijloc un copilandru lung și slăbănog, îmbrăcat într-o cămașă albă. Era bucălat copilandrul și tălpile goale le avea trandafirii. Sufletul copilandrului ținea de mîină alt suflet... Un șir de suflete călătoreau prin văzduh către Dumnezeu, surizătoare...

După ce firma fu spînzurată deasupra prăvăliei lui jupîn Mielu Gușă, tîrgoveții se buluciră pe trotuar cu miinile la gură : Țî ! ți ! ți !... Pîină prin sate depărtate se duse vestea. Unii veniră la oraș anume ca să vadă îngerul lui jupîn Mielu Gușă. Îi crescuseră de veru. Cine n-avu nevoie de haine de mort ori de sicrie cumpără lumînări, tămîie cumpără. Să se găsească la casa omului. Parcă strică ?

— E mai frumos decît îngerii din biserică de la noi.

— Meşter mare l-a zugrăvit...

Armata rămăsese în oraş. Prin apropierea gării se construise în grabă o cazarmă de paiantă. Pe lunca nisipoasă de lângă Vedea, soldaţii făcură, pe vreme bună şi pe vreme rea, instrucţie. Acum împuşcăturile se pierdură în vuietul obişnuit al oraşului. Nu mai miră pe nimeni şi nu le mai ascultă nimeni. Fetele din negustorime se bucurară. Prin casele bogate se încinseră petreceri. Se organizară şi baluri în sala cea mare a primăriei. La baluri, ca şi la petreceri, galonaţii îşi dădură toată osteneala să danseze domnişoarele şi cuconiţele care tînjeau şi se ofileau în monotonia oraşului. Domnul Sotir aduse din capitală orchestră după orchestră. „Avem program nou. Orchestră nouă. Astă-seară cîntă mamzel Jeanette"... Berăria Giuvelca nu se lăsă nici ea mai prejos. Patronul angajă pentru vasta-i şi umbroasa-i grădină de vară fanfara militară... Niciodată prăfosul şi somnorosul oraş din cîmpia Deliormanului nu cunoscuse mai multă forfotă şi mai multă hărmălaie.

Meditaţiile care mă osteneau îmi aduseră răsplată destui bani de buzunar. Dispusei şi eu — ca să folosesc cuvîntul lui Dobrică Tunsu — aşa că îmi permisei uneori să-l poftesc pe Filipache la Sotir să auzim romanze şi să vedem lume.

— Mergem astă-seară la Sotir, Filipache ?

— Dacă vrei. Şi dacă plăteşti.

— Vreau. Şi plătesc.

Ne duserăm. Luarăm loc printre oamenii de soi, ca niște oameni de soi. Tot omul care are în buzunar cițiva gologani începe să se creadă om de soi. De ce-aș fi fost eu mai breaz decît alții ? Și pe cînd stăteam la masă, ascultînd orchestra și așteptînd să ni se aducă bucatele comandate, Filipache se plecă spre mine :

— Vericule, te-a făcut maică-ta cu lipici...

— De ce, Filipache ?

— Te mănîncă din ochi o cocoșneață.

— Ce, ești nebun ?

— Zău ! De cînd am intrat în local te mănîncă din ochi.

— Care ?

— Acea... cu plutonierul.

Îmi aruncai ochii încotro-mi arătase Filipache și văzui că avea dreptate. O femeiușcă dolofană, cam între două vîrste, tare vopsită și care purta pe cap o pălărie bleagă cu margini mari, se chiora la mine. Cum îmi prinse ochii îmi și zîmbi și-mi arătă două șiruri de dinți îmbrăcați toți în aur. Ce era să fac ? Îi zîmbii și eu, regretînd bineînțeleș că nu pot la rîndu-mi să-i arăt două șiruri de dinți îmbrăcați în aur. Muierușca se plecă peste masă și-i spuse ceva pe șoptite bărbatului. Plutonierul de infanterie era scurt, burticos, mustăcios și-și păstrase capela pe cap pusă cam pe-o ureche. Plutonierul se miră. Întoarse și el fața spre mine și-mi surise. De data asta îmi ferii ochii și-i spusei lui Filipache :

— Mi se pare că e o cunoștință.

Femeia nu se jenă de lumea de la celelalte mese. Îmi strigă peste capetele tuturor de parcă nu ne-am fi aflat în local decît noi doi.

— Ce... frateo... nu mă mai cunoști ?

I-am făcut semn că nu.

— Sînt Sița ! Țaică-ta Sița !

Plutonierul îmi zîmbi din nou și-mi arată un scaun gol de lîngă el. Cu alte cuvinte mă pofti la masa lor. La rîndul meu i-l arătai pe Filipache. Plutonierul îmi făcu din cap un semn că înțelege. Se sculă și trase de la o masă la care încă nu se așezase nimeni un scaun pe care-l puse lîngă celălalt.

— Filipache, ne invită la masa lor. Ce zici ?

— Zic să-i primim poftirea. Mîncăm pe gratis. Cu banii pe care-i destinasei tu mesei, facem noi doi pe urmă un chef.

Plutonierul s-a ridicat, ne-a salutat ducîndu-și mîna la capelă și s-a recomandat :

— Plutonier-major Burtan, din infanterie...

Ne-a arătat femeia :

— Nevastă-mea : madam Burtan.

— Ne pare bine, spuse Filipache.

— Frateo, frateo ! Să nu mă mai cunoști tu pe mine ! Să n-o mai cunoști tu pe țăică-ta Sița ! Frateo, frateo ! Ce-ai mai crescut, frateo ! Parcă te văd, frateo, cum veneai la noi, frateo, la nen-tău Iancu, frateo, și cum băteai cu ciocanul, frateo, pînă te speteai !...

Am căzut ca din cer.

— Dumneata ești țăica Sița ?

— D-apoi cine năbădăile credeai că sînt ?

— Te știam văduvă.

— Am văduvit, frateo, m-am uscat, frateo, aproape cinci ani. Pentru o biată viață de om, e destul, nu ?

— Da... Chiar prea destul.

— M-am măritat cu dumnealui, astă-iană.

— Îmi pare bine, țăică Sișo.

— Am vîndut casa de la Omida. Cu fierărie cu tot am vîndut-o, țăică. Ne-am cumpărat casă aici.

— Ți-au ajuns banii ?

— Mi-a mai dat tata zestre. La măritiș nou, zestre nouă.

Plutonierul ne tăie conversația.

— E, domnule, cum o găsești pe țăică-ta ? Schimbată ?

— Schimbată, domnule Burtan. Dacă nu mi-ar fi spus, nici vorbă s-o recunosc.

— Am îmbrăcat-o ca la oraș.

— Țaică, Darie, nu vezi ? Mi-a pus și pălărie dumnealui. Dosăditul de nen-tău Iancu nici nu se gîdea să-mi pună pălărie. Mă îngropase în noroaiele de la voi de la Omida. Dumnealui mi-a pus pălărie... Cum m-a luat mi-a pus pălărie !

Domnul plutonier se frecă pe burtă și spuse satisfăcut :

— De, Sișo ! Trăim și noi în societate. Sîntem cinevașilea !... Avem și decorațiune.

— Din război ?

— Nu ! C-atunci eram de administrație și nu ne-au decorat. Pentru ce-a fost aici astă-toamnă. Pentru reprimarea grevei.

— Atunci ați cam împușcat oameni, domnule plutonier...

— De ce să nu-i împuşcăm ? Dacă nu se potoleau cu vorba bună. Se ridicaseră împotriva stăpînirii.

— Şi dumneavoastră...

— Slujim stăpînirea.

— Frateo, frateo ! interveni Țaică-mea Sița, domnul Burtan mi-a pus pălărie. Îmi stă bine, frateo ?

— Bine, bine ! Parc-ai fi o domnișoară.

Mă gîndii la văru-meu Iancu Brătescu, pictorul fierar care murise în război. Trăise cîțiva ani lîngă femeia aceasta vulgară... Îi îndurase dondănelile...

Cînd te afli la masă cu oamenii trebuie să fii vesel... Fusei vesel. Plutonierul ne povesti anecdote cazone. Țaica Sița, deși le cunoștea, făcu mare haz. Îi ținui și eu hangul. În sfîrșit, fu o seară încîntătoare. Numai inima îmi rămase plină cu cenușă. Dar așa era inima mea și nu aveam cum s-o schimb... Dacă și-ar putea schimba omul inima !...

Ne despărțirăm tîrziu. Țaica Sița ne pofti s-o vizităm și acasă. Ne pofti și domnul plutonier Burtan și ne dădu adresa. Le făgăduirăm c-o să-i vizităm. Filipache îmi spuse :

— Să știi că eu am să mă Țiu de cuvînt.

După moartea unchiului Tone, moștenitorii vorbiră, se sfătuiră și se hotărîră, în amintirea răposatului, să nu vîndă birtul unui străin, ci unuia dintre ei. Ceru să-l cumpere văru-meu Jorj. Îl întrebă :

— Ai bani ?

— N-am. Dar pot să găsesc într-o săptămînă.

— Cine-ți dă Ție bani ?

— Mă însor.

— Așa repede ?

— D-apoi cum ? Am și găsit.

— Pe cine ?

— Pe Cernicica. Fata lui Bogov, fabricantul de brânză.

— Te umpli de bani, norocosule, spuse văru-meu Mișu.

— De ce să nu mă umplu ? Ați fi vrut să mă în-sor cu o sărăcie ? Să trag targa pe uscat după mine toată viața ?

Peste trei zile văru-meu Jorj se însură și o dată cu nevasta luă și zestrea. Cumpără birtul, cumpără firma, cumpără brevetul de băuturi spirtoase. Închise localul „pentru renovare”, aduse meșteri, îi puse la lucru și dădu întregii case o altă înfățișare. Schimbă și firma. Caba îl zugrăvi pe geamul cel mare dinspre stradă pe însuși văru-meu Jorj în mă-rime naturală cu zîmbetul pe buze și cu un șervet alb pe mîna stîngă, iar în dreapta purtînd o tavă încărcată de farfării. Alături de chipul vărului Jorj, Caba scrisese :

LA JORJ
RESTAURANT
DESCHIS
DE LA 6 DIMINEAȚA
LA 2 NOAPTEA
SERVIM PROMPT

Înlăuntrul prăvăliei lustrui tejgheaua, lustrui și restul mobilierului. Pe pereți atîrnă portretele fa-miliei regale, de la rege și regină pînă la răposatul principe Mircea. Cumpără altă veselă. Fața vărului Jorj, care mai înainte era de piatră, deveni zîmbă-

reață, ca să semene aidoma cu fața zugrăvită de pictor pe geamul care da spre stradă. Angajă și doi picoli și-i îmbracă în halate albe. Mai mare peste bucătărie deveni Cernicica, nevasta oacheșă, voinică, sănătoasă de-ar fi putut să spargă pietre în mâini, a vărului Jorj.

Vară-mea Nigrita și Vastea își luară partea lor de moștenire și plecară să-și încerce norocul la... București. Auziseră și ele, cum auzisem și eu altădată, că în capitală pe toate străzile umblă cîinii cu covrigii în coadă. Mai neîncrezător decît ele, văru-meu Mișu rămase în oraș la gazdă. Îmi mărturisi că umblă să găsească și el, ca frate-său Jorj, fată cu zestre. Că se însoară și își deschide tîmplărie pe cont propriu. Îi urai din toată inima noroc.

— Crezi c-o să am noroc ?

— De ce să n-ai ?

— Eu știu ? Frate-meu Jorj rîde de mine.

— De ce rîde ?

— Spune că sînt urmărit de piaza rea...

La răsărit de oraș se afla rîul, iar dincolo de rîu, pe luncă și pe coasta dealului, se afla pădurea întunecată, rămasă din vechime și ca o mărturie a vechimii. Îi cunoșteam potecile și-i cunoșteam și ascunzișurile. Uneori mă duceam și-mi pierdeam după-amiezile printre copacii cu scoarța crăpată. Băieții spuneau despre mine că sînt cam într-o ureche. Eram. Fără nici o îndoială eram. Rușanilor nu le plăcea pădurea. Cînd aveau timp de risipit — și aveau destul — înfundau cîrciumile, berăriile le înfundau și cafenelele. Era plin orașul de cîrciumi, de

berării, de cafenele. Pentru toate gusturile și pentru toate pungile. Tinerii se plimbau în fiecare seară pe Strada Mare, priveau vitrinele, dau ocol statuii generalului Mantu și când osteneau intrau să se înfrupte cu dulciuri ori să se răcorească cu siropuri și înghețate la „Cofetăria Vineză” a domnului Ferdinand Scholtze... Seara năvăleau în cîrduri în parcul neluminat... Acolo se legau și se dezlegau tristețile și lîncedele lor iubiri.

Nu întilnisem niciodată prin pădure orășeni, ci doar țigănci din Didești, satul din apropiere, venite să culeagă vreascuri ori să adune melci-codobelci și bureți.

O văzui pe Valentina în oraș. Mă întrebă :

— Darie, ce-ai de gînd să faci tu azi după-amiază ?

— O să mă duc să mă plimb prin pădure, ca în fiecare duminică.

— Singur ?

— Lui Filipache nu-i place pădurea și alt prieten de hoinăreală n-am.

— Ai vrea să mă iei și pe mine ? N-am fost niciodată în pădure. Știi... măi băiete, măi... Mi s-a urît. Așa mi s-a urît...

— Dacă-ți dă voie doamna Hans...

— O să-mi dea voie. O slujesc destul. Vino să mă iei la ora trei.

— Am să vin, Valentino.

Mă poftea la madam Hans, ca la ea acasă...

Ca să nu mă mai ostenesc pînă la gazdă, am intrat în restaurantul vărului Jorj, i-am dat bună ziua și m-am așezat la o masă. Văru-meu Jorj s-a mirat. Nu ne mai văzusem de la moartea unchiului Tone.

Și-a țuguiaț buzele, a venit la mine și m-a întreat ca pe un mușteriu oarecare :

— Ce dorește domnul ?

— Doresc să iau masa la dumneata.

Mi-a întins lista de bucate. Am ales două feluri și am făcut comanda. Văru-meu Jorj a transmis-o cu glas tare la bucătărie și cînd picolul mi-a adus mîncarea nici n-am apucat să gust din ea că văru-meu s-a și înfățișat cu nota de plată. L-am întreat :

— Așa e obiceiul la restaurantul dumitale ? Clienții trebuie să plătească înainte ?

— Nu, mi-a răspuns văru-meu Jorj. Favoarea asta ți-o fac numai dumitale. Rude — rude, dar brînză e pe bani.

— N-am venit să-mi dai de pomană...

— Banii... Să văd banii...

Am scos banii din buzunar, i-am plătit și am mîncat în lege. Înainte de a-i părăsi restaurantul, m-am dus la el la teighea și i-am spus :

— Vere Jorj, văd că-ți merge bine.

— Îmi merge, slavă Domnului...

— Îmi pare bine, vere. Îmi pare bine mai ales că astă-toamnă cîinele care trăia în unchiul Tone n-a murit. S-a mutat cu coteț cu tot în sufletul dumitale.

— N-am suflet, mi-a răspuns surizînd văru-meu. Am numai restaurant.

La ora hotărîță, am pătruns pentru prima oară în deocheata casă a doamnei Ilse Hans. Am nimerit ca orbul de-a dreptul în salonul capitonat cu roz. Cîteva fetișcane înveșmîntate sumar se luptau cu lenea, întinse pe niște canapele. Se vedea cît de colo

că abia se treziseră din somn. Una dintre ele, spelbă, ca să mai alunge plictiseala, zdrăngănea la pian. Careva mă întrebă :

— Pe cine cauți, craiule ?

— Pe Valentina.

Riseră. Ca prin farmec se înviorară. Se repeziră stol la o ușă, o deschiseră și strigară :

— Valentinooo... Valentinooo... ți-a venit un client ! Valentinoo... S-a zis cu fetia ta, Valentinooo...

Valentina se arată îmbrăcată simplu și frumos pentru plimbare. Le ocări pînă se sătură. Tăcui și ascultai cum le ocărăște. Plecarăm. Cînd ieșirăm în tîrg, pe cînd ne îndreptam către margine, îmi spuse :

— Nu te-ai supărat de glumele fetelor ?...

— Nu, Valentino, nu m-am supărat.

— Tu... nici nu trebuia ! Așa sînt ele. Rele de gură. Dar au inimă bună, bună. Ca pîinea caldă.

— Atunci pentru ce le-ai ocărit ?

— Ca să nu se obrăznicească. Și... ca să fiu în nota casei.

Ajunserăm în cîmp. Trecuserăm apa. Ne apropiară de pădure. Soarele ne învăscu în lumina lui.

— Avem și noi un prieten pe lume, îmi spuse Valentina, și-mi arată soarele. Atît de mult îmi place soarele ! Atît de mult !

Pădurea ne primi cu răcoare. Ghionoaietele ciocăneau în scoarța veche și crăpată a copacilor. Parcă

tocau în clopotnițele unor biserici străbune. Copacii sunau înfundat. Un arici se sperie de pașii noștri și se făcu ghem. Îl rostogolirăm lovindu-l ușor cu boturile pantofilor. Mă apucau să-i cînt :

*Arici, arici
Pogonici,
Mergi la moară,
Și te-nsoară
Cu bălana lui Cicoară..*

Ariciul se dezghemui. Nu plecă spre moara lui Cicoară. Ne arătă botul ascuțit și roșu și clipi spre noi din ochii mici înconjurați de cearcăne vișinii, subțiri. Rămaserăm nemișcați. Poate crezu că sîntem copaci. Fugi cu pași mărunți și se pierdu sub pavăza frunzișului albăstrui al desișurilor.

— Tu, Darie, îmi spuse Valentina, tu semeni cu ariciul.

— Cu ariciul ?

— Da, cu ariciul. Cum vezi omul, te ghemui în tine și nu-ți arăți decît țepii. Eu cred că ție de fapt îți e teamă de oameni.

— Mi-o fi. Mi s-or fi întîmplat și mie multe.

— Oricărui om i se întîmplă cîte ceva. Numai că la tine totul lasă urme adînci, de neșters... Tu... N-o să fii niciodată fericit.

Tăcui. Nu-mi plăcea să vorbesc nici despre fericire, nici despre nefericire. Intrarăm în pădure mai adînc și-i arătai copacii bătrîni cu scorburi în tru-

purile lor. Un timp ne ținurăm după un roi de albine care-și căuta loc de popas. Întirziarăm prin poiene acoperite cu ierburi proaspete și înalte, mustind de sevă. Ne oprirăm și ascultarăm neliniștea pădurii. Plecarăm și iar ne oprirăm și iar plecarăm și ajunserăm într-o parte a pădurii, pe coastă, unde pământul era roșcat și pietros și toți copacii crescuseră strîmbi, răsuciți, chinuiți și cu coaja plină de bube care supurau. Urcarăm, ținându-ne de mîini și sprijinindu-ne unul de altul, coasta. Trupul tînăr și cîrnos al Valentinei mă întărită. Roșii. Mă bîlbîii. Pînă la urmă mă cuprinse rușinea că puteam să fiu atît de slab și că eram atît de puțin stăpîn pe biata carne uscată pe care o acoperea netrebnică mea piele. Valentina mă simți. Se depărtă de mine. Mări pașii. Se agăță de ramurile răsucite și urîte ale copacilor strîmbi și buboși. Mi-o luă înainte. Pe culme se opri. Aci se întindea o poiană acoperită de iarbă deasă, sănătoasă, mărunță, de parcă de curînd ar fi trecut peste ea coasa. Îmi arată pădurea. Soarele căzuse către apus și-și resfira lumina roșietică peste vîrfurile arborilor.

— Tu, Darie, niciodată n-am văzut ceva atît de frumos !

— Mi se pare că nici eu n-am văzut ceva mai frumos, Valentino !

Îmi tremura glasul. Iarăși mă rușinai. De mine însumi mă rușinai. Mă depărtai de Valentina. Intrai în pădure. Scosei cuțitul din buzunar. Tăiai o ramură tînără. O curățai de lăstari și începui să

mă joc cu ea șfichiuind aerul proaspăt și tare care mă amețise și-mi tulburase inima.

— Ai pregătit un ciomag, imi spuse Valentina. Ce-ți trebuie ?

— Pentru cînd o să ne întoarcem. S-ar putea să ne iasă în cale un dulău. Nu strică niciodată să ai în mîină ceva cu care să te aperi.

— Aș ! Pădurea e pustie.

Se culcă în iarbă. Mă trîntii și eu într-o rîină, la cîțiva pași de ea. Căutai creionul și hîrtia și înce-pui să mîzgălesc. Valentina mă pîndi, dar nu se clinti de la locul ei. Cînd mă văzu că bag creionul și hîrtia în buzunar veni lîngă mine și mă întrebă :

— Ce-ai scris ?

— Cîteva strofe.

— Citește-mi-le.

I le citii. Le ascultă. Își mușcă de cîteva ori buzele. obrazul i-l învăluie o umbră de mîhnire. Rosti :

— Credeam c-ai scris despre mine... Adineauri, la urcuș, mi s-a părut că...

— Ți s-a părut. Din pricina urcușului îmi bătea inima mai repede ca de obicei.

— Numai din pricina urcușului ?

— Da. Numai din pricina urcușului.

— Și ochii-ți sticleau tot din pricina urcușului ? Ca unui lup fîi sticleau ochii.

— Dacă într-adevăr îmi sticleau ochii, nu știu de ce-mi sticleau.

— Atîta lucru am învățat și eu acolo... unde lucrez... Să știu pentru ce le sticlesc uneori bărbaților ochii.

Mă simții cuprins de ciudă și de ură împotriva ei.
Ii spusei :

— Acolo unde... lucrezi... poate că ai mai învățat și altele... Ți place să faci pe sfinta... Lasă... că știu eu.

Valentina se minie. Țipă la mine :

— Ce știi tu, a ? Ce știi tu despre mine ? Nu știi nimic. Nici unul din oamenii care mă cunosc nu știu nimic despre mine ! Nimic ! Nimic !

Vrusei să-i arunc în obraz grosolăunii. S-o jignesc. S-o umilesc. S-o fac să verse fiere. Auzii glasuri :

— Îndrăgostiți !

— Ce spui, Stroe ?

— Îndrăgostiți, Nae !

Sărirăm în picioare. La numai câțiva pași de noi se opriseră doi țigani tineri, voinici, ochioși, îmbrăcați orășenește. Ne priveau cu mâinile în șolduri. Unul întrebă :

— Ce facem cu ei, Stroe ?

Celălalt răspunse :

— Ce să facem, Nae ? Băiatului îi dăm un pumn în cap și-l amețim. Pe fată...

— Vedeți-vă de drum, le spuse Valentina. Vedeți-vă de drum și lăsați-ne în pace.

Țiganii rîseră :

— Ce spui, frumușico ? De ce să ne vedem de drum ? Cînd ne mai întîlnim noi cu un asemenea chilipir ?

Cu pași rari și apăsați, se îndreptară spre noi. Stroe întinse mîna să mă prindă. Îmi căută gîtul. Mă ferii. Nae se năpusti asupra Valentinei. Fata se ferii și ea. Stroe ridică pumnul să mă lovească în

cap. Izbutii să mă feresc pentru a doua oară. Dar pumnul, de fier, al țiganului, îmi căzu ca un ciocan pe umăr. Îmi trosni umărul, mă-mpleticii și mă prăbușii. Țiganul se aplecă asupra mea să mă izbească cu dosul mîinii peste ochi. Îl pocnii peste mîină și i-o înlăturai. Atunci ridică pumnul. Rînji. Îi urmării mișcările și, cînd își repezi pumnul spre obrazul meu cu toată forța, îndreptai cuțitul cu vîrfurile în sus și-i strînsei cît putui mai tare mînerul. Pumnul încleștat al țiganului se izbi cu putere în ascuțiș. Fusei nevoit să strîng și mai tare cuțitul pentru a-l scoate din mîna lui. Chiui și se trase îndărăt. Durerea cumplită și grija de a opri sîngele care țîșnea ca apa dintr-o stîncă spartă îl făcură să mă uite. Mă ridicai iute și mă apropiai de el să-i caut coastele. O rupse la fugă. Mă întorsei în partea cealaltă și văzui cum Nae o răsturnase pe Valentina în iarbă și se căznea să-i desfacă genunchii. Valentina nu scosese nici măcar un strigăt. Țiganului care acum sîngera și se lupta cu ea îi gherăise obrazul. Mi se păru o clipă că a fost înfrîntă. Îl apucă pe țigan de după gît, ca și cum i-ar fi cerut gura să i-o muște cu poftă. Bărbatul căzu în cursă, se muie și o slăbi o clipă. Atunci Valentina îl lovi puternic, zvîcnindu-și genunchiul în sus, în boașe. Țiganul, leșinat, se rostogoli în iarbă. Lupta dintre cei doi se desfășurase fulgerător, atît de fulgerător încît mă uluise și mă paralizase. Dezmeticit, în sfîrșit, de lovitură meșteșugită a Valentinei, vrusei să mă reped asupra țiganului, care își venise în doage și se rostogolea de durere prin iarbă, să-l înțep de cîteva ori

și să-l las sîngerînd. Valentina își potrivi fusta motolită și mă întrebă :

— Unde ți-e voinicul ?

— A fugit.

Se uită la cuțitul din mîna mea.

— L-ai înțepat adînc ?

— Și-a repezit mîna în cuțit.

— Strașnic ! Pe ăsta lasă-mi-l mie mai departe.

Căută ciomagul prin iarbă, îl luă și se apropie de țigan. Întîi îi dete cîteva lovituri cu boturile pantofilor. În coaste îl lovi. Îl lovi pînă cînd oacheșul flăcău se întoarse cu fața în sus și rînji la ea. Atunci Valentina începu să-l izbească cu ciomagul peste față. Îl pocni peste nas, peste ochi, îi căută gura și-i sfărîmă cu sălbăticie dinții. Omul încercă să-și acopere obrazul cu mîinile. Cu cît omul gemu mai tare, cu atît Valentina îl lovi mai puternic. Auzii cum îi trosniră degetele și încheieturile mîinilor. Ostenită și scaldată toată în sudori, fata se aplecă asupra lui, îl scuipe și aruncă ciomagul în iarbă :

— Hai, Darie. Viteazul tău o fi ajuns în sat. S-ar putea să vină cu toată liota după noi. Dacă ne prind, la loc închis și pustiu, în pădure, ne omoară.

Își potrivi încă o dată fusta și-și scutură mîinile.

Pogorîrăm coasta în goană. Copacii răsușiți, strîmbi, chinuși se uitară la noi. Trecurăm prin poienele cu iarbă înaltă. Trecurăm prin pădurea peste care se prăvălise asfințitul roșu și nu schimbarăm între noi nici o vorbă.

Pe podul de peste Vedea își pierdeau vremea, aruncînd pietre în apă, niște soldați. Unul ne întrebă :

— Ați cules fragi în pădure, tinereilor ?

— Da, îi răspunse Valentina. Am cules.

— Dați-ne și nouă.

— N-avem. Cîți i-am cules... i-am mîncat.

— Și-au fost dulci ?

— Dulci. Și-acuma ne lingem buzele.

Se porniră pe rîs soldații. Ne molipsirăm și noi de la rîsul lor. Altul interveni :

— Lasă-i în pace, Macovei. Nu-i vezi cît sînt de osteniți ? S-au drăgostit toată ziua în pădure.

După ce ne depărtarăm, Valentina spuse încet, ca și cum ar fi vorbit cu soldatul care rămăsese departe în urmă :

— Ar fi fost bine dacă ne drăgosteam.

— N-ai fi vrut.

— N-aș fi vrut ? Idiotule...

Mă acoperi de ocări tot una și una. Mă făcui că n-o aud.

Venise seara. Deasupra orașului spînzura în văzduh o lună mare și rotundă de aur. Mi se păru dintr-o dată că luna-și pierde strălucirea. Că devine întii cenușie și pe urmă se face neagră, neagră, ca o ghiulea și că se repede cu toată puterea, sfîriind prin spațiul nemărginit, spre fruntea mea. Îi auzii chiar vîjîitul. Îmi pusei mîinile scut deasupra feței, să mi-o apăr. Și mă oprii. Valentina mă apucă de mîină.

— Ce s-a întîmplat ?

— Nimic.

Îi îndepărtai cu brutalitate mîna pe care încerca să mi-o pună pe frunte. Mă așezai pe marginea drumului. Valentina veni și se așeză și ea lângă mine. Tăcurăm. Multă vreme tăcurăm. Auzeam unul respirația celuilalt. În gară fluieră o locomotivă. Străluciră niște felinare verzi. Străluciră și niște felinare roșii. Apoi totul se potoli. Valentina spuse :

— Să mergem, Darie... S-a făcut tîrziu.

Nu-i răspunsei. Plecă singură. Îi ascultai pașii cum se depărtează prin întunericul străveziu.

Îi ascultai pînă nu-i mai auzii...

CIRÈSE

14

Întinsei gîtul. Ciulii urechile. Îmi încordai auzul. Sperai mult timp că voi auzi pașii Valentinei făcînd drumul întors. Și în tot timpul în care îmi hrănii carnea aprinsă și flămîndă cu această speranță privii pămîntul aspru și negru din fața mea. Îmi pierdui speranța. Vîlvorile care mă ardeau se micșorară treptat și se stinseră. Mi se păru că trupul mi s-a schimbat într-un maldăr de cenușă. Pe neașteptate, prin văzduhul vîscos, veni dinspre pădure o pală de vînt. Mă mirai că pala de vînt nu mă spulberă. Mă mirai că-mi răcorește obrazul. Mă mirai că văd. Mă mirai că aud. Mă uitai spre cer. Îmi surîse luna. Cu surîs galben îmi surîse. Steaua la care mă uitam îmi surîdea. Mi se făcu frică de tăcerea care începu să-mi țiuie în urechi. Mi se făcu frică de mine însumi. De pofta care mă durea mi se făcu frică. De gîndul care mă biciuia... Șoptii pentru mine, ca unchiul Tone pe patul de moarte :

— Eu nu sînt stea. Sînt om...

Amintirea morții unchiului Tone mă întristă. Mă cuprinse o adîncă, o arzătoare sete de moarte. Moartea era leacul. Plecai spre pădure. Mersei încet, dar cu pași mari, hotărîți. Pătrunsei sub întunecatele bolți. Luna se ținu după mine. Cînd mă prinse trecînd prin luminișuri mă îmbracă în aurul ei. Neliniștea pădurii mă duru. Urcai iarăși coasta

printre copacii strîmbi, răsuciți, chirciți. Într-unerîc
cul le acoperi și le ascunse bubele, dar le accentuă
răsuciturile și le dădu o înfățișare stranie, halu-
cinantă care îmi mări tulburarea. Ajunsei, după
destulă trudă, în poiana de pe creastă unde mă
odihnisem cu Valentina și fusesem atacați de cei doi
țigani. Privii pădurea. Era acoperită cu argint. Ți-
pară păsări. În satul apropiat auzii larmă. Mă temui
de singurătate și mă îndreptai spre sat. Îmi spusei :

— Poate îi întilnesc pe cei doi. Mă vor recu-
noaște. Vor sări asupra mea. Îi vor asmuți și pe
alții. Mă vor ucide... De data aceasta mă vor ucide.

Îmi păru bine... Cuțitele țăganilor vor pune, în
sfîrșit, capăt tristei mele existențe. Vor sătura setea
mea de moarte. Da. Îmi păru bine. Fluierai încet o
melodie veselă. Și, fluierînd, ajunsei în sat. Mai
fusesem eu cîndva pe acolo. Trecui pe lîngă un
cîrd de fete. Întîlnii și niște flăcăi băuți, gălăgioși.
Unul cînta cît îl ținea gura :

*Cînd eram pe Ialomiță
Cu mustață-n furculiță...*

Se acompania cu un acordeon pe care-l ținea
atîrnat, cu o curelușă, de gît... Mă supără luna care
nu-mi da pas. Ca să scap de ea, intrai într-o cîr-
ciumă. Era plină de oameni tuciurii la obraz. Băr-
bații se otrăveau cu vin acru. Muierile grase, piep-
toase, îmbrăcate cu fuste largi și crețe, galbene sau
albastre, și purtînd pe cap tulpane înflorate, se ră-
coreau cu bere. Doi țambalagii cu mustățile mari
băteau coardele instrumentelor cu bețișoare. Nu-i
asculta nimeni. Într-un colț, la o masă, sta de unul

singur țiganul care sărise asupra mea. Avea mîna dreaptă înfășurată într-un mare bandaj alb. Îi ardeau ochii. În fața lui, pe masă, se afla o găleată plină cu vin. Din cînd în cînd, țiganul Stroe băga un pahar în găleată, îl umplea, da vinul pe gît pe nerăsuflete... Cerui și eu vin. Luai paharul și mă dusei la el.

— Noroc, îi spusei, noroc și sănătate, nene Stroe.

— Noroc, îmi răspunse omul.

Ciocnirăm și băurăm ca doi vechi și buni prieteni.

Stăruii cu ochii asupra mîinii lui înfășurate grosolan în bandaj. Îl întrebai cu glasul plin de dulceață, mîeros :

— Dar ce ți s-a întîmplat ?

Omul ridică din umeri.

— Mai nimic...

Ne auzi convorbirea o femeiușcă balaoacheșă, care se lupta cu o bîrdacă de bere și nu izbutea să-i ajungă la fund. Sări cu gura pe Stroe :

— De ce nu-i spui ? Spune-i, Stroe, să știe și dumnealui ce s-a întîmplat...

— Spune-i tu, dacă nu te doare gura...

— De ce să mă doară gura ? Îi spun.

Apucă un scaun și se așeză lîngă mine. Mă împunse cu genunchiul și începu :

— Rumînico... Vai de sufletul nostru, rumînico... Altădată țiganii noștri erau spaima ținutului și-a orașului... Ciordeau cai... Ciordeau boi... Ciordeau mărfuri... Făceau prăpăd pe la bilciuri... Vei fi știind și dumneatale, rumînico...

— Știu... Știu... De mult li s-a dus buhul în țară voinicilor din Didești.

— Acum... Vai de sufletul nostru, rumînico... Nu mai e de trăit, rumînico... Ne omoară soldații...

— Cum vă omoară soldații ?

— Cum ? Păi nu mai departe decît astăzi... Să vezi ce-a fost și cum a fost, rumînico... Stroe și cu Nae s-au dus și ei, ca flăcăii, să se plimbe prin pădure... Și-acolo, mamă... mamă... S-au întîlnit cu niște soldați... Și soldații... mamă... mamă... nici una, nici două, s-au repezit asupra băieților să-i jecmănească de părăluțe... Lui Stroe i-au spintecat mîna cu baineta... Pe nenorocitul de Nae l-au călcat în picioare... I-au spart nasul... I-au rupt dinții... L-a oblojit și pe Nae, farmacistul... Nas n-o să-i puie nimeni... dar dinții... Dinți o să-și pună Nae la oraș. O să spargă o casă. O să fure ce-o găsi. O să vîndă ce-a furat și-o să-și pună dinți frumoși, de aur. Trăiește omul și cu dinți de aur.

— Va să zică așa s-au purtat soldații cu flăcăii voștri ?

— D-apoi cum, rumînico ? Spune și matale ! Drept e ? Soldații, șapte la număr... voinicii noștri, numai doi...

— Și flăcăii nu s-au apărat ?

— Ba s-au apărat. Dar soldații pe lîngă că erau șapte aveau și bainete. I-au ciopîrțit cu bainetele.

Stroe mai ciocni cu mine încă o dată.

— Așa, domnule... Mîine ne ducem la comanda-ment cu reclamația...

— Da, da... Să vă duceți. Să vă duceți negreșit. Dar nu cumva prin pădure v-ați întîlnit și cu o fată ?

Flăcăul clătină din cap :

— Nu... N-am întilnit pe altcineva. Numai pe soldații care au sărit asupra noastră să ne punguie. Și erau șapte, domnule, șapte.

În șosea se opri o birjă. Birjarul intră în cârciumă și-și cumpără tutun.

— Te duci la Ruși ? îl întrebai.

— La Ruși.

— Ai mușterii ?

— Nu. Am dus un negustor pînă la Glăvani...

— Poți să mă iei și pe mine ?

— De ce nu ? Te costă cinci lei...

— Mă lași la gară.

— Pot să te las unde vrei. Și la cimitir. Că stau alături...

— Nu, la gară.

— Mă rog, voia clientului...

Țigani mințiseră. Cum să mărturisească Stroe bătăușul că și-a spintecat mîna în cuțitul unui băiețandru ? Și Nae, despre care aflasem că e un temut spărgător, cum să spună el că l-a cotonogit și l-a desfigurat Valentina ?

Făcusem drumul prin pădure, și-i căutasem în cuibul lor pe cei doi, fără folos. Îl întrebai pe birjar :

— Și cum îl chema pe negustorul dumitale ?

— Era unul tinerel, de la Balaci mi se pare, Dobrică Tunsu. Umblă după piei. Cumpără piei. L-am mai purtat eu și prin alte sate.

— E un tăbăcar bun, spusei. Are și cojocărie. Croiește bine. Tăbăcește frumos.

— Da, așa se zice. Și se mai zice că dacă ar putea ar tăbăci și piele de om.

Trăsura, lunecînd la vale, mă legăna lin. În dreptul gării îi plăti omului, mă dădui jos și mă dusei la doamna Ilse Hans. În salon se dansa. Lîngă pianul negru găsi o masă. Mă așezai. Veni o fetișcană smeadă, cu ochi cenușii, costelivă, să-mi țină de urît. Veni și Valentina să ia comanda. Era îmbrăcată într-o rochie neagră, lungă, bine turnată și strînsă pe trup, încheiată pînă sub bărbie. Semăna cu o smerită și tînără călugăriță. Se făcu că nu mă cunoaște. O întrebai pe costelivă :

— Ce dorești ?

— Vin.

Valentina aduse o sticlă de vin, o desfundă și ne umplu pahărele.

— Noroc, domnișoară.

— Noroc, tu... Dar nu mă lua peste picior că-ți arunc vinul în obraz.

— Nu am vrut să te jignesc. Scuză-mă.

— Sînt domnișoară, dacă și bunică-ta e domnișoară.

Aspra-mi bunică ! Ce-ar mai rîde dacă ar ști ce nimicuri mă dor și mă macină..

— S-ar putea să fi devenit. E cam de mult văduvă.

Uscățivei îi plăcu toanta mea glumă.

— Ai haz, îmi spuse.

— Da, îi răspunsei, mai ales astă-seară.

— Să mai aduci o sticlă, îi porunci uscățiva Valentinei.

— Numai decît.

Valentina desfundă a doua sticlă. Se uită la mine. Nu-mi spuse nimic. Îmi umplu paharul.

Nu trecu mult și în capul meu începură să freamăte copacii pădurii. Peste copaci se prăvăli și se sparse în țândări luna. Cerul rămase plin de stele dar începu să se învîrtească și să vîjiie. Din acest cer nemărginit care se învîrtea și vîjiia se desprinseră și stelele. Căzură toate, deodată, peste pădure și o aprinseră. Vrusei să mă feresc de înaltele și albele flăcări. O apucaii pe fetișcana uscățivă de mijloc. Mă încolăcii în jurul ei ca iedera în jurul copacului. Ne apucarăm să ne învîrtim în mijlocul salonului într-un dans grotesc. Flăcările mă ajunseră și mă orbiră. Speriată, fata uscățivă se desprinse de mine. Strigai. După aceea nu mai știi nimic...

Tîrziu mă trezi un miros tare și iute. Deschisei cu frică ochii. Mă aflam întins pe o canapea într-o odaie cu perdele groase la fereastră. În tavan ardea becul. Valentina îmi freca tîmplele. Mă văzu clipind des din ochi.

— Slavă Domnului ! îmi spuse, te-ai trezit..

Tăcui. Plecă pentru cîteva clipe și se întoarse cu o ceașcă mare în care fumega fiertură neagră.

— Cafea ?

— Cafea amestecată cu cenușă.

— De ce cu cenușă ?

— De ce ? Așa trebuie. Bea.

Îi ascultai porunca. Băui. Mi se limpezi mintea. Îmi acoperii obrazul cu mîinile.

— Nu.. Nu-ți acoperi ochii, îmi spuse Valentina. Și-mi luă mîinile într-ale ei.

Îmi venea greu să mă uit în ochii ei. Mă uitai în tavan.

— Uită-te în ochii mei, spuse Valentina. Ai curaj și uită-te în ochii mei. Pe tavan n-ai să găsești nimic. Nici măcar muște.

Mă uitai în ochii ei. Erau verzi, mari și grozav de triști. Fața bucălată îi era trasă, obosită, tristă. Mai triste mi se părură buzele ei mari și cărnoase.

— Darie, n-am să te cert... Treaba ta ce faci și ce nu faci... Pentru cele întâmplate în noaptea asta am și eu o vină... Dar vreau să te întreb: pentru ce ai plecat tu de la voi din sat, de la Omida? Ca să intri în case deocheate și să-ți bei mințile?

Tăcui ca pământul. Mă sculai. Mă dezbrăcai de haina mototolită și mă spălai îndelung pe obraz și pe cap, cu apă rece, la o chiuvetă. Îmi clătii și gura care mi-era amară, coclită.

Valentina îmi aduse un prosop.

— Șterge-te...

— Mulțumesc...

— Ți-ai venit în fire?

— Da.

— Și cum te simți?

— Aș vrea să mor...

— Să mori !... E ușor... Mai greu e să trăiești. Trebuie să trăiești, băiete!

— Da... Trebuie să trăiesc.

Valentina îmi luă obrazul între mâinile ei moi și calde, mă sfredeli cu ochii și mă întrebă încă o dată :

— De ce ai plecat tu de la voi de acasă, de la Omida? Ca să intri prin localuri, să bei și să te faci de rîs?

— Ești și tu vinovată, Valentino. Singură ai spus-o.

— Sînt. Dar tu trebuie să fii tare, ca piatra. Trebuie să-ți stăpînești pornirile... Trebuie să... Poate că noi doi nu avem dreptul la nimic. Poate că nu avem dreptul nici la dragoste... Nici la dragoste. Darie...

Izbucni în plîns.

Pusei haina pe mine. Trîntii ușa. Fugii... Mă văzu un vardist. Strigă după mine. Fluieră. Fugii și mai repede pînă mă depărtați și o luați după colț.

Se scuturară florile primăverii. Frații Pițigoi reparară secerătoarea.

— S-a copt secara. Mîine-poimîine se coace și grîul.

Petriței îi cresc pîntecul și-i răsăriră pete galbene pe obraz. Mîncă nu-i mai îngădui să muncească.

— Să stai liniștită. Să nu se întîmple ceva cu fetița.

— N-o să fie fetiță, îi spuse Petrița șireată. O să fie un gogeamite băiat, voinic, zdravăn ca tine, Mîncă.

— De unde știi ?

Petrița rise. Îi arătă pîntecul :

— Nu vezi ? Ori te-a lovit orbul găinilor ?... Am pîntecul țuguiat... O să nasc băiat.

Despa scrișni :

— Cine mai e ca tine !... O să-i naști lui frate-meu băiat... Un băiat cu două capete... Poate chiar cu trei...

Mîncă ridică mîna :

— Obrăznicătură...

— Obrăznicătură e nevastă-ta, spuse pusă pe harțag Despa. Și tu, namilă fără minte, să nu ridici mîna. Dacă mă lovești îți scot ochii. Te las orb. Chior ai fost. Cînd te-ai însurat ai fost chior. Mori după ea ? Cu ce te-a fermecat ?

Despa continuă să ocolească pe cumnată, să-i arunce vorbe urîte cu orice prilej.

La liceu școlarii și școlărițele erau cum erau. Unii învățau pe brînci, să ia note mari și se pregăteau să dea pe vară examene pentru încă o clasă. Alții se lăsau pe tînjală. Plăteau taxe mari, nu se grăbeau să termine liceul. Viața era dulce, și, oricum, profesorii tot aveau să-i treacă.

La școlarii de adunătură care eram, ministerul trimisese profesori culeși din gunoi. Sub presiunile alegătorilor se înființaseră gimnazii și licee în mai toate tîrgușoarele, ba chiar în unele sate mai mari. Era deci cu neputință să se găsească atîția profesori, calificați, dintr-o dată. La liceul din Ruși în afară de Casiu Turtulă, numai Ilie Tuie, profesorul de matematici care era și director, trecuse pe la universitate. Turtulă venise la Ruși pentru că încă nu-și trecuse licența și nici unul din liceele mai vechi, cu renume, nu-l primise. Pe Tuie, despre care se spunea că în tinerețe ar fi fost o mare capacitate, îl doborîse și-l prăpădise beția. În epoca în care ne preda nouă matematicile nu mai rămăsese din el decît o jalnică epavă. La 8 dimineața era treaz, dar cu ochii tulburi și glasul răgușit. În prima recreație însă se repezea la o cîrciumă în apropie-

rea școlii și din 2—3 cizeci de țuică se amețea. Uneori o scotea la tablă pe Valentina și o asculta. Fata îi răspundea la întrebări mândră și demnă. Tuie lua nuiaua de pe catedră și-i înțepa cu vârful ei sîinii mari, pietroși.

— Tu... școlărițo... Tot acolo lucrezi ?

— Tot acolo, domnule director.

— Tu... școlărițo... Să treci diseară pe la mine...

— Mai bine să treceți dumneavoastră, domnule director, pe la noi... Doamna Hans e totdeauna bucurată de oaspeți aleși. Cît despre fete ! Ce să mai vorbim ! Le cunoașteți și vă cunosc...

— Clanța !... Ține-ți clanța...

— Dumneavoastră ați început.

— Treci la loc. Vacă !

Tuie aflase de la Turtulă, care-mi citea lucrările scrise în cancelarie, că-mi încerc norocul în literatură. Mă striga la tablă. Mă sucălea o jumătate de oră. Pe urmă îmi înfigea nuiaua în burtă și începea s-o răsucescă :

— Ia spune-mi, cum faci poezii ? Cum îți vine inspirația ? Noaptea vin muzele peste tine sau dimineața, pe nemîncatele ? Ha ! Ha !... Poezie... Treanca-fleanca, mere acre... Matematica, da... Matematica e temeliea lumii. Nu cunoști matematica, nu ești om, domnule. Învață matematica...

— Am să învăț, domnule director.

— Să te văd... Să te văd. Dă-o încolo de literatură. Palavre... Ascultă-mă pe mine... Palavre...

Științele naturale și fizico-chimice ni le preda domnișoara Desideria Găzaru. Era trușă, pieptoașă, înaltă ca un jandarm. Unii spuneau că s-ar

trage din Giurgiu, alții că ar fi de pe la Cîmpulung. Cu catedra o pricopsise senatorul Colțan. Punea ochii pe cîte un vlăjgan :

— Adamian...

— Da, domnișoară...

— Ți-am dat trei la teză. Nu știi nimic...

— Nu știu nimic, domnișoară...

— Să treci diseară pe la mine să-ți explic.

— Am să trec, domnișoară...

— Mătrăgună...

— Da, domnișoară...

— Tu să treci azi după-masă, pe la patru...

— Am să trec, domnișoară...

Pe mine mă socotea nevrednic și nemernic. Nu mă poftea să-i văd casa. Mă lua în coarne.

— Mie nu mi-ai scris nici o poezie ?

— Nu scriu poezii, domnișoară.

— Lasă, lasă... Știu eu că scrii... Să-mi scrii și mie o poezie... Ca G eraldy...

— Nu-l cunosc pe G eraldy...

— Cum, scrii poezii și nu l-ai citit pe G eraldy ? Am să ți-l aduc m ine pe Paul G eraldy. E... mon amour... mon amour... Să-l citești, băiete. Și să scrii ca el dacă vrei să te admire domnișoarele și cuconițele. G eraldy e un mare poet. Face furori.

Timon purta barbă. Era smead, aproape rotofei și trecea drept craiul orașului. Nu avea liceul terminat. Umblase însă prin lume. Se spunea că ar fi călătorit și prin Spania, dar nu se știa sigur. Franzeza o învățase în timpul războiului. Căzuse prizonier la nemți din prima lună și-și trecuse prizonieratul de doi ani la o fermă din Alsacia... Gurile

rele susțineau că ar fi lăsat pe acolo și câțiva urmași. Dar gurile rele spuneau multe despre Timon. Auzise că Desideria Găzaru mi-l recomandase pe Géraldy. Într-o zi, după ce mă ascultase, mă întrebă :

— Acum l-ai citit pe Géraldy ?

— Da, l-am citit.

— Ți-ai pierdut timpul degeaba. Un mălăieț. Să-l citești pe Balzac, domnule. Și pe Victor Hugo, domnule. Géraldy... Auzi... Să ți-l recomande pe Géraldy...

Mai aveam o lună pînă la vacanță. Începuj să mă pregătesc nu numai pentru examenele de sfîrșit de an, dar și pentru clasa pe care voiam s-o dau ca elev particular peste vară.

— Trebuie să cîștigăm timpul pe care l-am pierdut, îmi spuse Valentina. Altfel rămînem de căruță.

— Timpul...

Mă duceam și învățam în pădure. O dată veniră și se legară de mine niște ciobani. Îi potolii, dăruindu-le țigări. Într-o zi căzură peste mine cei doi, Stroe și Nae. Mă priviră, mă înjurară și plecară. Nae își pusese dinți, dar nasul îi rămăsese cîrn.

Tocmai cînd eram preocupat de examene și mă sileam să-mi înmulțesc cunoștințele, orașul începu să se agite. Se schimbă peste noapte guvernul și se anunțară noi alegeri. Stănică Paleacu, așa cum prevăzuseră mulți orășeni, ajunse ministru. Veni cu mașina ministerială la Ruși. Avocații Mitiță Bîrcă și Olimpie Chelu trimiseră haidamaci care, străbătînd mahalalele și desfundîndu-le, golind cîrciumele și cafenelele, adunară lume în centrul orașu-

lui, la statuia generalului Mantu. Olimpiu Chelu ținu o scurtă cuvîntare. Spuse cîteva cuvinte și Mitiță Bîrcă. Cum mă aflam și eu pe acolo, mă amestecai în mulțime și-i ascultai.

— Să mergem la domnul ministru Stănică Pa-leacu, propuse Olimpiu Chelu, să-l felicităm în numele nostru și al întregului oraș. E întâia oară, cinstiți rușani, cînd capul încoronat al statului și-a ales un sfetnic din sînul orașului nostru... Mare cinste ni s-a făcut tuturor ! Ce spun mare cinste. Enormă cinste ! Colosală cinste...

Cîțiva îl aprobară :

— Să mergem... Să mergem să-l felicităm...

— Cuconul Stănică e gloria noastră.

— Mîndria noastră.

— O să îmbogățească județul și orașul.

— Să mergem să-l felicităm.

Mitiță Bîrcă și Olimpiu Chelu o luară înainte. Se vîrî între ei și-i luă de braț și profesoara noastră, Desideria Găzară. Mulțimea se înșirui după ei. Unul spuse :

— Poate ne iese ceva.

Altul zise :

— Oricum, să mergem. Stăpînirea e stăpînire. Nu strică dacă te dai bine cu ea...

Vrusei s-o apuc pe Calea Dunării în jos, către casă. Îmi tăiară drumul surorile Scutelnicu.

— Tu, n-ai mai venit de mult pe la noi, îmi reproșă Bibina.

— Am avut treabă. Examenele. Se apropie.

— Nu te mai scuza, mi-o reteză Marghioala, că nu te prinde. Am auzit că te-ai încurcat cu fata gazdei, cu Despa. Îți plac merele acre...

— Cu Despa ?

— Așa vorbește lumea...

— Să vorbească...

— Tu, nu glumi. Despa te înșală. Trăiește cu Timon... O să-ți dăm amănunte. Să știi că negricioasa te bagă la apă.

— Copilării...

— Să mai vii pe la noi, îmi spuse Bibina. Să ne mai distrăm. Viața e scurtă.

— Au înflorit trandafirii, adăugă Marghioala. Avem ce să-ți punem la cheutoare.

— Poate, le răspunsei...

— Nu „poate”, zise Bibina. Vino negreșit. Și cât mai curînd. N-o să-ți pară rău, Puiule.

Mai-mai că nu mă călcă o mașină. Noroc că șoferul stopă la timp. Era un Lincoln albastru, deschis, de toată frumusețea. Pe perne se lăfăia Lăpturel. Mă strigă :

— Urcă-te lângă mine, frate-meu...

Nu-mi crezui ochilor. Lepădătura de Lăpturel în mașină !...

— Nu te sfii ! Vino... Sîntem la putere... Sîntem mari...

— Cum adică ?

— Ce mai calea-valea ! Urcă-te...

Mă urcai lângă Lăpturel.

— Ocolește mulțimea s-ajungem înaintea ei acasă la domnul ministru, îi porunci Lăpturel șoferului.

Mașina porni. Lăpturel îmi spuse :

— Cine s-ar fi gîndit astă-iarnă cînd jucam cărți cu frații Pițigoii la cafenea că n-are să treacă anul și-are să-mi puie Dumnezeu mîna în cap...

— Nu-nțeleg, Lăpturel.

— M-a luat nenea Stănică șef de cabinet, la Comunicații...

— Mare lucru!... Să te fi luat cel puțin secretar-general...

— Habar n-ai, băiete... Avem țara în mîină... Facem avere la rezezeală... Profit de ocazie și mă și însor... Deocamdată trebuie să mă înțolesc. Mi-am și comandat o jumătate de duzină de costume. Și-o jumătate de duzină de pantofi... Și două duzini de cămăși... și... și...

— O să arăți grozav...

— Tu nu înțelegi? Un șef de cabinet deștept e ca și un ministru... Acum nenea ministrul și cu mine sîntem stat...

— Ce spui? La asta nu mă gîndisem. Va să zică eu stau acum, în mașină, lîngă o parte din stat.

— Te mai îndoiești?

— Nu, Lăpturel. Dacă spui tu.

— Avem în mîna noastră pîinea și cuțitul. Te asigur că nici n-o să ne înecăm cu pîinea și nici n-o să ne tăiem în cuțit.

Mașina trecu pe lîngă mulțime stîrnind praful și aruncîndu-l în ochii oamenilor. La poarta casei domnului ministru — casă mare, cu ogradă, pe Calea Dorobanților — mă dădui jos.

— Așteaptă pînă vin rușanii cu Bîrcă și cu Chelu. O să ai ce auzi. Vorbește nenea ministrul. Am colaborat și eu la discurs.

Ascultai povața lui Lăpturel. Mulțimea, condusă de Bircă, Desideria Găzaru și Chelu, năvăli în curte.

— Ura... Ura...

— Să trăiască domnul ministru Paleacu...

— Ura... Ura...

— Să guverneze o mie de ani domnul ministru Paleacu...

— Ura... Ura...

— S-ajungi prim-ministru, domnule Stănică...

— Ura... Ura...

Ieșit în prag, Stănică Paleacu ridică de pe capu-i rotund pălăria de paie. Soarele îi învălui fața adânc ciupită de vărsat. Căută să-și stăpânească emoția mușcându-și mustața tunsă scurt. Spuse :

— Cetățeni !... Vă mulțumesc pentru dragostea ce mi-o arătați. Vă mulțumesc și pentru încrederea pe care o aveți în mine... Am ajuns ministru. Mi-am împlinit visul... Ca ministru al majestății-sale regelui, o să am grijă de țară. Ca om din Teleorman, însă, voi avea deosebită grijă de acest județ. Iar din acest județ voi avea și mai multă grijă de orașul nostru în care pînă și pietrele m-au văzut crescînd...

Se opri să-și tragă sufletul.

— Bravo... Bravo... strigă mulțimea.

Un golan suit pe uluci folosi momentul de tăcere care se ivi și spuse tare :

— În primul rînd, cucoane Stănică, vei avea grijă de dumneata... În sfîrșit, te vei pricopsi...

Lăpturel se afla lîngă Paleacu. Făcu un semn cu mîna peste capetele mulțimii. De undeva de la margine cîțiva vlăjgani săriră pe îndrăzneț, îl deteră jos de pe uluci, îl înghesuiră, îl pocniră, îl călcară

în picioare și, cînd omul nu mai avu putere să se vaiete, îl luară de mîini și de picioare, se depărtară și-l aruncară ca pe un bolovan în iarbă pe un teren viran care mirosea urît din pricina gunoaielor aruncate acolo de vecini.

Ministrul își reluă cuvîntarea :

— Am să fac din județ o grădină iar din orașul nostru... Din orașul nostru... Voi ați auzit ce e Parisul?... Din orașul nostru am să fac un Paris... Un Paris mai ceva ca Parisul...

— Brava...

— Ura...

— Brava...

— Să ne trăiești...

După Stănică Paleacu se lansă într-un lung discurs Mitiță Bîrcă. Deasupra găurii ochiului pe care i-l scosese, cu cincisprezece ani în urmă, țărani din Omida, avocatul purta monoclu negru. Îl ridică pe Paleacu în slăvile cerului. Îi elogie inteligența și energia. Îi preamări bunătatea inimii și dărnicia. Îi lăudă pînă și frumusețea fizică.

Paleacu îl ascultă plin de modestie. Cînd oratorul termină vărsînd o lacrimă din ochiu-i sănătos, Paleacu îl îmbrățișă. Îl îmbrățișă și pe Olimpie Chelu.

Desideria Găzaru întinse brațele :

— Și pe mine, domnule ministru... Și pe mine... Sfințește-mă și pe mine cu îmbrățișarea dumitale.

Orașul a intrat în fierbere, cum în fierbere a intrat toată țara. Între profesorii liceului s-a iscat dihonie. Casiu Turtulă candidă pe lista liberalilor. Alburii, profesorul de desen, își încercă norocul pe lista care nu avea nici o șansă, a conservatori-

lor. Timon trecu la țărâniști. Ilie Tuie, solicitat de Lăpturel, refuză să se înscrie în partidul lui Stănică Paleacu.

— Să-i spui domnului ministru că nu-mi plac mas-caradele. Nu am făcut și nu fac politică.

— O să te căiești, domnule Tuie...

— Vax ! Mai am de trăit cel mult un an.

— Destul, ca să simți cum o să-ți băgăm unghia în gît.

Drept urmare, Lăpturel a chemat-o pe Desideria Găzaru la București, s-a dus cu ea, în numele lui Paleacu, la Instrucție și i-a smuls numirea de direc-toare... Tuie se îmbătă o dată mai mult. Profesorii plecară să țină discursuri. Pe unii îi prinseră și-i bătură jandarmii, din ordinul lui Stănică Paleacu. Pe alții îi ciomăgiră și-i alungară țaranii. Timon că-pătă bani și scoase, scriind-o singur de la un cap la altul, o gazetă săptămînală botezată *Barda*. Îi bălă-cări pe Stănică Paleacu și pe Colțan, o batjocori pe Desideria Găzaru și făcu aluzii străvezii la le-găturile ei cu Colțan și cu Lăpturel. O învinui că cheamă la domiciliu elevi vîrstnici și-i inițiază în vicii... Despre Casiu Turtulă scrisese că umblă prin sate nu atît după voturi cît în căutarea unei fete cu zestre. Nu-l iertă nici pe Alburiu. Stănică Pa-leacu chemă la el pe tipograf și amenințîndu-l cu arestarea îi smulse făgăduiala că nu va mai imprima *Barda*. Îi lipsea lucrul ? N-avea decît să tipărească gazeta lui : *Glasul rușanilor*.

— Dar această gazetă nu există...

— Ba există. O scrie Trandafir. Mîine poți pune sub tipar primul număr. Te asigur că va fi o bombă...

Trandafir Trandafirescu era un institutor cu condei ager care se înscriesese de curind în partidul lui Stănică Paleacu.

Cînd apăru *Glasul rușanilor* Timon o băgă pe mîneacă. Trandafir Trandafirescu îl acuză fățiș de imoralitate... Apărură în gazetă siluetele surorilor Scutelnicu. Se vorbi de casa deocheată a doamnei Ilse Hans. Timon fu învinuit și de ademenirea de minore. Nu se preciză nici un nume, dar se făgăduiră amănunte pe săptămîna viitoare.

Orașul se bucură :

— O să avem de ce rîde. Timon o să-l batjocorească și mai mult pe Paleacu.

— Am auzit că Timon o să dea în vileag afacerile necurate ale lui Colțan.

— Paleacu l-a atras lîngă el pe Feratos. Timon o să dezvăluie povestea cu nevestele și cu doctorul Bezerian.

— Se zice c-o să publice și fotografiile picante.

Dar, în pofida tuturor presupunerilor, profesorul Timon se repezi la București, năvăli în minister peste Stănică Paleacu și propuse pacea. Ministrul, bucuros, îi făgădui larg sprijinul pentru viitor și-l înscrise în partid. Timon oftă. Suspendă *Barda*, își retrase candidatura de pe lista țărăniștilor și în cel de al doilea număr al *Glasului*, în locul făgăduitelor amănunte cu privire la „Timon, ademenitor de minore” apăru, pe o pagină întregă, un articol intitulat : „Pentru ce lupt alături de d-l Stănică Paleacu”, iscălit de însuși Timon.

Profesorii se certară în cancelarie, se insultară, se și încăierară lovindu-se cu scaunele și cu cata-

loagele. Rămăserăm de capul nostru. Întra secretarul prin clase și ruga pe câte un elev mai destoinic să stea la catedră, să le dea școlarilor ceva de scris și să aibă grijă să fie păstrată liniștea. Tuie nu se mai îmbătă. Veni zi de zi la școală. Își făcu orele. Mai făcu și orele altora cu multă competență. Mulți se bucurară de schimbarea guvernului. Cîrciumile, bodegile, restaurantele, birturile economice și cafe-nelele se umplură de lume, iar zidurile fură năpădite de afișe.

Vărul meu Jorj puse în vitrină fotografia mare și înrămată a domnului ministru Stănică Paleacu. Îl mai imitară și alți negustori. Moșierul Oană Banaoie, fost pînă la schimbarea guvernului primar al orașului, le trimise vorbă :

— După ce cade Stănică Paleacu de la putere, vă duc pe toți la faliment.

— Spuneți-i lui cuconul Banaoie că atunci cînd or veni liberalii la putere o să punem portretul dumnealui în vitrină... Acum, dacă nu sîntem cu Paleacu ne mănîncă de vii, răspunsese vărul meu Jorj. Noi, negustorii, sîntem totdeauna cu guvernul.

Lăpturel revăzu „Îngerul” lui Mielu Gușă, îi veni o idee, își aduse aminte de Caba. Îl chemă și-i comandă un panou.

— Mi s-au stricat ochelarii, spuse pictorul. Văd ca prin ceață. Dacă vreți să vă execut panoul să-mi faceți rost de o pereche de ochelari buni.

— Cîte dioptrii ?

— Patrusprezece.

— Da' chior mai ești, nene.

Lăpturel se juca cu banii. Buzunarele îi erau dol-dora de bancnote noi-nouțe. Îl ferici pe Caba. Îi cumpără ochelari, pînză, vopsele. Nu trecu mult și în fața berăriei Giuvelca se ridică într-o noapte un panou înalt de zece metri și lat de șase. Pe panou surîdea domnul ministru Stănică Paleacu, rezemat cu o mîină de o masă. Cu cealaltă, saluta o mulțime de țărani și tîrgoveți care se uitau la el ca la Dumnezeu și-l implorau cu brațele întinse. Pe masă se aflau uriașe pachete de bani. În dreapta domnului Paleacu se înghesuia o cireadă de boi voinici, de Piatra-Neamț, care-și așteptau stăpînii cu lanțurile în coarne. Caba le zugrăvise boilor ochi omenești, plini de șiretenie și de o ascunsă bucurie. Pe boturile argintii ale boilor pictorul schișase fericite surîsuri. În cealaltă parte a ministrului se înșirau pluguri și grape, secerători și semănători, iar în fund de tot chiar o batoză de treierat. În partea de jos a panoului scria, cu litere mari, aurii, pe un mătăsos fond verde :

VOTAȚI-L PE
 STĂNICĂ PALEACU
 CARE
 PRIN „BANCA TUTUROR”
 DE SUB CONDUCEREA D-SALE
 VĂ ASIGURĂ
 IMPRUMUTURI CU DOBÎNDĂ FRĂȚEASCĂ,
 ASTFEL
 PRIN BUNĂVOINȚA EXCELENȚEI-SALE
 STĂNICĂ PALEACU
 VĂ PUTEȚI CUMPĂRA
 BOI, UNELTE AGRICOLE, ȘI TOT CE VĂ
 POFTEȘTE SUFLETUL !...
 VOTAȚI-L !... VOTAȚI-L !... VOTAȚI-L !...

Trecătorii zgîiră ochii. Unii se opriră și admirară panoul. Alții scuipară și merseră mai departe.

— Reclama lui Stănică Paleacu e mai tare ca a lui Mielu Gușă cu „Îngerul” care duce sufletele spre cer.

— Ideea a fost a lui Lăpturel.

— Trebuie să-l fi plătit bine pe Caba.

— Aș! I-au făgăduit zugrăvirea bisericii de la Vîrtoape.

Tineretul universitar se mișcă. Grupul Napoleon Încrețitu-Celan-Velescu, numit *Generația nouă*, intră în acțiune. O parte din studenți părăsiră universitățile. Max Scholtze, fiul cofetarului vienez, Candid Feratos, fratele mai mic al morarului, Șerban Petrian, moștenitorul moșiei Poroschia, Benedict Berindu, de la Papa, cărora li se alăturase în chip neașteptat pentru mine Mărin Sărăcilă din Turnu, ai cărui părinți erau goi și lipiți pămîntului, se arătară în oraș. Împrăștiară în negustorime și pe la mahala o foaie studențească și noaptea umplură zidurile de afișe. *Generația nouă* se declară cu violență împotriva tuturor partidelor politice vechi. Sublinie primejdia evreiască. Pe comuniști îi atacă și ceru să fie stîrpiți pînă la unul. Afișele anunțară venirea pe curînd, în Rușii de Vede, pentru „a se sfătui cu romîinii adevărați”, a profesorului Mitri-dat Velinski...

Studenții ademeniră cîțiva parlagii și chiar cîțiva elevi de liceu, dintre cei mai vîrstnici și mai voi-nici. Adamian și Mătrăgună părăsiră școala și fură văzuți ținîndu-se de brîu cu cei cincî. Într-o noapte,

tinerii devastară o farmacie. În alta, încercară să incendieze o dugheană și două pînzării din gura oborului. Din fericire, fură surprinși de vardiști. Fugiră. Vardiștii chemară pompierii care stinseră focul și pagubele rămaseră mărunte. În oraș însă începu panica. Noaptea, pe unele străzi, se produsese încăierări și se auziră pocnete de pistoale. La biserica Sfîntului Tănase fură trase clopotele în miez de noapte.

— Vine profesorul vostru ?

— Vine. E pe drum.

Și, într-o zi, sosi și faimosul profesor Velinski. Ceata tinerilor din *Generația nouă* îl primi la gară cu flori. Îl aduseră cu lăutari, care cîntară doine romînești, pînă în centrul orașului, lîngă statuia generalului Mantu. Acolo se întonă *Deșteaptă-te romîne*. Lumea, curioasă, se adună ca la urs. Profesorul Velinski se urcă pe o bancă și vorbi. Aminti despre Dragoș întemeietorul și despre Ștefan cel Mare. Îl pomeni pe Vasile Lupu și pe Matei Voievod... Plînsese halul în care a ajuns biata Romînie din cauza... Înșiră multe cauze... Ridică glasul și tună :

— Moarte comuniștilor...

Cîțiva derbedei strigară :

— Moarte... Moarte...

Studentii îngenuncheară și spuseră cu glas tare o rugăciune. După ce spuseră lungă rugăciune se repeziră și sparseră geamurile la cîteva prăvălii. Păruiră, în învălmășeală, pe cine se nimeri. Apoi se adunară din nou la statuia generalului Mantu

și cîntară încă o dată *Deșteaptă-te romîne...* Tocmai cînd răcneau mai cu foc veni pe o uliță lătu-ralnică și se năpusti asupra lor un cîrd de partizani ai lui Stănică Paleacu, condus de Trandafir Tranda-firescu și de Timon, și întărită cu cîțiva polițiști. Îi înconjurară pe tinerii din *Generația nouă* și înce-pură a-i izbi cu bîtele. Unii scăpară cu fuga. Alții încercară să se opună și fură zdrobiți. Profesorul Velinski, de la început, se făcu nevăzut. Dar noaptea se comiseră noi spargerii și se încercă aprinderea cîtorva dughene... Cu cîteva zile înainte de alegeri circulația fu întreruptă. Armata căpătă ordin să păzească barierele și drumurile. Satele pe care oamenii lui Stănică Paleacu nu le putură cîș-tiga fură declarate contaminate de boli molipsi-toare.

— La Merigoala a izbucnit exantematicul.

— La Peret holera.

— Ciuma face victime la Scrioaștea...

— Buba neagră nu s-a arătat încă ?

— Nu. Dar n-are să mai întîrzie mult. O aruncă mîine-poimîine asupra satelor de pe Călmățui dom-nul ministru Stănică Paleacu...

Cu o săptămîină înainte de alegeri armata ocupă gara. Fură arestați cei bănuți a fi capii muncito-rilor. Îl arestară, printre mulți alții, și pe nenea Pavelescu. Nu scăpă nici ucenicul Sămînță. Patrule înarmate colindau zi și noapte străzile și ulițele. Cîte o fată de pe la mahala se urca pe gard și-i întreba pe soldați :

— Ce căutați, ostașilor, cu atîta strășnicie ?

— Ziua de ieri, fetiço.

— Apoi, cu ziua de ieri n-o să vă mai întâlniți niciodată.

Întruniri. Vorbărie. Scandaluri. Arestări... Să tot trăiești, să vezi și să crezi...

Ziua alegerilor fu plină de sînge. Ciomăgașii rechiziționară birjele tîrgului și alergară de la o secție de votare la alta. Frînseră mîini. Frînseră picioare. Rupseră coaste. Ciomăgîră spinări. Sparseră destule capete. Nu lipsiră nici omorurile.

A doua zi ziarele anunțară marele succes în alegeri al guvernului. Excelența-sa, domnul Stănică Paleacu, care condusese operațiile alegerilor de la Teleorman din localul prefecturii, cu telefonul, fu dat ca exemplu de energie și pricepere politică. „În toate județele opoziția a luat ici un loc, dincolo două. La Teleorman însă, unde își are reședința domnul ministru Stănică Paleacu, guvernul nu numai că nu a pierdut nici un loc, dar, putem spune, s-a bucurat de o desăvîrșită unanimitate. Opoziția nu a cîștigat nici un vot, unul măcar, de leac”...

Spre ziuă, cînd Stănică Paleacu trecu spre București cu rezultatul alegerilor, se opri pentru un ceas acasă. Nevastă-sa îl primi plîngînd :

— Stănică, ce-ai făcut, Stănică... Ai pus hăndră-lăii să omoare oameni nevinovați, Stănică...

— De ce să nu-i pun ? Așa se face politică, proasto...

— O să te bată Dumnezeu, Stănică...

Lăpturel, care asistase și-mi povestise mai tîrziu întîmplarea, spusese :

— Lasă, cucoană Aglaie... Dumnezeu mai are și alte treburi decît să se ocupe de ce a făcut ori de ce nu a făcut domnul ministru...

Țara își linse rănile și se calmă. Se calmă și orașul în care trăiam și treceam de cîteva ori pe zi și pe noapte pe lîngă statuia generalului Mantu.

— Alegerile? Parcă nici n-ar fi fost alegeri.

Profesorii se întoarseră la catedre și se împăcară. *Glasul rușanilor* își încetă apariția și talentele publicistice și pamfletărești ale lui Trandafir Trandafirescu și ale lui Timon nu mai avură unde se dezvolta. Directoarea Desideria Găzaru le ceru profesorilor să pregătească serbarea de închidere a anului școlar. Profesorul Casiu Turtulă alese cîteva elevi mai răsăriți și cîteva eleve mai chipoase, printre care și pe Valentina, și se apucă să pună în scenă — ca unul care văzuse pe vremea studenției lui patru-cinci spectacole la Teatrul Național din București — piesa *Se face ziuă* a lui Zaharia Bîrsan. Pe Adamian îl puse să-nvețe pe dinafară două poezii de Mircea Rădulescu. Iar pe Is cru Mătrăgună să recite o anecdotă de Theodor Speranția. El personal avea să țină o conferință despre pastelurile lui Vasile Alecsandri. Alburiu se obligă să decoreze sala și scena...

— Dar să-ți pui la bătaie tot talentul, îi spuse directoarea.

— Tot, domnișoară, tot...

Lăpturel mai veni de vreo două ori cu mașina prin oraș. Inspectă primăria. Inspectă liceul. Vizită și Școala de meserii unde ținu un discurs în care le aminti elevilor că „meseria e brățară de aur”.

— Mă însor, băiete. Mă însor, îmi spuse. Am găsit. Cu fața unui petrolist.

— Cîte sonde ?

— Deocamdată douăsprezece...

— De ce te grăbești ? Poate găsești una cu douăzeci și patru de sonde !

— Ar fi o prostie dacă aș mai aștepta.

— De ce, Lăpturel ?

— Guvernul e șubred. Nu ne-apucă Nașterea Domnului la putere...

— Dar abia ați fost chemați să guvernați.

— Liberalii... Nici nu pot, nici nu vor să-i vadă pe alții mulgînd vaca cea grasă. Brătianu a și început să-l preseze pe rege. Nenea ministrul spune că Brătianu îl are în buzunar pe rege... Prin Barbu Știrbey...

— Și Paleacu se resemnează la numai cîteva luni de guvernare ?

— Cum o să se resemneze ! Tratează cu Porcu. Cum se apropie sorocul, cum trecem la liberali cu organizație cu tot.

— Dar Banaoiaie ?

— Liberalii îl sacrifică. Se poate compara Banaoiaie cu nenea ministrul ? Elector ca nenea ministrul n-au avut liberalii în partidul lor de cînd au ei partid. Și au partid cam de mulțor.

Serbarea de sfîrșit de an avu loc într-un entuziasm general. Turtulă conferenție trei ore în fața unei săli arhipline. Biletele fuseseră vîndute de elevi prin familii. O parte din asistență căscă și adormi. Alta făcu gălăgie și-i ceru profesorului

să-și scurteze conferința. Turtulă veni pînă la marginea scenei, își potrivi ochelarii pe nas și spuse :

— N-am s-o scurtez. Trebuie s-o ascultați. E lucrarea mea de licență. Am muncit la ea și-n timpul războiului, pe cînd mă aflam în tranșee...

O dată ce-și aminti de război nu se mai putu opri. Își depănă amintirile de pe front. Cîțiva sughițară. Niște femei mai în vîrstă plînsură. Un găligan de la galerie strigă :

— Alecsandri !... Revino la Alecsandri !... Erai la : „Noroc, pe cîmpul vesel...”

— Revin...

Urmară recitățile și dansurile populare. Recitățile, răcnite, înviorară sala, însă dansurile populare, cu băieții îmbrăcați în ciobănași și cu fetele în ciobănițe, o zguduiră. Praful de pe scena cinematografului Giuvelca sări în grindă și umplu sala, intră în urechile și nările spectatorilor, dar nu-l lua nimeni în seamă. Piesa *Se face ziuă* se termină tocmai pe cînd se făcea ziuă.

Ieșind de la serbare întîlnii lăptarii, brînzarii și zarzavagiii care își duceau mărfurile la piață. Mă gîndii la Despa. Ce avea? Parcă nu se simțea într-ale ei. Rămăsese acasă. Filipache dispăruse încă de pe cînd conferința Turtulă.

Pe cînd mergeam pe Calea Dunării către casă, o țarancă frumușică, ieșită în poartă, zîmbitoare și cu busuioc la ureche, mă opri și mă întrebă dacă n-aș vrea să cumpăr o găină neagră.

— Unde ți-e găina ?

Îmi arată o căsuță ascunsă printre salcîmi în fundul curții :

— Acolo... Îmi trebuie zece lei.

— E mare găina ?

— Nu. E micuță.

— Și... cum te cheamă ?

— Evușca.

Îi dădui zece lei. Îi luă, îi numără. Văzîndu-mă că plec, mă întrebă :

— Păi, daică, nu mergi să-ți dau găina ?

— Am să trec altă dată. Pînă atunci te rog să ai grijă de ea, să nu slăbească.

— Cine să slăbească ? Găina mea ? Nu ! Nu slăbește.

Profesorii se arătară indulgenți. Toți școlarii trecură clasa. Cei mai vîrstnici dintre noi furăm sfătuiți să ne înscriem să mai dăm o clasă pe vară și, dacă se poate, să depunem la cancelarie, o dată cu cererea de înscriere, și taxa pentru examen. Secretarul ne lămuri :

— Profesorii pleacă în vacanță ! Au nevoie de mărunțiș.

Rămăsei în oraș. Studenții veniră în vacanță și începură iarăși să se agite. Mărin Sărăcilă trase în gazdă la Scholtze, cofetarul vienez. Mă întîlnii cu el și făcurăm împreună lungi plimbări prin preajma orașului. Era blond, avea capul neobișnuit de mare pentru făptura lui firavă, și ochii rotunzi, cenușii, visători. Îmi citi, la umbră de salcîm, cîteva sonete. Îmi citi și un mic dar arzător și inspirat roman de dragoste.

— Ai avea succes dacă te-ai ține de literatură, îi spusei.

— Încercări tinerești, îmi răspunse. Numai încercări...

— De ce nu ai persista ?

— M-a prins politica. Rostul generației noastre este să curățim țara de vechii politicieni și s-o scăpăm de ovrei. România trebuie să fie numai a românilor. Comuniștii...

— Ce este cu comuniștii ?

— Comuniștii trebuiesc lichidați pînă la unul. Ai auzit de Mussolini ?

— Am auzit. Hoinăream prin Italia cînd da asalt, cu cămășile negre, să ia puterea.

— Dar de Adolf Hitler ai auzit ? Acum l-au închis. Îl țin într-o pușcărie la München. Dar are să iasă și-o să răscolească Germania. Ovreilor li s-a apropiat ceasul din urmă...

— Sărăcilă, dar cum de te poți împăca tu cu părerea asta ? Și cum poți fi prieten cu Scholtze, cu Berindu, cu Feratos, cu acela din Poroschia ?

— Vrei să spui că aceștia nu sînt romîni de sînge ? Nu are a face. S-au asimilat. S-au identificat cu aspirațiile neamului nostru. Napoleon Încrêțitu spune că nu o să treacă mult și vom birui. Profesorul Mitridat Velinski...

I se aprinseră obrazii. Tuși. Duse batista la gură și se șterse. Batista se roși.

— Sînge. Sînt ofticos...

— Du-te la un sanatoriu.

— Cu ce ? Crezi că degeaba mă cheamă Sărăcilă ?

— Mărine, Mărine...

Filipache se împrietenise la cataramă cu țăicămea Sița și cu plutonierul Burtan. Toată ziua îi pica mucul în casa plutonierului. Seara ieșeau în trei, petreceau.

— Într-o zi o să dea peste voi plutonierul și-o să vă omoare, Filipache.

— De ce să ne omoare ? Sița spune că Burtan nu e gelos, că știe dar se face că nu știe.

— Poate că într-o zi îl apucă gelozia.

— Nu-l apucă. E prea gras.

Ceilalți feciori ai gazdei plecau de acasă înainte de revărsatul zorilor și se întorceau osteniți morți după scăpătatul soarelui. Petrița abia se mișca. Pîntecul îi crescuse și i se țuguiase. Uneori venea la mine în odaie și mă ruga să-i citesc cîte ceva. Alteori îmi spunea să mă urc într-unul din duzi și să-i scutur dude.

— Tu, mereu mi se face poftă de altceva.

— Din cauza sarcinii.

Seara, Mîncă îi lăsa pe ceilalți frați să vină acasă cu carul. Încăleca pe cal și venea înaintea lor, în goană, intra în curte, se repezea și-o lua pe Petrița în brațe :

— Cum ți-a fost astăzi ?

— Bine, Mîncă.

— Cînd crezi că ai să naști ?

— Eu știu ? Într-o zi-două. Poate într-o săptămîină.

Toată casa o mîngîia, o giugiulea, în așteptarea evenimentului. Numai Despa, posomorită, închisă, tăcea și ne privea pe toți chiondoriș, cu dușmănie.

Într-o zi, o privii mai cu băgare de seamă. Văzui cu mirare că i s-a lungit nițeluș fața și că pe pielea ei negricioasă i-au apărut mici pete gălbui. Mai văzui că i s-a cam îngroșat mijlocul. Nu-mi trecu prin cap să fac vreo presupunere. Eram prins de învățătură. Deseori îmi petreceam serile cu fetele Scutelnicu care mă omoriseră cu florile lor pe care mi le tot puneau la cheutoare.

E supărată Despa ! Să fie !... Ce mă priveau pe mine supărările ori nazurile ei ?

— Ce-o fi cu fata mea ? mă întrebă gazda. S-a schimbat și nu pricep de ce.

— Crește. E firesc să se schimbe. Ai fost și dumneata fată. Poate că tot atît de plină de nazuri.

— M-a ferit Dumnezeu. Eram cinci fete la casa mamei. Munceam pe ruptelea. N-aveam timp să ne sclifosim. Poate o fi bolnavă.

— Poate. Du-o la un doctor.

— Am vrut s-o duc. Mi-a spus că merge, dar că îl ia pe doctor la palme.

În aria lor se aflau salcîmi și sălcii, iar în partea apropiată de fosta mlaștină secată răsăriseră și crescuseră înalți o sumedenie de plopi. Noaptea mă duceam și mă lungeam pe iarbă în apropierea lor să le ascult neliniștea frunzelor.

În cealaltă parte a curții, unde pămîntul era mai negru și mai sănătos, gazdele sădiseră mai demult cîțiva pomi. Nucii prinseseră rădăcini, dar cu vremea se uscaseră. Merii și corcodușii, vișinii și cireșii se ținuseră bine. Îmbătrîniseră, dar mai înfloreau și își mai încărcau ramurile cu fructe în fiecare an.

În ziua aceea, al cărei sfîrșit avea să ne facă martorii unei întîmplări pe care nici unul dintre noi nu o presimțise, feciorii gazdei plecaseră la cîmp, din zori, cu secerătoarea. Se copsese grîul. Îl luaseră și pe Filipache.

— Să ai grijă de Petrița, îmi spusese Mîncă. Dacă o apucă durerile facerii poate o să fie nevoie de moașă. O să-ți spună mama unde să te duci și ce să faci.

Petrița picotase toată ziua în casă, la răcoare. Mă dusesem de cîteva ori la ea în odaie și o întrebam :

— Cum te simți ?

— Bine. Dar mă apasă. Mi se pare că mă sufoc.

— Căldura. E prea cald.

— Poate...

Trecuse ziua. Trecuse și înserarea. Mă lungisem, după prostul meu obicei, pe iarbă, în apropierea plopilor. Răsărise luna. Așteptam să ajungă în vîrful lor. Ascultam cum susurau frunzele neliniștite. Și, fără voia mea, în cap mi se închegau versuri.

*Plopii mi-au ieșit în drum ; beți
Își legănav vîrfurile moi
În vîntul ce rostogolea scaieți
Și fum de pădăie spre zăvoi.*

*Plopilor, le-am spus, plopi de platină,
Ca și voi sînt drept și înalt.
Crestetul zburlit mi se clatină
De parcă-s pe tărîmul celălalt.*

*Ca și voi sînt legat de pămînt,
În pămînt ca și voi m-oi întoarce.
Am cu țărîna un legămînt
Pe care nimeni nu-l poate desface.*

*Poate-mi sînteți frați ; vă ascult
Dar frunza voastră nimic nu-mi mai spune.
Strămoșii care-au viețuit demult
Încep în mine oasele să-și sune.*

Am auzit pași. M-am pomenit cu Despa lîngă mine. Purta o rochie lungă și albă. Semăna cu o fantomă.

— Tu, Gălbejitule, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă.

— Tu, Gălbejitule, ce crezi tu despre Timon ?

— Dacă ai să stai jos, am să-ți spun. Nu-mi place să te văd cum stai lîngă mine în picioare, ca o făclie aprinsă.

— Ca o făclie aprinsă...

S-a culcat pe o rîină ceva mai departe de mine.

— Ce vrei să știi despre Timon ?

— Dacă e sau nu om de treabă...

— Dar ce te interesează pe tine Timon ?

— Ce mă interesează ? Iată...

S-a apropiat, s-a așezat turcește, mi-a prins mîna și mi-a lipit-o de pîntecul ei.

— Ce vrei să spui ?

— Nu-l simți ? Mișcă ! Copilul lui Timon. E aici. Și de două săptămîni a început să miște...

— Dar tu de cînd trăiești cu Timon ?

— De astă-iarnă. N-ai știut ? Am crezut că știi.

— N-am știut.

— Nu mă mir. Nățîng cum ești...

Avea dreptate. Eram nățîng. Mulți știau. Iar surorile Scutelnicu mi-o spusese ră nu o dată. Obișnuit cu birfelile orașului crezusem că vorbele care umblau din gură în gură despre legăturile lui Timon cu Despa nu erau altceva decît birfeli.

— Lui Timon i-ai spus de copil ?

— I-am spus.

— Și ce-a zis ?

— Să mă descurc singură.

— Cum să te descurci singură ?

— Să-l lepăd. Sau să-i spui mamei că-l am de la tine și să-l nasc.

Începui să rîd.

— Iată-mă deci și tată. Ba încă tatăl copilului lui Timon.

— Nu rîde, se răsti la mine Despa. Nu rîde. Dacă le spun alor mei că e copilul tău au să mă creadă. Și-au să te silească să mă iei de nevastă.

— Și dacă n-o să vreau ?

— Au să te hărtănească cu cuțitele.

Îmi oprii răsufierea. Ascultai plopii. Sunau ca niște lungi și subțiri viori de argint. Vîntul lin era arcușul plopilor.

O întrebai pe Despa :

— Cum ai să faci tu una ca asta ? Ar însemna să minți. Mai bine spune-le adevărul.

— N-au să creadă că Timon și-a pus mintea cu mine. Nimeni n-are să mă creadă. Sînt atît de tînără ! Și, tu, sînt atît de neagră. Iar orașul e plin

de fete frumoase care se și pricep la dragoste. Nimeni, tu, nimeni n-o să mă creadă.

— Am să mă duc să vorbesc cu Timon.

— Și unde ai să-l găsești? A plecat din oraș. N-o să se mai întoarcă. La toamnă au să-l numească la alt liceu, în alt oraș. Așa că eu, Gălbejitule, am să le spun alor mei că tu te-ai legat de mine și mi-ai făcut rușinea.

Curiozitatea mă povățui să mă resemnez. Voi să văd ce o să iasă din toată povestea. Nu credeam că frații Despei m-ar fi putut tăia așa, fără să încerce să afle adevărul adevărat. Îi zisei glumind :

— Spune-le. Dacă vrei, spune-le...

Despa tăcu un timp. Pe urmă își puse amîndouă mîinile pe pîntecul rotund :

— Mișcă. Iar mișcă. Uneori uit, dar copilul mișcă și-mi aduce aminte de tot... De tot ce-am făptuit.

— Cel puțin l-ai iubit pe Timon?

— Nu l-am iubit. Nici o clipă nu l-am iubit.

— Dar el te-a iubit pe tine?

— Nu m-a iubit. Tot timpul glumea și-și bătea joc de mine. Pe mine nu m-a iubit niciodată nici un băiat. Nici ție nu ți-am plăcut.

— Nu mi-ai plăcut.

Luna ajunse în vîrfurile plopilor. Despa mă privi scîrbită și-mi spuse :

— N-am să arunc vina pe tine. Ar rîde maha-laua. Ar spune : „Despa s-a culcat c-un strîmb. C-un șontorog. Nu se uita nimeni la ea. Era urîtică. Și prea neagră”...

— Dar atunci ce ai să faci? N-ai să poți să-ți mai ascunzi sarcina multă vreme.

— O să vezi tu...

Se deschise poarta. Feciorii gazdei intrară cu secerătoarea în curte. Mîncă se repezi la Petrița :

— Ei, dragostea mea ? Cum te mai simți ?

— Mi s-a apropiat ceasul, Mîncă. Mă doare. Mă doare de parcă aş avea un lup în mine. Un lup care mă mușcă.

Filipache plecă după moașă. Mîncă își luă nevasta în brațe și o duse în odaie. Ne așezarăm, pe prispă, la masă. Despa se uită la noi toți îndelung. Nu mîncă. Nu bău. Numai ne privi. Cu milă parcă. Se ridică și intră în casă. Peste cîteva clipe ieși purtînd în mîna un pachet rotund, înfășurat în jurnal. Mamă-sa o întrebă :

— Unde te duci, Despa ?

— În grădină. Să culeg cireșe. Am văzut că s-au copt cireșele. Mi s-a făcut poftă de cireșe, mamă.

— Adu-ne și nouă cîteva. De gustare.

Nu mai răspunse. Se pierdu în întuneric printre pomii înecați în fumul alburii al lunii.

Nu trecu mult și văzurăm în fundul grădinii izbucnind și ridicîndu-se printre ramurile cireșilor o flacăra înaltă. Auzirăm un strigăt. Flacăra începu să alerge. Oarbă, se izbi de un cireș și se opri continuînd să se zbuciume de parcă ar fi fost suflată de vînt din toate părțile. Ne repezirăm. Pînă să ajungem la ea, flacăra scăzu și se stinse. Ne lovi nările miros puternic de păr ars, de carne arsă, de benzină. Despa sta chircită lîngă trunchiul bătrîn al unui cireș încărcat de cireșe abia date în pîrg. Flăcările îi arseseră părul, rochia, carnea. Trupul ei gol era negru, negru... Mai negru de cum i-l

știam. O privirăm și lăsarăm să i se răcească rămășițele. Gazda mă întrebă :

— Tu, de ce s-a omorît Despa ? Ce i s-o fi întâmplat ?

Ridicai din umeri :

— De unde vreți să știu eu ?

O vecină care venise să ajute la moșit spuse :

— Ce burtă mare...

— Din pricina focului, tu.

O înfășurară într-un cearșaf. Codiță o luă în brațe și o duse în casă. Mîncă ieși din odaie și ne spuse :

— A născut Petrița.

Mamă-sa întrebă :

— Băiat ?

— Nu, răspunse Mîncă. Fată !

A doua zi după înmormîntarea Despei părăsii pentru totdeauna orașul din cîmpul Deliormanului.

15

VÄLMÄŞAG

Frații Cioranu rămăseseră prăvăliți pe dușumea și grămădiți unul într-altul, lângă masă, la picioarele noastre. În încăierarea care avusese loc la conacul de la Cîrna, boierii se apăraseră. În ultima fază Gînjii se luptaseră cu ei corp la corp. Cîțiva Gînji purtau semnele bătăliei pe chipuri: buze umflate, sprîncene sparte care sîngeraseră, fălci izbite și învinețite.

Purtau semnele bătăliei pe chipuri și frații Cioranu. Doi dintre ei aveau pomeții obrazilor bușiți și innegriți. Ne bucuram că nu au fost pierderi de vieți. Ne uitam cu toții la ei, ca la niște dihanii de pădure. Boierii, care pe drum se temuseră să nu fie bătuți ori chiar omorîți de Gînji, odată ajunși în fața atîtor oameni își regăsiseră calmul și speranța. Priveau curioși, fără spaimă, la secretarul județenei, de parcă atunci l-ar fi văzut întîia oară. Unul dintre ei, care arăta mai în vîrstă, era răcit. Îi curgea nasul spart și turtit. Mucii i se adunaseră pe buza de sus și i se scurgeau în firișoare subțiri în gură. Se simțea jenat pentru că, legat fedeleș cum se afla, nu putea să-și șteargă nasul. După ce comentariile celor din sală se mai potoliră, Licu Oroș făcu un semn. Pogorî liniștea. Spuse :

— Tovarăși, întrerupem ședința pentru o jumătate de oră. Vă rog să vă duceți la cantină unde vă așteaptă masa.

Activiștii plecară. Trecînd pe lîngă boierii de la Cîrna unii le aruncau ochiri pline de mînie. Alții nici nu-i luau în seamă.

Gînjii făcură cerc în jurul nostru. Un Gînj blond îi privi cîteva clipe atent pe cei trei, vru să-i scuipe, se stăpîni și-l întrebă pe tovarășul Oroș :

— Cu ăștia ce aveți de gînd să faceți ? Dacă-i trimiteți la prefectură s-ar putea ca Bușulenga și Bărbuță, care astă-seară și-au dat aici, mai mult ca oricînd, arama pe față, să intervină să li se dea drumul. Și mîine...

— Prinde orbul, scoate-i ochii.

— Luați-i în primire, grați Oroș. Duceți-i. Știți unde. Răspundeți de ei.

— Răspundem cu dragă inimă, spuseră Gînjii.

Îi ajutară pe frații Cioranu să se ridice. Văzui că le tremură picioarele. Un Gînj oacheș se îndură de mucos, scoase o batistă și-i șterse nasul. Altul, roșcovan, protestă :

— De ce faci pe dădaca, Vasile ?

— Nu-mi place să-i văd pe boieri cum își mîncă mucii. Sînt obișnuit să-i văd mîncînd oameni.

— Ieri i-au mîncat zilele tovarășului Mardare.

— Au mai mîncat ei și zilele altora. În Rusia, în timpul războiului, cîți oameni au mîncat...

— Au să dea acum socoteală de toate.

— Hai !... Hai, boieri dumneavoastră...

Se duseră. Afară îi înghiți întunericul.

Oroş îi povăţui şi pe sătenii din Blajini care ajutaseră la prinderea fraţilor Cioranu să se ducă după ceilalţi la cantină, să-şi potolească foamea. Le mai spuse :

— Pe urmă, vă întoarceţi. O să fie nevoie să povestiţi, să se consemneze pentru proces, cum aţi pus mâna pe ei.

În cancelaria judeţenei, tovarăşul Oroş îmi întinse o ţigară.

— Poate ai isprăvit provizia.

— Am isprăvit-o.

Osteniţi cum eram, fumarăm cu sete.

Din cauza vîntului care mă bătuse îndelung, mă ustura obrazul tăbăcit. Mă usturau şi buzele de care se lipea mereu foiţa proastă a ţigării. Secretarul era sleit. Părea trist, abătut. Mă întrebă :

— A fost greu la Temeiu ?

— Greu...

Îi povestii pe scurt ce se întîmplase. Se înveseli. De cîteva ori izbucni chiar în rîs :

— Dacă nu-i înjurai, poate că te omorau. N-ar fi făptuit prima crimă. Aceia au mai ucis oameni.

— Dar altădată ce politică au făcut ? Sînt grozav de îndîrjiţi împotriva noastră.

— Au fost din tată în fiu cu liberalii.

— Şi tineretul ?

— O parte din tineret a rupt-o Bosoancă şi-a tîrît-o după el la legionari.

Aş fi vrut să-l întreb dacă Bosoancă mărturisise că l-a ucis pe Minotar Harpalete. De dragul Zambilei, şi poate şi pentru nefericita de Lurica, ţineam să se facă lumină deplină în această crimă. Amînai

întrebarea care-mi sta pe limbă. O schimbai cu alta :

— Ce fel de muncă politică ați făcut pînă acum la Temeiu ?

— Ne-am străduit să-i cîștigăm pe argați. Însă am întîmpinat și întîmpinăm mari neajunsuri. Cum îi miroase moșnenii că stau de vorbă cu tovarășii noștri, îi ciomăgesc și-i alungă din sat. O să biruim însă și la Temeiu, cum o să biruim pretutindeni.

— N-am nici o îndoială.

— Cred. Dacă te-ai îndoii, n-ai avea ce să cauți între noi. Ne fac mult rău șovăielnicii... Dar o să ne scuturăm de ei. Viitorul...

Lumina îi năvăli în ochi. Mi se păru că se uită departe, înainte, peste ani și vede întreaga țară schimbată la față. Furnale și coșuri de fabrici uriașe. Drumuri asfaltate. Sate și orașe înfloritoare. Școli și spitale. Oameni bine îmbrăcați și bine hrăniți. Și pretutindeni fluturînd mîndru steagul nou al patriei, cu secerea și ciocanul.

Îmi plăcu să-l încerc. Spusei :

— Îmi pare rău de tovarășul Mardare. Dacă i-ai fi văzut nevasta și copiii... Dacă i-ai fi văzut calul cu urechile spintecate. Pe mine m-a cuprins jalea. A trebuit să mă chinui să-mi stăpînesc nervii ca să nu lăcrimez.

Licu Oroș se posomorî.

— Era un om de nădejde. Cunoscuse partidul din ilegalitate. Din vremea războiului. Ne puneam mari nădejdi în el... În primăvara lui 45, cînd am atacat prefecturile și conacele boierești, a fost me-

reu în frunte, acolo unde primejdia era mai mare...
Tovarăşul Mardare...

A ciocănit cineva în uşă.

— Intră...

— Bună seara, tovarăşi.

— Bună, tovarăşe Lalu.

— Doctorul Darvari ne trimite vorbă că s-a înrăutăţit pe neaşteptate starea tovarăşului Țigănuş...

Oroş nu tresări. Nu se miră. Se părea că se aștepta chiar la o veste mai rea. Spuse :

— Darvari...

Se întoarce și mă întrebă :

— Vrei să te duci dumneata să-l vezi ? Spune-i că am să vii și eu ceva mai târziu, după ce termin ședința și cer instrucțiuni de la București. O să înțeleagă. N-o să se supere... Munca nu suferă amânare.

— Mă duc.

— Ar putea să te însoțească tovarăşul Lalu.

— Nu trebuie. O să ai nevoie de el la ședință.

— Și încă mare.

Spiritele erau agitate. Mulți tineri, care se izbișeră de greutăți prin sate, ceruseră să se ia numai-decît măsuri împotriva lui Bușulenga. Prefectul, între altele, lăsase pe unde trecuse pachete cu afișe în care se făcea propagandă pentru Maniu și pentru Mihalache.

— E dușman.

— Dușman înveterat.

Ieșeau la iveală dovezi că împrăștiase chiar manifeste fasciste. Oroş trebuia să-și folosească energia și priceperea pentru a-și potoli oamenii și a le

insufla încredere să-și continue munca. Cu Bușulenga și cu toți cei ce se dovediseră dușmani, socotelile aveau să fie încheiate după alegeri.

Frontul, oricît de șubred se arăta, nu trebuia spart în toiul campaniei. Aceasta ar fi dus apa la moara adversarilor. Tîrnavu, Țăpoiu s-ar fi îngărașat de bucurie.

În poarta spitalului mă întîlnii cu cîțiva orășeni cu chef. Vorbeau tare,

— A fost grozavă Mița.

— Habar n-ai de Mimi.

— Nici una n-o întrece pe Sofica.

— Să nu ne certăm. Fiecare știe cîte ceva.

Se îmbrățișară, se pupară, se împăcară.

— Domnule, dar ce bine s-au camuflat... La spital! Colosală idee!

— Nu tu poliție de moravuri. Nu tu „nene”...

— Au mărit prețul...

— Cam mulți patroni... Bușulenga, Darvari, comisarul Năstase, Polidor intendentul...

Mă văzură. Mă socotiră unul de-ai lor și-mi strigară :

— Cere-o pe Mița.

— Ba pe Mimi.

— N-o ocoli pe Sofica, ascultă-mă pe mine. Aștia nu se pricep. Și-au cam băut mințile...

Vîntul vuia și răsucea crengile copacilor negri. Negru era și cerul. Văzduhul mirosea a ploaie. Simții că în piept mi se înnegrește inima. Cînd aveau să se sfîrșească toate aceste nemernicii? Cînd aveam să izbutim să ștergem toate aceste urite urme ale trecutului? Știam că trebuie să

avem răbdare, să cucerim terenul pas cu pas, să înălăturăm cu nesfârșite strădanii miile și miile de piedici care ni se iscau în cale. Mai știam că nici o forță din lume nu putea pogori raiul din cer pe pământ nu într-o zi, dar nici măcar într-un număr limitat de ani. Cu toate acestea cădeam uneori pradă deznădejzii. Mi se părea că înaintăm cu pași de melc spre viitorul visat, că avem prea puțin elan, că dușmanii sînt mai mulți și mai tari decît noi. Pe urmă îmi era rușine de deznădejdea mea. O aruncam ca pe o manta jerpelită. Mă scuturam de tristețe. Mă gîndeam la milioanele de săraci care se uitau la noi cu ochi plini de speranțe, care credeau în noi, care așteptau să-i înflăcăram și să le arătăm drumul. Îl iubeam pe Licu Oroș. Nu se lăsa niciodată pradă deznădejzii. Nu-și pierdea niciodată calmul. Trecuse prin focul ilegalității și-al pușcăriilor. Se oțelise. Aveam să mă oțolesc și eu. Năzuiam să mă oțolesc. Împrejurările în care munceam mă ajutau cu prisosință.

Întîlnii un sanitar. Îl întrebai de doctorul Darvari. Mă sfătui să-l caut în cancelarie. Îl găsii lungit pentru odihnă pe canapea. Sări în picioare și-mi strînse mîna. Văzui cu mirare că se mai afla cineva acolo. Era un bărbat bondoc, gras, cu față mare. Ochii rotunzi și spălăciți îi avea ușor bulbucăți. Bondocul rînji, crezînd probabil că în felul acesta mi se făcea simpatic. Parcă îl mai văzusem cîndva, undeva, demult. Nu-mi siliu memoria să se limpezească.

Darvari se grăbi să-mi spună :

— Mi se pare că vă cunoașteți. Dați-mi voie, totuși, să vă prezint pe colegul meu, doctorul Ganciu, de la Stolnici.

Îl privii atent pe bondoc. Era într-adevăr doctorul Ganciu. Dar cât îmbătrînise ! Nu-mi plăcu întilnirea, ceea ce se și simți în glasul meu când spusei :

— Da, da, ne cunoaștem. Dar eu am venit să-l văd pe Țigănuș. Nu mă așteptam să-l revăd, și încă aici, la Teliu, pe domnul doctor Ganciu.

Rînjetul, care voia să inspire simpatie, se risipi de pe gura bondocului.

— Tot din cauza Țigănușului dumitale mă aflu și eu la spital la această oră. Am lăsat partida ne-terminată la Tîrnavu și-am venit.

— Era de datoria dumitale.

— Parcă eu zic altfel ? O să vă rog să mai așteptați și să mă așteptați...

Deși contrariat nu-i cerui nici o lămurire. Îmi dezbrăcai mantaua, o atîrnai în cuier și luai loc pe un scaun. În câteva clipe numai mi se desfășură în minte un întreg film.

Doctorul Ganciu ! Parcă picase din cer. Nu-l mai văzusem de treizeci de ani, de atunci de când părăsise Omida și plecase la război îmbrăcat în uniformă militară, să-și întregească cunoștințele tăind mâini și picioare și să se îmbogățească făcînd speculă cu medicamente. Parcă-l auzeam :

— I... Adu-mi o cafea și o dulceață de la Lenca...

Mă făceam că plec. Mă striga :

— Stai, stai, nătărăule... N-auzi ? O cafea costă zece bani, o dulceață cinci bani. Nu !... Nu-mi pot

permite să cheltui cincisprezece bani dintr-o dată pentru a-mi împlini pofta. Nu... Trebuie să adun avere, să adun avere... Tata e atât de sărac... Are o dugheană... Și surorile, toate sînt nemăritate... N-au zestre... Trebuie să adun avere, I. Trebuie să adun avere.

— Adună, domnule doctor. Adună...

— Tu să nu te bagi în socotelile mele, măgarule, golanule... Să nu te bagi în socotelile mele...

— Nu mă bag, domnule doctor. Nici nu știu să socotesc. Dar ce să vă aduc de la țața Lenca? Dulceață? Sau cafea?

— O cafea, numai o cafea. S-o pregătească bine. Spune-i că doresc s-o pregătească cu grijă. Cu caimac. Altfel... Altfel mă supăr. Îmi ies din țîțini. O înjur și-i închei proces-verbal de contravenție. Scriu negru pe alb că am prins-o vînzînd mărfuri alterate. Auzi? Așa să-i spui. Că-i închid hardughia. Auzi? Îi închid hardughia. O nenorocesc. Așa să-i spui.

— Așa am să-i spun, domnule doctor.

— Ții minte?

— Țin, domnule doctor.

— Ca vîntul... Aleargă ca vîntul...

Ah!... Dacă eu aș fi putut alerga ca vîntul!... Pămîntul l-aș fi ocolit. Aș fi făcut să se zbuциume mările. Țări și orașe aș fi văzut. Și munți. Ca vîntul nu putea să alerge decît vîntul. Ca să nu mă mai înjure doctorul Ganciu, mă grăbeam totuși.

Pe țața Lenca o găseam la tejghea citind romanul la modă *Erica, domnița lanurilor*, împrumutat de la învățătorul meu Popescu-Bragadiru, care o plăcea

și-o poftea uneori pe la el să-i arate cărți. Cafe-neaua era goală. Muștele zbîrnîiau în jurul unui șir de covrigi atîrnați de tavan. Altele nu mai zbîrnîiau. Muriseră prinse în cleiul cu care erau unse lungi fișii de hîrtie prinse de grinzi.

— Ce s-a mai întîmplat cu Erica, țăță Lenca ?

— Au răpit-o bandiții mascați. Lordul e disperat.

— O s-o găsească.

— Pină atunci stau cu inima la gît. Dar... Ce dorești ?

— M-a trimes domnul doctor...

— Ce vrea Zgîrcilă ?

— Întîi a poftit o cafea și-o dulceață. Am plecat. M-a strigat din urmă și mi-a spus că nu poate cheltui dintr-o dată cincisprezece bani. Că trebuie să adune avere. Că se mulțumește numai cu o cafea de zece bani. Să fie cu caimac cafeaua.

— Dar cînd am servit eu cuiva cafea fără caimac ?

Îi știa, ca toată Valea Călmățuiului, de frică. Aprindea mașina cu spirt și-i pregătea încet și cu grijă cafeaua, să iasă cu caimac gros. O turna în ceașcă. O punea pe o tăviță. Alături, pe o farfuriară, punea o linguriță de dulceață cu două-trei boabe de vișine.

— N-a vrut dulceață.

— Spune-i că dulceața e pe gratis. Cinste, din partea mea. Dacă a poftit și nu-și astîmpără pofta, îi piere sămînța. Ar fi păcat. E sămînță bună de om.

— Crezi ?

— Mă mir că-l rabdă pământul. Se bulguie la sărăcia mea.

Îi duceam cafeaua și dulceața pe tăviță. Cum mă vedea, se rățoia la mine :

— De ce mi-ai adus și dulceață ? Vită încălțată...

— Sînt desculț, domnule doctor.

Îmi privea picioarele să se încredințeze că nu-l mint. Corecta :

— Vită desculță !... De unde să-ți dau eu cincisprezece bani ? N-am cincisprezece bani. N-am. De unde ? Plătește-i tu. Dacă ai de unde... Poate că ție îți permite punga.

— N-am pungă, domnule doctor.

— N-ai nici minte. O să mori prost.

— Dacă mori, prost, deștept, e totuna. Morții nu mai sînt nici proști, nici deștepți. Sînt morți. Miroase la fel.

— Haha ! Ce dă din el ! Ce dă din el. Haha ! Vita. Cugetă vita. Nu s-a încălțat vita, dar cugetă...

Mă făcea cu ou și cu oțet. Îl lăsam să-mi zică tot ce-i venea la gură. Mai și rîdeam, ca să-i crească furia. Învățam de la doctorul Ganciu, fiind eu prost de felul meu, cum nu trebuie să mă port cu oamenii cînd voi fi mare. Cum să mă port, nu aveam, acolo la Omida, de la cine să învăț. Cînd se potolea, îi spuneam :

— Țața Lenca îți face cadou dulceața. Te cinstește cu dulceață. Spune că ești sămînță bună de om. Nu vrea să-ți piară sămînța.

Ochii bulbucați i se bulbucau și mai mult, de parcă ar fi vrut să-i iasă cu totul din cap, să-i cadă în țărână. Iarăși sărea cu gura pe mine :

— De ce nu mi-ai spus de la început, ticălosule ?

— Nici nu m-ați lăsat să deschid clonțul.

Cîntărea dulceața din ochi. Număra boabele de vișine.

— Trei... Numai cu trei boabe m-a cinstit... Iapa...

— Țața Lenca nu e iapă, domnule doctor.

— De unde știi tu ce e și ce nu e țață-ta Lenca ? Ți-o fi dat mai multe vișine. Fără îndoială că ți-a dat mai multe. Le-ai mîncat pe drum.

— Nu m-am atins de dulceață, domnule doctor.

— Nici de cafea ?

— Nu. Nu m-am atins nici de cafea.

— Jură-te.

Îngînam cîteva cuvinte pe care nu le înțelegea. Îi ascundeam adevărul. De teamă să nu-i vărs cafeaua și să mă aleg cu o cotonogeață zdravănă — cum mi se întîmplase nu o dată — luasem un obicei. După ce ieșeam din prăvălie, mă opream în prag și sorbeam din cafea pînă goleam ceașca pe jumătate. Țineam cafeaua în gură. N-o înghițeam. Îmi îndulceam gura. Îmi îndulceam și limba. În apropiere de casa doctorului puneam cafeaua la loc, în ceașcă. Scuiatul cu care o amestecam fără să vreau îngroșa și mai mult caimacul și-i da cafelei un gust mai plăcut. Nu-mi părea rău că-l cinstesc pe doctor cu scuiat. Nu mă costa nici o osteneală. Pentru felul cum se purta cu mine și cu alții aș mai fi vrut să-l cinstesc și cu alte bunătăți,

dar nu aveam nimic. Eram gol pușcă și sărac, de nu aveam nici după ce bea apă.

Îl pîndeam cum mănîncă dulceața și-l vedeam cum se linge pe buze. Cafeaua o sorbea picătură cu picătură. Și iarăși, după fiecare picătură, își lingea buzele. Diavolul ascuns în mine se bucura și mă îndemna să-l întreb :

— A fost bună cafeaua, domnule doctor ?

— Bună, bună. Tu n-o să cunoști niciodată gustul cafelei, dezbrăcatule, derbedeule, țărănoiule.

O pomenea pe maică-mea, pe bunică-mea. Se mai lega și de surori.

Mă acoperea încă o dată cu ocări. Cu pofta împlinită, rîgîia. Îmi da tăvița cu ceașca și farfurioara să le duc îndărăt țatei Lenca.

— Zece bani, domnule doctor...

Bulbuca ochii :

— Pentru ce ?

— Pentru cafea...

— Spune-i negustoriței să mă treacă în cont.

— O să mă ocărască și ea, domnule doctor.

— Și ce ? Îți cade nasul dacă te ocărăște ? Nu-ți cade.

Acum, la Teliu, se uita la mine și nu-i venea să-și creadă ochilor.

Îmi da ocol. I se părea ciudat că în cei treizeci de ani cîți se scurseseră de cînd nu ne văzusem, și în care timp el se îngrășase și îmbătrînise, crescusem atît de mult, ba încă mi se umpluse obrazul de crețuri și mi se albise și părul pe la tîmple.

— Da. Cînd ți-am citit numele în ziar, nu m-am înșelat. Așa este cum am bănuit. Nu m-am înșelat.

Ești dumneata. Chiar dumneata. Băiatul de la Omida.

Doctorul Darvari, pe care îl crezusem plecat, dar care stătuse ceva mai deoparte, spuse :

— Scuzați-mă. Vă las în doi. Mă duc să-l mai văd pe domnul Țigănuș. Dacă se simte ceva mai bineșor ca acum un ceas, trimit după dumneata. Până atunci vă puteți spune destule.

— Chiar trebuie. După atîta vreme...

— Mi se pare că doctorul Ganciu, colegul meu, vrea să te roage ceva. Stăruie și eu să-i dai ascultare și să-i întinzi o mîină de ajutor.

— Dacă se va putea, cu plăcere.

Darvari plecă iar Ganciu, după o scurtă ezitare, își dădu drumul :

— Da. Tocmai. De aceea am și venit de la Stolnici. Voiam să te rog ceva. În amintirea vechilor noastre legături de prietenie de la Omida. Au trecut anii, domnule... Cum au trecut anii, domnule... Și dumneata ! Cine s-ar fi gîndit ?... Ai ajuns jurnalist... Și acum... Acum candidezi... O să fii și deputat... Cine s-ar fi gîndit, domnule ?... Cum au trecut anii... Cum au trecut... Parcă i-a luat apa...

Mă întrebă tam-nesam de părinți.

— Mai trăiește mama ? Mai trăiește tata ?

Arboră un obraz întristat cînd află că au murit. Pe fața lui lată și grasă tristețea se potrivea ca nuca în perete.

— Și ai mei au murit. Și ai mei... Am rămas orfan, domnule.

— La șaiszeci și ceva de ani cîți aveți...

— Părinții sînt părinți. E greu fără părinți.

— După cîte știu pe cînd locuiați la Omida, îi vizitați foarte rar. La cițiva ani o dată.

— Din păcate, da. Din păcate... Ne gîndim la părinți abia după ce i-am pierdut...

Își băgă mîinile mici și grase în buzunar. Oftă din inimă. Așadar avea inimă. Fui gata să mă înduioșez. Îl întrebai cam repezit, ceea ce, recunoscui numaidecît în gînd, nu se cam cuvenea :

— Cred însă, domnule doctor, că nu v-ați ostenit cu căruța pînă la Teliu ca să mă întrebați dacă îmi mai trăiesc sau nu părinții. Și ca să le regretăm moartea.

— Nu... Nu... Dar, domnule...

— Spuneți-mi I... Cum îmi spuneți altădată... Se pare că am un nume lung și greu de pronunțat. Cel puțin așa mi-ați băgat în cap atunci cînd m-ați botezat I...

— Vai !... Chiar așa îți spuneam ? I... I... Glumeam și eu.

— Desigur. La Omida viața nu era tocmai veselă...

— Cum nu era veselă ? Era.

— Poate că am uitat eu.

Nu-i făcu plăcere că-i amintii de porecla pe care mi-o dăruise odinioară. Căută alt făgaș pentru discuție. Vorbi despre război. Despre primul război mondial la care participase ca medic maior în rezervă.

— Știi... în război nu mi-a mers rău.

— Îmi închipui. Un doctor nu merge pe front.

— Ce să caute? 'Are destul de lucru în spatele frontului. Taie mâini. Taie picioare. Cîrpește burți.

— V-ați făcut, cu alte cuvinte, datoria.

— Din plin, domnule... După război nu m-am mai întors la Omida. Mă săturasem de sărăcanii de acolo. Am auzit că în Ardeal satele sînt mai înstărite, iar omenii, cum să-ți spun, mai... mai curăței... Mai civilizați... Așa că am cerut un loc în Ardeal, pe lângă Cluj. Dar se găseau prea mulți doctori pe acolo. Și țărani... Curăței... Civilizați... dar strînși la mîna. Neospitalieri. M-am mutat repede în Moldova, la Ruginoasa.

— Și la Ruginoasa v-a mers mai bine?

— Infinit mai bine. Am strîns bani. Am strîns bani... Acum zece ani am devenit șeful spitalului din Stolnici. Și la Stolnici mi-a mers bine.

— Ați strîns bani...

— Am strîns... Aur. Am săculeți plini cu aur. Mulți...

— Dar nu destui.

— Niciodată, domnule, omul nu adună atîția bani cîți ar dori să adune.

Se plimba cu pași mărunți, mășurați, prin cancelaria doctorului Darvari. Foștii directori ai spitalului din Teliu, de mult trecuți în lumea dreptilor și încremeniți în rame, se uitau la el cu ochi sticloși, fionoși de parcă l-ar fi auzit trădîndu-mi cine știe ce mari secrete profesionale.

— Îmi pare bine că ați adunat avere.

— Am adunat. Dar... Dar mi s-a urît să tot trăiesc la țară. Mi s-a urît la Stolnici.

Îmi căută ochii și cînd mi-i găsi se uită drept în ei :

— Pe temeiul vechii noastre prietenii de la Omida, vreau să te rog...

— Pofțiți...

— Vreau să te rog să intervii la minister — ești om cu trecere — să intervii la minister ca să fiu mutat aici, la Teliu. E un loc liber. Un loc de director. La spitalul cel mic.

Tăcui. Aprinsei o țigară. Îi oferii una și doctorului Ganciu. O luă. Scoase din buzunar o tabacheră și puse țigara în ea.

— N-o aprindeți ?

— Nu. Nu fumez. Nu-mi permit veniturile. Dar, dacă îmi oferă cineva o țigară, n-o refuz. Nu se cade să refuzi oamenii. Bună-cuviința...

— Să văd, domnule doctor. Dacă se va putea...

— Trebuie, domnule. Gîndește-te și dumneata. Am trăit o viață întreagă la țară. Mi s-a urît...

— Și ați adunat bani cu lopata...

— Am adunat. Dar nu destui... Am pus ban lîngă ban. M-am abținut de la cheltuieli... Acum însă aș vrea să mă mut la oraș. Vezi dumneata, la oraș e altceva. Orașul e oraș. Faci azi o cunoștință. Faci mîine altă cunoștință. Azi te pofteste unul la masă. Mîine te pofteste altul la masă. Economisești. Cheltui mai puțin. Ba, se mai găsesc și generoși care te invită la masă chiar la un local. Ai ocazia să asculți și muzică pe gratis. Pe urmă, să-ți spun, domnule, mă mai roade un gînd. În lumea bună a orașului poate dau și peste o văduvioară, cu avere, cu casă gata mobilată, fără copii, fără moștenitori. Scutesc

chiria. Aștept moștenirea. Făgăduiește-mi ferm că intervii la minister pentru mutare. Direct la ministru. Nu se poate ca dumneata să nu-l cunoști pe tovarășul ministru.

— Îl cunosc, desigur.

Doctorul Darvari deschise ușa și-mi spuse din prag :

— Dacă vrei, poți să-l vezi pe domnul Țigănuș. Arde de nerăbdare...

Ganciu îmi strînse iarăși mîna.

— Sper să intervii. Gîndește-te ! Orașul e oraș. Azi te invită unul la masă. Mîine te invită altul. Poate dau și peste o văduvioară...

— Fără copii. Fără moștenitori...

— Copiii ! Cine are să-i trăiască — cine nu, să nu-i dorească.. Eu n-am. Și nici n-aș dori să am. Te bagă la cheltuială...

Pe cînd îmi purtam pașii pe sală, prin dreptul bustului ascuns pe jumătate în nișă al lui Albu Dolea-Cruntul, doctorul Darvari îmi spuse liniștit :

— Să știi, domnule, și să comunici și la partid, că am făcut tot ce mi-a stat în puteri în cazul pacientului Țigănuș... Tot ce mi-a stat în puteri...

Mă oprii și-l întrebai :

— Ce vrei să zici ?

— Că am făcut tot ce mi-a stat în puteri. Mai mult chiar decît mi-a stat în puteri. Vă asigur încă o dată. I-am amputat piciorul. Operația a decurs în cele mai bune condiții. Am luat cu grijă măsurile de rigoare. Dar...

— Spune odată !...

— Dar, din nefericire, pacientul ne-a fost adus prea târziu. Cangrena...

N-am mai ascultat pălăvrăgela doctorului. M-am repezit în odaia în care îl mai văzusem și l-am găsit pe tovarășul Clemente Țigănuș calm, dar suflând greu și avînd ochii aprinși. Lîngă patul în care zăcea scăldat tot în sudori, sta pe scaun o fetișcană smeadă, cu ochi mari, negri, și-i ținea mîinile în mîinile ei. Cînd m-a văzut, tovarășul Țigănuș s-a bucurat și mi-a suris :

— Bine că ai venit. Am auzit că te-ai aventurat azi pînă la Temeiu. Ai intrat, cum se spune, în gura lupilor.

— Am fost.

— Ai avut de furcă cu moșnenii.

— Nu cine știe ce. Ne-am ciondănit nițel.

— Mi-a povestit tovarășul Lalu. Aflase cum a decurs întîlnirea de la tovarășul din Blajini care te-a însoțit. Se mira că ați scăpat teferi. Bușulenga și Bărbuță...

— Cunosc tot ce puseseră la cale.

— De multă vreme țin eu ochii pe Bușulenga. Sper că acum i se va înfunda.

— Nu-i duc grija. Dar... spune-mi, tovarășe Țigănuș, cum te simți ?

Țigănuș îmi surise din nou.

— Cum să mă simt ! Rău ! Mă curăț, tovarășe... Dar... Scuză-mă. Am uitat că n-ai de unde s-o cunoști. Dă-mi voie să-ți prezint pe logodnica mea, tovarășa Sarmiza Ciobanu. Lucrează la Galați, la regiune.

Încercai, cu inima plină de cenușă, să înveselesc puțin conversația noastră. Minteă nu mă ajută. O nimerii ca Irimia cu oiștea-n gard. Zisei prosteste :

— Mi se pare că mi-ai spus că-i place să danseze.

Fetișcana zîmbi cu zîmbet amar :

— Îmi plăcea...

Îl sorbi din ochi pe Țigănuș și-l întrebă :

— Poate vreți să vă las singuri. Poate vreți să vorbiți.

— Două sferturi de oră, îi răspunse Țigănuș. Numai două sferturi de oră. Pentru cît mai am eu de trăit, e mult.

— De ce vorbești așa ?

— Dar cum aş putea să vorbesc ? Caută loc într-o odaie goală și odihnește-te. N-ai dormit două nopți la rînd...

— Din cauza drumului, spuse fetișcana. Am venit tocmai de la Galați cu niște tovarăși, cu camionul. Am adus mărfuri la Teliu. Aici... Aici e raiul sabotorilor și-al speculanților. Bușulenga ar fi trebuit să fie izgonit de mult de la prefectură. Nu înțeleg cum de nu l-ați dibuit mai din vreme. Trebuia să-l izgoniți ca pe un cîine.

— O să fie izgonit. Acum du-te să te odihnești. Nu numai drumul te-a obosit. Ai stat lîngă mine mereu, de cînd ai venit. Nu te-ai mișcat de lîngă mine.

După ce fetișcana închise ușa în urma ei, lui Țigănuș i se stinse surîsul ca o lumînare în care ar fi suflat cineva brusc.

— Nu-mi fac nici o iluzie, tovarășe. Nu mai am dreptul la iluzii. Mă curăț. Negreșit. Într-o zi, două.

Poate am venit prea tîrziu la spital. Poate doctorul nu și-a dat destulă osteneală. N-aș vrea să grăiesc cu păcat.

Rîvneam să-i spun cîteva vorbe măcar, care să-l întărească și să-i mai lumineze sufletul. Dar capul îmi era gol ca un butoi, iar buzele mi se lipiseră una de alta. Țigănuș tăcu multă vreme. Îmi privi ochii. Îmi privi obrazul, de parcă eu m-aș fi aflat în pragul morții, iar el, avînd o viață întreagă de trăit, ar fi dorit să nu mă uite, să mă țină mereu minte, așa cum arătam atunci, lîngă patul lui. Trase aerul în piept adînc și rupse tăcerea :

— Îmi pare rău. Aș mai fi avut de lucru. Avem atît de multe de făcut, atît de multe... Oameni care nu înțeleg încă ce vrem... Și dușmani... Avem o sumedenie de dușmani pe care trebuie să-i culcăm la pămînt... Și aș mai fi vrut să trăiesc. Să mă bucur de viață... Să mă căsătoresc... S-o dansez pe Sarmiza. Să-mi nască și să-mi crească copii. Un om fără copii e ca un copac care nici nu înflorește, nici nu rodește.

Auzirăm vuietul vîntului. Auzirăm și duduitul unei mașini care străbătea în viteză orașul deasupra căruia atîrna greu cerul încărcat de nori negri ca smoala.

— Îmi pare rău și de Sarmiza. Mă mîngîi cu gîndul că e tînără și că o să mă uite.

— Poate că n-o să te uite.

— Cu vremea au să mă uite și tovarășii.

— N-au să te uite. Nici tovarășii n-au să te uite!

— Nu trebuie să mă consolezi. Nu simt nevoie. Au atîta muncă. Cine mai ține minte numele tutu-

ror soldaților care au căzut în război? Noi sîntem ca soldații, dar lupta noastră va dura mai mult decît cel mai lung război. Ah! Și cit de mareț e scopul luptei noastre, Doamne! Să schimbi lumea! S-o faci mai bună, mai fericită...

Pe sală trecură grăbiți niște sanitari.

— La camera 19... Moare...

— Cine?

— Femeia care a născut azi-dimineață...

— Și ce dacă moare? Ce să-i fac eu? Nu mai pot s-o ajut cu nimic.

Se depărtară glasurile. Se depărtară și pașii zoriți.

În tăcerea care se lăsă, îmi auzii ceasornicul cum îmi bătea în buzunar. Mi se păru că bate în același ritm cu inima, că s-a făcut una cu inima. Dorii să am inimă de metal. Să nu simtă nici bucuria, nici durerea. Numai să bată. Dorința mă îngrozi. O socotii numai un semn de slăbiciune. Îl întrebai pe bolnav:

— De unde ești? Să-ți înștiințăm familia.

— Familia? Nu am, tovarășe. M-a scutit soarta.

Se răsuci chinuitor de greu și scoase o batistă de sub pernă. Își șterse fața năclăită de sudoare și acoperită de barba deasă și mărunță nerasă de cîteva zile.

— Parcă aș avea foc în mine, așa mă arde. Totuși mi-e frig.

Îl acoperii mai bine.

— Să mai cer o pătură?

— Nu-mi ajută. Parcă aș fi prins într-o carapace de gheață... Și... Cum spuneam. De familie m-a scutit soarta...

— Dar niscaiva neamuri pe undeva tot trebuie să ai.

— Neamuri ! N-am nici neamuri. Ori poate voi fi avînd, dar nu le știu.

— Toți avem neamuri. Nu se naște nimeni din văzduh.

— Uneori îmi aduc aminte ca prin vis. Eram micuț de tot. Mi se năzare că mă luluie în brațe o femeie tînără cu ochi albaștri și păr ca orzul. Mă luluia în brațe și mă arăta rîzînd unui bărbat negricios, cu mustață. Altceva nu-mi mai amintesc. Cînd am început să-mi dau seama de ce se petrece în jurul meu și-am prins a vorbi am văzut că trăiam în mijlocul unor șătrari. M-am întrebat dacă sînt de-al lor. Mă băteau mai mult decît pe ceilalți puradei.

— Țigani iși bat destul de des copiii. Și țărani și-i bat. Au și născocit o zicală : „Unde dă tata și mama crește carnea”.

— Cum o să crească ? Învinețește. Doare și învinețește.

— Ți-au spus de unde și al cui ești ?

— Doar că mă cheamă Clemente și că m-au găsit aruncat la o fîntînă. M-au cules de-acolo de milă, să nu mă mănînce porcii ori ciinii... Poate m-au găsit într-adevăr la o fîntînă. Poate m-au furat. N-am avut cum să aflu adevărul.

— Ai crescut cu șatra ?

— Cu șatra. Am colindat toată țara sub coviltir. Am învățat să lucrez fierul. Mă simțeam străin de nomazii aceia. La doisprezece ani n-am mai putut răbda și am fugit de la ei. Am intrat ucenic la un

fierar din Brăila. I-am spus meşterului că am fugit de la ȱigani. Mi-au zis ȱigănuş. Aşa mi-a şi rămas numele... La meşter am învăţat mai bine meseria. Carte, tot atunci am învăţat... Iată povestea simplă şi neînsemnată a lui Clemente ȱigănuş. Născut... Nu se ştie unde. Şi nici de cine. Mort — căci nu încapă nici o îndoială că mă voi curăţa în câteva zile — în spitalul ridicat la Teliu de boier Albu Dolea-Crunţul, în vîrstă de nici treizeci de ani...

— Nu te lăsa copleşit de gînduri negre. S-ar putea să scapi cu viaţă.

— Cum să scap? Doctorul mi-a spus limpede că nu mai are nici o speranţă. Şi mi-a arătat pe trup cum urcă otrava tot mai sus...

— S-a purtat ca un sălbatic.

Se arată în uşă tovarăşul Licu Oroş. ȱigănuş îl întrebă :

— Ai terminat şedinţa ?

— Am terminat-o.

Mă grăbii să-i arunc şi eu o vorbă. Spusei la întimplare :

— Vreo veste nouă ?

— ȱi se pare că n-am avut destule astăzi ?

— Am avut şi-am prea avut.

— Totuşi, am una. A sosit în localitate acum câteva minute inspectorul general de la Interne, Alistar Mînzul. A intrat imediat în consfătuire la prefectură cu Buşulenga şi Bărbuţa.

— He ! He ! rîse ȱigănuş. A tunat şi i-a adunat... Ticăloşii ! Cine ştie ce mai pun la cale !

Oroş continuă :

— Pentru dumneata mai am încă o noutate.

Ne-au sosit ziarele din capitală. Mi-am aruncat ochii pe ele. Te atacă violent în *Curierul național* unul Balbus Mierlă, sau așa ceva... Iar în *Liberalul* te face de trei parale o muiere care iscălește Brîndușa Berbec...

Îmi întinse sulul cu ziare. Îl luai, îi mulțumii și-l băgai în buzunar.

— O să le citesc mai târziu.

Mă gîndii că, în zîua lui din urmă, tovarășul Clemente Țigănuș s-ar putea să mai aibă ceva de spus lui Oroș. Îi salutai, invocînd oboseala, și-i lăsaî singuri. Ieșii, mergînd în vîrfurile picioarelor, în aerul rece al sălii. O găsii pe Sarmiza Ciobanu așteptînd pe bancă, sub bust. Frîntă de mijloc, ghemuită aproape, plîngea cu capul în mîini.

— L-au omorît. Mi l-au omorît. A trecut prin închisoare și-a scăpat. A făcut războiul pînă lîngă Praga și-a scăpat. Și mi l-au omorît acum. Tocmai acum s-au găsit să mi-l omoare. Tocmai acum...

Rămăsei tăcut și abătut lîngă ea. Pierdeam oameni. Mereu pierdeam oameni. Și de cîte ori pierdeam un om mi se părea că pierd ceva din carnea și din inima mea. Știam că locul celor pierduți îl luau alții, mai tineri. Știam că rîndurile partidului cresc într-una. Totuși... Firea mea nu se împăca cu pierderile, nu se împăca cu moartea, mai ales atunci cînd moartea o arunca între noi dușmanul.

Iar bătălia... Bătălia era crîncenă și nu avea să se sfîrșească prea curînd.

Nu trecu mult și se apropie de noi Licu Oroș.

— Du-te lîngă el, tovarășă Sarmiza. Te cheamă.

Ieșirăm din spital. Vîntul se năpusti asupra noastră și ne învălui.

— Ce crezi ? Mai apucă ziua de mîine ?

— Ziua de mîine ? Cred că da. Însă pînă mîine seară se prăpădește. Dacă...

— Mai ai o speranță ?

— Una singură.

Prin orașul căzut în somn, trecu pe lîngă noi, în goana cailor, o birjă hodorogită. Birjarul biciuia caii cu sălbăticie. Zărirăm în birjă două mogîldețe ghemuite.

Ajuns la județeană, mă dezbrăcai și mă culcai. Abia atunci simții cum mă chinuie, neîndurătoare, osteneala. Trupul mă durea ca și cum cineva mi l-ar fi sfărîmat în bucăți cu toporul. Îmi vîjîia capul. Imaginile se perindau, se suprapuneau. Peste chipurile îndîrjite și pline de ură ale moșnenilor din Temeiu se așternea trupul scos din smîrc al lui Mardare și ochii aprinși de febră ai lui Țigănuș. Ca să alung obsesiile am desfăcut sulul cu ziare și m-am apucat să le răsfoiesc. Mi se păru că mă afund într-o mlaștină și că din toate părțile năvălește asupra mea, mă copleșește și mă îneacă mîzga.

Prin zidurile subțiri îl auzii pe Oroș strigînd tare în receptor :

— Trebuie, tovarăși. Trebuie. Trimiteți chiar în noaptea asta. Acum. E greu ? Știu. Totuși, trebuie. În noaptea asta. Mîine în zori să fie aici. Nu se poate ? Trebuie să se poată ! Cel mai tîrziu mîine în zori...

Îi mai auzii pașii. Pe urmă nu mai auzii nimic. Îmi reluai gândurile. Presa!... Presa pentru care prinsesem, încă din tinerețe, patimă. Presa căreia îi dăruisem zile și nopți și ani după ani...

După doborârea dictaturii fasciste a lui Antonescu și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, unele dintre ziarele care susținuseră dictatura și militaseră pentru războiul antisovietic își încetară apariția sub presiunea opiniei publice. Patronii lor fugiseră din țară cu puțin înainte de semnarea armistițiului, se strecuraseră printre fronturi și ajunseseră din urmă armatele germane în retragere. Cu ajutorul hitleriștilor străbătuseră o mare parte a Europei în flăcări și se oploșiseră în Apus. Alte ziare, mai dibace, își schimbă peste noapte atitudinea. Redactorii acestor foi parcă nici usturoi nu mâncaseră și nici gura nu le mirosea. Începură să se explice și să combată. Fascismul? Da. Trebuia să fie înfierat. De ce nu-l înfieraseră pînă atunci? Cum să-l înfiereze dacă țara trăise atîta vreme sub dictatură fascistă? Curaj? Avuseră. La ziar scriseseră ceea ce se cunoștea, ceea ce li se ceruse, ceea ce nu credeau. Gîndurile lor adevărate însă, părerile lor sincere și le notaseră pe paginile „jurnalelor intime”. Făgăduiau să publice într-o zi acele „jurnale”. Pînă atunci de ce nu ar fi crezuți pe cuvînt? În inima lor au fost totdeauna democrați. Acum, cînd democrația era la preț, aveau să se devoteze democrației. Își dădeau cuvîntul de onoare și se jurau pe cruce.

Unii se jurau pe cruce mîngîind „crucile de fier” cu care îi miluise Adolf Hitler și pe care acum nu

le mai purtau cu mândrie, pe piept, ca mai înainte, ci în buzunar, ascunse.

Se găsiră destui care încercară să se spele de păcate susținând că ei au stat totdeauna, din patriotism, lângă steagul țării. Când steagul țării s-a aflat în mâinile dictaturii regale, ei, din iubire de patrie, au slujit dictatura regală. A trecut steagul țării în miinile dictaturii fasciste a lui Antonescu? Ei, tot din iubire de patrie, au slujit steagul dictatorului. Acum... Ei!... Acum, acum alta este povestea: a sosit, în sfârșit, și pe meleagurile românești, libertatea. Ei vor sluji cu dîrzenie libertatea.

— Dar cine amenința libertatea?

— Cum cine? Comuniștii!...

Deși războiul continua și cerea mereu noi jertfe, unele din misiunile militare ale statelor apusene aflate în război cu hitleriștii încurajară asemenea ziare și le asmuțiră și mai mult asupra comuniștilor. Susținuți pe de o parte de acești străini, pe de alta de toată vechea lume politică, reacționarii își adunară și își uniră forțele și se apucară să strige zi de zi în ziarele lor — întocmai ca pe vremea democrației burgheze, întocmai ca pe vremea dictaturii regale, întocmai ca pe vremea dictaturii fasciste a lui Antonescu — „Jos comuniștii!“...

— Jos comuniștii?

— Da! Jos comuniștii! Nu ne lăsăm pînă nu-nimicim.

— O să vedem care pe care...

Fruntașii clasei muncitoare, abia ieșiți din închisorile și lagărele în care-i aruncaseră vechii politicieni, fură acoperiți cu calomnii și insulte. Li se

contestă, într-o formă sau alta, dreptul de a juca vreun rol de seamă în viața publică. Li se impută că n-au trecut — ei, muncitorii care suferiseră închisori cu zecile de ani — prin universități. Li se scormoni viața și li se născociră păcate. Li se puse sub semnul infam al bănuielii dragostea de patrie și de popor.

— Comuniștii? Dar pe cine reprezintă comuniștii? Muncitorii rămân lângă bunii lor patroni. Țăranii au fost totdeauna cu Maniu și cu Mihalache și chiar cu Brătienii. Comuniștii atacă proprietatea. Dar proprietatea, cum bine se știe, e sfântă. Cine vrea pământ să muncească și să-și cumpere. Cine vrea fabrică să-și construiască.

Apărură și ziare noi, unele mai arțăgoase decât altele. Partidul lui Maniu și al lui Mihalache își reorganiză și-și întări presa, își strînse liotele și chemă, printr-o declarație publică, în jurul lui, pe legionari. La acest apel răspunse, în numele mai multora, un tânăr, Catul Comăneanu, care susținea a fi mai puțin amestecat decât alții în crimele făptuite cu prilejul guvernării și rebeliunii legionare.

Ieșiră ca din pământ și partide noi, de diversiune, care încercară să-i cîștige pe muncitori și pe țărani și să-i arunce împotriva comuniștilor.

Nu se lăsară mai prejos nici liberalii. Sunară din trîmbițe:

— Tu-tu-tu! Să vină întregul tineret român la noi.

— Tu-tu-tu! România e în pericol...

— Tu-tu-tu! Jos comunismul...

Îl scoaseră, cu surle, de la naftalină, pe ultimul

le mai purtau cu mândrie, pe piept, ca mai înainte, ci în buzunar, ascunse.

Se găsiră destui care încercară să se spele de păcate susținând că ei au stat totdeauna, din patriotism, lângă steagul țării. Când steagul țării s-a aflat în mâinile dictaturii regale, ei, din iubire de patrie, au slujit dictatura regală. A trecut steagul țării în mâinile dictaturii fasciste a lui Antonescu? Ei, tot din iubire de patrie, au slujit steagul dictatorului. Acum... Ei !... Acum, acum alta este povestea : a sosit, în sfârșit, și pe meleagurile românești, libertatea. Ei vor sluji cu dârzenie libertatea.

— Dar cine amenința libertatea ?

— Cum cine ? Comuniștii !...

Deși războiul continua și cerea mereu noi jertfe, unele din misiunile militare ale statelor apusene aflate în război cu hitleriștii încurajară asemenea ziare și le asmuțiră și mai mult asupra comuniștilor. Susținuți pe de o parte de acești străini, pe de alta de toată vechea lume politică, reacționarii își adunară și își uniră forțele și se apucară să strige zi de zi în ziarele lor — întocmai ca pe vremea democrației burgheze, întocmai ca pe vremea dictaturii regale, întocmai ca pe vremea dictaturii fasciste a lui Antonescu — „Jos comuniștii !”...

— Jos comuniștii ?

— Da ! Jos comuniștii ! Nu ne lăsăm pînă nu-i nimicim.

— O să vedem care pe care...

Fruntașii clasei muncitoare, abia ieșiți din închisorile și lagărele în care-i aruncaseră vechii politicieni, fură acoperiți cu calomnii și insulte. Li se

contestă, într-o formă sau alta, dreptul de a juca vreun rol de seamă în viața publică. Li se impută că n-au trecut — ei, muncitorii care suferiseră închisori cu zecile de ani — prin universități. Li se scormoni viața și li se născociră păcate. Li se puse sub semnul infam al bănuielii dragostea de patrie și de popor.

— Comuniștii? Dar pe cine reprezintă comuniștii? Muncitorii rămân lângă bunii lor patroni. Țăranii au fost totdeauna cu Maniu și cu Mihalache și chiar cu Brătienii. Comuniștii atacă proprietatea. Dar proprietatea, cum bine se știe, e sfântă. Cine vrea pământ să muncească și să-și cumpere. Cine vrea fabrică să-și construiască.

Apărură și ziare noi, unele mai arțăgoase decât altele. Partidul lui Maniu și al lui Mihalache își reorganiză și-și întări presa, își strînse liotele și chemă, printr-o declarație publică, în jurul lui, pe legionari. La acest apel răspunse, în numele mai multora, un tânăr, Catul Comăneanu, care susținea a fi mai puțin amestecat decât alții în crimele făptuite cu prilejul guvernării și rebeliunii legionare.

Ieșiră ca din pământ și partide noi, de diversiune, care încercară să-i câștige pe muncitori și pe țărani și să-i arunce împotriva comuniștilor.

Nu se lăsară mai prejos nici liberalii. Sunară din trîmbițe:

— Tu-tu-tu! Să vină întregul tineret român la noi.

— Tu-tu-tu! România e în pericol..

— Tu-tu-tu! Jos comunismul..

Îl scoaseră, cu surle, de la naftalină, pe ultimul

dintre cei trei Brătieni care guvernaseră țara aproape jumătate de veac. Era un nonagenar care abia își mai amintea cum îl cheamă. Făcură din el un simbol al României vechi, moșierești, care trebuia să dăinuie. Îi spuseră :

— Cucoane Dinule, trebuie să ții sus steagul partidului. Cu numele dumitale... Cu prestigiul dumitale...

— E vreo primejdie pentru țară ?

— Au ieșit la suprafață comuniștii.

— Care comuniști ?

— Comuniștii...

— Nu i-a omorât frate-meu Ionel ? Parcă i-a omorât frate-meu Ionel...

— I-a omorât. Dar i-au mai scăpat.

— Rău !... Rău !... Și pe cei care au scăpat nu i-a omorât frate-meu Vintilă ?

— I-a omorât... I-a omorât... Dar, cucoane, tot au mai scăpat câțiva.

— Și pe aceia care i-au scăpat lui Vintilă nu i-a omorât Averescu ?

— A mai omorât și Averescu, dar n-a izbutit să-i omoare pe toți.

— Rău !... Rău !... Și Maniu cu Mihalache ce au făcut când au guvernat ? Nu i-au omorât ei pe cei care scăpaseră celorlalți ?

— Au mai omorât și ei, dar tot n-au reușit să-i omoare pe toți.

— Rău !... Rău !... Dar iubitul nostru Antonescu ce-a păscut ? El știa să împuște. Toată ziua împușca...

— A împuşcat și el cît a putut, dar tot au mai rămas...

— Rău !... Rău !... Și-au mai rămas mulți ?

— Mulți, cucoane Dinule.

— Să dăm ordin să-i omoare...

A apăsat violent pe butonul soneriei. A intrat un lacheu cu barbă și mustăți, fasonat la obraz după obrazul stăpînului, cum cerea tradiția boierească.

— Să vie la mine cine este mai mare peste poliție să-i dau ordin să-i omoare pe toți comuniștii.

— Nu vă supărați, cucoane Dinule, i-a spus careva. Nu sîntem la guvern. Nu puteți să dați nici un ordin...

— Rău !... Rău !... Să mă anunțați la palat. Am să-i cer regelui Ferdinand puterea.

— Ferdinand a murit...

— Atunci cine e rege ?

— Mihai...

— Am să-i cer regelui Mihai să ne aducă la putere...

Acestea se petreceau între intimi, în casa cuconului din Calea Dorobanți. Însă tot ce se vorbea și se uneltea acolo ajungea la urechile oamenilor.

— Totuși...

În presa liberală scoaseră capul vechi și binecunoscuți fasciști. Se remarca printre ei flăcăiandrul Octavian Țemboca. Acesta adoptase în caricatură stilul focos al lui Bălcescu. Îl unseră șef peste „tineret”, și-i trecură pe sub nas eventualitatea instalării într-un portofoliu ministerial dacă... Dacă vor fi zdrobiți comuniștii și liberalii vor cuceri încă o dată puterea. Se mai remarcă, pentru articolele ei

polemice, și poeta Brîndușa Berbec, descoperită și culeasă dintr-o casă deocheată de publicistul fascist Verge Carian care, după schimbarea vremurilor, i-o trecuse prozatorului liberal Landriș Zurzuc.

— Se lansează Brîndușa, se lansează.

— Are pană.

— Mai are și altceva...

Prietenul meu, filozoful și sociologul Balbus Mierlă — care cu câțiva ani în urmă se lăudase cu o listă de două sute de mii de oameni ce vor trebui să fie uciși pentru democratismul lor în prima săptămână după ce legionarii vor prelua puterea în stat — deveni un temut pamfletar în presa țărănistă.

— Mierlă s-a schimbat la față.

— Băiat deștept. A intrat pe sub pielea lui Maniu.

— Ardelean de-ai lui. O să ajungă... Mîine îl vezi ministru.

Într-una din zilele de după 23 August, mă plimbam pe Calea Victoriei și mă uitam cum treceau pe această principală arteră a orașului marile tancuri rusești. Se aflau pe acele tancuri soldați tineri de tot și soldați bătrîni. Pe unele se aflau și femeii îmbrăcate în haine militare și ținînd în brațe puști mitraliere.

Mierlă se oprise lîngă mine și îmi spusese, după obiceiul lui ardelenesc :

— Salve !

— Salve ! îi răspusesem. Și-l întrebasesm : cum stai cu lista ? Cînd ne omori ?

Privise un timp tancurile și soldații. Înghițise în sec și-mi răspusesese :

— Deși a trecut atîta vreme de cînd ți-am vorbit de listă, văd că n-ai uitat.

— Nu, n-am uitat.

— Lista l... O păstrez încă. M-ai întrebat cînd vă omorîm. N-a trecut timpul. Numai că listei noastre o să-i facem niște modificări.

— Adică ?

— O să ștergem de pe ea pe aliații noștri de azi.

— Pe Maniu și pe Mihalache ?

— Nu numai pe ei. Pe toți cei care ne ajută în lupta noastră împotriva comuniștilor.

— Atunci lista voastră o să se micșoreze considerabil...

— Te înșeli. O să crească. Toată protipendada e cu noi. Și toată negustorimea. Și bancherii. Dar lîngă comuniști a trecut și mai multă lume. Așa că atunci cînd o să ne punem pe omorît o să avem ce.

În paginile *Curierului național*, Mierlă ne trăgea de urechi, învinuindu-ne că nu sîntem destul de democrați. Ne ciomăgea că ne-am uitat neamul din care avem obîrșie. Ne batjocorea că am pierdut „gustul libertății”. Ne denunța opiniei publice că trădăm. Îi răspusesem în cîteva rînduri reproducîndu-i cîte ceva din vechile lui articole și arătînd că nu el, Mierlă, care îndemnase la omor în presa fascistă, era îndreptățit să ne dea lecții și să ne învețe ce este democrația și libertatea. Mierlă îmi ignorase articolele. Dar într-o seară, obraznic, venise peste mine într-un restaurant.

— Cu cît te-au cumpărat comuniștii, de-ai trădat ?

— În chestia cu cumpărarea, am să-ți răspund la gazetă. Dar de ce mă faci trădător? Pe cine am trădat?

— Cum pe cine? Pe Maniu, pe Mihalache, pe Brătieni.

— Ca să-i fi trădat, ar fi trebuit să fiu mai înainte cu ei. Cind am fost eu cu ei?

— N-ai fost. Dar acum ar fi trebuit să fii. Ca bun român... Ca bun romin ar fi trebuit să fii cu noi, nu cu comuniștii.

Cu formula „bunului român” mă mai întâlнисem și mă mai încăierasem și altădată. Țăranii care se răsculară la 1907 împotriva ciinoșilor moșieri și a statului burghezo-moșieresc pe care îl conducea Carol de Hohenzollern und Sigmaringen fuseseră „răi români”. „Buni români” se arătaseră a fi în acel timp numai aceia care participaseră sau contribuiseră într-un fel oarecare la înecarea în sânge a răscoalei, la incendierea ori ștergerea de pe fața pământului, cu tunurile, a satelor, la schinguirea și asasinarea țăranilor, a „răilor români” răsculați. „Buni români” fuseseră, între 1916—1918, toți cei care muriseră pe front, de glonț, ori în spatele frontului, de boli. Cei ce scăpaseră cu viață de pe front deveniseră, imediat ce încetase războiul, „români răi”. Dacă erau țărani, cereau pământ și drept de vot. Muncitori de erau, cereau dreptul de a se organiza în sindicate, stăruiau pentru dreptul la grevă, își organizau un partid al lor, al muncitorilor. Cum puteau deci să mai fie „buni români”? Rupeau mult cîntata „unitate a neamului”...

În presă se întîmpla la fel. Dacă sprijineai monarhia și lingeai treptele tronului, dacă slăveai „Coroana de oțel”, dacă te alăturai unuia sau altuia din vechile partide politice erai recunoscut, fără nici o rezervă, „bun român”. Scriai cumva la un ziar, fie el cît de micuț, care încerca să apere cauza muncitorimii și a sărăcimii satelor? Erai „rău român”, „trădător” erai, iar de epitetul de „vîndut” era cu neputință să te mai debarasezi.

— Cutare? S-a vîndut!

„Răi romîni” erau, deci, sutele de mii de muncitori ai țării. „Răi romîni” erau milioanele de țărani ai țării. „Răi romîni” erau și intelectualii care, scîrbiți de ceea ce vedeau petrecîndu-se în jurul lor, se alăturau luptei muncitorimii și țărănimii.

„Bunii romîni”, avînd în mîinile lor puterea statului, îi împușcară în nenumărate rînduri pe „romîinii răi”, iar cu cei pe care nu avură curajul să-i împuște, fiind prea mulți, umplură pușcăriile.

Asistai, în această veche Valahie, înainte de primul război mondial, între cele două războaie mondiale, și în lungul și întunecatul timp al celui din urmă, la crime și nelegiuiri pe care poate că m-aș fi sfiit să le cred dacă le-aș fi găsit scrise într-o carte...

Crezui cu ardoare că domnia cruntă a burghezo-moșierimii, care culmină cu domnia de fiare a fascismului, trebuia să fie strivită într-o zi. Mi se păru că această zi ar putea fi aceea a doborîrii sîngerosului regim antonescian. Mă înșelai însă. „Bunii romîni” nu înțeleseră, sau nu voriră să înțeleagă,

că le-a trecut veleatul. Ei crezură că se mai pot folosi de libertate pentru a împuşca iarăşi, în numele libertăţii, pe „răii romîni”. Ei crezură că în acelaşi nume al libertăţii mai pot pune mulţimile în cătuşe.

Soldaţii romîni — muncitori şi ţărani — înaintau alături de sovietici prin ţinuturile transilvane către cîmpia maghiară. Înaintau dînd lupte grele şi plă-tind fiecare pas cu sînge. „Bunii romîni” sabotară pe cît se pricepură şi pe cît putură războiul anti-hitlerist pe care îl socotiră un război al „răilor ro-mîni”. Gîndul lor nu se îndreptă către victorie. Fusese ucis Mussolini şi aruncat — să-l vadă lu-mea — pe treptele unei catedrale din Milano. Dar Adolf Hitler trăia încă. „Bunii romîni” mai sperau încă în arma „fenomenală” pe care conul Führer o va scoate la iveală în ultimul moment şi-şi va nimici adversarii.

— Conul Führer se va uni în ultimul moment cu englezii şi cu americanii şi se vor năpusti asupra ruşilor.

— Vor nimici Uniunea Sovietică şi vor distruge bolşevismul.

— Mitică ! Mai defundă un Cotnar şi spune-i lui Boboc să ne cînte „La Crimeea, peste mare”...

— Vin vă aduc, cucoane, dar cîntecul pe care-l cereţi nu se mai poate cînta...

— Libertatea ! Ni s-a dus libertatea.

Maniu, prin „tineri de încredere”, organiză bande şi le aruncă în Ardeal în spatele frontului. Bandele lui Maniu pătrunseră prin sate — in numele

naționalismului român și pentru fericirea neamului românesc — sparseră case și schingiuirea țărani și muncitori. Nu se mulțumiră cu atât. Ridică răspinzurători și spînzurată. Puseră butuci și decapitară cu securile.

— Maniu e patriot.

— Gărzile lui Maniu îi învață minte pe unguri.

Cînd vechile partide văzură că nu mai pot să facă singure față presiunii maselor, scoaseră din cutie un bătrîn general, și-l promovară prim-ministru. Noul „bărbat politic” așeză — ca în vremurile bune ale stăpînirii burghezo-moșierești — mitralierele în bătaie.

— E tare Rădescu.

— Îl sprijină Maniu și Mihalache.

— Îl sprijină și Brătianu.

— E omul de încredere al regelui.

— Îl sprijină și ambasadele cutare și cutare.

— În sfîrșit, s-a găsit omul cu pumn de fier care le va veni de hac comuniștilor.

Cuconul Dinu îl pofti pe general în Calea Dorobanți.

— Bravo, generale. Să ne trăiești, generale. Să-i omori pe comuniști, generale. Să nu mai rămînă unul, generale..

Se stîNSE în curînd și steaua generalului... Bătălia continuă. Bătălia continua.

La Teliu participam numai la o parte a ei.

Mă trezii tîrziu, după răsăritului soarelui. Îl găsi pe tovarășul Licu Oroș în cancelarie.

— Mai am o veste.

— Bună ?

— S-ar putea să fie bună.

— Care ?

— Azi-dimineață, în zori, a venit o mașină de la București.

— Cu instrucții ?

— S-au adus și instrucții. Dar partidul a trimis un doctor mare, cu renume. Pentru tovarășul Țigănuș. L-am condus la spital. L-am lăsat acolo să-l examineze pe tovarășul nostru.

Intră un ofțier. Oroș mi-l prezintă :

— Tovarășul maior Radulian.

Îmi spusei, cum se obișnuiește, numele.

Licu Oroș îl întrebă :

— Ai scos ceva de la ei ?

— Am scos. Să știți că boierii de la Cîrna nu sînt numai niște asasini de rînd. Iată ce am găsit asupra unuia din ei.

Scoase din buzunar o hîrtie și începu să ne-o citească :

— Către toate...

16

VALS TRIST

Văzînd numărul mare de foi subțiri, scrise la mașină cu rînduri dese, pe care maiorul Radulian începu să ni le citească, ne așezarăm pe scaune și-l ascultarăm fără să-l întrerupem pînă la sfîrșit. Lectura dură mai mult de jumătate de ceas și ni se păru destul de interesantă. Radulian ne întrebă :

— Ei, ce spuneți ?

Tovarășul Licu Oroș zise :

— Ce să spunem ? Nu avem mare lucru de spus. Munca pe teren și greutățile de care ne lovim dovedesc că dușmanul aplică, pe cît poate și pe cît se pricepe, cele cuprinse în aceste instrucțiuni. Mulți s-au folosit de lipsa de vigilență a unor tovarăși și au pătruns în partid. Încearcă să ne saboteze. Încearcă să ne dezorganizeze pe dinlăuntru. Alții...

Auzi zgomot. Se opri. Apoi spuse :

— Ne vin oaspeți.

În fața județenei se opriră două căruțe încărcate cu oameni. Dintr-una se dădu jos văduva lui Mardare din Blajini. Venise cu toți copiii ei. Sătenii traseră căruțele lîngă uluci, deshămară caii, le atîrnară traistele cu grăunțe pe după gît și se strînsură în jurul văduvei. Licu Oroș le ieși în întîmpinare și, mirat, îi pofti în cancelarie. Maiorul vru să plece. Oroș îl reținu :

— Rămii, tovarășe maior. Poate că vin în legătură cu chestiunea de care te ocupi dumneata.

— Dacă spui...

Intră întâi văduva lui Mardare. Își ținea în brațe copiii de țîță, gemenii. Ceilalți, mai mărișori, se prinseseră de poalele ei. Intrară și ceilalți săteni. Odaia se umplu de oameni. Unii rămaseră în picioare. Cîțiva mai bătrîni se ciuciră pe lîngă pereți. Tăceau. Parcă le-ar fi fost gurile cusute. Eu îi privii. Îi privi și maiorul. Îi privi și Oroș. Secretarul județenei se văzu nevoit să-i întrebe :

— Ce v-duce la partid, tovarăși ? Se pare că ați plecat la drum cu noaptea-n cap.

Oamenii tăcură mai departe. Pînă la urmă, unul deschise gura și spuse :

— Să vorbească văduva. După văduvă, dacă o să trebuiască, o să mai aruncăm și noi un cuvînt, două. Dar poate că n-o să mai fie nevoie, tovarășe secretar.

Sugacii se treziră și începură să chirăie. Văduva îi legănă domol :

— Tăceți, maică... tăceți, maică...

Îi legănă pînă-i ameți. Se potoliră. Ceilalți copii, care se țineau scai de ea, deveniseră numai ochi. Priveau cînd portretele înrămate, prinse pe pereți, cînd chipurile noastre. Se mirau că nu semănăm cu cei din portrete.

— Tovarășe secretar, spuse văduva încet dar dîrz, aseară s-au adunat oamenii să-l vegheze pe Mardare. Mulți s-au adunat. Și unul a spus o vorbă, altul o altă vorbă... Și, tot vorbind ei așa, a ieșit la iveală că unul din frații Cioranu a mai omorît oa-

meni la Iași, atunci... cam pe la începutul războiului... Iar altul, acolo în Rusia, și-a făcut ris de niște muieri pe care le-a împușcat. Cît despre bărbații lor... Dați-mi, vă rog, un scaun. Sînt atît de ostenită. Atît de ostenită... N-am închis ochii nici măcar un piculeț. Un piculeț n-am închis ochii.

Oroș își ceru scuze că uitase. Îi dete un scaun. Văduva se așeză cu mișcări abia schițate, de teamă să nu trezească gemenii. Adăugă :

— Pe bărbații lor i-a spînzurat. Acum... Acum noi am venit aici să vă spunem. Să aflați. Să nu vă scape boierii de la Cîrna. Să-și ia fiecare pedeapsa după lege.

— Mai trebuie și dovezi, spuse maiorul. Justiția, tovarăși, are nevoie de dovezi. Fără dovezi nu putem să pedepsim pe nimeni.

— Dovezi ? Pentru Iași să vorbească tovarășul Pascu. Iar pentru cîte s-au făptuit acolo, în Rusia, să vă arate dovezile pe care le poartă asupra lui tovarășul Uricanu.

După ce-i răspunse maiorului, întinse iarăși gîtul către Oroș. Șopti :

— Să nu-i iertați, tovarăși. Să nu-i iertați ! Mi l-au omorît pe Mardare. Mi-au omorît bărbatul. Ce o să mă fac eu cu atîția copii ? Cum o să cresc eu singură atîția copii ?

Nu-i răspunse nimeni. Nimeni nu-i spuse un cuvînt. Nici măcar Oroș. Pe fața văduvei se scrise o mîhnire și mai adîncă. Maiorul întrebă :

— Care dintre dumneavoastră e tovarășul Pascu ?

— Eu sînt, tovarășe maior. Pe mine mă cheamă Pascu, Alexe Pascu din Blajini.

Era un bărbat înalt și osos, cu ochii căprii, mici și ascunși sub sprincene. N-avea nici un fel de viclenie în ei, ci o limpezime, o seninătate rar întâlnite în ochii cuiva.

— Ai fost la Iași ?

— Da, răspuse omul. Am fost la Iași. În primele două săptămîni ale războiului am fost la Iași. Soldat. În compania domnului căpitan Cioranu Teodot. După două săptămîni am fost vărsat la altă unitate și trimis pe front la dracu-n praznic.

— Te rog, îi spuse maiorul, să rămii să mai stăm de vorbă. Poate o să fie nevoie să-mi dai și o declarație scrisă.

— Dacă spui, o să rămîn.

— Și... care dintre dumneavoastră este tovarășul Uricanu ?

— Numai eu, tovarășe maior. Altul care să poarte acest nume nu se mai află în tot ținutul Moldovei de jos.

— Cunoști ceva în legătură cu vreunul din frații Cioranu de la Cîrna ?

— Cunosc. Și dacă o să trebuie, o să vă spun tot ce cunosc. Deocamdată, cercetați aceste documente.

Scoase din chimir un plic vechi, ros pe la colțuri, și-l întinse maiorului, care-i spuse :

— Te rog și pe dumneata să rămii, să mai stăm de vorbă.

— Apoi... noi ne ducem, spuse văduva. Avem treabă. Să-l îngropăm pe Mardare. Că dacă nu-l îngropăm începe să miroase urît.

Pe copii îi îndemnă :

— Hai, maică. Hai acasă, maică. Hai acasă că ne așteaptă taică-tău să-l îngropăm.

Din prag se întoarce și-l caută încă o dată pe Oroș cu ochii.

— Să nu cumva să-i iertați pe boieri ! Să nu cumva să-i iertați pe boierii de la Cîrna, tovarăși ! Că dacă-i iertați, tovarășe secretar, vă bate Dumnezeu. Să nu-i iertați, tovarăși !

Sătenii înhămară caii, se urcară în căruțe și plecară. Maiorul îi rugă pe cei doi săteni care rămăseseră cu noi să ia loc pe scaune.

— O să avem multe de vorbit.

— Să vorbim. De aceea am și venit.

— Tovarășe Pascu, acum să fii bun și să ne povestești tot ce știi. Pe larg și fără grabă. Avem timp.

— Să vedeți... Era într-o sîmbătă. În prima sîmbătă după ce începuse războiul. Eu, cum vă spuneam, mă aflam soldat în unitatea căpitanului Cioranu Teodat, care Cioranu Teodat...

Era război. Război adevărat. Totuși nu se auzeau gemînd prelung tunurile. Nu se auzea nici lătratul mitralierelor. Nu se auzeau nici măcar împușcături răzlețe. Orașul își ducea viața lui. Ca și mai înainte. Cafenelele rămăseseră deschise. Deschise rămăseseră și restaurantele. Seara băgai de seamă că orașul e camuflat. Dar orașul era camuflat de multe, de foarte multe luni. Apăsam butonul aparatului de radio. Auzeam muzică de dans. Jaz, valsuri,

sîrbe și bătute... Și muzică vocală auzeam. Șlagăre noi. Cel mai des o auzeam cîntînd pe Rosita Serano, ori pe autohtona noastră Ilinca Fustan.

Uneori mai aveam și mici neplăceri. Sunau în plină zi sirenele. Atunci treceau în zbor peste oraș un stol de Messerschmidhuri. Văzduhul vuia un timp. Apoi se liniștea.

— Războiul...

— E departe, dragă. Și cu cît o să treacă timpul, cu atît o să se depărteze și mai mult.

— O să dureze puțin. În două-trei săptămîni, în cel mult o lună, rușii capitulează.

— Sînt formidabili nemții, dragă! For-mi-da-bili!

O dată cu seara se prăvălea peste oraș întunericul. Ne obișnuisem cu camuflajul. De mult ne obișnuisem. Nu ne mai loveam nici de copaci, nici de garduri. Ne crescuseră în cap ochi de pisică. Localurile căpătară clienți noi. Se umplură de ofițeri germani. Se arătară prin localuri și pe străzi, spre mirarea noastră, și ofițeri și soldați italieni, oacheși și gălăgioși. Gintă latină...

Vara era în toi. Căldura se revărsa peste oraș în valuri de plumb topit. Și ne copleșea. Ziarele erau mai vioaie decît oricînd. Cîntau zilnic, în comunicate scurte și în lungi și împleticite comentarii, „Prăbușirea iminentă a bolșevicilor” și triumful germano-romînilor.

— Au trecut ai noștri Prutul, dragă?

— Oho... Din primul ceas. Dumneata să fii sănătos.

— Și cum merge ?

— În câteva puncte ai noștri au depășit și Nistrul.

— Da, da ! Miine-poimîine ajung pe Volga.

— Nici așa ! Pîn'la Volga mai e Bugul, mai e Niprul, mai e Donețul, mai e Donul, mai e stepa.

— Da' tare ești în geografie !

— N-ai decît să te uiți și tu pe hartă. În toate vitrinele sînt atîrnate hărți cu stegulețe. Dar ai auzit de Mihalache ?

— Ce s-aud ?

— Vulpoiul ! S-a înscris voluntar, domnule ! A plecat la război împotriva bolșevicilor.

— Miine-poimîine îl vezi cu „Crucea de fier” pe piept.

— Se pune bine cu nemții...

— Poate-l face Antonescu ministru.

— Și-a trimis un nepot pe front și Dinu Brătianu.

— Nu chiar pe front.

— Oricum. La război.

Începură să sosească în oraș lungi trenuri încărcate cu răniți.

— Eroii noștri !... Vitejii noștri...

— Chelner ! Un cataif ! Și-o înghețată...

— Antonescu... Face pe generosul... Vrea să-și câștige dragostea soldaților, a mîrlanilor.

— Chelner ! Încă o înghețată. Dublă.

Mișu Antonescu ținu discursuri. La radio. „Prin vitejia noastră, asemănătoare vitejiei lui Ștefan cel Mare și-a lui Mihai Viteazul, ne-am așezat cu toții pe creste de veac și pe piscuri de istorie...”

— Delirează !... Auzi ! Piscuri de istorie...

— Sst ! Te paște lagărul.

Alergă cu automobilul pînă la Ploești. Întîmpină un tren cu răniți. Se urcă în el. Soldații, țărani prăpădiți, gemeau lungiți pe paie. Președintele consiliului de miniștri se apropie de unul mustăcios, cu fața galbenă. După președinte veneau sfioși jurnaliștii și fotografii, să înregistreze pentru eternitate momentul primei luări de contact între cel de-al doilea om de stat din România și țărănimea care se întorcea plină de glorie de pe frontul de răsărit.

Mișu Antonescu se aplecă spre soldat și-l întrebă:

— Frate ostaș român, fii bun și spune-mi unde ai fost rănit ?

— La cur, domnișorule, la cur...

Ceilalți răniți, cu toate durerile care-i chinuiau, zîmbiră. Unii, care mai avură putere în ei, chiar hohotiră :

— Ha ! Ha ! Ha !... I-a zis-o ! I-a zis-o, bă, i-a zis-o rumînește !...

— Pe șleau...

Președintele consiliului de miniștri își strînse sprîncenele mari și negre, care plăceau atît de mult cucoanelor de cînd devenise dictator.

— Te întreb, soldatule, în ce localitate anume ai fost rănit ? În ce localitate a avut loc lupta în care ai fost rănit ?

— Eu știu, domnișorule ?... Acolo unde ne-au trimis ticăloșii de boieri. Și... scîrba de general.

— Are febră, domnule președinte, șopti la urechea Antonescului un sanitar. Nu-l luați în seamă. E greu rănit la pîntec. Pînă miine moare.

Un jurnalist care auzi conversația spuse :

— Aș ! Trebuie să se fi bolșevizat. Cum a luat contact cu pămîntul rusesc, s-a bolșevizat.

Un alt jurnalist interveni și el :

— N-a avut cînd să se bolșevizeze. M-am interesat la conducătorul trenului. Toți soldații ăștia au fost răniți pe pămînt românesc. Înainte de a trece Prutul. Uitați-vă la el ! Nu-l vedeți ce mutră de prostănac are ? Un prostănac, domnule prim-ministru !

Pe Mișu Antonescu îl iritase conversația din jur. Îl întrebă răstit pe rănit :

— Știi dumneata cine sînt eu ?

— De unde vrei să știu, mă, puță ? Că n-ai crezut de cuviință să te prezinți cînd veniși între noi. Dar dacă mă-ntrebi, iaca, să-ți spun : cred că ești un cuconăș oarecare, cu mintea nițeluș cam seacă. Unul dintre aceia care s-au învîrtit să nu meargă pe front.

— Sînt președintele consiliului de miniștri, soldatele ! Sînt primul-ministru al țării. Primul-ministru. Mîna dreapta a generalului, a conducătorului statului...

Soldatul mustăcios, cu mijlocul înfășurat în vată, se uită la el cu milă și cu silă.

— De, mă, puță, oi fi ! Dar de ce stai aci ? Te vād om tînăr. Ați vrut să le faceți război rușilor. De ce n-ai luat și tu arma-n mînă și să fi mers cu noi, să vezi și tu ce e frontul. A ? De ce ne-ai trimis, mă, puță, în iadul d-acolo ?

Primul-ministru părăsi trenul. Uită să le dăruie soldaților țigările pe care le adusesese cu el.

Se vorbi întâi pe șoptite, mai apoi în gura mare, că la Iași ar fi avut loc masacre. Mulți nu crezură. Se găsiră însă destui care spuseră :

— În definitiv, dacă sîntem aliați cu Hitler, trebuie să procedăm și noi ca ei.

Orchestrile cîntau în fiecare seară. Cine avea bani petrecea, cine nu, sta și se uita.

Se dansa jaz, cu figuri. Uneori se dansau — în amintirea bunelor vremuri de pace — valsuri vechi, melancolice, ca pe vremea blîndelor noastre bunici.

Într-o zi, tocmai pe la incomoda oră a prînzului, îmi telefonă unul din prietenii mei, poetul Sopron.

— Poți să vii pînă la mine ? Am scris un poem și aș vrea să ți-l citesc.

Sopron scria rar. Migălea. Tipărea și mai rar.

— Cînd ?

— Dacă s-ar putea chiar acum. Fierb de nerăbdare să-ți cunosc părerea.

Nu știu ce-mi veni să-l întreb :

— Cum se cheamă poemul ?

— *Vals trist* — îmi răspunse — *Vals trist*.

Îl găsii în pijama, neras de cîteva zile, cu ochii tulburi, mirosind a sudoare și a tutun. În odaie se mai afla un bărbat tînăr, blond și mărunțel, cu niște ochi mari, speriați. Era îmbrăcat cu niște straie jerpelitate, prea mari pentru trupul lui șubred și aproape scheletic. Mărunțelul, galben la față, părea abia

sculat de pe un pat de zăcere. Mai mult nu-l luai în seamă. Sopron mi-l recomandă cu indiferență :

— Un prieten al meu, doctorul Spiegel.

Nu mă gîndii la nimic deosebit. Și nu-i dădui nici o atenție. Bănuii chiar că se află în casa lui Sopron pe nepoftite. Il întăritai pe poet. Il împunsei cu vorbe.

— Unde ți-e poemul? Citește-mi-l!

Sopron se strîmbă de parcă i s-ar fi spart în gură un bulin de chinină.

— Hai, nu mai face nazuri. M-ai chemat să mi-l citești, citește-mi-l! Vrei să te rog ca pe-o fată mare...

— E lung. Are aproape o sută de versuri. Mă întreb dacă n-o să vă plictisească.

Musafirul zdrențaros tăcu. Protestai :

— In ce mă privește, știi bine că mă interesează tot ce scrii tu.

— Atunci... Facă-se voia ta!

*Cu mij de glasuri cîntă tunurile.
Răgușite latră mitralierele — fiare.
Pămîntul roșu de sînge l-a luat
Un vultuz negru în ghiare.*

*Cu mantie de flăcări pe umeri
Orchestra Satan o conduce.
Vals trist valsează oamenii și se culcă
Fiecare sub cruce...*

Sopron citea încet. Rar. Cu glas trist ca și uriașul vals trist pe care lumea întreagă îl valsa lunecînd prin bălți de sînge.

Îl ascultarăm nemișcați. Îl lăudai cu vorbele cele mai calde care-mi veniră în gură. Apoi îi spusei :

— Desigur, o să încerci să-l publici.

Sopron rîse :

— De încercat, voi încerca, fără îndoială. Dar cum crezi tu că ar putea să apară acum un asemenea poem? Cenzura ce paște? O să-l transcriu la mașină și-o să-l fac să circule.

Musafirul zdrențaros zise :

— E interesant, mai ales că tu, tu, Sopron, care pînă acum ai cîntat numai natura și dragostea, încerci o coardă nouă. S-ar putea ca acesta să fie drumul tău, drumul tău adevărat.

Sopron ridică din umeri.

— De, știu și eu? M-am trezit cu acest poem în cap. S-a făurit, ca să spun așa, singur. Mi-am dat numai osteneala să-l transcriu.

— Tu spui, zise doctorul Spiegel,

Vals trist valsează oamenii și se culcă

Fiecare sub cruce...

însă la Iași, nu mai departe decît acum două săptămîni...

Abia cînd îl auzii subliniind stăruitor că este ieșean și-l văzui pornit să ne povestească cîte ceva cu privire la evenimentele pe care noi le cunoșteam numai din zvonuri, făcui legătura între titlul

lui de doctor, cu care-mi fusese prezentat, și straietele zdrențuite pe care le purta. Mă grăbii să-l întreb :

— Dumneata într-adevăr ești din Iași ? Chiar din Iași ?

— Din nefericire, da, îmi răspunse omul.

— Și când ai plecat din cetatea Moldovei ?

— Poate că doriți să aflați când am fost evacuat din cetatea Moldovei, cum văd că vă place să spuneți. După masacre, domnule... Adică acum două săptămîni și ceva.

Sopron ne întrebă dacă n-am vrea să luăm o gustare. Trecuse ora prînzului, însă, cum el trăia singur și obișnuia să ia masa pe la restaurante, o masă adevărată nu era în măsură să ne servească. Ne rugă să ne mulțumim cu ce s-o găsi și ne mai spuse :

— Vă pot oferi brînză și roșii cu piine. Și, pe deasupra, o bucătică de friptură pe care o păstrez de aseară la răcitor. O s-o împărțim în trei. Cît despre sete... o să ne-o potolim cu cîte-un șpriț, de la gheață.

Ii mulțumirăm pentru generozitate și, în timp ce Sopron umbla după tacîmuri, zisei :

— Așadar dumneata ai văzut totul ?

— Am fost nevoit să văd.

Din felul în care îmi răspundea înțelesei clar că dacă aș insista omul ar fi dispus să-și descarce sufletul. Trebuia să mai am răbdare. Sopron trecea dintr-o odaie în alta, se ducea, venea. Își pusese chiar un șorțuleț de femeie de serviciu. În sfîrșit, puse capăt așteptării noastre poftindu-ne la masă.

— Uită, doctore, dacă poți să uiți. Uită tot ce ai văzut și ai trăit. Uită și mănîncă. Să sperăm că totul o să treacă.

— De uitat n-o să uit niciodată, Sopron. Însă am să mă prefac că uit. Iar masa am să ți-o cinstesc după cuviință, moldovenește.

Începurăm să mîncăm. Pîinea era bună, brînză gustoasă. Cît despre roșii, ce să mai zic ? Le tăiarăm în felii, le sărarăm, le savurarăm.

— Să trecem la friptură. E de vițel.

— Minunată, spuse doctorul după ce o gustă. E minunată !

Sirenele se apucară să geamă și înfiorară văzduhul. Sopron se ridică de la masă și trase obloanele.

— Afurisită căldură ! Curge sudoarea de pe mine. Ce trebuie să fie pe acolo, pe front, pe arșița asta...

Aprinse lumina și alungă întunericul care se închegase în odaie după lăsarea obloanelor. Auzirăm zburînd avioane de vînătoare. Obloanele vibrară.

— Messerschmidhuri ! preciză Sopron. Trec ca săgeata.

Undeva, departe, la marginea orașului, căzură și pocniră înfundat, în aerul vîscos de vară, cîteva bombe.

— Trebuie să fi căzut pe Cotroceni. Ori poate și mai departe.

Ne răcorirăm și ne potolirăm setea cu șprițuri.

— Acum o să vă pregătesc și cîte-o cafeluță.

Messerschmidhuri se întoarseră. Obloanele vibrară din nou, mai puternic. Sopron observă :

— Zboară jos. Au făcut ispravă.

Răsună veselă încetarea alarmei. Ridicai obloanele. Lumina năvăli peste noi. Stinsei becurile care păliră. Mă uitai pe fereastră peste oraș și văzui cum la Cotroceni se înălțau domoale către cer două coloane groase de fum negru.

— Ard niște case.

Sopron strînse masa.

Deschisei aparatul de radio. Ilinca Fustan chiuia mocănește în difuzor.

Sopron îmi spuse :

— Tîrătura ! Dă-i peste bot !

Mă aflam în casa lui Sopron. Se cuvenea să-l ascult. Sorbirăm cafelele tolăniți comod în fotolii. Masa sobră, gustoasă, dar mai ales cafelele fierbinți ne înviorară pe toți trei. Căldura însă stăruia, ne copleșea, ne sufoca.

— Am de gînd, zise Sopron, să scriu o carte întreagă de poeme în care să cînt uriașa suferință pe care a adus-o oamenilor războiul. *Vals trist* n-a fost decît un început. Am scris poemul — cum se spune — pe nerăsuflăte. Va trebui să-l revăd. Să-l stilizez. Să-l șlefuiesc. Să-l transform într-o adevărată operă de artă. În forma în care l-ați auzit, eu nu-l consider decît ca un material prețios, însă brut.

Doctorul săltă nervos în fotoliu și întrebă :

— Tu, Sopron, crezi că poți să scrii despre suferințele oamenilor fără ca tu personal să fi cunoscut cea mai adîncă suferință ?

— Este și aceasta o întrebare. Mi s-a mai pus și altădată. Mi-au pus-o prietenii. Deseori mi-am pus-o și eu. El — mă arătă cu degetul — crede că nu se

poate scrie frumos și adânc despre iubire, dacă omul care scrie n-a iubit într-adevăr. El crede că nu se pot scrie cărți adevărate și mari, dacă scriitorul nu cunoaște oamenii și nu-i iubește. Și mai crede nă-tîngul că nu poți scrie despre suferință, dacă tu însuși n-ai golit pînă la fund amara cupă a suferinței.

Doctorul îl mai întrebă încă o dată :

— Dar tu, tu, Sopron, ce crezi ?

— Cum știți, răspunse Sopron, am scris cîteva volume de poeme de dragoste. Ei bine, vă pot mărturisi, dar să rămînă între noi, n-am fost îndrăgostit niciodată de nici o femeie. Sper să nu mă îndrăgostesc nici de acum înainte.

Rîse zgomotos arătîndu-ne dinții mari, galbeni și cariați.

Adăugă :

— De altfel, mi-a cam trecut și timpul. Mă simt ca un copac asupra căruia s-a abătut vestejirea toamnei... Să suferi ! Pentru ce să mai și sufăr ? Pentru a scrie, îmi ajunge să observ suferința oamenilor. Și în vremurile noastre, mai ales, ai ce observa.

— Da, spuse trist doctorul. Ai ce observa...

Mă plictiseau teoriile lui Sopron cu care nu atunci mă întâlneam întîia oară. Prețuiam în el, încă din anii noștri tineri, pe savantul cunoscător al graiului, pe magicianul ciudatelor împreunări de cuvinte, însă producțiunile lui, limpezi ca sticla și reci ca gheața, nu-mi mergeau cituși de puțin la inimă și el o știa. *Vals trist* mă impresionase puternic. Lipsa meșteșugul — însă tocmai din cauza aceasta

poemul căpătase măreție, prin ideile nobile pe care le conținea și prin marea undă de omenie ce-l însuflețea. Vrusei să pun capăt discuției și-i spusei musafirului :

— Domnule doctor, personal v-aș rămîne extrem de îndatorat dacă ne-ați povesti cîte ceva din cele ce ați văzut și trăit la Iași. Comunicatul generalului Antonescu, pe care l-au publicat ziarele, este, evident, mincinos. Iar pe alte căi n-au ajuns la urechile noastre decît zvonuri care se bat cap în cap.

— Dacă aș ști că nu se supără prietenul nostru Sopron... Sopron, poetul pur...

Sopron spuse :

— Nu e plăcut să vezi ceea ce probabil că ai văzut tu la Iași, doctore. Și te asigur, nu e plăcut nici măcar să auzi. Dar trăim vremuri grozave. Sintem deci nevoiți să vedem ceea ce ne displace și să auzim ceea ce ne îngrozește. Așa că...

— Bănuiam, începu să povestească doctorul, cu săptămîni înainte că se va porni război contra Uniunii Sovietice. Trupe romîne, trupe germane se tot îngrămădeau de-a lungul frontierei. Dacă se adună trupe cu tancuri și cu avioane, dacă se îngrămădesc mereu muniții prin apropierea frontierei, se știe că nu-i a bună. Cunoașteți Iașii, nu ?

— Cunoaștem.

— La Iași totdeauna au fost tulburări. Antisemiții și-au făcut totdeauna acolo de cap. Au spart dughene, au spart și capete, au pus foc... Au omorît și oameni... Toate s-au petrecut, în anii buni, pe timp de pace. Nu era greu să ne imaginăm ce va fi

în caz de război. Și războiul... Războiul de care ne temeam cu toții a izbucnit. Duminică în zori am auzit tunurile bătînd către Prut.

— A început războiul !

— Vai de noi !

— Vine prăpădul !

— Oamenii umblau năuci... Și trupele... Tot treceau către Prut... Tot treceau... Tunurile nu mai tăceau. Într-a cincea zi, cîteva avioane sovietice au bombardat orașul. Au fost lovite Telefonoanele și niște cazărmi. În învălmășeala care s-a produs au murit și civili.

— Nu se poate război fără victime, spuse Sopron. Mai ales în zilele noastre. Cum pot să aleagă bombele pe civili de militari ? Războaiele încep să devină din ce în ce mai nimicitoare.

— Nu. Un război fără morți n-ar mai fi război. Dar ce vină avem noi ? Parcă noi i-am cerut lui Antonescu să intre în război împotriva rușilor ?

Sopron îl întrerupse din nou :

— Voi n-aveți nici o vină. Voi, evreii. Cum n-avem nici o vină nici noi. Adică cea mai mare parte dintre noi, românii. Vina e a generalului Antonescu.

Doctorul înălță fruntea.

— A generalului Antonescu ? Fără îndoială că e și vina generalului Antonescu. Însă nu e numai a lui. Cine a pregătit politicește venirea generalului Antonescu la putere ? Și cine l-a sprijinit pe generalul Antonescu să pregătească acest război ?

Sopron glumi :

— Nu e locul, dragă doctore, și nici timpul, să stabilim acum asupra cui trebuie să cadă întreaga vină.

— Da, ai dreptate, conveni doctorul. Nu e nici locul și nici timpul. Și poate că nici noi aceștia trei nu sîntem chemați să hotărîm.

— Asta e mai mult decît sigur, spuse Sopron. Pe noi, cei de față, n-o să ne-ntrebe nimeni, niciodată.

— Cînd va fi slobod să ne spunem părerea, zisei, ne-o vom spune și neîntrebați.

— Tu ți-ai mai spus-o și altă dată la ziar, îmi aminti Sopron. Ai părăsit poezia pentru gazetărie. Literatura a pierdut un poet. Nu unul tocmai de mîna întîi, dar, incontestabil, un poet. Și tu, tu cu ce te-ai ales ?

— Vrei să ne certăm ?

— Ferească Dumnezeu...

— Continuă, doctore. Te rog, continuă.

— A trecut ziua de joi, spuse doctorul. A trecut și ziua de vineri. La Prut se întîmpina rezistență. Iașii fierbeau de neliniște. Eu... doctor... Îmi vedeam de clientelă. Căutam, pe cît îmi îngăduiau nervii, să-mi păstrez calmul. Vă asigur că nu-mi era ușor. Pe unii bolnavi îi primeam și le dam consultații la mine acasă, unde aveam cabinet. Pe cei în stare gravă îi vizitam și-i tratam la domiciliu. Mulți mă întrebau :

— O să fie pogrom, domnule doctor ?

— Poate că n-o să fie.

— Ba o să fie, domnule doctor, o să fie...

— De unde știți ?

— Miroase a sînge, domnule doctor. Și cînd miroase a sînge, domnule doctor, se face pogrom.

Soneria zbîrnii prelung. Sopron se îndreaptă spre ușă să deschidă. Doctorului i se albi fața. Spuse încet :

— Poate mi-au luat urma. Mă caută. Au să mă aresteze. Au venit să mă aresteze... Mai bine m-aș arunca pe fereastră.

Sopron îl liniște :

— Cred că trebuie să fie poșta.

Deschise. O factoriță blondă și tînără ne zîmbi.

— O telegramă pentru domnul Sopron. Dumneavoastră sînteți ?

— Eu, răspunse Sopron.

O apucă de gușuliță și o întrebă :

— Dar ce, Yolando, te faci că nu mă mai cunoști ?

— Nu, dar...

Ne arată cu ochii.

— Nu te sfii, îi spuse Sopron. Sînt prieteni vechi și buni.

Semnă adevărîța și i-o înmînă. Închise ușa, desfăcu hîrtia, o citi. Începu să rîdă.

— Împlinesc astăzi patruzeci de ani. Închipuiți-vă ! Uitasem ! Mi-a amintit-o această telegramă.

— Părinții ?

— Nu. Nu mai corespundez de douăzeci de ani cu părinții. O femeie trăsniță. N-am mai văzut-o de cincisprezece ani.

— O dragoste din tinerețe ?

— Aș ! O simplă aventură. Femeia s-a măritat, are copii... Are manie. Mania telegramelor. Mă feli-

cită telegrafic de Anul Nou, de Paște, de ziua nașterii, de Sfântul Gheorghe și de Sfântul Dumitru...

Doctorul își reluu povestirea :

— Sîmbătă dimineață ne-au chemat pe cîțiva dintre noi, mai bine cunoscuți în oraș, la chestură. Chestorul, colonelul Chirilovici, cînd ne-a văzut adunați în curtea chesturii, s-a năpustit asupra noastră cu batjocuri și cu amenințări. Cine erau vinovați că sovieticii bombardaseră orașul ? Noi, evreii. Cum de nimeriseră sovieticii cazarmile și Palatului Telefoanelor ? Foarte simplu : noi, evreii, le arătasem aviatorilor sovietici, prin semnale numai de noi știute, punctele pe care trebuie să le bombardeze. Ne-a poruncit să predăm numai decît polițiștilor, care aveau să ne cerceteze casele, lanternele și binoclurile, tîrnăcoapele și hîrlețele, aparatele de fotografiat și, bineînțeles, armele de foc.

— N-avem arme de foc, domnule chestor.

— N-aveți ? Ba aveți ! Și dacă n-o să le predați, o să trimitem oameni să le caute și o să vă împușcăm ca pe cîini.

Tăcu. Luă ceașca de pe masă, turnă în ea cîteva picături de apă. Amestecă zațul gros de pe fund cu apa. Bău. Sopron întrebă :

— Poate mai vreți cafea.

— Mai vrem, îi răspunsei.

Doctorul adăugă :

— Dacă nu te supără... Și așa eu te-am necăjit destul astăzi. M-am strecurat pe străzi. Am dat ocol blocului și am pîndit portarul. Cînd s-a dus la colț să-și cumpere tutun, m-am furișat pe scări ca un hoț. Și am sunat la ușa ta.

— Ai făcut bine că te-ai gîndit la mine și mai ales că ai venit la mine. O să te rog să rămii aici, pînă se mai potolesc lucrurile. O să-ți găsim un ascunziș mai bun.

Doctorul spuse :

— Îți mulțumesc, Sopron. Nu m-am îndoit nici odată de prietenia ta.

— Sîntem oameni.

— Acum mulți oameni au devenit neoameni.

— Totdeauna se întîmplă așa cînd sînt vîrsări de sînge. Pe mulți îi apucă un fel de nebunie sălbatică.

Puse ibricul plin cu apă pe o mică plită rotundă. Apa începu să sfîrîie. Doctorul zise :

— Cînd am ajuns acasă de la chestură, am găsit cîțiva bolnavi care mă așteptau pe scară. I-am poftit în sala de așteptare. M-am spălat pe mîini. Mi-am pus halatul. Un bătrînel a cerut să fie întîiul. „Stau departe — spunea. Stau departe, tocmai pe Tătărași. N-aș vrea să mă prindă întunericul pe drum.” Odată intrat în cabinet, a scos din buzunar un afiș. Mi l-a întins, întrebîndu-mă :

— Ați văzut, domnule doctor ? Toate gardurile și zidurile caselor sînt pline cu afișe de-astea. Au să ne omoare, domnule doctor. Au să ne omoare.

M-am uitat pe afiș. Într-adevăr, afișul îndemna la omor. Nu mai știu ce i-am îngînat. Pînă să termin consultațiile, s-a înnoptat. Atunci au zburat peste oraș cîteva avioane germane. S-a sunat alarma. Și, cum s-a sunat alarma, s-a văzut desfăcîndu-se pe cer o rachetă luminoasă. Dintr-o dată, ca la un semnal, în tot orașul au izbucnit împușcături.

Am ieșit din adăpost. Am înțeles că alarma fusese falsă. În oraș se auzeau nu numai împușcături. Se auzeau strigăte, răcnete, țipete. Începuse... Începuse omorîrea oamenilor...

Sopron puse zahărul în ibric. Mestecă. Gustă. Zise :

— Mi se pare că am greșit. Am făcut-o prea dulce, doctore.

Ne servi ceștile fumegînd. Ne oferi și cîte o havană.

— Fumați ! Sînt autentice. Cubane. Mai posed vreo trei duzini. Nu știu ce-o să se întîmple cînd le-oi isprăvi. Fără havane veritabile o să-mi fie greu. Fumez mult, mai ales cînd lucrez.

Amiaza se topise. Văzduhul însă rămăsese tot aprins, tot vîscos.

— În noaptea aceea n-a dormit nimeni în Iași... A doua zi dimineța, soldați germani amestecați cu soldați romîni și cu polițiști civili s-au răsfiat pe toate străzile. Casele creștinilor purtau cruce pe ele. Ale noastre nu. Așa că știau unde stau creștini și unde stau evrei. Intrau prin casele evreilor, împușcau pe cine se nimerea, omorau cu patul puștii, spintecau cu baioneta...

— Din casa asta s-a tras în armată, spuneau. S-a tras în soldați.

— Nu s-a tras, răspundeam. N-avem nici o armă. N-am avut cu ce trage.

— Ba ați tras ! Am văzut noi cum ați tras. De la ferestre ați tras.

— Ferestrele, cum vedeți, sînt închise.

— Ați tras. Le-ați deschis, ați tras, și pe urmă le-ați închis iar. Bandiților !

N-aveam cu cine vorbi. Parcă nu mai erau oameni. Turbaseră. Ne-au scos din case, ne-au înșiruit în stradă. Ne-au poruncit să ținem mâinile ridicate în sus. Am ridicat mâinile în sus. Lovindu-ne cu armele pe unde se nimerea, ne-au mînat către chestură. Străzile pe care treceam erau pline de sînge și de cadavre. Bătrîni, femei, copii. Familii întregi zăceau în sînge pe caldarîmuri.

— Rodul războiului, spuse Sopron.

— Rodul războiului? Da. Și al războiului. Dar mai mult rodul urii și-al nebuniei.

Nervos cum devenisem, mușcai adînc din trabuc, mestecai în gură tutunul amar și-l înghiții. În mișcările pe care le făcui, atinsei fără să vreau aparatul de radio, de lîngă mine. Din aparat zburni o voce ascuțită.

— Dacă nu-l închizi, mă amenință Sopron, îl sfărim ! Închide-l !

— Ar fi păcat, îi răspunsei, apăsînd butonul. E o marcă bună. Olandeză.

— Ne porunceau să ne culcăm cu fața în jos, pe asfalt, să ne lipim, să ne facem una cu asfaltul. Îi ascultam. Ne lungeam pe asfalt. Ne făceam una cu asfaltul. Încercam să intrăm în asfalt, să se deschidă pămîntul și să ne ascundă adînc, adînc în sînul lui, ca pe niște morți. Trăgeau în noi cu armele. Trăgeau și rîdeau. Se repezeau și ne călcau cu bocancii. Ne înțepau cu baionetele. Ne pocneau

în cap. Apoi ne porunceau să ne ridicăm repede, cât ai clipi din ochi, și să mergem mai departe, tot cu mâinile în sus. Care mai puteam ne ridicam și mergeam înainte, cu mâinile în sus. Pe drum... Pe drum au rămas destui fără suflare. După multe culcări și sculări, am ajuns și la chestură. În poartă ne așteptau înarmați cu răngi de fier în mâini soldați germani și soldați români și haite de polițiști. Întii ne-au percheziționat pînă la piele. Ne-au luat banii pe care i-au găsit asupra noastră. Ne-au luat ceasornicele. Ne-au luat stilourile. Ne-au luat butonii de la manșete. Ne-au luat tot ce li s-a părut că ar avea un preț. Apoi au început să ne scuipe și să ne lovească. Au mai căzut și în poartă mulți. Și nu s-au mai ridicat. Cei care am izbutit să scăpăm cu lovituri mai puține și mai ușoare am fugit în curte. Acolo am dat peste alte grupuri înfricoșate. Cei ce fuseseră uciși se odihneau adunați și așezați în stive pe lângă pereții chesturii. Lîngă cei morți se tăvăleau și se văitau răniții. Cînd li s-a părut că au adunat destui oameni de nu-i mai încăpea curtea, au început să tragă în noi din toate părțile cu puști, cu pistoale automate, cu mitraliere chiar. M-am pitulat cu fața la pămînt între stivele de cadavre. Și-am așteptat să mor. Și-am așteptat să mor... Și-am așteptat... Și... n-am murit.

Doctorul se opri. Își linse și apoi își supse buzele. Luă ceașca de cafea care se răcise și o duse la gură. O sorbi dintr-o dată. Havana, din care

trăsese numai două-trei fumuri, se stinsese. O sfărîmă în scrumieră. Sopron îl întrebă :

— N-a fost prea dulce cafeaua, doctore ?

— Nu. A fost tocmai potrivită.

— Mi s-a părut că am făcut-o prea dulce.

Soarele luneca spre apus și îmbrăca orașul în pulbere aurie. La Cotroceni casele aprinse mai fumegau domol.

— Împușcăturile au durat cam jumătate de oră. Mi s-a părut că au durat o mie de ani. Cînd s-au săturat de împușcat, au strigat la noi spunîndu-ne că aceia care avem norocul să mai trăim să ne sculăm și să ne ducem pe la casele noastre. Ne-am ridicat aceia care ne-am mai putut ridica. Unul a început să cînte și să danseze printre cadavre :

— Trăiesc ! Trăiesc ! Trăiesc...

A venit careva și l-a izbit și omul n-a mai trăit. Ne-au poruncit să-i adunăm pe morți lîngă celelalte stive de cadavre. Să-i stivim pe lîngă pereți. I-am stivuit. Cînd am terminat treaba, ne-au scos în stradă. Ne-au încolonat. Nu știam încotro ne duc. Pe drum ne-au mai culcat de cîteva ori. Și de cîte ori ne culcam, iar bătaie, iar împușcături. Pe la miezul nopții, cei ce mai rămăsesem și de astă dată cu zile am ajuns la gară. Ni s-a arătat un tren de marfă. Și ni s-a poruncit să ne urcăm în vagoane.

— Era probabil faimosul tren al morții, spuse Sopron. S-a zvonit că ar fi existat un asemenea tren.

— Acela era, zise doctorul. A existat. La ușa fiecărui vagon ne așteptau soldații. Cum ne apropiam de vagon, cum ne loveau. Cine a putut s-a mai urcat în tren, cine nu...

— Cam câți oameni erați în fiecare vagon? Întrebă Sopron.

— Mai mulți de o sută. Eram mai înghesuiți decît sînt sardelele în cutie. Au închis ușile vagoanelor. Le-au încuiat pe dinafară. Au astupat ferestrele și le-au bătut în cuie. Din pricina zăpușelii, ne-am rupt hainele de pe noi. Am rămas aproape despuiați. Sîngele nostru s-a amestecat cu fecalele noastre. Viii s-au amestecat cu morții.

Doctorul se ridică din fotoliu și începu să se plimbe prin cameră agitat. Obrazul îi deveni mai alb decît varul. Uită că trebuie să fie prudent și începu să urle la noi :

— Spuneți-mi... Spuneți-mi... De ce a fost nevoie să se întîmple toate acestea? Cui i-au folosit toate acestea? Romînilor? Germanilor? Au să cîștige Hitler și Antonescu războiul fiindcă ne-au chinuit și ne-au ucis fără milă? Spuneți-mi! Dar voi n-o să-mi spuneți nimic. Nimic n-o să-mi spuneți. N-aveți ce-mi spune.

Sopron închise fereastra, îl apucă de mîini și-l așeză ca pe un copil amețit în fotoliu.

— Potolește-te, dragă doctore. Am și eu, ca orice om, vecini. Și nu toți vecinii îmi sînt prieteni. Îți periclitez existența. Iar mie... Mie nu-mi aduci nici un serviciu. Potolește-te și taci. Nu mai vrem s-auzim nimic.

Pe doctor îl podidi plînsul. PlîNSE îndelung. Cu sughițuri plîNSE. Cu suspinuri plîNSE. Se mai liniști. Zise :

— N-am povestit pentru voi. Pentru mine am povestit ce-am povestit. Să mă mai ușurez. În piept îmi atîrnă inima grea. Și e toată plină de venin și de tristețe.

— Nici ale noastre nu sînt ușoare, îi zisei.

— Ale voastre... De la Iași la Călărași am făcut mai mult de o săptămînă. Fără hrană. Fără aer. Și, înțelegeți ? Puteți să înțelegeți ? Fără aer și fără apă pe o căldură îngrozitoare. La plecarea din Iași ne aflam peste o sută de oameni vii în vagon. La Călărași am ajuns numai patru. Pe drum... Pe drum ne-am băut urina. În primele zile, bineînțeles, cît am mai avut urină.

Ridică iarăși glasul. Urlă aproape :

— Spuneți-mi ! Spuneți-mi de ce a fost nevoie să se întîmple toate acestea ? Cui i-au folosit toate acestea ?

Sopron interveni din nou :

— Potolește-te, dragă doctore. Te rog, adună-ți puterile și potolește-te.

Temîndu-mă ca nu cumva doctorul să înceapă din nou să țipe, mă apropiai de aparatul de radio și-l deschisei. Cunoscutul trio Băluță lansa un nou șlagăr.

Îi lăsaî pe cîntăreții din faimosul trio Băluță să-și cînte pînă la capăt șlagărul.

— La Călărași am reușit să fug din lagăr. M-au ajutat niște soldați. Pe drum spre București, abia mă tîram. Îmbrăcat în hainele astea, culese de la

morți. M-a ajuns din urmă un țăran cu căruța. A oprit căruța lângă mine. Și m-a întrebat :

— Ai fugit din lagăr, jidove ?

— Da. I-am răspuns. Am fugit din lagăr.

— Ești dintre aceia care au fost aduși cu trenul de la Iași ?

— Dintre aceia sînt.

— Ce să-ți fac ? Sînt ordine. Dacă vedem vreunul scăpat din lagăr să ne punem cu bîta pe el și să-l omorîm. Ori, dacă sîntem cevașilea mai miloși, să-l legăm și să-l dăm pe mîna jandarmilor.

— Omoară-mă, i-am spus omului. Dacă vrei să mă omori. Dacă nu, leagă-mă și predă-mă primului post de jandarmi la care vei ajunge.

Omul a clătinat din cap. A clătinat îndelung din cap și pe urmă mi-a spus :

— Vai, domnule, cum o să făptuiesc eu așa ceva ? M-ar bate Dumnezeu. Urcă-te-n căruță. Mă reped pînă la București cu pepenii ăștia. Cînd vom trece prin sate, o să te culci dumneata în căruță peste pepeni. O să te-acopăr cu iarbă și pe deasupra o să mai arunc și pătura.

Maiorul Radulian îl întrebă pe tovarășul Pascu :

— L-ai văzut dumneata pe Teodat Cioranu făptuind omor de oameni cu mîna lui ?

— Da, tovarășe maior. La Iași. L-am văzut cum te văd și cum mă vezi. A omorît oameni cu mîna lui și-a omorît oameni cu mîinile soldaților cărora le-a poruncit să omoare.

— Și l-ai văzut dedîndu-se la jafuri ?

— L-am văzut jefuindu-i pe vii și l-am văzut jefuindu-i pe morți. După măcel și-a trimis acasă, la Cîrna, cu două ordonanțe și cu un camion ceea ce adunase din jaf.

— Să-mi dai în scris toate acestea.

— Ți le dau, tovarășe maior.

Maiorul scoase plicul cu fotografiile din buzunar și-l întrebă pe Uricanu :

— Tovarășe Uricanu, de unde ai dumneata documentele acestea ?

— Să vedeți cum a fost întâmplarea, tovarășe maior. În prima parte a războiului mă aflam cu unitatea dincolo de Don, într-un orașel de câmp cam de mărimea Teliului.

— Cum se chema orașelul ?

— Îi găsiți numele pe dosul fotografiilor. Comandantul unității din care făceam parte era domnul locotenent Cioranu Valica, cel de al doilea fecior al răposatului boier Leonida Cioranu de la Cîrna. Întâmplarea a făcut ca nici în preajma aceluia orașel și nici în lăuntru lui să nu aibă loc lupte. Frontul se depărtase spre răsărit. Noi am primit ordin să mai rămînem un timp pe loc. Domnului locotenent Cioranu Valica i-a venit poftă să guverneze. A pus soldații și-au dat jos de pe soclu statuia lui Lenin... Aveam cu noi un fotograf, un prieten de-al meu de la Constanța, Stoianovici Dobre. Domnul locotenent s-a suit pe soclu, a întins mîna și i-a ordonat lui Stoianovici să-l fotografieze... Pe urmă i-a venit chef să petreacă. A umblat cu soldații după el din casă în casă, a arestat o sumedenie

de femei tinere și le-a dus la comandament. I-a chemat și pe ceilalți ofițeri.

— Cam câți ofițeri mai erau acolo ?

— Patru sau cinci, tovarășe maior. Au găsit vin. Au găsit și păsări. Au gătit bucătarii și s-a încins chef mare... Le-au silit pe femei să bea și să mănânce. Le-au silit să danseze. Se făcuse noapte. Localnicii s-au adunat în fața comandamentului și i-au trimis vorbă domnului locotenent Cioranu Valica să dea drumul femeilor. Dumnealui a pus soldații să risipească mulțimea cu focuri de armă. Soldații au tras, lumea s-a împrăștiat și pe teren au rămas câțiva morți... A ținut cheful pînă spre ziuă. Stoianovici a fotografiat masa, a fotografiat dansurile... Și-au făcut rîs de femei... Pe urmă... Pe urmă, tovarășe maior, au dezbrăcat femeile în pielea goală și le-au împușcat... Domnul locotenent Cioranu Valica i-a ordonat lui Stoianovici să le fotografieze așa moarte și despuiate cum se aflau... A doua zi...

— Ce s-a mai întîmplat a doua zi ? Adu-ți bine aminte.

— A doua zi domnul locotenent Cioranu Valica a mers iarăși cu soldații prin case și-a arestat peste treizeci de bărbați. I-a bătut. A pus să se ridice spînzurători în piață și-a ordonat ca toți cei arestați să fie spînzurați... Iar lui Stoianovici i-a ordonat să fotografieze și spînzurătorile cu oamenii atîrnați în ele...

— Atîta ?

— Atita. Peste încă o zi am primit ordin să plecăm mai departe. Am plecat mai departe.

— Cum ai ajuns în posesia documentelor ?

— Stoianovici a scos mai multe rînduri de fotografii și le-a dat domnului locotenent Cioranu Valica să le împartă și celorlalți domni ofițeri. Un rînd și le-a păstrat pentru el, așa, ca amintire din război. Rușii se retrăgeau și mulți credeau pe atunci că nemții și românii vor cîștiga victoria...

— Mai trăiește Stoianovici ?

— A murit în stepa calmucă. A murit lîngă mine. I-am luat ceasul și portofelul cu acte și cu bani să le trimit neveste-si la Constanța. În portofelul lui Stoianovici am găsit și fotografiile puse în plicul pe care-l vedeți... Bani și actele le-am trimis nevestei lui Stoianovici. Fotografiile le-am păstrat. Prea ar fi fost de tot să i le trimit.

— Și de ce nu le-ai scos la iveală pînă acum ?

— Eu știu, tovarășe maior ? Poate le-am uitat. Poate mi-a fost frică. Nu e bine să te iei în colți cu boierii. Dar dacă boierii de la Cîrna l-au ucis pe tovarășul Mardare și i-au ciopîrțit și bietului cal urechile, de, se schimbă povestea...

Maiorul Radulian l-a rugat și pe Uricanu să repete în scris declarația.

În timp ce sătenii din Blajini nădușeau scriind, maiorul cerceta una cîte una fotografiile. După ce sătenii au plecat și am rămas numai între noi, ni le-a întins și nouă.

— Vreți să le vedeți ?

— Da, a răspuns Oroș. Ne-ar interesa.

Oroș privea o fotografie apoi mi-o întindea s-o văd și eu, iar el se apuca să cerceteze alta.

L-am auzit, pe neașteptate, scoțînd un strigăt ascuțit de uimire, pe el, omul care de obicei era atît de stăpîn pe sine.

— Ce s-a întîmplat ?

— Priviți...

Privii o fotografie care nu înfățișa nimic mai grozav decît celelalte.

— O spînzurătoare, spusei. Și în spînzurătoare atîrnă zece oameni. Și lîngă spînzurătoare rîde cu gura pînă la urechi domnul locotenent Cioranu Valica. Iar în cealaltă parte a spînzurătorii rîde, tot cu gura pînă la urechi, tînărul sergent Bărbuță Mosorel...

Mi s-a părut că m-am pripit pronunțînd numele lui Bărbuță. Am ridicat repede sprîncenele și am adăugat :

— Nu se poate ! Trebuie să fie cineva care îi seamănă leit. Un frate, un văr. Ori altcineva. Un străin oarecare. Nu se poate să fie chiar Mosorel Bărbuță.

Tovarășul Licu Oroș se uită la mine cu mirare :

— De ce să nu se poată ?

N-am mai avut vreme să schimbăm și alte cuvinte. L-am auzit pe maior spunînd :

— Vorbești de lup și lupul...

A strîns repede fotografiile și le-a vîrit în buzunar. Au intrat peste noi prefectul Bușulenga, Mosorel Bărbuță de la centru și Alistar Mînză, inspector general la Interne. Toți trei ne-au surîs și ne-au

dat bună dimineața. Iar inspectorul general Alistar Mînză l-a întrebat candid pe tovarășul Licu Oroș :

— Dar bine, frate, ce v-a apucat să-i arestați pe frații Cioranu ? Ce v-au făcut ? Îi cunosc de multă vreme, de foarte multă vreme. Rar am întâlnit niște oameni atît de cumsecade... A ? Ce v-a venit, frate, să-i arestați ?

17

BASMALE CURATE

Îmi dădui seama cît de puţin îl cunosc pe tovarăşul Licu Oroş cînd mă prinsei mirîndu-mă că-l văd zîbind. Lui i se păru cu totul şi cu totul firesc ca inspectorul general de la Interne să se intereseze cu ardoare de fraţii Cioranu. Îl pofti pe inspector şi pe ceilalţi să ia loc şi se scuză că nu le poate oferi gustarea de dimineaţă.

— Cantina judeţenei e în suferinţă. Duce_m mari lipsuri.

— Nu te scuza, se grăbi să răspundă Buşulenga. A avut grijă de noi, de cum am făcut ochi, tovarăşa prefect. Serviciul ei de aprovizionare funcţionează fără greş.

Mosorel Bărbuţă clătină din cap :

— Bună gospodină ! La mine acasă merge greu. Nevastă-mea a stat prea mulţi ani prin puşcării. A şi uitat cum se ţine şi cum se întreţine o casă de om.

Oroş îl luă uşurel peste picior :

— De, aşa sîntem noi, vechii puşcăriaşi. Ne-am cam pierdut simţul practic.

— E adevărat, spuse Bărbuţă prefăcîndu-se că nu pricepe ironia, trăiţi cu capul în nori. Trageţi a sfinţi.

Lăsându-l în pace pe omul cu ochelari negri, de la centru, secretarul județenei îl întrebă pe inspectorul general de la Interne :

— Îi cunoști de mult pe boierii de la Cîrna ?

— De mult, răspuse Alistar Mînzul. Pot spune că i-am văzut crescînd. Tatăl meu, răposatul colonel Flondor Mînzul, a fost bun prieten cu răposatul colonel Leonida Cioranu. Se aveau ca frații.

— Sînteți cumva de prin partea locului ?

— Nu, însă răposatul colonel Leonida Cioranu mai posedă o moșie prin apropiere de Botoșani, vecină cu moșia tatei. Așa că veți înțelege și dumneavoastră pentru ce stăruiesc atîta să li se dea drumul băieților.

Licu Oroș se gîndi un timp, ca și cum ar fi vrut să chibzuiască, să dea un răspuns nepripit.

— Li s-ar putea da drumul. Nu am avea nimic cu ei. Dar, tovarășe inspector general, gîndește-te și dumneata, frații Cioranu l-au omorît pe tovarășul Mardare din Blajini.

Alistar Mînzul spuse cu fermitate :

— Pe tovarășul acela din Blajini, după informațiile pe care le avem prin mijlocirea organelor de stat, nu se știe încă cine l-a omorît.

— Cum nu se știe ? întrebă Oroș. Se știe. Și încă bine de tot. L-au omorît boierii de la Cîrna, frații Cioranu.

— Aveți vreo dovadă ?

— Avem.

— Vă referiți la declarația țaranului aceluia care pretinde a fi fost martor ocular la făptuirea crimei ?

— Da, zise Oroş. Ne referim la declaraţia tovarăşului Vanoga.

— Dar Vanoga acela, după cîte mi-a spus tovarăşul Buşulenga, e un beţiv notoriu. O fi fost beat şi i s-o fi părut. Cum să omoare om băieţii Cioranu ?

Nici acum Licu Oroş nu-şi pierdu calmul. Ochii îi sclipiră veseli. Se miră :

— Vanoga beţiv ? N-am auzit. Va trebui să mă interesez şi eu.

— Interesează-te... Interesează-te, tovarăşe secretar. Însă pînă atunci faceţi-mi plăcere şi telefonaţi să li se dea drumul băieţilor Cioranu. Nu înţelegeţi ? Au crescut sub ochii mei. Tare cumsecade sînt fraţii Cioranu. Generoşi. Cultivaţi. Buni, să-i pui la rană. Leit răposatul.

— Da, da, după cîte am auzit şi eu, spusei, răposatul Leonida Cioranu a fost un om.

— Um om ? Nu, tovarăşe. Un om şi jumătate. Energic ! Plesnea de energie.

Buşulenga ţinu să sublinieze :

— Tovarăşe inspector general, fraţii Cioranu nici n-au fost arestaţi de autorităţi. I-au arestat, ca şi pe domnul Bosoancă de altfel, ca şi pe părintele stareţ Calistrat Grămadă, ca şi pe alţi preasfinţi călugări din judeţ, masele, cum îi place tovarăşului Licu Oroş să spună, masele vigilente care...

— Grav, grav, spuse inspectorul general. Unde ajungem dacă-i lăsăm pe ţărani să-şi facă de cap ? Nu putem să-i lăsăm să-şi facă singuri dreptate chiar dacă admitem, prin absurd, că ei au dreptate. De obicei însă ţăranii n-au niciodată dreptate. Ori-cît le-ai da şi orice le-ai da rămîn nemulţumiţi.

Sint învățați să se plîngă, să se vaiete. Îi cunosc bine pe țărani.

Licu Oroș zise :

— Atunci, după dumneata, țărani trebuie să stea cu brațele încrucișate și să se uite cum îi omoară boierii... Și aceasta acum, tocmai acum după ce boierilor li s-a luat puterea...

— Nu-i omoară nimeni, mormăi Alistar Mînzul. Inchipuiri. Vedenii...

Maiorul Radulian tăcea. Asculta și tăcea.

Mosorel Bărbuță se uită la unul din portretele atîrnate de perete, rosti numele mare al celui la care se uita și spuse :

— Dacă tovarășul... ar ști ce se petrece aici, ar fi dat de mult ordin să fie arestați Gînjii... Gînjii și tovarășii care le dau nas Gînjilor. Gînjii au făcut pui cu isprăvile lor. După Gînji s-au luat și țărani din Blajini. La arestarea fraților Cioranu au ajutat și Gînjii. Anarhie... Anarhie... Tovarășul, și iar rosti numele mare, cere să se procedeze cu mîna tare. Dar mîna tare nu trebuie s-o simtă călugării. Nici de-alde frații Cioranu. Aceștia... Aceștia nu mai prezintă astăzi nici o primejdie pentru dictatura proletariatului. Primejdia, să vă între bine în cap, tovarășii, o prezintă țărani. Cu încăpăținarea lor. Cu neîncrederea lor. Cu prostia care-i caracterizează. Așa că, ar trebui să arestați țărani. Să arestăm țărani. Să scoatem armata din cazărmi și s-o purtăm prin sate. Să arestăm în fiecare sat cîte cincisprezece, cîte douăzeci de țărani. Să-i strîngem nițeluș în chingi. Și atunci o să vedeți dumneavoastră cum se cumițesc ceilalți și

cum stau cu botul pe labe. Hehe !... Să vedeți dumneavoastră atunci cum o să ne curgă voturile în urne fără nici o altă osteneală... Dar așa ?... Auzi ! Să-i arestezi din senin pe boierii de la Cîrna. Pentru ce ? Numai așa, că i s-a năzărit unuia să spună c-ar fi făcut și c-ar fi dres ? Le-am luat moșia ? Le-am luat-o. Gata !... Noi nu mai avem nimic cu ei și ei nu mai au nimic cu noi...

Își scoase ochelarii negri, îi aburi și se apucă să-i șteargă. Îi văzui iarăși ochii spălăciți — lături de pește — cu genele roșii, tivite de urdori uscate. Își puse ochelarii pe nas și continuă cu voce răgușită, repezită, amenințătoare :

— Unii tovarăși, ca Gînjii și ca cei ce le dau nas Gînjilor, cred că acuma noi trebuie să le luăm și sufletul la de-alde Cioranu. Nu ? Eroare, tovarăși. În definitiv, boierii de la Cîrna sînt și ei romîni ca și noi. Au și ei dreptul să trăiască în această țară romînească. Nu ? Că n-o să-i spînzurăm ori să ne apucăm să-i trecem Dunărea.

— Au drept să trăiască, zise liniștit Licu Oroș. Au dreptul să muncească și să trăiască. De spînzurat n-o să-i spînzurăm, deși ar merita-o. Și nici Dunărea n-o să-i trecem. Însă mie mi se pare că nu au dreptul să omoare oameni. Au omorît altădată. Cînd au vrut și pe cine au vrut. Acum acest drept de a omorî oameni nu-l mai au.

Alistar Minzu se supără de-a binelea.

— Da' de ce aruncați, frate, astfel de vorbe ? Au omorît oameni ! Frații Cioranu au omorît oameni ! Te cam joci cu vorbele, tovarășe secretar. De înțeles, eu unul, da, da, eu, unul, te înțeleg. Ești și

dumneata om. Ai suferit. Ai trecut prin închisori. Te-o fi jignit careva pe-acolo. Cu un cuvînt. Cu un gest. Înțeleg, înțeleg. Te-a înrăit viața pe care ai dus-o. Dar de aci și pînă la a învinui pe unul sau pe altul că a omorît oameni, e cam mult, tovarășe secretar. Și, la urma urmelor, ce știi dumneata? Cînd au omorît boierii de la Cîrna oameni?

— Nu mai departe decît alaltăieri. Pe tovarășul **Mardare**.

— V-am spus că nu aveți dovezi. Declarația bețivanului acelaia nu poate fi luată în seamă. Prin ochii împăienjeniți de alcool bețivanilor li se năzar multe.

Pufnea. **Scrișnea**. Sta gata să muște.

— Este inutil să te superi, tovarășe inspector general, spuse maiorul. Frații **Cioranu** sînt reținuți pentru cercetări. Apasă asupra lor învinuirea că l-ar fi omorît pe tovarășul **Mardare** de la **Blajini**. Noi vom cerceta cazul cu multă răbdare. Dacă se va dovedi că boierii de la **Cîrna** nu au nici o vină în această crimă politică, te rog să fii sigur că vor fi puși în libertate. N-avem pentru ce să vîrîm în pușcărie oameni nevinovați. La ce ne-ar folosi?

— Dar de ce să nu fie lăsați liberi acum? Poruncesc să le dați drumul numaidecît. Și... dacă țineți morțiș să-i cercetați asupra omorului de la **Blajini**, nu aveți decît să-i cercetați în stare de libertate. Poruncesc, deci, să le dați drumul.

— Nu ai putere să dai această poruncă, îi răs-punse maiorul. Nu intră în competența dumatile.

— Veți răspunde !

— Nu mă tem de răspundere, tovarășe inspector general.

— O să vedem. Pun mîna în foc pentru frații Cioranu. Sînt basmale curate.

Începu, năprasnică, ploaia. Licu Oroș observă.

— Abia se potolise.

— Noi, zise Bușulenga, cu toate că nu prea ne arde s-o pornim la drum, avem de gînd să ne repezim pînă la Temeiu.

Oroș glumi :

— Pe ploaia asta ?

— Ploaia nu ne poate împiedica să ne vedem de treburi.

— Vă duceți cu mașina ?

— Cu mașina, răspunse Bușulenga. Dar pentru ce-ntrebi ?

— Mă gîndeam la activiștii noștri care colindă drumurile pe jos sau, cel mult, călări.

— Sînt tineri, spuse Mosorel Bărbuță. Rezistă. Acum cîțiva ani, cînd și eu eram ceva mai tînăr, am făcut războiul. Pe soare, pe ger, pe ploaie, pe ninsoare. Bașca gloanțele și obuzele. Bașca partizanii care ne atacau tocmai cînd ne așteptam mai puțin. Și uite-mă. Nu m-am prăpădit.

— Ai făcut numai războiul din răsărit sau și pe cel din apus ? îl întrebă dulce tovarășul Licu Oroș.

— Numai pe cel din răsărit. La războiul din apus n-am mai apucat să particip. M-a prins pînă peste urechi munca politică.

— Ai fost soldat, desigur, spuse Oroș, ca toți muncitorii.

— Nu. Sergent. Sergent de infanterie.

— Da, da... sergent de infanterie. Cu raniță în spinare, cu pușca la umăr.

— Ranița mi-o mai duceau soldații. Mă prețuiiau.

Lui Oroș i se întristară ochii de parcă și-ar fi adus aminte de ceva depărtat dar foarte dureros.

— S-au petrecut multe grozăvii în războiul din răsărit.

— S-au petrecut, recunosc Bărbuță. Războiul e război. Dar pentru toate cîte s-au petrecut, mareșalul Antonescu a fost de vină. Mareșalul și celălalt Antonescu, Ică. Ei doi. Au plătit, cum și era drept, cu viața.

Lui Alistar Mînză și lui Bușulenga nu le plăcu discuția.

— Ce să mai vorbim de război? spuse inspectorul general. Ce-a fost a fost. Acum trebuie să uităm. Să ștergem totul cu buretele. Mareșalul a greșit, mareșalul a plătit. Dacă o să ne apucăm să căutăm toți vinovații...

— Ce s-ar întâmpla?

— Nu am mai isprăvi niciodată.

— Să mergem, tovarășe inspector general, zise Bușulenga.

— Ar cam fi timpul.

Plecară în grabă. Uitară, cum uitaseră și la venire, să ne dea mîna.

— Drum bun, le spusei.

— Mulțumim, îmi răspunse Mosorel Bărbuță și mă privi o clipă prin ochelarii negri.

Alergară cu gulerile ridicate pînă la mașină. Tovarășul Licu Oroș începu să ridă.

— Buni băieți frații Cioranu. Nu? Să le dăm drumul. Nu? Basmale curate !... Auzi !... Basmale curate... Ce părere ai, tovarășe maior ?

— Sînt de părere că ăștia trei au de gînd să se ducă la Temeiu cum am eu de gînd să mă duc la Ierusalim pentru a mă închina la mormîntul lui Cristos.

— Dar încotro crezi că o apucă ?

— Spre Izvoare. Îi atrage mînăstirea de maici. Aprinse o țigară, trase cîteva fumuri. Adăugă :

— Poate că-i mai atrage și altceva, nu numai mînăstirea.

Tovarășul Licu Oroș mă întrebă :

— Ești tare ostentit ?

— Sînt și nu prea.

— Trebuie să mai rezisti cîteva zile. Pe urmă poți să dormi pînă te sature de somn.

— Peste cîteva zile o să fii la București.

— O să fii la București și o să dormi pînă o să te sature de somn.

— Nu-mi mai da tîrcoale cu vorbe. Nu e cazul. Spune-mi mai bine direct : ce vrei să-mi propui ?

Îmi arată o hartă a județului.

— Nordul, îmi spuse. Prin partea de nord a județului încă nu ți-au călcat picioarele.

— Mă gîndeam să văd satele din nord după alegeri. Acum...

Nu-l răbdă inima să mă lase să-mi termin fraza.

— Acum e tocmai timpul potrivit.

— Dacă spui și dacă nu se poate altfel...

— Trebuie, tovarășe.

Maiorul Radulian își luă ziua bună de la noi :
— Mă duc să mai stau de vorbă cu frații Cioranu. Cu basmalele curate... Mă așteaptă plini de nerăbdare.

Mă uitai pe fereastră. Din cerul de smoală pe care-l frământa vîntul, ploaia se prăbușea, cotropea pămîntul și-l prăpădea.

— Am să merg și eu cu dumneata. Nu te las singur.

— Mergem călări ?

— Boierește. Cu mașina.

— Cine te-a pricopsit cu mașină ?

— Nu m-a pricopsit nimeni. Mergem cu mașina cu care a venit de la București doctorul care se ocupă de tovarășul Țigănuș. I-am cerut-o și nu m-a refuzat.

— E o mașină bună ? Să nu rămînem în pană...

— Grozavă. GAZ. Ține la drum.

— Tocmai ce ne trebuia.

Tovarășul Licu Oroș trimise prin cineva vorbă șoferului să scoată mașina de sub șopronul sub care o adăpostise și s-o pregătească de drum greu. Ne îmbrăcărăm, ieșirăm și ne repezirăm și noi spre mașina care ne și aștepta. Șoferul se grăbi și deschise ușa. Ne înghesuirăm unul lingă altul. Ne mai strînserăm picioarele. Îmi păru rău că nu sînt mai scurt și mai pirpiriu. M-aș fi simțit mai la largul meu nu numai în strîmta mașină dar și în lume. Șoferul închise ușa. Acoperișul de mușama verzuie al mașinii se clătină sub bătaia puternică

a ploii și a vîntului. Omul de la volan întoarse fața spre noi și ne întrebă :

— Gata ?

— Gata, îi răspunse tovarășul Licu Oroș, bucuros de călătorie.

Dar tocmai atunci ușa mașinii se deschise. Și un Gînj smead, cu căciula mare, flocoasă, pe cap și cu gheba în spinare, udă, vîrî capul și spuse :

— Luați-mă și pe mine, tovarăși. E mai bine să fim patru la drum decît trei.

— Urcă-te.

Omul se urcă și se ghemui lîngă șofer. Șoferul întrebă :

— Încotro, tovarășe secretar ?

— Cunoști județul ?

— Vai de mine ! Ca în palmă ! Sînt de pe aici, de la Ochești, de felul meu.

— Atunci e bine, spuse Oroș. Vrem să ajungem pînă la Osica. Și să ne și întoarcem. La noapte trebuie musai să fim la Teliu.

— Pînă la Osica ?

— Te miri ?

— De mirat nu mă mir. Dar n-o să fie glumă.

— Să încercăm.

— Încercarea moarte n-are. O s-o luăm întii către Blajini. E drumul mult mai bun. După ce ieșim din Blajini, o cîrmim spre miazănoapte. Printre dealuri.

— Dă-i drumul...

Mașina duduia și scrișnea. Sălta și scîrțîia din toate încheieturile. Ne zgîlțîia. Dar alerga într-una

fără să ocolească nici băltoacele de care drumul era plin, nici bolovanii pietroși. Șoferul răcni :

— Nu vă temeți ! Am făcut războiul la tancuri ! Am fost șofer de tanc. Nu vă temeți, tovarăși !

Gînjul smead răcni și el :

— Cine se teme ? Ce ? Noi sîntem oameni care se tem ? Hehe !...

Nu ne temeam. Ne izbeam numai unul de altul și simțeam cum măruntaiele din noi se fac vraiste. Gînjul smead de lingă șofer nu voia să vorbească de unul singur. Avea și poftă de vorbă. Întoarse capul spre noi. Ni-l arată pe șofer :

— El a făcut războiul la tancuri. Eu la cavalerie. Am schimbat vreo șapte cai. Dar cal așa de nărăvaș ca mașina asta zău că n-am întilnit.

— Nu e de vină mașina, spuse Oroș. Drumul e de vină.

— Și Bușulenga, adăugă Gînjul smead. A îngăduit ca drumurile să fie lăsate în părăsire. A îngăduit ca întregul județ să cadă în paragină. Trebuie să dea socoteală partidului, tovarășe Oroș.

— Toți cei care au primit munci de la partid și nu le-au dus la bun capăt au să dea socoteală, tovarășe Gînj... O să vie timpul.

— Dar Bușulenga e om mare. Și-l susțin oameni și mai mari.

— Mai mare e partidul. Peste toți e mai mare partidul.

— Ar fi bine să fie așa, spuse Gînjul smead.

— Așa și este.

Gînjul smead oftă. Oftă și tăcu. Semn că-i mai rămăsese în inimă un bob de îndoială.

Ne depărtarăm de oraș. Trecurăm râul pe podul cel vechi care se ținea încă bine și nu se lăsa cu nici un chip luat și dus de ape. Cu chiu, cu vai, ajunserăm între dealurile roșcate și smîrc. Cerul se mai luminează un pic. Ploaia se rări, apoi se opri. Smîrcul sclipi de parcă ar fi fost alcătuit din mii și mii de cioburi de argint vechi.

— S-ar putea ca spre amiază să avem vreme mai bună.

— Nu ne-ar strica.

Timpu urît mă mohora, mă întrista, îmi scormonea vechile reumatisme. Mi-era lehamite de atîta timp urît.

Mașina alerga acum pe un drum lin, moale, dar noroiul ajungea pînă la osii. De fapt, înaintam ca printr-o mare de noroi. Spusei:

— Tovarășe Oroș, nu crezi că din pricina vremii rele se vor prezenta la vot prea puțini oameni?

— Am motive să cred că nu. Apoi, cum știi și dumneata, sătenii sînt obișnuiți cu vremea rea.

— Sînt obișnuiți. Totuși, dacă va ploua vor fi nevoiți să stea ore întregi în ploaie.

— Vor sta. Știu și ei că asupra vremii nu avem nici o putere.

Am recunoscut rîpile de pe care fuseseră aruncați în smîrc țărani din Blajini la 1907 de către răposatul boier Leonida Cioranu și cavaleria lui. Recunoscuți și locul unde fusese ucis tovarășul Mardare de către „basmalele curate” ale lui Alistar Mînză.

— Aici am văzut eu ieșind din smîrc picioarele tovarășului Mardare.

Oroș aruncă o ochire. Zise :

— Mi-a plăcut teoria inspectorului. Vinovații au fost Antoneștii, cei doi Antonești. Numai cei doi Antonești. Încolo... Toți... Toți au fost basmale curate. Dacă ar fi adevărată teoria lui, n-am mai avea loc în țară de atâtea basmale curate. Dar... Dar pe oamenii noștri cine-i împușcă ? Cine-i sugrumă și-i aruncă în smircuri să li se piardă urma ? Basmalele curate !

Mașina se afundă mai mult de jumătate într-o groapă adâncă, plină ochi cu apă amestecată cu noroi. Motorul mai duduie o clipă și se stinse.

— Ni s-a-nfundat, spusei. Nici vorbă să ajungem la Osica. Poate că ar fi mai bine să ne întoarcem la Teliu...

— Nici vorbă, mi-o reteză Oroș, rizînd. Nici vorbă.

Șoferul pomeni cîțiva sfinți și cîteva sfinte. Pe urmă, cu sufletul răcorit, spuse :

— O să ajungem. Nu cred eu c-o să rămînem încremeniți aici. Îmi cunosc bine mașina. Nu m-a trădat niciodată. N-o să-mi facă ea mie pocinogul tocmai acum. Vă rog numai să vă țineți bine.

— Nu ne duce grija.

Ne ținurăm bine de ce se nimeri. Motorul începu să scîncească. De la scîncet trecu la duduie. Apoi la urlet. Mașina se smuci dintr-o dată sprintenă, icni, scrișni, trosni din toate încheieturile și-și reluă alergarea nebună. Gînjul smead chiui de bucurie.

— Așa cal mai înțeleg și eu.

Ca să ne treacă timpul, ne mai amintirăm de anii războiului. Oroș îmi povesti simplu, ca și cum ar fi

vorbit despre altcineva, câteva întâmplări din închisorile prin care trecuse.

— Ne țineau la întuneric. Cîte unul într-o celulă. Fără aer, fără lumină... Cît despre hrană, ce să mai vorbesc ! Lături.

— Mă mir că ați mai trăit.

— Unii, cum vezi, am mai trăit. Dar mulți tovarăși și-au lăsat acolo zilele... În timpul guvernării Brătienilor. Pe vremea guvernării lui Maniu și Mihalache... Pe timpul dictaturii regale... În timpul dictaturii lui Antonescu... Dar, apropo, dumneata l-ai cunoscut pe Antonescu ?

— Personal, nu. Însă au fost două împrejurări în care l-am văzut foarte de aproape. Cu ocazia celor două procese în care a apărut ca inculpat.

— Cum două procese ? Știam de unul. De procesul în care a fost judecat și condamnat la moarte de Tribunalul poporului.

— A mai avut unul. Prin 1934 sau 1935, nu-mi amintesc prea bine anul...

— Tot de trădare ?

— Nu. A fost altceva la mijloc.

Jurnalist tînăr, robit de problemele politice și sociale, mă aflam zilnic într-o continuă goană după material interesant. Cititorii din acea vreme nu erau de loc niște cititori nepretențioși. Cereau mereu noutăți, noutăți, noutăți...

— De unde să scoatem atîtea noutăți ?

— Mai inventați și voi.

Obosisem atacînd guvernul. Căpătasem impresia că obosiseră și cititorii. Răscoala lui Röhms la Mûn-

chen fusese un eveniment. Sosirea lui Adolf Hitler cu avionul în centrul răsculat, asasinarea viciosului Röhm și măcelărirea complicilor lui mi-ar fi dat prilejul să scriu o sumedenie de reportaje care ar fi menținut interesul cititorilor pentru ziarul la care lucram, însă pentru asta ar fi trebuit să vizitez Germania și să rămân cel puțin câteva zile la München. Mă rezezisem la serviciul consular german și cerusem viză.

— Regretăm. Nu aveți ce căuta în Germania. Articolele dumneavoastră împotriva regimului nostru național-socialist...

Mă mulțumii să-mi compun reportajele despre criza nazismului cu fapte culese din presa străină, deși numai Dumnezeu știa care din faptele acelea corespundeau realităților și care erau inventate.

Mulți crezură atunci că nazismul se va prăvăli în baia de sânge de la München, în mocirla imoralității ce nu mai putea fi ascunsă, și nu se va mai ridica. Auzii, pentru întâia oară, vorbindu-se de la-găre. Prieteni întorși din Germania îmi povestiră ce însemna domnia fascismului : teroare, asasinate, jafuri, crime, nelegiuiri nemaivăzute și nemaiauzite.

— Crezi și tu că se va prăbuși Hitler și hitlerismul ?

— Cred că se va prăbuși dar nu atât de curînd. Întii va arunca omenirea în război.

— Se fac mari pregătiri în vederea războiului în Germania.

Scrisei pe această temă nenumărate articole. Unii mă certară :

— Cobești.

- Mi-ar plăcea să nu fie război, dar va fi.
- Sperii lumea. Caută alte subiecte.
- Am să caut, dar nu sînt de acord cu politica aceasta a struțului.

Secretarul de redacție se strîmbase la mine :

- Nici eu. Dar nu e ziarul nostru.

Îmi îndreptai ochii către Maglavit. Apăruse acolo un țăran care susținea morțiș că l-a văzut pe Dumnezeu, ba chiar că a stat cu sfinția-sa de vorbă între patru ochi. Două ziare de mare tiraj se întreceau în a face reclamă „miracolului”. Amplele reportaje de cîte o pagină erau însoțite de fotografii. „Acesta e omul care a vorbit cu Dumnezeu”, „Iată casa în care locuiește omul care a văzut pe Dumnezeu”, „Soția omului care a vorbit cu Dumnezeu”, „Cei doi copii ai omului sfînt care a vorbit cu Dumnezeu”, „Țărani din Dorohoi privind spre casa omului care a vorbit cu Dumnezeu”, „Ciungi, orbi, șchiopi și leproși caută vindecarea la omul care l-a văzut pe Dumnezeu”. Mii și mii de oameni din toate părțile plecau în pelerinaj la Maglavit, vizitau lunca din apropierea Dunării, priveau iarba pe care călcase ră tălpile goale ale „Moșului” cu ochi mari și albaștri și cu barba albă-albă, zgîiau ochii la casa „omului care a vorbit cu Dumnezeu”, stăteau de vorbă cu nevasta „omului care a vorbit cu Dumnezeu” și chiar cu „omul care a vorbit cu Dumnezeu”. Ciobanul șiret și peltic le povestea :

— Pășteam oile. Eram singur, singurel. Cîntam din fluier. Din fluierașul ăsta cîntam. Și l-am văzut pe Dumnezeu venind. Și m-am ridicat în picioare și

m-am uitat la el. Dumnezeu s-a apropiat de mine, s-a oprit și mi-a spus :

— Petrache, Petrache, să-i înveți pe oameni să se lase de răutăți. Auzi, Petrache? Așa să le spui. Să nu mai fie răi.

— O să le spun, i-am zis. Dar tu cine ești, moșule?

— Nu mă cunoști, Petrache?

— Nu te cunosc, moșule.

— Rău, Petrache, foarte rău, Petrache.

— E, spune-mi cine ești. Nu te fasoli.

— Eu sînt Dumnezeu, Petrache. Îmi pare rău că nu m-ai cunoscut.

Atunci am căzut în genunchi în fața lui și i-am spus :

— Iartă-mă, Doamne.

— Te iert, Petrache. Dar să le spui oamenilor că ai stat de vorbă cu mine. Și să le spui să nu mai fie răi, Petrache. Și să asculte de stăpînire, Petrache, că stăpînirea eu, Dumnezeu, am lăsat-o.

Lumea se înghesuia în jurul lui Petrache Lupu, îl pipăia, îl întreba :

— Și... Pe urmă... Ce-a mai făcut Dumnezeu?

— S-a mai uitat o dată la mine, s-a făcut fum și-a pierit... S-a risipit în văzduh.

Oamenii căscau ochii. Petrache se închina. Veneau ciungi și orbi la Maglavit. Șchiopî și cocoșați. Damblagii și isterici. Leproși și gușați. Petrache, ciobanul „care vorbise cu Dumnezeu”, le spunea să se culce în iarbă. Se culcau oamenii. Petrache bîlbîia o rugăciune și făcea peste ei semnul crucii.

— Duceți-vă acasă. Rugați-vă. O să vă însănătoșiți dacă aveți credință în minunile lui Dumnezeu. Și... Și... Înainte de a pleca dăruți ceva pentru sfânta biserică.

În luncă se ridicară biserici și în preajma bisericilor se iviră cîrciumi și restaurante. Și lumea veni, veni...

Începură să apară și-n alte locuri sfinți și sfinte, care stătuseră și ei de vorbă cu Dumnezeu sau cu alții de prin preajma lui Dumnezeu. Unui porcar din Maramureș i se arătă ziua nămiaza mare sfântul Onufrie și-l învăță să vindece bolile. Un sătean din Moldova tăifăsu i cu sfînta Paraschiva. Unei oacheșe florărese din Floreasca i se înfățișă într-o seară pe malul lacului un înger blond cu aripi de foc. Deși fecioară, florăreasa rămase grea. Își arătă burta oamenilor. Și lumea așteptă nașterea unui nou Mesia. Însă florăreasa dispăru. Ziarele se întrecură în a-și ține cititorii în curent cu toate minunile. Un cunoscut poet și filozof de seamă scrisese negru pe alb că a văzut cu ochii lui zburînd în jurul lui Petriche stoluri de heruvimi și cete de serafimi. Nimeni nu-l contrazise.

— Deșteaptă diversiune.

— Nu mai vorbește nimeni de sărăcie, de lipsuri, de schimbarea guvernului.

— Guță, Inculeț... Pezevenghii...

Vizitai și eu Maglavitul. Îl fotografiai pe cioban în mijlocul mulțimii. Vorbii cu el. Vrusei să-l fotografiez și pe Dumnezeu. Dar stăpînul celor văzute și nevăzute nu-mi făcu cinstea să mi se arate. Și mă lăsaș păgubaș. Stătui de vorbă cu oameni. Stătui de

vorba și cu preoții care regizau întreprinderea. Și cu cârciumarii stătui de vorbă. Și cu restauratorii. Și după trei zile mă întorsei la ziar cu carnetul plin de note. Îi expusei secretarului de redacție — un fost teolog care nu voise să se preoțească — cam ceea ce aș fi vrut să scriu.

— Grozav ! Dezumflăm drăcovenia. Dăm la iveală toate dedesubturile.

Îl chemă pe administrator.

— Lovitură ! Desființăm minunea.

Administratorul ascultă atent.

— N-o să izbutim să desființăm minunea. În schimb o să desființăm ziarul. Dacă publicăm un singur rînd împotriva minunii de la Maglavit, ne părăsesc cititorii. Mai mult, ne devastează și redacția. Nu vedeți ce se întmplă ? Guvernul, patriarhia, jandarmeria sprijină prin toate mijloacele înșelătoria de la Maglavit. Nebunia a devenit aproape generală.

Ne văzurăm nevoiți să-i dăm dreptate.

Renunțarăm. Dar era vară. Nu se anunța nimic nou și interesant la orizontul politic. Iar secretarul de redacție îmi cerea cu neîndurare materiale.

— Îmi trebuie trei coloane.

— Îmi trebuie patru coloane.

— Îmi trebuie un subsol.

— Pentru mâine am nevoie de o pagină.

— N-am subiecte, domnule...

— Cum n-ai subiecte ?

— N-am.

— Un bun jurnalist nu duce niciodată lipsă de subiecte.

— Dacă n-am...

— Caută !

O voce care îmi era necunoscută mă întrebese la telefon dacă am auzit cumva despre un general Ion Antonescu.

— Poate am auzit, poate n-am auzit. Dar pentru ce mă întrebi ?

— Are astăzi după-amiază un proces la tribunal. Mă gîndeam că te-ar interesa pentru un reportaj.

— Ce fel de proces ?

— Dacă ai să te duci, ai să afli.

M-am dus. Procesul urma să se judece la secția a V-a. Am întrebat ușierul :

— A început procesul generalului ?

— O să înceapă cam peste un ceas.

Am început să mă plimb pe sala plină de fum de tutun a tribunalului. Pe cînd mă plimbam și mă opream să mă chiorăsc pe la uși, s-a apropiat de mine o domnișoară cam neșesălată. Făcîndu-mi ochi dulci, m-a întrebat :

— Ai cumva un proces, domnule ?

— Din nefericire, am un proces.

— Crimă ? Escrocherie ? Delapidare ? Furt simplu ? Bătaie ?

— N-ai ghicit, domnișoară. Divorț !

— A ! Divorț ! Îmi dai voie să mă prezint : Magdalena Sîrcu, avocată.

— Îmi pare bine. Ai vrea să te angajez ?

— O !... Abia fac practică. Te sfătuiesc însă s-o angajezi pe maestra mea. Pe domnișoara Sarsail. E specialistă în divorțuri.

— Mulțumesc. Dar încă nu m-am decis. Înainte

de a divorța, domnișoară, vreau să văd cum se judecă divorțurile aici la tribunal. Ai putea dumneata să-mi spui în care sală se judecă divorțurile?

— Aici ! În sala numărul patru.

Am intrat în sala numărul patru. Completul de judecată se afla pe estradă în plin exercițiu al funcțiunii. Un judecător cu fața ciupită de vărsat și cu o ruptură mare și adâncă la falca stîngă conducea ședința. Tocmai spunea :

— De ce vrei să divorțezi, cocoană ? Fii sinceră și spune-ne. Tribunalul dorește să cunoască motivul.

— Sînt măritată de doi ani cu dumnealui, domnule președinte.

— Doi ani... Și te-ai și săturat de căsnicie după doi ani !

— M-am săturat, domnule președinte. Dumnealui nu m-a dus niciodată și pe mine la Corso. Să văd și eu cum e la Corso. Cum e lumea...

— Auzi, domnule, ce spune dumneaei ? Că n-ai dus-o la Corso ? Este adevărat, domnule ?

— Este adevărat, domnule președinte. N-am dus-o.

— Păi de ce n-ai dus-o, domnule ? Ce te costa, domnule ?

— Muncesc toată săptămîna, domnule președinte. Avem o prăvălioară pe Justinian. O țin deschisă de cum se luminează de ziuă pînă noaptea tîrziu. Duminica mai dorm și eu.

— Dormi mai puțin, domnule, dormi mai puțin și du-ți nevasta la Corso. Altfel, auzi ? — altfel pronunț divorțul. Du-o la Corso, domnule ! Ocupă-te

de nevastă, domnule ! Dacă n-o să te ocupi de dumneaei, domnule, rămii fără nevastă... Procesul se amână. Următorul...

— Cum te cheamă, domnule ?

— Gălăgie, domnule președinte. Ilie Gălăgie...

— Gălăgie ! Gălăgie !... Și de ce divorțezi, domnule Gălăgie, de dumneaei ? O văd femeie curățică.

— Nepotrivire de caracter, domnule președinte.

— Interesant, interesant ! Dar de câți ani sînteți căsătoriți, domnule Gălăgie ?

— De douăzeci și unu de ani, domnule președinte.

— Interesant, interesant ! Sînteți căsătoriți de douăzeci și unu de ani !... Interesant... Interesant ! Și-abia acum ai observat, domnule Gălăgie, că nu te potrivești la caracter cu dumneaei ?

— Abia acum, domnule președinte.

Femeia mărunțică, durdulie, nițeluș veștedă spuse pripit :

— Nu-i adevărat, domnule președinte. Ne potrivim la caracter... El colțos, eu colțoasă. El mofturos, eu mofturoasă... Cum să nu ne potrivim ? Dar dumnealui s-a încurcat c-o pațachină tinerică.

— Auzi, domnule, ce spune dumneaei ? Auzi, domnule, ce spune ? Nu ți-e rușine, domnule Gălăgie, să-ți lași nevasta ? Nu ți-e rușine să-ți lași nevasta după douăzeci și unu de ani de căsnicie ? Să-ți fie rușine, domnule ! Să-ți fie rușine !

— Domnule președinte, vă rog să nu vorbiți cu mine așa. Nu vă uitați la mine că sînt în civil. Eu sînt colonel, domnule președinte.

— Colonel ? Războiul l-ai făcut ?

— L-am făcut.

— Pe front ai fost ?

— N-am fost pe front.

Președintele se adresă sălii :

— Auziți ce-mi spune ? E colonel. E colonel. A făcut războiul. Și n-a văzut frontul...

Sala hohoti. Rîse și președintele.

— Vă rog, domnule președinte. Sînt colonel de... de stat-major.

— Și ce dacă ești colonel de stat-major ? Caca ! Și eu sînt colonel. De rezervă. Și-am făcut războiul, domnule ! Și-am fost pe front, domnule ! Și mi-am lăsat falca pe front, domnule ! Și-am și eu, ca dumneata, nevastă bătrîioară, domnule. Și chiar dacă mă-ncurc din cînd în cînd cu cîte-o pațachină, nu-mi las nevasta, domnule ! Nevasta nu se lasă, domnule. Se înșală și se păstrează, domnule. Se respinge acțiunea ! Altul la rînd !

Am părăsit sala numărul patru. Aveam material îndestulător pentru cel puțin o săptămînă. Se apropiase și timpul cînd urma să înceapă procesul pentru care mă hotărîsem să-mi pierd o jumătate de zi în tribunal.

Sala pașilor pierduți răsuna.

Aprodul striga cît îl ținea gura :

— Inculpatul general Ion Antonescu ! Inculpata Maria general Ion Antonescu...

Aprodul, parcă-l văd și acum, chel, scund, gheboșat, vesel, striga în zadar. Cei strigați se aflau înăuntru. În asistență lume care aștepta să fie judecată. Urmau procese mărunte. Bătăi. Furțișaguri. Insulte. Se aflau acolo, în sală, și destui gură-cască. M-am

așezat și eu pe o bancă și mi-am scos carnetul. Cunoșteam destul de vag numele generalului. Se spuneau despre el și mai bune și mai rele. Unii îi laudau energia și priceperea într-ale militariei. Alții îl zugrăveau ca pe un om cu mintea mărginită, însă plin de o nestrămutată ambiție. Cei ce-l cunoșteau mai bine susțineau că Ion Antonescu înclină către comploturi și că urmărește să dea o lovitură de stat pentru a instaura dictatura militară. Nu mă luasem după zvonuri. Se putea să fie adevărat. Dar tot așa de bine puteau fi la mijloc simple scornituri puse în circulație de oamenii Buzatului care se pregătea el însuși pentru dictatură. Așa părindu-mi-se, nu-i dădusem generalului vreo atenție deosebită. De altfel, lumea militară, cu fireturile și fanfaronadele ei, îmi displăcea ca oricărui om care cunoscuse această lume ca soldat și între zidurile cazarmii. Aveam totuși cunoștințe și în această lume.

Ce fel de proces putea să aibă un general și încă unul despre care se vorbea în gura mare chiar, ba uneori se scria și în ziare, că ar vîna dictatura? Și pentru ce îi era implicată în proces și nevasta?

Spre uimirea asistenței și chiar a mea, grefierul gras, înfășurat într-o robă neagră și roasă, a citit un act din care reieșea că generalul a căzut în culpa bigamiei.

— Haha! rise careva în sală. Haha! Un general bigam.

Președintele bătu cu un ciocănel în masă.

I se dădu cuvîntul procurorului. Maria Antonescu? O aventurieră culeasă de pe trotuarele Parisului de un industriaș dubios Chanzy. Mai fu-

sese căsătorită. Soții Chanzy se încurcaseră în afaceri dubioase. Puseseră la cale un faliment fraudulos. Chanzy fusese înfășcat de guler de justiție și aruncat în închisoare...

Procurorul cita document după document. Mi se încrețea pielea pe mine de scîrbă. Procesul nu era numai al celor doi. Era al unei întregi societăți... Era procesul societății care se destrăma.

— Cer condamnarea pentru imoralitate, pentru bigamie, striga procurorul.

Cine sezisase tribunalul? Un oarecare Bran Brănescu, care nu apărea în instanță dar ai cărui avocați, patru la număr, abia așteptau să li se dea cuvîntul pentru a susține acuzarea. Președintele, un omuleț pirpiriu, care în tinerețe își încercase norocul și în literatură sub pseudonimul Mirandu, după ce procurorul își termină rechizitoriul, îi dădu cuvîntul celui mai de vază dintre avocații acuzării, faimosului penalist Teobald Ioanițiu. Maestrul avea o voce plăcută ca de flaut. Spuse :

— Pe vremea cînd era maior, acuzatul Ion Antonescu a fost cîțiva ani atașat militar la Paris. Acolo a cunoscut-o pe acuzată. Romîncă stabilită mai de multă vreme în Franța, unde era căsătorită cu cunoscutul industriaș escroc Chanzy... Aveau și un copil. Un băiat. Acuzatul s-a îndrăgostit lulea de acuzată. Priviți-o și dumneavoastră. Merita pasiunea unui om ca dumnealui ! Priviți-l și dumneavoastră pe acest Romeo ! A trăit cu dumneaei. I-a sucit mințile. A silit-o să divorțeze. Femeia a divorțat. Dar divorțul a fost pronunțat de instanțele franceze și, aici e buba, din cauze care ne-au rămas necu-

noscute, divorțul nu a fost transcris, așa cum cer legiuirile noastre, la București. Adică în localitatea în care s-a născut acuzata. Divorțul pronunțat la Paris între acuzata din fața dumneavoastră și industriașul escroc Chanzy nu este valabil după legile noastre. Atît acuzatul, cît și acuzata din fața dumneavoastră știau aceasta. De aceea nu s-au căsătorit nici la Paris, nici la București. S-au dus în Dobrogea și, cu complicitatea generalului Drăgan, care avea pe acolo o moșioară, s-au căsătorit într-un sat bulgăresc și în fața unui primar care abia știa să-și iscălească numele. Cazul de bigamie este clar. Veți aplica legea, domnule președinte. Și-i veți condamna pentru bigamie, atît pe generalul Ion Antonescu, cît și pe prepusa sa soție. Morala trebuie păzită. Și cînd un om atît de ilustru ca generalul din fața dumneavoastră o calcă, ce pretenții putem să mai avem la oamenii de jos? Condamnați-i! Vă veți face datoria către stat și către națiune, domnule președinte.

Ceilalți avocați vorbiră mult mai înflorit decît maestrul maștrilor. Despică ră în patru, ca pe un fir de păr, viața generalului. Îi subliniară ambiția. Stăruiră asupra mediocrității lui. Întîrziară mult asupra vieții lui particulare, arătîndu-l ca prins în plasa viciilor încă din tinerețe. Citară fapte concrete care nu puteau fi dezmințite. Citară, pînă cînd rămaseră sitevi. Tribunalul ascultă fără să-i întrerupă, iar președintele rămase cu gura căscată. În acest timp generalul, scund, puțin la trup, roșcat la față, tuns nemțește și îmbrăcat în haine ponosite, roase chiar pe la coate, ascultă tăcut, în picioare, fără să clin-

tească. Numai din ochi clipea din cînd în cînd. Lîngă el, trasă la față, atinsă de vestejirea anilor și înveșmîntată, în ciuda verii, într-o rochie groasă și neagră, cu mîneci lungi și închisă la gît, asculta și generăleasa. Din cînd în cînd, se pleca spre urechea bărbatului și-i șoptea :

— Auzi, Ionică, ce zic de noi ! Auzi, Ionică...

Generalul îi făcea semn discret să tacă.

Președintele Mirandu îi întrebă pe acuzați :

— Aveți ceva de spus ?

— Nu, răspunse generalul. Vă rog să dați cuvîntul apărătorilor noștri.

Acuzarea se prezentase cu patru avocați. Inculpații veniseră și ei tot cu patru avocați. Trei maeștri ai baroului și un tinerel mărunț și negricios, cu ochi mari, melancolici. Vorbiră rînd pe rînd. Unul îl spălă pe general de toate necurățeniile pe care i le aruncaseră ceilalți maeștri în cap.

— Antonescu imoral ? Nu. E curat ca lacrima !

— Antonescu carierist ? Nu. Naționalist.

— S-a folosit în ascensiunea lui de protecția fustelor ? Nu s-a citat nici o dovadă concretă.

— Achitare... Achitare...

Altul îi descrie an cu an cariera militară. Îi scoase ca singurul cîștigător al războiului dus împotriva puterilor centrale.

— De mult trebuia să i se ridice statui. De mult trebuia să i se dea gradul de mareșal, de mult, onorat tribunal.

Al treilea îl înfățișă ca pe „salvatorul de mîine al națiunii”, ca pe „omul providențial la care, în ceasul greu ce va veni, națiunea va face apel”.

— Puteți dumneavoastră să condamnați un asemenea bărbat ? Nu. Și nici nu-l veți condamna. Vă împiedică naționalismul dumneavoastră, domnilor magistrați...

— Achitare... Achitare...

Președintele pîrpiriu se făcu și mai mic, se ascunse tot în roba-i largă și neagră. Luă cuvîntul și tînărul oacheș. Clipi de cîteva ori din ochii lui mari și melancolici și spuse :

— Nu negăm fapta comisă de clienții noștri. Generalul și soția sa sînt bigami. Dar, domnule președinte, dacă se vor cerceta cu atenție actele aflate la dosar va reieși cu claritate că între ziua în care a fost comis delictul de bigamie și aceea în care misteriosul Bran Brănescu a sesizat justiția au trecut zece ani și o zi. Delictul este deci prescris și nu mai aveți căderea a-l judeca.

Procurorul zgîi ochii, se repezi și răsfoi dosarul, controlă datele și spuse profund dezamăgit :

— Datele sînt exacte. Cer închiderea dosarului.

Generalul salută tribunalul și plecă. Trecu pe lîngă avocații acuzării. Le șopti :

— Cînd voi lua puterea în stat, îmi voi trimite aghiotanții să vă taie cu săbiile.

Părăsii tribunalul obosit și adînc scîrbit de cîte văzusem și auzisem. Lumea bună, aceea era lumea bună...

La ziar, secretarul de redacție mă întrebă :

— Ai găsit ceva interesant la tribunal ?

— Da. La secția a IV-a, unde se judecă divorțurile.

— Dar pe la secția a V-a n-ai trecut ? S-a judecat acolo un proces cu generalul Ion Antonescu.

— Nu, n-am trecut. Dar de unde știi ?

— Piteanu, subsecretarul de la Interne. Ne-a trimis vorbă. Guvernul s-ar bucura dacă ne-am ocupa de acest proces.

Au trecut anii și am auzit vorbindu-se din ce în ce mai mult de generalul Ion Antonescu. Se spunea că are multe legături în armată, că se vede cu Corneliu Zelea Codreanu, că simpatizează Garda de Fier, că este „naționalist” și prieten cu Octavian Goga. De prin 1936 Stelian Protopopescu, prin articolele lui din *Globul*, începuse să se ocupe atent de acest general în care și el vedea, ca și alți stâlpi ai „lumii bune”, într-o zi grea salvarea țării de pe marginea prăpastiei. În guvernul Goga-Cuza generalul Ion Antonescu fu numit ministru de Război. Nu apucă să reformeze armata, așa cum se lăudase. Guvernarea Goga-Cuza nu avu viață lungă. Ofițeri superiori cu care, vrînd-nevrînd, din motive de ordin gazetăresc, m-am văzut în acea epocă, mi-au vorbit pe larg despre Antonescu ca despre un om primejdios. În timpul celor patruzeci și două de zile ale guvernării Goga-Cuza se purtase la minister ca un satrap, stătuse zi și noapte închis în cabinetul său și scosese fotocopii de pe actele cele mai importante ale ministerului. Aduna, fără îndoială, piese compromițătoare pentru foștii miniștri de Război, pentru foștii și viitorii generali-șefi de stat-major și pentru toți ofițerii care i se păreau că ar

putea să-i devină adversari. Armata îl vedea chiondorîș. Palatul nu-l simpatiza. Dar se părea, încă de pe atunci, că în afară de Corneliu Zelea Codreanu și Octavian Goga se mai aflau în țara românească și alți bărbați politici care întrețineau relații strînse cu generalul și-i păstrau, cel puțin de formă, stimă. Unii dintre acești politicieni vedeau în generalul Ion Antonescu o unealtă tare, bună de folosit împotriva palatului.

— Bine, dar Antonescu pregătește dictatura !

— Dar capul statului ce pregătește ? Nu tot dictatura ? Cui pe cui se scoate. Din ciocnirea dintre ei o să tragem noi foloase.

— Crezi, domnule Maniu ?

— Cred, domnule Brătianu.

În vara anului 1940, după chemarea la putere a guvernului Gigurtu, mi-au fost strecurate în mîină două sau trei manifeste antidemocratice și antimonarhice, semnate de generalul Ion Antonescu. În epoca aceea, Stelian Protopopescu prevestea aproape zilnic în paginile ziarului său că în curînd va apărea la orizontul politicii noastre „omul providențial”, care „va salva țara de pe marginile prăpastiei”.

Hitler și Mussolini presară asupra guvernului de la București. În fața lui Ribbentrop și a lui Ciano, ministrul Manoilescu semnă la Viena faimosul „dic-tat” prin care România lui Carol II ceda Ungariei lui Horthy jumătate din Ardeal. Politicienii se bucurară :

— Se apropie căderea lui Carol.

— Se prăbușește Buzatul.

Pe străzile Bucureștilor fură văzuți ofițeri și soldați germani.

— Cînd au intrat nemții în țară ?

— Acum cîteva zile. Au fost chemați de... guvernul Gigurtu.

— De fapt, asta înseamnă ocupație.

— Dar ce altceva vrei să însemne ?

Orașul se umplu de refugiați din Ardeal.

Într-o zi de început de septembrie mi s-au adus, într-o tipografie de pe strada Sărindar, unde făceam paginația ultimului număr al unui ziar săptămînal de care mă îngrijeam în acea vreme, o ediție specială, udă încă de cerneală, a *Globului*. Ediția specială anunța căderea șubredului guvern al lui Ion Gigurtu și, ceea ce era de-a dreptul senzațional, însărcinarea generalului Antonescu cu alcătuirea unui nou guvern.

— L-au impus nemții...

O poză măreață, chipul generalului — era încrunțat, sever, gata să mănînce om — umplea jumătate de pagină. Cealaltă jumătate de pagină era ocupată de articolul lui Protopopescu în care se spunea : „Iată-l ! E generalul Ion Antonescu ! Omul providențial despre care am scris de atîtea ori fără să-l numesc. El va salva țara.”

Seara, Piața Palatului și Calea Victoriei s-au umplut de oameni ieșiți ca din pămînt, cu chici lungi, pe spate, și cu mustați groase mohorîndu-le figurile. Pletoșii, adunați în cete și dirijați, cîntau lugubrele cîntece fasciste ale legiunii lui Codreanu.

— Moarte... Moarte... Moarte...

— Ură ! Răzbunare !

— Heil Hitler !

— Heil...

Prin imobilele din centru, pe palatul regal, pe acoperișurile și pe la ferestrele restaurantelor și hotelurilor au fost așezate mitraliere. S-au auzit, după lăsarea întinericului, câteva păcănituri. Se trăgea cu gloanțe oarbe. Gloanțele oarbe nu speriau. Cîntecele fasciste se înteteau. Orașul tremura.

— Moarte... Răzbunare... Ură...

— Heil Hitler...

— Moarte...

A doua zi dimineață, ziarele au anunțat abdicarea Buzatului, după ce acesta iscălise un ultim decret — decretul prin care generalul Ion Antonescu era însărcinat cu conducerea statului român. În afară de abdicarea Buzatului, ziarele mai anunțau întemeierea statului român legionar-fascist și alcătuirea unui guvern în care, pe lângă cîțiva specialiști, se aflau numeroși legionari. Avocatul scund, negricios, cu ochi mari și melancolici, deținea portofoliul Justiției. Începea, din ziua aceea, nu salvarea țării, cum profetizase Stelian Protopopescu ani de-a rîndul prin *Globul*, ci crunta domnie a fiarelor fasciste.

Nu aci însă vom scrie noi povestea sîngeroasei domnii a acestor fiare, ci într-un alt volum.

În timpul domniei fiarelor fasciste și apoi după rebeliunea legionară din ianuarie 1941, în lunile în care se pregătea agresiunea împotriva Uniunii Sovietice și în anii cîți au fost pînă la doborîrea lui, i-am auzit deseori lui Ion Antonescu glasul la posturile de radio și deseori i-am văzut fața, însă numai în paginile gazetelor.

Cînd armatele noastre au început să se bată pe Prut, Antonescu l-a adus cu avionul de la Maglavit pe „omul care-l văzuse pe Dumnezeu”, pe gîngavul Petrache Lupu, să-i „sfințească ostașii” la trecerea hotarului. Ziarele îl arătau pe general alături de gîngav.

— Antonescu !... Speculează popularitatea lui Petrache Lupu !...

— Face și el ce poate...

Acolo, în sala Tribunalului poporului din strada Știrbey Vodă, îl vedeam iarăși, de aproape, pe Ion Antonescu. El se afla în boxa acuzaților. Era în fruntea lietei celor implicați în procesul mării trădări. Doar nu degeaba ne fusese „conducător”. Sala în care se ținea judecata fostului general, care între timp își dăruise titlul de mareșal, era o sală obișnuită, cu pereți albi și înalți. În fund, la o masă banală, se afla un președinte tînăr, avînd la dreapta și la stînga lui judecători, oameni simpli, aleși din mijlocul poporului. În locul obișnuitului procuror, se aflau în sala aceea doi acuzatori publici, aleși și ei din rîndul muncitorilor. În fund, pe zidul alb și înalt, se afla zugrăvită, de cine știe cînd, „Învieirea Domnului nostru Isus Cristos”. Șase reflectoare puternice își aprindeau din cînd în cînd luminile. Operatorii de cinematograf învîrteau manivelele și reporterii-fotografi căutau să-i prindă pe acuzați cît mai bine în obiective. Mareșalul Ion Antonescu sta cîteodată înadins cu fața în lumina cea mai puternică. Își alunga oboseala din ochi și își încrunta cît putea mai mult fața. Alteori nu mai găsea în el forța să rabde și-și acoperea obrazul cu mîna.

În zilele care au urmat ședinței de deschidere, Ion Antonescu rămânea din ce în ce mai mult cu capul sprijinit în palme, căutînd să-și ascundă fața. Era ca și cum fiecare cuvînt al acuzatorilor publici, fiecare nouă dovadă citită în instanță, fiecare depozitie defavorabilă i-ar fi îngreunat și mai mult capul.

Cum mă aflam acolo, în colțul meu, pe banca reporterilor, mă gîndeam cît de rău îi stă unui om care toată viața a purtat uniformă militară și care dintr-o dată se vede obligat să umble în modeste haine civile. Hainele civile pe care le purta erau bine croite, însă puțin cam ponosite. Cămașa albă ca zăpada era ușor mototolită. Însă pe omul din boxă îl jena grozav lipsa cravatei. Ca să nu se bage de seamă prea mult această lipsă, fostul conducător al statului își înfășurase grumazul scurt și gros cu un fular de culoare închisă. Același lucru îl făcuseră aproape toți ceilalți acuzați.

— Le-au luat cravatele...

— Ca să nu le dea în gînd să se spînzure...

— Sînt prea lași ca să încerce.

— În general oamenii care îi trimit pe alții la moarte se tem grozav de moarte.

— Uite-i cum tremură...

— Au și de ce să tremure.

Dar cine erau ceilalți acuzați? Borfași de rînd? Nu. Erau bărbații care îi slujiseră lui Antonescu de unelte în conducerea statului. Îl vedeam acolo pe generalul Piky Vasiliu. Sta între generalul Pantazi și avocatul Titus Dragoș. Fusese cîțiva ani subsecretar de stat la Interne și șef al Poliției și al jan-

darmeriei. Era bătrîn, mărunțel, cu buze groase și libidinoase. Îi mersese vestea a fi amator de fete de balet și de cocote vicioase și rafinate. El semna ordinele de arestare și de internare în lagăre. El arestase și ordonase deportări. El tolerase schingiuri și asasinat. Acolo, în boxă, nu mai purta splendida-i uniformă de altădată. Sta îmbrăcat în niște hăinuțe cafenii, care nu i se prea potriveau pe trup. Iar în picioarele-i ușor crăcănate nu mai purta cunoscutele-i cizme bine lustruite, ci niște pantofi galbeni, de ocazie. O !... Pantofii i se bălăbăneau în picioare, fără șireturi. Între piele și haină purta o cămașă galbenă și, fiindcă nici aici, în boxă, nu renunțase la eleganță, din buzunarul hăinuței lui, așezat deasupra inimii, își scotea colțul o batistă albă. Purtau batiste albe în buzunarele de deasupra inimii și Ică Antonescu, și generalul Pantazi. Numai batista pe care o purta în buzunarul său avocatul Titus Dragoș, fostul ministru al romînizării, era mov. Un general, numit Dobre, sta în boxă mirat, atîrnat parcă de propriile-i mustăți. Generalul Pantazi se uita mereu la cele trei ferestre din fața lui, în pervazul cărora se vedeau neclintite, cu arma la umăr, trei sentinele voinice. Ce ridicol părea Ică Antonescu ! Arăta pe jumătate topit. I se subțiasse gîtul. Și ochii, altădată mari și melancolici, i se micșoraseră și i se pierduseră în fundul capului ca doi cărbuni gata să se stingă. Nasul mare, cu care se fudulise atîta altădată, i se subțiasse și-i atîrna ca un cioc peste buze. Din cînd în cînd ridica mîna, cerea cuvîntul, îi spunea președintelui că e suferind și-i cerea voie să se retragă

pentru cîteva clipe spre a se odihni. Tînărul preşedinte nu-i făcea nici o dificultate.

— Poftim. Odihneşte-te...

În anii de dictatură îi plăcea să treacă drept arbitrul eleganţei. Acolo, în boxă, renunţase la această pretenţie. Sub hainele-i mototolite purta şi el o cămaşă de bumbac, colorată, dungată cu albatru şi cu roşu. Oamenii care-i păzeau ne-au spus într-o pauză că fosta mîna dreaptă a conducătorului doarme îmbrăcat, se trezeşte din sfert în sfert de oră şi întrebă :

— Cît e ceasul ? Vă rog să-mi spuneţi cît e ceasul ? Cît e ceasul ?...

Prin faţa tribunalului, treceau mereu martorii : foşti miniştri, foşti înalţi funcţionari de stat, foşti deportaţi, rude ale celor asasinaţi. Treceau şi oameni care fuseseră schingiuiţi de călăii dictatorilor din boxă. Acuzaţii aveau dreptul să pună întrebări martorilor. Puneau întrebări după întrebări. Meschine erau întrebările. Şi cele mai multe din ele nătinge erau. Intenţia acuzaţilor era vădită : să pulverizeze procesul într-o sumedenie de chestiuni mărunte. Se vorbea de registre care au fost ţinute în neregulă în Transnistria... Se amintea de cîteva vagoane de grîu care s-au rătăcit... Se înşira în faţa instanţei o întreagă poveste cu nişte gogoşi de mătase pe care Alexianu, fostul guvernator al Transnistriei, le făcuse cadou Consiliului de patronaj spre a fi transformate în pînză pentru paraşute... Din cînd în cînd se povestea şi despre salvarea vreunui nenorocit de evreu dintr-un grup de cîteva mii care pieriseră. Ion Antonescu, indiferent la

toate aceste mărunțișuri de care se prindeau ca de niște paie oamenii din boxă, gata să se înece, sărea ca ars și cerea cuvîntul ori de cîte ori un martor sau președintele tribunalului rosteau numele soției sale sau al doamnei Veturia Goga. Era evident că fostului conducător nu-i făcea cituși de puțin plăcere să audă aceste două nume atît de dragi inimii lui rostite în sală și mai ales legate de jafuri ori de afaceri necinstite. Martorii însă nu se lăsau de loc intimidați de fostul conducător al statului. Scoteau și puneau pe masa tribunalului tot ce păstrasera pînă atunci în gușă. Antonescu urmărea atent trecerea martorilor prin fața tribunalului. Ochișii lui aveau pungi grase dedesubt. Sub bărbie îi crescuse puțină gușă. Din cînd în cînd îi revenea chiar buna dispoziție. Cînd unii martori se încurcau în răspunsuri sau cînd vorbea pe șoptite cu avocatul care urma să-l apere, surîdea chiar. Alteori, plictisit peste măsură de lungimea ședinței, bătea pe marginea pupitrului în care se odihnea, cu degetele: ta-ra-ta-ta, ta-ra-ta-ta... Nu-i ieșiseră încă din minte marșurile militare.

Președintele puneă întrebări. Acuzatorii publici doreau să știe cît mai mult, dar acuzații se lăsau greu de tot. Ezitau să răspundă mai ales asupra întrebărilor principale.

— Ce-ai putea să ne spui cu privire la masacrele de la Iași ?

— Sînt obosit, domnule președinte...

— Ce știi despre masacrele de la Odesa ?

— Am uitat, domnule președinte.

— Încearcă să-ți amintești.

— A trecut atîta vreme de atunci, domnule președinte.

— Cum ați pus la cale masacrele de la Iași ?

— Nu-mi aduc bine aminte, domnule președinte.

— De ce ați aruncat țara în război ?

— N-am studiat încă bine dosarul, domnule președinte.

— De ce i-ați împușcat pe comuniști ?

— Vă rog să mă iertați, domnule președinte, mi-am pierdut memoria.

Fostul guvernator al Transnistriei, profesor de drept la Universitatea din București, era cel mai întăritat dintre toți. Întreba :

— De ce am fost adus în fața tribunalului ? Ce doriți dumneavoastră de la mine ? Am fost guvernator al Transnistriei. Am guvernat cum cereau legile războiului. Am administrat după legile războiului. Masacrele ? N-au fost masacre. Ci „legiuite măsuri de represalii“.

Sala izbucnea în rîsete.

— Legiuite măsuri de represalii !...

Asistasem ca jurnalist la multe procese celebre. Văzusem criminali. Văzusem escroci de geniu. Văzusem ucigași sadici. Dar acuzații aceia, ieșiți din scursura „bunei societăți“ sau de-a dreptul din gunoaie și crescuți pe maidane, avuseseră, după cîte-mi aminteam, în fața tribunalelor, o ținută. Își recunoșteau păcatele. Căutau să le motiveze. Just sau nejust. Dar apărarea lor mi se părea o apărare onorabilă. Călcaseră legea. Odată prinși se împăcau cu rigorile legii.

Dar acei șaisprezece oameni care se aflau atunci în boxă în fața Tribunalului poporului, aceia nici nu ieșiseră din gunoaie, nici nu crescuseră pe maidane. Fuseseră oameni de stat. Fuseseră militari unii. Profesori universitari alții. Unii, mari industriași. Alții, mari proprietari. Doctori savanți unii dintre ei. Avocați cu renume alții. Nimic nu mi s-ar fi părut mai normal deci decât ca oamenii aceia, care instauraseră dictatura sau se făcuseră uneltele ei, să-și fi dat din timp seama de ce îi așteaptă în cazul în care se vor prăbuși. Iar acum, când se aflau doborâți și în fața tribunalului, mă așteptam să-i văd recunoscându-și bărbătește odioasele fapte pe care le făcuseră în văzul țării și singuri să fi cerut să fie pedepsiți.

— De ce să facă aceasta ?

— Pentru ca în viitor nimeni să nu le urmeze exemplul.

— Cum poți să gîndești așa ceva despre ei ? Nu-i vezi ? Sînt niște otrepe morale.

— Acum. Dar altădată ?

— Întrebi de parcă nu i-ai fi știut și cunoscut. Au fost totdeauna otrepe morale.

Mă uitam la ei și uneori, împotriva voinței mele, mă prindea mila. Acolo, în boxă, nu se aflau oameni, ci niște biete cîrpe.

Dar nu. Mila nu-și avea locul nici în inima mea, nici în inimile altora. Cîrpele acelea avuseseră totuși îndrăzneala să chinuie, să terorizeze, să schingiuiască țara și pînă la urmă s-o arunce în război. Cîrpele acelea avuseseră totuși curajul să supprime libertățile publice, să stoarcă poporul, să-l

jefuie, să ucidă — cu sau fără judecată — mii și mii de oameni și să trimeată pe cîmpurile morții sute și sute de mii de oameni.

Acuzații cerură să vină în fața tribunalului și să depună mărturii vechii și bătrînii oameni politici. Veni Maniu și veni Mihalache. Veni și Dinu Brătianu. Îi întinseră mîna lui Antonescu. Încercară să-l scuze și se zbătură să-l apere.

— Crime? A fost război. Și în război se făptuiesc și crime.

— De ce a aruncat țara în război? Să-l ajute pe cuconul Führer să stîrpească bolșevismul.

— Dacă n-ar fi comuniștii la putere, oamenii din boxă ar ieși de la această judecată basmale curate...

Norii se risipiră. Cerul se limpezi. Soarele se apucă să lumineze Moldova de jos, cîmpurile negre care se întindeau pînă la marginea zării, dealurile roșcate, pădurile. Lumină și smîrcul care dintr-o dată se schimbă într-o mare acoperită cu fulgi orbitori, de aur.

Ajunserăm la Blajini. Îl întrebai pe Oroș :

— Ne oprim?

— N-avem motiv. Osica e departe. Pînă ajungem, pînă stăm de vorbă cu oamenii, pînă ne întoarcem...

În fața primăriei însă șoferul fu nevoit să stopeze. Găsirăm adunat acolo tot satul. Un preot în odăjdii cînta rugăciunea pentru morți. Sătenii ascultau slujba cu capetele descoperite. Din cînd în cînd se închinau și șopteau :

— Dumnezeu să-l ierte...

— Să-i fie țărina ușoară...

— Dumnezeu să-l ierte...

Femeile, gîndindu-se fiecare la morții dragi, scînceau, plîngeau, jeleau, fiecare după durerea și după firea ei.

Ne descoperirăm, ne strecurarăm prin mulțime și ajunserăm lîngă preot. Într-un sicriu simplu, de scînduri, se odihnea tovarășul *Mardare*. Îl spălaseră, îl dichisiseră. Îl îmbrăcaseră cu o cămașă albă de bumbac, iar picioarele i le încălțaseră numai în ciorapi.

— Bocancii erau încă buni. Ar fi fost păcat să-l îngroape cu ei.

— De ce nu l-au încălțat cu opincile ?

— Erau prea rupte.

Pe chipul lui vînat se înscrisese o încruntare și o mîhnire adîncă pe care numai putrezirea avea să le șteargă.

Preotul își termină slujba. Un băiețandru luă în brațe crucea și o porni spre cimitir. Preotul plecă după cruce cădelnițînd. Patru săteni ridicară sicriul pe umeri și porniră cu mortul la groapă. Văduva, cu gemenii în brațe, și cu ceilalți copii ciopor după ea, începu să jelească :

— *Mardare... Mardare... Te-au omorît boierii, Mardare... M-ai lăsat singură, Mardare... Cum o să cresc eu atîția copii, singură, Mardare...*

Un băiețandru mai mărișor, dintre cei ce i se țineau de poale, ne văzu și-i spuse ceva la ureche maică-si. Văduva se opri din jeli și se apropie de noi.

— Mi l-au omorît pe Mardare. Mi-au omorît bărbatul boierii de la Cîrna. Mi l-au omorît pentru că era comunist. Să nu-i iertați, tovarăși, pe boierii de la Cîrna. Să nu-i iertați, tovarăși, că vă bate Dumnezeu dacă-i iertați.

— N-o să-i iertăm, spuse tovarășul Oroș. N-avea nici o grijă, că n-o să-i iertăm.

Carnea mi se împietri. Inima începu să-mi bată repede, repede. Mă duru și mă ustură sufletul.

Cu greu izbutirăm să ne desprindem de văduvă și de convoi, să ajungem la mașină și să plecăm mai departe, pe drumul nostru.

După ce trecu un timp, tovarășul Licu Oroș murmură :

— Boierii de la Cîrna !... Basmalele curate de la Cîrna...

Înaintam către miazănoapte. Mașina scrișnea, gîfîia, se lupta cu marea de noroi, dar continua să alerge. Peisajul se schimba. La dreapta și la stînga noastră răsăreau dealuri sparte, rupte și spintecate de ape, pămînturi chinuite și sărace pe care cresuseră arbuști strîmbi și răsuciți. Drumul șerpuia printre aceste ridicături ciudate și singuratice, uneori urca un povîrniș, alteori cobora îngust de numai cîțiva pași, printre adîncituri. Șoferul era bucuros că-și poate arăta întregul meșteșug pe o cale atît de ticăloasă.

— V-am făgăduit să vă duc teferi la Osica...

— Și te-ai răzgîndit ?

— Nu. Am să vă duc. Numai să aveți grijă să vă țineți bine.

— Ne ținem bine.

Mai departe... Mai departe văzurăm căsuțe de lemn spînzurate pe povîrnișuri. Trăiau și pe acolo rumîni. Hornurile fumegau. Îl întrebai pe Oroș cam din ce trăiesc băștinașii aceia care păreau uitați pe tristețe și sterpele lor meleaguri, și de Dumnezeu și de oameni.

— Bărbații coboară la Dunăre. Muncesc prin porturi. Femeile rămase acasă hrănesc sărăcii de vite.

Mai departe, pe creste, se zăreau păduri bătrîne. Aflai că toporul nu intrase niciodată în ele.

— De ce nu sînt date în exploatare ?

— Simplu. Din lipsă de drumuri. De tăiat nu e greu să tai pădurea. Dar cum o cari deval ?

Către amiază șoferul opri. Ne spuse :

— Ați vrut să vedeți Osica. Pofțiți și vedeți Osica.

Deschise ușa. Dorii să mă dau jos și să privesc satul. Oroș mă avertiză :

— Dacă ieși din mașină, ai să intri în noroi pînă mai sus de genunchi. Mulțumește-te cu ce poți vedea de aici.

Privii. Pe un fund larg de oală și pe povîrnișurile roase de ape, brăzdate de rîpi roșcate, se ridicau, ca la un stat de om deasupra pămîntului, o sumedenie de bordeie. Ceva mai la o parte, se vedea o biserică mică acoperită cu șindrilă și, în apropierea ei, un conac boieresc împrejmuț cu țepoaie. Casa, spoită cu var, avea și turn.

— Îți place ? mă întrebă Oroș.

— Îmi place, îi răspunsei.

— Sate ca acesta pe care îl privești și drumuri ca acesta pe care am venit ne-au lăsat „basmalele curate” ale domnului inspector general Alistar Mînză.

Închisei ușa mașinii. Lîngă șofer, Gînjul smead mormăia ceva. Îl întrebai :

— Ce vrei să ne spui ?

— Eu ? Mai nimic. Mă gîndeam și eu așa, ca prostul, că oamenii aceștia trăiesc aici cam cum s-o fi trăit pe la începutul lumii.

— Nu chiar ca pe la începutul lumii.

— Țineți-vă bine, ne strigă șoferul. Coborîm.

Mașina începu să sforăie și să înoate prin marea de noroi.

Pe cînd coboram clătînîndu-ne și ne întrebam dacă nu cumva o să ne răsturnăm dintr-o clipă în alta și-o să ne dăm de-a berbeleacul pe povîrniș, șoferul începu să clacsoneze. Atunci din toate bordielele începură să iasă bărbați și femei și mai ales copii. Strigau cît îi țineau puterile, se chemau unii pe alții și alergau în calea noastră. Cînd șoferului i se păru că a ajuns în mijlocul satului, opri.

— Mașină... Mașină... Au izbutit să ajungă pînă la noi cu mașina.

Îi dădeau ocol GAZ-ului nostru, îl pipăiau și parcă tot nu le venea să creadă.

— Mașină... Mașină... Au venit cu mașina.

Îl întrebai pe Licu Oroș :

— De ce se miră atît de mult că am venit cu mașina ?

— Pentru că pînă acum nici o mașină n-a izbutit să ajungă la Osica.

În puțină vreme se adună în jurul nostru întregul sat.

Ni se plînseră de lipsurile pe care le îndurau. Amintiră de birurile grele pe care încă le plăteau. Îi mulțumiră tovarășului Oroș pentru că se încumetase să ajungă pînă la ei cu „calul de fier” care înotase prin marea de noroi.

— Ne-ați dat pămînt. N-avem cu ce-l munci.

— N-avem vite de plug.

— N-avem nici pluguri bune de lucru.

— Să ne dați pluguri bune și cai.

— Ba mai bine să ne trimiteți tractoare.

— Da, da... Să ne trimiteți tractoare. Avem printre noi cîțiva care au făcut războiul la tancuri. Se pricep la mașini. Să ne dați mașini.

— Tovarășe Oroș, n-ar fi cazul să ne gîndim să înjghebăm o colectivă cum am văzut noi în Rusia, cînd am fost în război ?

Îi ascultarăm. Licu Oroș, la sfîrșit, le spuse :

— O să trecem noi și la înjghebarea colectivelor. Partidul se gîndește și la colectivizarea agriculturii. Se pare că este încă prea devreme.

18

CA ROUA DIN CÎMP

Mărunte erau bordeiele. Arborii, goi și negri erau. Noroiul îneca ulițele. Vuia, ne izbea și ne usca obrații vîntul. Pogorîsem din mașină și pe șoseaua ce nu mai fusese pietruită de mult, picioarele ni se afundaseră în clisă. Oamenii erau îmbrăcați rău. Mulți dintre ei aveau chipurile scofilcitate, dar și pe acele chipuri scofilcitate se mai vedeau urme de frumusețe. Copiii purtau zdrențe și veniseră desculți, însă erau vioi și unii chiar plini de veselie. Se uitau la noi și mai ales la mașină cu ochi mari, curioși. Cîțiva mai mărișori se apropiară de mine și-mi pipăiau mantaua de piele.

— E bună, spuse unul.

— Bună, dar cam jagardită, adăugă altul.

Unul blond, cu părul ciufulit, mă întrebă :

— O porți de mult, nene ?

— De vreo douăzeci de ani, răspunsei.

Copiii se mirară :

— Strașnică !... O s-o mai porți zece.

— Poate. Dacă mai trăiesc zece ani.

— De ce să nu trăiești ? Ești de la oraș. Măninci pîine. Bunicul a mîncat numai mămăligă și-a trăit o sută de ani. Dacă nu-l sleia seceta mai trăia și acum.

— La voi au murit mulți oameni de foame pe timpul secetei ?

— Oho !...

După ce vorbi și se sfătui îndelung cu sătenii, tovarășul Licu Oroș mă prezentă :

— Candidatul nostru.

Numai de zîmbet nu-mi ardea. Totuși zîmbii. Zîmbiră și oamenii. Oroș mai spuse :

— Fecior de țărani, de pe lîngă Dunăre.

Îmi căutară cu privirile obrazul. Îmi căutară și mîinile. Mi le văzură subțiri și cu degete lungi... Se îndoiră. Unul răbufni :

— O fi !... Dar nu prea seamănă.

Altul ridică glasul cu supărare :

— Dacă e de pe lîngă Dunăre, de ce nu a candidat acolo ? Sînt destule sate pe lîngă Dunăre. Să fi candidat în satul lui, unde îl cunosc oamenii. Noi nu știm nimica despre dumnealui.

Unul încercă să-mi ia apărarea, unul singur :

— Dacă știe tovarășul Oroș înseamnă că știe partidul. Ne ajunge.

— Ba nu ne ajunge de loc. Vrem să știm și noi.

— Mîine, să zicem că-l votăm. Poimîine pleacă la București. Pe urmă știm noi dacă mai calcă sau nu pe la Osica ?

— Am fi avut nevoie de un om pe care să-l cunoaștem.

— Și care să ne cunoască.

— De cineva care să stea cu urechea plecată spre inimile noastre.

Tovarășul Oroș spuse :

— Partidul...

Nu-i dateră timp să sfîrșească.

— Partidul ar fi făcut bine dacă ne întreba și pe noi mai înainte... Nu acum, în ajunul alegerilor, când nu se mai poate schimba nimic. Ce să facem noi acum cu dumnealui ?

Văzînd că unii sînt porniți pe sicîială iar ceilalți ascultă și privesc fără să intervină, Oroș mă îndemnă să încerc să-i cîștig.

— Știu că nu sînteți dușmani, le spusei. Sînteți numai niște oameni necăjiți și cu inimile încărcate cu durere. Să vedem de unde vin necazurile voastre și de unde izvorăște durerea voastră care nu e numai a voastră ci aproape a întregului nostru popor... Partidul va căuta împreună cu voi toți leacul cel mai bun. Vom construi împreună o țară nouă și o lume nouă.

Le înfățișai, pe înțelegerea lor, programul partidului și le cerui să-l sprijine. Cum oamenii mă ascultau atenți, mă înflăcărai. Se încălziră și ei, recunoscînd din limbajul și din sinceritatea mea că, deși de pe lîngă Dunăre, sînt totuși unul de-al lor.

Le vorbii despre satele de lîngă Dunăre și de oamenii care trăiseră și care trăiau acolo. Evocai cîmpurile nemărginite, cu pămînt negru și gras, acoperite de lanuri de grîu. Sătenii flămînziseră acolo, cum flămînziseră și ei aci, între dealurile roșcate și rîpoase. Le amintii de răscoalele țărănești înecate în sînge. Le amintii de războaiele prin care trecusem cu toții și care goliseră satele de bărbați.

Suferințele pe care le înduram încă, lipsurile căroră încă nu le puteam face față nu erau oare ur-

mărite războiului din care abia ieşisem? Şi-i mai întrebai :

— Cine au fost vinovaţi pentru toate acestea ?

Îmi răspunseră ca un singur om :

— Boierii... Boierii şi domnii care au condus ţara...

Incepurăm să ne înţelegem. La urmă le făgăduii că voi veni cât mai des în mijlocul lor.

— Aici, nu prea te credem. Când vă caută omul pregătiţi şedinţe, ori vă aflaţi în şedinţe, ori sînteţi ocupaţi cu discutarea hotărîrilor pe care le-aţi luat în şedinţe...

— Dar după ce ne judecaţi voi ?

— Vă judecăm după tovarăşii din satul nostru.

— Poate că aveţi dreptate, le spusei. Dar voi nu aveţi nici o vină ? În organizaţia de bază a partidului ar trebui să se înscrie cei mai buni dintre voi, cei mai cinstiţi, cei mai pricepuţi, cei mai harnici. Iar dintre aceştia să fie aleşi la conducere fruntaşii.

— Ne temem de şedinţe. Şedinţele fură timp cu vorbăria lor.

— Ne temem şi de muncă. Partidul le cere comuniştilor să muncească mult mai mult decît celorlalţi.

— Dar atunci, zisei, ce putem face noi ? De unde să găsim, cât ai bate din palme, comunişti buni pentru toate satele şi pentru toate oraşele ţării ? Oamenii buni de care aveţi nevoie trebuie să-i găsiţi între voi, trebuie să iasă dintre voi.

— Aşa e... Aşa e...

Mă bucurai că-i văd porniţi pe critică.

— Criticați-ne, le spusei. Vrem să învățăm din critica voastră.

— N-o să ni se întîmple nimic după ce plecați dumneavoastră? Tovarășii de la Osica nu prea rabdă critica.

Oroș îi asigură :

— Dar noi unde sîntem? O să ținem bună legătură cu satele.

— Să vă audă Dumnezeu.

Ne criticară cu asprime pentru greșelile noastre, pentru unele măsuri pe care le luam prea în pripă, pentru altele pe care le întîrziem ori nici nu ne gîndeam să le luăm.

— N-avem petrol pentru lămpi. Stăm seara pe întuneric ori ne afumăm ochii cu luminări de seu. De ce nu ne trimiteți la timp petrol?

— Și opinci! Avem nevoie de opinci. De ce nu ne trimiteți opinci?

— Ne spuneți să ne trimitem copiii la școală. Îi trimitem. Dar nu se găsesc cărți. Nu se găsesc caiete. Nici creioane nu se găsesc. Cum să învețe copiii carte fără cărți, fără caiete, fără creioane?

— Și de ce nu-i spuneți tovarășului Trandaf, primarul, să nu mai strige la noi? Strigă la noi, de cînd a ajuns primar, ca un vâtaf boieresc. Și înainte era mînos, vorbea blînd, puteai să-l crezi sfînt. Acum bea și strigă la noi.

— Ne-am săturat de vâtafi boierești.

— Sîntem și noi oameni!

— Și tovarășul Alesu, secretarul organizației raionale, pentru ce umblă încruntat de parcă mereu îi ninge și-i plouă? De ce a uitat să ridă? Am

ajuns să ne speriem de dumnealui. Când aflăm că vine în sat, ne ascundem. Se uită la noi de parcă ar vrea să ne mănince. Oare așa trebuie să arate la față un comunist ? Nu ne vine să credem.

— Voi ce spuneți de toate acestea ?

Întrebările, unele mai dure decît altele, curseră gîrlă.

Oroș încercă să-i lămurească asupra lipsurilor :

— Nu avem pretutindeni oameni pricepuți.

— Căutați mai bine, i se răspunse. Arătați-le oamenilor mai multă încredere. Cîntăriți prea mult oamenii și uneori îi luați lîngă voi tocmai pe cei ce merită mai puțin. Pe lingușitori. Pe prefăcuți.

— Uneori, zise Oroș, ne folosim de oameni care ni se par a fi cinstiți și harnici. Apoi băgăm de seamă că ne-am înșelat. Unii ne sabotează. Alții fură.

— Împușcați-i, strigară oamenii. Împușcați-i și pe sabotori și pe hoți !

— De ce nu-i împușcați ?

— Nu cumva vă este milă de ei ?

— De noi trebuie să vă fie milă, nu de hoți și de sabotori. De noi trebuie să vă fie milă. Că noi semănăm, noi culegem, noi creștem vite...

— Ne împiedică legea să-i împușcăm, spuse Oroș. Îi judecăm, cînd îi prindem, și-i trimitem la pușcărie.

— Legea ? Vă împiedică legea ? Schimbați-o. Aveți puterea s-o schimbați.

Sătenii murmurau, se frămîntau.

— Nu se poate să sufere o țară întregă din pricina hoților și a sabotorilor.

— Împuşcați-i...

— Buşulenga se ține de briu cu moșierii. Noi îi bănuim și cinstea. De ce-l țineți prefect? S-au isprăvit toți oamenii cinstiți din țară? De ce țineți prefect un pezevenghi?

După ce se mai potoliră, luai din nou cuvîntul. Povestii despre lupta partidului, despre cadrele sănătoase ale partidului, despre fruntașii partidului. Le amintii de cei schingiuiți și de cei uciși prin închisori. Le spusei că partidul crește și-și curăță mereu rîndurile de elementele dubioase. Îi sfătuii să-i încurajeze pe cei mai buni dintre ei să intre în rîndurile partidului și să ajute astfel partidul să crească și mai mult.

— Să trăiască partidul, spuseră cîțiva.

Alții tăcură. Îi întrebai :

— Vreți dumneavoastră să-i votați pe boier Pierre Țăpoi și pe Tîrnavu? Vreți dumneavoastră să se întoarcă iarăși vremurile care au fost?

— Glumești, tovarășe.

— Ferească Dumnezeu. Ni s-ar usca mîna cu care am arunca buletinul în urnă.

— Ne-ar blestema pînă și copiii.

Un moșneag cu barbă rară și galbenă și cu plete pe umeri — cum purtau odinioară plăieșii — ieși în față, se sprijini în ciomag, mă sfredeli cu ochii și mă întrebă :

— Spune-mi, tovarășe, dumneata ești partidul?

— Nu, îi răspunsei, eu nu sînt partidul.

Moșneagul tăcu cîteva clipe. Mă sfredeli iarăși cu ochii și-mi aruncă încă o întrebare :

— Atunci tovarășul Oroș e partidul?

— Nu. Nici tovarășul Oroș nu e partidul.

Își pieptănă barba cu degetele, se scărpină la ceafă, se supără de-a binelea.

— Dumneata nu ești partidul. Oroș nu e partidul. Atunci cine e partidul ăsta despre care tot vorbiți și pe care nimeni nu-l vede? Când vine Țăpoiul ne spune: „Eu sînt partidul liberal”. Când vine Tîrnăvu ne spune: „Eu sînt partidul liberal”. Când vine părintele Lăstărescu ne spune: „Eu sînt partidul țărănist”... A? Răspunde-mi, tovarășe: cine e partidul comunist despre care tot vorbiți și pe care nici unul dintre noi nu-l vede?

— Voi sînteți partidul, îi răspunsei, voi toți sînteți partidul.

— Nu se poate, zise bătrînul, nu se poate să fim noi toți partidul. Ionescu-Gălbează, de pildă. Și el trăiește aici, ca noi. Și el a venit să vă asculte. Ba chiar v-a sucălit cu întrebări la început și te-a întrebat pe dumneata ce cauți de lîngă Dunăre tocmai aici, la noi. Eu socotesc că el nu poate fi partid. E bogătan. Are pămînt cu nemiluita. Și a fost pînă mai anțărț vechil la domnișoara Țeța Anghe-liu, moșiereasa. Cum o să fie el partid cu noi? El e partid cu Țăpoiul și cu Tîrnăvu.

— Voi toți, care sînteți săraci, sînteți partidul.

— Așa, da. Așa mai înțeleg și eu.

Unul înalt, care purta pe capu-i lunguiet, o căciulă tocită, spuse:

— Dacă noi sîntem partidul, apoi ca noi sînt mulți în țara asta, cîtă frunză și cîtă iarbă și nimeni nu o să ne mai clatine de la putere, niciodată.

Careva zise:

— De ce să ne clatine? A? De ce să ne clatine?

— Dacă nu ne vom ține strînși, dacă ne vom sfădi între noi, dacă vom trage unii spre hăis și alții spre cea, au să ne clatine cu toate că sîntem mulți.

— Asta n-o să se întîmple.

— De! Trebuie să fim cu ochii în patru.

Soarele ne scâlda pe toți în lumina lui generoasă. Inșă vîntul vuia, ne izbea fără milă și ne usca obrazii.

Un omuleț îndesat răsucea într-una în mîini un ciomag gros, scurt și noduros și ne da ocol. Gînjul smead nu-l scăpa din ochi. Se repezi spre mine, ridică fața și mă întrebă cu o voce tremurătoare, plină de grijă :

— Tovarășe... Tovarășe... Dar dacă și voi comuniștii o să ne mințiți și o să ne înșelați?... De cînd ne știm pe lume, am fost mereu mințiți și înșelați... Dacă și voi comuniștii o să ne mințiți și o să ne înșelați? Spune-ne, tovarășe, spune-ne: ce-o să ne mai facem noi atunci? Încotro o să ne mai îndreptăm noi nădejile? Mie mi-e teamă că și voi, cu vremea, o să vă schimbați, că puterea e dulce. O să vă schimbați și-o să vă purtați cu noi, săracii, cum s-au purtat și ceilalți. Teama asta mă mîncă și mă face să mă țin deoparte...

Se mai auziră și alte glasuri care parcă îl îngînară :

— Încotro o să ne mai îndreptăm noi nădejile dacă și voi o să ne mințiți și-o să ne înșelați? Cum o să trăim noi dacă și voi o să vă purtați cum s-au purtat cei care ne-au stăpînit pînă de curînd?

— O să fie vai și amar de viața noastră.

Se făcu tăcere. Sătenii holbară citeva clipe ochii la noi nerăbdători să audă ce-o să le răspundem. Pînă să apucăm noi să deschidem gura, sări din mijlocul mulțimii o femeie între două vîrste, puținică la trup, cu ochii rotunzi și albaștri. Începu să-l ocărască pe omulețul îndesat care răsucea în mîini ciomagul gros, scurt și noduros. Il ocări cum îi veni la gură. Meșteșugul ei mi-o aminti pe mătușă-mea Bizărca. Albie de porci îl făcu. Omulețul rămase năuc. O privi și o ascultă. Cînd nu mai putu îndura, izbucni :

— Dar ce-ai cu mine, Ștefano ? Îți zisei ceva ? De ce-ți sări țandăra ?

Femeia, și mai înțepată, și mai mînioasă, se vîrî în el. Omulețul făcu cîțiva pași de-a-ndaratele. Spuse domol și cu frică parcă :

— Dar ce-ți făcui, femeie ? Ce-ți zisei, femeie ? De ce-ți sări țandăra, femeie ? Ce e cu tine, Ștefano ? Ce te-a apucat, Ștefano ?

Muirea nu se temu de ciomagul pe care se părea totuși că-l cunoaște. Se vîrî și mai mult în omulețul îndesat și nu-i dădu pas. Privind întîmplarea, eram gata să credem că dintr-un moment într-altul se vor încăiera. Ne și pregăteam să sărim să-i despărțim.

— Cum ce mi-ai zis, omule ? Cum ce mi-ai făcut, omule ? Cum de ce mi-a sărit țandăra, omule ? Păi nu sînt și eu partid, omule ? Păi nu sîntem noi, toți săracii, partid, omule ? Cum poți tu să te îndoiești de noi, omule ? Auziți-l, lume, pe bărbatul meu ! Că noi o să ne înșelăm pe noi ! Că noi o să ne mințim pe noi... Că noi o să ne ducem cu vorba

pe noi. Că noi o să ne schimbăm și-o să uităm de noi...

Tăcu. Iși înghiți mînia. Se întoarse spre Licu Oroș și spre mine :

— Mi-a sărit țandăra, tovarăși, pentru că mi-e bărbat, tovarăși. De douăzeci de ani sînt măritată cu el, tovarăși. Și-acum mi-e rușine că sînt măritată de douăzeci de ani cu el, tovarăși. Avem patru copii, tovarăși. Trei fete și-un băiat, tovarăși.

Iși căută copiii risipiți prin mulțime, îi găsi, și le strigă :

— Veniți, maică, încoace, să vă cunoască și tovarășii... Veniți mai la vedere, puii mamei...

Copiii ieșiră și ne zîmbiră. Semănau toți, ca niște picături de apă, cu maică-sa.

— Copiii mei, tovarăși.

— Să-ți trăiască, îi spuserăm.

Ne mulțumi din cap.

— Copiii mei, tovarăși. Numai Dumnezeu știe cum i-am crescut, tovarăși. Pe toți patru îi fac comuniști, tovarăși... Cît despre bărbatu-meu ! Il auzirăți... Mai mare rușinea, tovarăși... Îi zic : „Hai, măi, înscrie-te și tu în partid, ca mine“. El, nu și nu, că vin dușmanii, că debarcă la Constanța, că vin cu avioanele, ocupă țara și ne spînzură... O să debarce ăia cînd mi-oi vedea eu ceafa, tovarăși... Păcătosul...

— Nu mă face păcătos, Ștefano, mirii omulețul cu ciomag. Nu mă face păcătos că mai pe urmă ne întîlnim acasă. Și te snopesc, Ștefano. Te tupungesc, Ștefano.

Muierea nu-i luă în seamă amenințarea.

— Cum să nu te fac păcătos, omule? Cum să nu te fac păcătos, dacă ești? Ai fost tu pîndar pe moșia boierească? Ai fost! Ai mîncat terciul slugilor la domnișoara Anghelie? Ai mîncat, omule... Atîta amar de ani ai mîncat, omule! Acum ne-a venit timpul, omule, să fim și noi oameni, omule, să stăm cu fruntea sus, omule... Și tu... Umbli cu „dar dacă”, umbli cu „dar dacă ne înșelați, dar dacă ne mințiți...” Să-ți fie rușine, omule. Rușine să-ți fie, bărbate.

Omulețul îndesat scuipe în palme și-și mîngîie cu ochii ciomagul dar nu cuteză să-l ridice. Oamenii interveniră să pună capăt certei.

— Are dreptate muierea, Agapie. Că nu vrei să te înscrii în partid, treaba ta. Partidul nu trage pe nimeni de mîneacă. Dar să te îndoiești de partid, să bănuiești tu partidul nostru că ar semăna cu toate celelalte, de, nu se cuvine. Stă cu rușine, Agapie. Cu mare rușine stă, Agapie.

Muierii îi sări iarăși țîfna :

— Se îndoiește de noi! Păcătosul! În schimb stă toată ziua la cîrciumă cu omul lui Țăpoiu și-al lui Tîrnăvu. „Bea, nene Agapie! Mai bea, nene Agapie! Și zi așa, nene Agapie? Îți lași nevasta să se înscrie la comuniști?” Se ia după Gălbează. Într-o parte a cîntarului noi toți și aproape toată țara. Și în cealaltă parte Țăpoiu și Tîrnăvu și Gălbează și alții de-aceeași teapă... Și bărbatu-meu stă și el lîngă ei și le linge blidele... Să știți, tovarăși, că dacă bărbatu-meu nu-și bagă mințile în cap, tovarăși, eu una nu-l mai primesc nici să-mi calce în arie necum să-mi intre în casă, tovarăși. Pîinea și sarea

nu mi-o mai împart eu cu unul ca el, tovarăși, dacă nu-și bagă mințile în cap, tovarăși.

Careva din mulțime o întrebă :

— Nici patul n-o să-l mai împarți cu el, Ștefano?

— Nici patul, zău, răspunse Ștefana, nici patul, zău. Asta mi-e crucea... Mi-e scîrbă de Agapie, zău, asta mi-e crucea. Mi-e scîrbă de Agapie.

Omulețul îndesat mîrii :

— Ți-e scîrbă ție, de mine...

— Mi-e scîrbă, Agapie. Și dacă nu te îndrepti, te las, Agapie.

— Mă lași tu, pe mine. Mă lași.

— Te las, Agapie. Zău. Asta mi-e crucea.

Pe cînd ne pregăteam să încheiem adunarea, să întoarcem mașina și s-o apucăm spre Teliu, văzurăm venind către noi, călare pe un cal înalt și costeliv, șarg, o cucoană care purta pantaloni și cizme. De departe cucoana părea mărunțică și groasă. Din apropiere, băgai de seamă că e cocoșată. Avea ochii mici, șireți, și un nas mare, borcănat care părea lipit pe fața gălbuie, rotundă și bucălată.

— Domnișoara...

Ajunse lîngă noi, sări jos de pe cal cu destulă sprinteneală și ne zîmbi :

— Bună ziua... tovarăși.

Cîțiva rîseră. Unul spuse :

— Haha ! Domnișoara Angheliu a devenit... tovarășă... Haha !...

Cocoșata ridică din umeri, își menținu zîmbetul și-i întinse mîna lui Oroș :

— Îmi dați voie, Țeța Angheliu.

Îmi întinse și mie mîna cu același ceremonial :

— Îmi dați voie, Țeța Angheliu...

— Îmi pare bine.

— De ce-ți pare bine ? Mi se pare că pe dumneata te-am mai văzut cîndva. Erai jurnalist. Veneai pe la tata cînd erau crize de guvern. Cine-ar fi crezut !... Cine-ar fi crezut că așa de repede o să se întoarcă lumea cu fundul în sus...

— De, domnișoară. Unii au crezut... Ba și-au pus și viața la bătaie pentru această credință a lor.

— Poate, îmi răspunse.

Îl văzu pe bărbatul Ștefanei :

— Ce mai faci, Agapie ? Nu ai mai venit de mult pe la curte. Să mai vii pe la mine pe la curte, Agapie.

Ștefana o întrebă :

— De ce să mai vină pe la dumneata pe la curte, domnișoară ? Ca să-i mai dai să mănînce terci ?

— Pe vremurile astea e bun și terciul, Ștefano... Mulți nu-l au și li s-ar scurge ochii după el dacă l-ar vedea.

Iși bătea încet cizmele lustruite, cu cravașa.

— Tovarăși, ne spuse, aș vrea să vă fac o reclamație. Să mergem undeva să fim numai între noi, ca să putem vorbi.

— Unde să mergem ? o întrebă Oroș. Nu avem unde să mergem. Să vorbim aici. Nu avem pentru ce ne feri de tovarăși.

— În definitiv, spuse domnișoara Țeța Angheliu, aveți dreptate. Putem vorbi și aici. N-am ce ascunde.

Aruncă totuși o ochire în jur și începă să ne vorbească încet. Ni se plinse de săteni. Nu mai voiau să vină la curte. Voie să țină slugi nu mai avea. Atunci, cum să muncească ea, o fată singură, cele cincizeci de hectare care fuseseră lăsate după exproprierea din 45? Ba încă autoritățile o mai obligaseră să dea și anumite cote. De unde să dea cote de cereale, dacă aceleași autorități îi interziceau să-și muncească pământul cu mînă străină? Se petreceau în țară și acolo, la ea în sat, la Osica, lucruri pe care capul ei nu le pricepe.

— Vreți ca pământul să fie muncit? ne întrebă.

— Desigur, îi răspunse Oroș. Dorința noastră este ca nici o palmă de pământ să nu rămînă nemuncită.

— Și eu pot singură să muncesc, cincizeci de hectare?

— Nu.

— Atunci cum să mă descurc?

— Cum te-oi pricepe, domnișoară. Dar slugi nu mai poți să ții.

— Procedați așa ca să mă siliți să dau și aceste cincizeci de hectare țăranilor.

— Fără îndoială, spuse Oroș. Ați ghicit. De altfel noi am spus-o mereu: pământul trebuie să fie numai al celor ce-l muncesc.

La început, sătenii ciuliseră urechile și ascultaseră. Din respect pentru Oroș însă, unul cite unul începuseră să se mai depărteze. Se mai depărtase și Agapie, scăpînd astfel de apriga gură a nevastei. Dar Ștefana venise chiar lîngă noi. Auzind plîngerile domnișoarei Angheliu își dusesese mîna la gură și, cu cît domnișoara Angheliu vorbea mai mult, cu

atît pe obrazul ei se scria o mirare mai mare. Mă temui ca nu cumva să înceapă s-o ocărască și pe proprietăreasă cum îl ocărise pe bărbatu-său. Ștefana însă mă dezamăgi. Ascultă răspunsurile pe care Oroș i le dădu domnișoarei Angheliu și, găsindu-le probabil nesatisfăcătoare, spuse și ea cu glasul cel mai potolit din lume :

— De, domnișoară ! Noi, oamenii din Osica, nu avem ce-ți face. S-au schimbat timpurile. Nu mai e ca pe vremea cînd tatăl dumitale era ministru. Acuma fiecare dacă vrea să trăiască trebuie să muncească. Dumneata, putere să muncești nu ai. Noi ne întrebăm de ce mai întîrzii pe aici. Ce-oi mai fi așteptînd... Ce-oi mai fi vrînd... Lasă-ne pămîntul și du-te cu Dumnezeu.

Domnișoara Țeța Angheliu nici nu se osteni să-i arunce o privire. Îi spuse lui Oroș :

— Gîndește-te, tovarășe secretar. Transmite mai departe cele ce ți-am spus. Sîntem romîni. Va veni o zi, care poate nici nu este prea depărtată, cînd țara romînească va avea iarăși nevoie de noi...

— Nu cred, răspunse Oroș, nu pot să cred. Ce-a fost, a fost și nu se mai întoarce.

Ne întinse mîna. Pe a mea o strînse chiar cu oarecare vigoare. Sări cu destulă sprinteneală pe cal, îl atinse cu cravașa și se depărtă în grabă. Sătenii se apropiară și făcură din nou cerc în jurul nostru. Nu mă putui stăpîni și-i spusei Ștefanei încet :

— Mă așteptam s-o iei la trei păzește pe domnișoara Angheliu...

Ștefana mă privi mirată :

— Vai, tovarășe, cum ți-ai închipuit așa ceva ? Cum era să-mi pun eu mintea, femeie în toată firea, cu o biată infirmă ? Dumneata nu ai văzut că e cocoșată ? Ehe ! Dacă nu era cocoșată, de mult o păruiam noi și-o alungam de la conac. Dar dacă e cocoșată...

Teța Angheliu avusese dreptate atunci cînd îmi amintise că ne văzusem, cu ani în urmă, în vechea lor casă din strada Spartană. Pe vremea aceea mă îndeletniceam, ca tînăr jurnalist, și cu reportajul politic. Iar un reporter care nu avea multe legături cu ceea ce se numea „crema lumii politice” nu prețuia nici două parale. În anii frămîntați care au urmat primului război mondial, guvernele se schimbau des și uneori tocmai cînd te așteptai mai puțin. Căderea unui guvern și aducerea la putere a altuia nu se datora, cum ar putea să creadă astăzi unii dintre oamenii mai tineri care nu au apucat acele vremuri, unor puternice curente de opinie publică. În țara romînească, așezată — cum se spunea — la porțile Orientului, opinia publică nu juca nici un rol. Sforile politicii le trăgeau oameni ascunși în culise. Acești oameni, care interesaseră palatul în afacerile lor, erau bancheri romîni sau străini, mari industriași și mari fabricanți. Numele acestora erau vag cunoscute, ori chiar de loc, publicului larg care era chemat, după prescripțiile constituției, în fața urnelor. În lumina orbitoare a rampei politice apăreau, în cele mai multe cazuri, numai marionetele celor din culise.

— Bine, dar constituția prevede...

— Constituția? Cine ține seamă de constituție în această prăpădită de Valahie?

După ce-l silise pe bolnavul rege Ferdinand să-l alunge din țară pe primul moștenitor și să instituie o regență și mai ales după ce regele se topise și se stinsese în cœrtul întins sub cerul gol, pe iarbă, la Sinaia, Ionel Brătianu se crezu stăpînul țării pe vecie. Regența? El o alcătuiuse. Pe regentul care ar fi cutezat să se opună voinței lui de fier l-ar fi înlocuit numaidecît, sub un pretext oarecare, cu altul docil. Liberalii se și grăbiră să proclame:

— De acum înainte țara va fi a noastră pînă la sfîrșitul lumii. Pe comuniști i-am desființat. Pe unii i-am omorît. Cu alții am înfundat pușcăriile.

— Pe comuniști nu-i puteți stîrpi.

— Ei aș! Glonțul e sfînt.

— Îi omorîți pe care îi prindeți. În locul lor răsar alții, te miri de unde, ca din pămînt.

— O să-i omorîm și pe aceia și așa mai departe pînă le piere cheful oamenilor să devină comuniști.

— Mai rămîn totuși oameni politici ca Averescu, Maniu, Mihalache...

— Cu aceștia, la nevoie, ne putem înțelege. Sînt, ca să spunem lucrurilor pe adevăratul lor nume, tot de-ai noștri.

— Dar după limbajul lor s-ar părea că sînt revoluționari. Că atunci cînd vor lua puterea vor schimba totul din temelii.

— Nu te lua după limbajul lor. Îl folosesc în scop demagogic, să mintă și să atragă lumea lîngă ei. Partidul lor e plin de bancheri, de moșieri, de mari

industriasi. Cum o să revoluționeze toți aceștia țara ?

— Il avem pe cuconul Ionel. El va înlătura orice altă concurență.

— Numai să vă trăiască.

— Dar de ce să nu ne trăiască ? Brătienilor nu li s-a învechit sîngele. Sînt neam de oameni tari. Balcanici. Trăiesc mult.

— Să dea Dumnezeu.

Dumnezeu însă nu se uită nici la tăria neamului brătienesc, nu ținu seamă nici de nevechimea sîngelui lor. Îi trimise primului-ministru, într-o toamnă ploioasă și putredă, o anghină. Cu toată dorința inimilor ca taina să fie păstrată, știrea se răspîndi ca fulgerul.

— Ai auzit ?

— Ce ?

— Cum n-ai auzit ? Toată lumea știe noutatea.

— Despre ce noutate e vorba ?

— Moare, domnule, moare.

— Cine, domnule, cine ?

— Moare Ionel Brătianu.

— Nu moare.

— I s-a umflat gîtul ca la copii.

Reporterii începură să dea tîrcoale casei. Și eu eram reporter, nu chiar dintre cei mai isteți, dar orișicît. Alergai cu sufletul la gură. Năduși. Înghețai. Cum nu mă prea știam în grațiile lui Dumnezeu, mă temui să nu mi se umfle și mie gîtul. Îi pîndirăm pe fruntașii liberali care ieșeau din casa Brătianului. Ne repezirăm asupra lor. Îi întrebaram :

— Ce face excelența-sa ?

— Zace înfăşurat într-o pătură.

— Sînt speranţe ?

— Ce fel de speranţe ?

— De viaţă.

— Desigur, desigur. Primul-ministru nu-şi ia boala în serios.

— Atunci de ce aveţi feţele atît de îngrijorate ?

— Din cauza vremii. Nu vedeţi ce vreme păcătoasă ? Ploaie. Lapoviţă. Frig. Nu te lasă inima să dai cîinele afară din casă.

Nu mă puteam mulţumi cu atît. Cui să storc o ştire mai precisă ? Îmi trebuia un om din vechea gardă liberală, un intim al casei.

Îi telefonai doctorului Mitică Angheliu :

— Aţi voi să mă primiţi, domnule ministru ?

— Cînd ?

— Astăzi.

— În ce chestiune ?

Ştiam că pregăteşte o nouă reformă a legii drumurilor. Era pasiunea lui. De cîte ori veneau liberalii la guvern, doctorului Angheliu i se încredinţa Ministerul Comunicaţiilor şi, cum se instala la minister, cum anunţa o nouă reformă. Îi spusei deci într-o doară :

— În chestiunea reformei legii drumurilor. Trebuie să scriu o serie de articole în legătură cu această importantă problemă şi n-aş dori să le scriu înainte de a sta de vorbă cu dumneavoastră.

— Nu prea e momentul, dar dacă ţii... Poftim.

— Unde ?

— La mine acasă. Pe Spartană.

Îl găsisem nervos, plin de îngrijorare. Își mușca mereu mustățile mari pe care le purta ca un țăran, nepotrivite. Mă prefăcui că nu-i bag în seamă nici nervozitatea, nici îngrijorarea și-l pisai aproape două ore cu fel de fel de întrebări. Căutînd să mă convingă de justetea punctului său de vedere — avea în general o presă rea, care-l ataca și-l ridiculiza — se încălzi și-mi răspunse cu multă bunăvoință. Cînd socotii că l-am pisat pînă la năucire, îi mulțumii, îmi strînsei notele și ridicîndu-mă să plec îl întrebai în treacăt și în așa fel încît să creadă că întrebarea mea pornește numai din politețe :

— Cum se mai simte domnul Brătianu ? Aud că bine.

— Voi, jurnaliștii, auziți totdeauna greșit. Primul-ministru se află în stare gravă. Sper că astăzi după-amiază să-i conving familia și prietenii politici că este absolută nevoie de o intervenție chirurgicală, ba chiar de o intervenție chirurgicală extrem de urgentă.

— La gît ?

— La gît.

— Și, dacă îmi permiteți, domnule ministru, care chirurg va face operația ?

— Cum care chirurg ? Eu. Nu putem să lăsăm viața șefului nostru pe mîna oricui. Eu voi face operația.

— Scuzați-mă. Obișnuit să văd în dumneavoastră pe strălucitul bărbat politic care a fost de atîtea ori ministru...

— Am fost, sînt și o să mai fiu...

— Da. Sînteți și o să mai fiți... Uitasem că sînteți și chirurg...

— Așa sînteți voi jurnaliștii, uituci.

— Avem și noi cusururi, domnule ministru. Nu ni le luați în nume de rău.

— Cel mai mare cusur al vostru, al jurnaliștilor, este că atacați partidul liberal și că nu mă cruțați nici măcar pe mine... Viața mea, domnule, m-ar îndreptăți să fiu scutit de atacurile presei. Viața mea, domnule, de muncă, de austeritate, de morală... Viața mea, domnule, e curată ca roua din cîmp, ca steaua din cer, ca poalele Maicii Preciste...

— Văd că iubiți folclorul...

— Îl iubesc, îl iubesc. Tot românul trebuie să iubească folclorul... *Miorița, Toma Alimoș...*

Era în noiembrie. Ploua de cîteva zile. Era frig. Orașul zăcea copleșit de ceață. A doua zi dimineață, ziarele publicară necrologul lui Ionel Brătianu. Omul care multora le păruse fără moarte murise. Trupul lui fu gătit, acoperit de flori și expus pentru ca admiratorii să-și poată lua rămas bun. Regența nu se scuturase încă de frică. Îl chemă pe fratele mortului, pe Vintilă, și-i încredință președinția consiliului de miniștri rămasă pe neașteptate vacantă.

— Ce-o să se facă biata noastră țară fără Ionel...

— O să ne fie greu.

— Greu, greu, dar o să meargă ?

— O să meargă. Și Vintilă e tot din neamul Brătienilor.

— Tineretul îl susține pe Duca.

— O să vedem cum rezolvăm problema Duca. Deocamdată trebuie să fim atenți să nu ne scape puterea din mâini.

— Cum o să ne scape? Avem cu noi armata. Aproape toți generalii sînt membri ai partidului nostru.

— Domnule, domnule, ce pierdere. După rege, îl pierdurăm și pe Ionel.

— L-a chemat Ferdinand la el, în cer. I se ura singur.

Înainte ca mortuarul cortegiu să pornească spre gară — răposatul ceruse să fie înmormîntat în cavoul familiei de la Florica — i se ținură mortului numeroase discursuri. Vorbiră liberali și vorbiră și fruntași ai celorlalte partide politice cu care mortul se războise o viață întreagă. Îi cîntară și-i slăviră pe felurite glasuri calitățile și virtuțile. Îi mai născociră și fapte mărețe la care mortul nici nu se gîndise.

— A fost inima țării.

— Sufletul țării a fost.

— A iubit și-a slujit nația.

— A fost cel mai mare bărbat politic pe care l-au dat romîni.

Un student înscris de timpuriu la liberali îl asemui pe mort cu apostolii Petru și Pavel.

— Petru și Pavel au fundat creștinismul. Ionel Brătianu a fundat Romînia...

Se auziră murmure în rîndurile opoziției.

— Tînărul a sărit peste cal.

— Romînia, de fapt, nu a fost încă fundată. O s-o fundeze Maniu...

Unii, impresionați de ceremonie — doliu național — plînseseră lacrimi adevărate. Alții, lacrimi de crocodil plînseseră. Lacrimile însă nu sînt perle și este greu să deosebești lacrimile adevărate de cele false. Naivii rămaseră cu impresia că pe Ionel Brătianu îl plînseseră toată țara. Nici oratorii și nici ziarele nu amintiră că din ordinul proaspătului mort fuseseră masacrați la 1907 peste unsprezece mii de țărani. Nu aminti nimeni de morții războiului în care același proaspăt mort aruncase țara. Nu se rosti nici un cuvînt care să le aducă oamenilor aminte că același proaspăt mort încesase grevele muncitorilor în sînge, că ordonase ori tolerase asasinat și că umpluse pușcăriile cu nevinovați.

Îl prohodiră și-l îngropară pe ploaie. Pe participanții la înmormîntare îi plictisi noroiul care li se lipi de pantofi. La buza mormîntului un orator remarcă :

— Pe fostul nostru șef iubit îl plîng nu numai oamenii. Îl plînge și cerul.

— Da, da, îl plînge și cerul. Plouă.

— Atît cît trebuie. Nu cu găleata.

A doua zi opoziția își înteeți atacurile împotriva guvernului. Îl întîlnii pe culoarele Parlamentului pe doctorul Mitică Angheliu care, bineînțeles, își păstrase portofoliul și în guvernul lui Vintilă Brătianu cum peste cîțiva ani avea să și-l păstreze și în acela al lui I. G. Duca. Îmi spuse :

— N-ai scris articolele despre reforma mea.

— Nu le-am scris încă, domnule ministru...

— De ce ?

— Din cauza evenimentelor...

Mă luase de braț și mă trăsese într-un ungher :

— Ai văzut cum mă batjocoresc ziarele ?

— Am văzut.

— Mă numesc „omul care i-a tăiat beregata lui Ionel Brătianu”.

— După cîte știu, l-ați operat. Deci... i-ați tăiat beregata.

— Și dumneata ?

— Nu vă înțeleg. Ce vă supără ?

— Cuvîntul beregată. E vulgar. Cum pot oamenii aceștia, ziaristii, să folosească un asemenea cuvînt vulgar, cînd e vorba de acela care a fost Ionel Brătianu ? Șeful avea gît, nu beregată.

— Eu știu, domnule ministru ?

— Și să mă atace pe mine. Un om atît de cinstit. Care duc o viață atît de austeră, atît de morală, atît de...

— Ar trebui să faceți o lege de suprimare a presei.

— Dumneata glumești, fără îndoială, dar noi, pînă la urmă, o să trebuiască să facem și o asemenea lege. Să mă atace presa pe mine, care duc o viață atît de... atît de morală...

— Totuși ! O țară fără presă !...

— Dar ce ? Imperiul roman avea presă ? N-avea, domnule ! Și-a trăit pînă a murit de bătrînețe.

Cariera ministerială și viața atît de austeră și atît de morală a doctorului Mitică Angheliu continuă. După asasinarea, pe peronul gării Sinaia, a primului-ministru I. G. Duca, după ce acesta tocmai ieșise de la o audiență de lucru la Buzat,

„omul care tăiase beregata lui Ionel Brătianu” deveni pentru trei zile și trei nopți, cât le trebuiră liberalilor să-și aleagă un nou șef, președinte al consiliului de miniștri.

— La mai mare, la mai mare, cucoane Mitică...

Îmi suflă în receptor o mulțumire. Pe urmă se răzgîndi. Mă întrebă :

— Cum la mai mare, domnule? Cum la mai mare? Sînt prim-ministru. Ce poate fi mai mare ca un prim-ministru?

— Regent, cucoane Mitică.

— Domnule! Știi că asta ar fi o idee?

După o scurtă guvernare a lui Vintilă, venirea, în sfîrșit, la putere, oamenii lui Maniu. Împușcară și ei. Întăriră cenzura. Sărăciră și mai mult țara sărăcită.

Se întoarse din exil prințul Carol. Nu trecu mult și liberalii reluară puterea, întîi cu Duca apoi cu Guță care guverna mult. Doctorul Mitică Angheliu recunoscut ca „mare specialist în problemele de comunicații” își păstră portofoliul, și reformă, pentru a șaptea sau a opta oară, legile și regulamentele departamentului Comunicațiilor.

Anii dictaturii regale și anii dictaturii fasciste-legionare și ai războiului trecură și ne îmbătrîniră pe toți. Îl îmbătrîniră și pe doctorul Angheliu. Își mărită cinci din cele șase fete pe care le avea. Le văzu așezate pe la casele lor. Pe gineri nu-i pri-copsi cu nici un fel de zestre. Dintr-unii făuri profesori universitari. Dintr-alții scoase miniștri plenipotențieri și ambasadori, îi trimise peste mări și țări, umplu lumea cu ei. Pe Teța cocoșata nu izbuti

s-o mărite. O trimise la Osica, cea mai săracă și mai oropsită dintre moșiile lui, s-o administreze și, mai tirziu, cînd va fi să i se întîmple și lui ceea ce nici un om nu poate ocoli, s-o moștenească.

Rămas numai cu sluga în vechea casă din strada Spartană și aruncat afară, de împrejurări, din viața politică, se întîlni, pentru întîia oară în viața lui „atît de austeră și atît de morală” cum încă îi mai plăcea s-o spună, cu plictiseala și cu uritul. Ca să aibă cu ce-și umple timpul, concedie pe harnicul om de casă care se ocupa de peste treizeci de ani, sub strictă supraveghere, cu administrarea uriașei lui averi.

— Dar cine o să vă încaseze chiriile, cucoane? Aveți treizeci și șase de imobile numai în București, bașca cele din provincie.

— Eu, Serafime.

— Și socoteala dividendelor la petrolifere cine o să v-o țină?

— Eu, Serafime.

— Și pe cei opt administratori ai moșiilor dumneavoastră, cine o să-i țină în frîu, excelență?

— Eu, Serafime. Nu uita că pînă de curînd am ținut în frîu o țară.

— Dar aveți peste șaptezeci de ani, cucoane.

— Abia acum mă simt în putere, Serafime. Și sînt flămînd după muncă, Serafime, sînt flămînd după muncă.

— Și după bani, cucoane!

— De ce să nu fiu? La casa omului, banii nu strică.

Îi mai rămase totuși timp liber. Plictiseala se năpusti iarăși asupra lui. O dată cu plictiseala se năpusti iarăși asupra lui și urîtul. Șeful lui, prietenii lui de tinerețe, de maturitate, de bătrînețe muriseră. Alți prieteni nici nu-și căută și nici nu-și găsi. Obiceiul cititului nu-l avusese. Era prea tîrziu să-l prindă. Din lipsă de timp, nu văzuse niciodată un spectacol de teatru. Auzise, cu vreo patruzeci de ani în urmă, pe cînd era doctor tînăr, de plasă, la Pietreni, sub munte, că s-ar fi inventat cinematograful. Nu fusese însă curios nici atunci și nici mai tîrziu să intre într-o sală și să vadă un film.

— Teatrul? N-am timp pentru teatru. Măscărici. Și femei lipsite de rușine.

— Atunci să vedeți un film.

— Filmele sînt pentru cine are timp să caște gura. Oamenii serioși muncesc. N-am vreme să casc gura și încă pe întuneric... Cînd eram la Pietreni munceam. Muncesc și acum...

Pietreni!... La Pietreni își găsisese norocul. Dacă atunci cînd isprăvisese Facultatea de medicină din București și se dusese la minister să solicite un post de medic de plasă, ar fi avut protecții și i s-ar fi oferit un loc mai bun, ar fi rămas toată viața un biet medic, un doctoraș oarecare de țară, visînd un mic post, într-un trist orașel... Neavînd rude la Ierusalim — cine era să-l sprijine pe el, băiat de țaran dobrogean, într-o vreme în care puterea în stat era întreață în mîinile bogătașilor — fusese trimis în pustietatea de la Pietreni... Se dusese acolo cu gîndul să scoată din piatră seacă bani.

Alerga prin sate, căuta bolnavi, îi doctoricea, începuse chiar să-și facă un mic renume. I se dusesse vestea :

— Doctorul Mitică Angheliu ? De treabă doctor. Se mulțumește cu ce-i dai. N-am văzut om atît de econom. Te miri ce mănîncă. Te miri cu ce trăiește. Ciugule ca o pasăre.

— Poți să strîngi avere, domnule doctor ?

— Pot. Dar greu. Așez para lîngă para.

La Pietreni cunosc un țaran mai cu stare, Burcuș. Avea pămînturi multe, bune de fîneț. Fînețul însă aducea venit puțin. Tocmai pe cînd chibzuia țărănește dacă să se însoare ori nu cu una din cele două fete ale lui Burcuș, se descoperi petrol la Pietreni. Burcuș fu primul care semnă cu societatea petroliferă anglo-franco-americană. Pe terenurile lui se ridicară deci cele dintii sonde de la Pietreni. Angheliu nu mai ezită. Se căsători repede cu cea mai în vîrstă, care se și apucă să-i nască an de an fete. Burcuș, amețit de aurul care-i venea cu nemiluita, îmbracă straie orășenești și-și cumpără automobil. Să tot fi fost pe atunci cinci-șase automobile în toată țara. Muri împreună cu fata și nevasta într-un groaznic accident de automobil în munții Vrancei. Doctorul Angheliu se pomeni peste noapte, prin nevastă, singurul moștenitor al uriașei averi. Căpătă, o dată cu averea, și popularitatea la care nici nu cutezase să viseze.

— S-a îmbogățit doctorul Angheliu.

— E cocă de bani.

— Sondele îi aduc aur.

— O să intre și în politică.

— Nu m-aş mira.

Ionel Brătianu, după îndepărtarea lui Mitiţă Sturdza de la conducerea partidului liberal, căutînd elemente tinere, îl descoperi şi pe doctorul milionar de la Pietreni, îl chemă în partid, îl unse şef de judeţ şi-l luă în cabinet. Se întîmplă să-i încredinţeze Ministerul Comunicaţiilor. Angheliu deveni, deci, specialist în comunicaţii. Totodată i se încredinţă şi catedra de chirurgie de la Facultatea de medicină, din Bucureşti. Ca medic tăie mîini, tăie picioare, spintecă burţi şi operă stomacuri. Tăie şi gîturi. Între altele, spre bătrîneţe, tăie şi gîtul lui Ionel Brătianu.

Intrat în lumea politică, îşi descoperi şi alte pasiuni, în afară de aceea de a conduce şi de a reforma mereu comunicaţiile. Una din pasiuni era cumpărarea de imobile şi terenuri virane. Alta, de a cumpăra moşii.

— Pămîntul, fie că-l ai la ţară, fie că-l ai la oraş, constituie un bun sigur. Pămîntul nu moare.

— Sînt bune şi acţiunile, domnule ministru. Petroliferele, minierele.

— Nu zic că nu sînt bune. Însă, din cînd în cînd, societăţile astea anonime mai dau şi faliment. Pe cîtă vreme pămîntul...

Mă mirai mult, deşi cunoaşterea mai adîncă a oamenilor mă învăţase să nu mă mai mir de nimic, cînd, în anul din urmă al războiului, îl întîlnii pierzîndu-şi timpul prin cafenele şi prin restaurante. În cafenele ocupa o masă, cerea un sirop şi-l plătea numaidecît. Sorbea rar, cite o înghiţitură, şi abia după ceasuri se hotăra să plece. Dar nu pleca

îndată ce lua hotărîrea. Scotea din buzunar o monedă măruntă, o punea pe farfurioară ca și cum ar fi vrut s-o dea bacșiș picolului. O lua. O băga în buzunar. Punea în locul ei una și mai mică. Picolul ar fi vrut s-o înhațe însă nu cuteza. Angheliu aștepta așa, jucîndu-se cu mărunta monedă, pînă ce băiatul era chemat de chelner și trimis după cine știe ce comandă. Atunci excelența lua repede mica monedă de pe farfurioară, se ridica grăbit de la masă și părăsea localul. În același fel se purta și prin restaurante. Ar fi fost dornic să stea cu cineva la masă, să schimbe o vorbă, două. La masa lui însă nu se oprea și nu se așeza nimeni, nici odată. Cel mult dacă-l saluta cineva în trecere.

— Ce singur e doctorul Angheliu !

— Ba nu e de loc singur ! Are imobile, are moșii, are acțiuni, are sonde... Acasă are și-o slugă bătrînă care-i mătură odaia și-i face patul.

— Crezi că averile o să și le ia cu el în pămînt ?

— Nu. Nici el nu crede asta, darmita eu ! Dar cît trăiește nu-i scapă un ban din mînă. Adună, tot adună...

În timpul războiului, pentru oamenii cu bani, viața fu destul de plăcută. Frontul era departe. Alaramele aeriene, rare. Uneori se scurgeau cîteva luni chiar de la o alarmă la alta. Se deschiseră restaurante noi. Se deschiseră și noi cafenele.

— Servim unt capturat de la bolșevici.

— Servim cafea veritabilă capturată de la bolșevici.

Se deschiseră și teatre noi.

Cu cîțiva ani înainte de război, nu mai îmi amintesc cine avusese ideea să construiască în subsolurile marelui palat cultural „Arcadia”, așezat în centrul capitalei, două cinematografe. Președintele consiliului de administrație era doctorul Angheliu. Atît îi mai rămăsese din toate posturile mari și mici pe care le avusese altădată. Unei actrițe tofologă și sîsiite, care nu mai găsi angajament, îi trecu prin cap să-și deschidă un teatru al ei. Bani nu avea. Nu mai avea nici tinerețe, nici frumusețe. Cu toate acestea, nu trecu mult și își avu teatrul ei într-unul din subsolurile „Arcadiei”.

— Cu cine s-o fi încurcat Nevăstuica Paloș? Deschide teatru.

— Prin restaurante iese cu aviatorul Mogîrdici.

— Mogîrdici papă bani, nu dă bani.

— Nici n-ar avea de unde.

Taina se dezlegă singură în seara în care se deschise noul teatru „Arcadia” cu comedia *Flăcărilor iubirii*. Doctorul Mitică Angheliu fu văzut în loja de onoare mîncînd cu ochii spectacolul și aplaudînd-o ca un nebun pe Nevăstuica Paloș, interpreta principală care la fiecare zece minute se repezea între culise să-și schimbe toaletele. După spectacol o luă la braț și ieși cu ea în lume, la Capșa.

— Se ține bine bătrînul.

— Uitați-vă la el cît e de țanțoș.

— I-a cumpărat actriței o vilă de toată frumusețea în parcul Elefterie.

— A umplut-o de bijuterii.

— Știu că-l toacă.

Deveni un obișnuit al culiselor. Asistă la repetiții. Văzu cum se croiesc și se vopsesc decorurile. Se minună de iscusința cu care electricienii știu să minuiască reflectoarele. Luă obiceiul să se strecoare prin cabine și să tragă cu ochiul cum se îmbracă și se dezbracă figurantele.

— Sîntem în pielea goală, cocoșelule...

— Da? Nu vă feriți de mine, fetelor. Sînt doctor. Și unui doctor îi este îngăduit să vadă totul.

Fetele se învățară cu el, ba îl și îndrăgiră.

Îi ziceau „cocoșelul“, îl numeau „moșulică“, îl apucau de gît și-l răsturnau pe canapele, îl gîdilau. Unele, mai cutezătoare, îi cîntau la ureche :

*Dacă nu-i și nu-i,
Pune-ți pofta-n cui,
E degeaba.*

Omul „care tăiase beregata lui Ionel Brătianu“ și se lăudase cu viața lui „atît de austeră, atît de morală“ rîdea, glumea. Descoperise că vinul are gust plăcut. Bău, însă cu măsură. Mai descoperi și voluptatea de a cheltui banii. Dacă ar fi avut prieteni le-ar fi mărturisit că, în sfîrșit, acum știe și el ce este dragostea.

Nevăstuica Paloș îi instală în cabina ei o canapea pe care „omul care tăiase beregata lui Ionel Brătianu“ se odihnea în timpul repetițiilor, cînd îl ajungea, totuși, oboseala.

Pe canapeaua aceea și muri într-o mohorită după-amiază. Familia îl îngropă în grabă. Se temură că vor veni și teatralistele să-l vadă mort pe

„cocoșelul” lor. Teama nu-și avea rostul. Nevăstuița Paloș era femeie chibzuită. Jucă în seara aceea cu mult foc și petrecu pînă la ziuă cu aviatorul ei care tocmai primise „Crucea de fier”.

I se deschisese testamentul. Ginerii aflară cu indignare că o mare parte din averea sa Angheliu o lăsase moștenire actriței. Numai Țeța cocoșata care moștenise Osica spusese rizînd:

— Săracul tata! Abia în ultimul an a cunoscut și el dulceața vieții... Că biata mama n-a știut decît să-i nască copii.

Surorile se strîmbară la ea:

— Îl aprobi? Nu cumva ai de gînd să cauți și tu... dulceața vieții?

— De ce nu?

— Ai fi în stare. Osica nu e chiar de lepădat... Ar putea să tenteze pe vreun sărăcan.

Cînd să intrăm în Teliu, tovarășul Oroș îi spuse șoferului:

— Te rugăm să ne duci la spital. Vrem să-l vedem pe doctor și eventual pe tovarășul Țigănuș.

Mă întristai gîndindu-mă că s-ar putea să-l găsim fără suflare. Aș fi vrut să-l întreb pe Oroș dacă într-adevăr mai hrănește în inima lui o nădejde. Presupunînd însă că mi-ar da un răspuns îndoielnic, rămăsei tăcut.

Pe sală o întîlnirăm pe tovarășa Sarmiza. Ne văzu la rîndu-i. Se repezi la noi, se aruncă în brațele lui Oroș și începui să plîngă cu hohote. Murise tovarășul Țigănuș? Nu-mi venea să cred. De-a lungul vremii în care îmi tîrîsem și eu umbra le-

gată de picioare pe pământ, văzusem mulți oameni plîngînd. De curînd o văzusem plîngînd și o auzisem suspînînd și pe fetișcana care acum plîngea în brațele lui Oroș. Dar acuma tovarășa Sarmiza plîngea un altfel de plîns. Era un plîns lin, ușor, dulce. Cu fiecare lacrimă care-i izvora din ochi, îi pieria din inimă durerea și în locul durerii se isca și creștea bucuria. O întrebai totuși :

— Trăiește ?

— Da. Trăiește. Trăiește și va trăi...

Îl găsirăm pe Țigănuș sleit de oboseală. Îi rîdeau ochii. Înceau să-î rîdă și buzele stoarse, uscate, plesnite.

— Hehe ! Ce credeți ? Nu-l lasă partidul pe Țigănuș să se curețe cu una, cu două...

19

ROZA

Clemente Țigănuș luase mîna fetișcanei între mîinile lui și i-o mîngîia încet. Sarmiza nu mai plîngea, dar ochii îi avea încă plini de lacrimi și din cînd în cînd îi mai răsărea pe buze cîte un suspin.

— O vedeți, tovarăși ? A plîns. Și acum suspină. Cine ar putea să creadă că e de la cadre ?

Fetișcana își retrase mîna dintre mîinile lui Țigănuș, umblă în poșetă, scoase o batistă și-și șterse ochii frumoși. Ne zîmbi tuturor. Pe Țigănuș îl întrebă :

— Ascultă, Clemente, nu cumva și tu, tovarăș vechi și încercat, crezi că oamenii de la cadre nu trebuie să fie oameni ?

— Nu. Eu nu cred. Știi bine. Am glumit. Dușmanii noștri însă o cred.

— Dușmanii noștri cred multe, Clemente. Și mai ales speră multe.

— Mie mi-o spui ? Deocamdată dușmanii au izbutit să-mi ia un picior. Erau cît pe-aci să-mi ia și capul.

Bucurat de vestea pe care o aflase, că viața lui Țigănuș nu mai era în primejdie, Licu Oroș îi privea pe cei doi tineri și parcă nici nu auzea ce vor-

beau. Urechile lui prinseră însă ultimele vorbe. Il întrebă pe Țigănuș :

— Ce zici ? Dacă te lăsam numai pe mîna lui Darvari...

— Peste o zi-două, mă prohodeați.

— Te da pradă morții cu bună-știință...

— N-am nici o îndoială. Dar asupra acestui fapt o să vorbim noi după ce ies de aici. M-am gîndit la multe, tovarășe Oroș, în cele cîteva zile de cînd zac. Parcă mi s-a limpezit și mai mult mintea.

— O să avem multe de vorbit și mai ales o să avem multe de făcut. Dar, nu știi, doctorul nostru se află încă în oraș ?

— Da. Însă va trebui să plece la București chiar în noaptea asta.

— Și dumneata în grija cui rămii ? A lui Darvari ?

— Nici pomeneală.

— Atunci ?

— Rămîn în grija tovarășei Roza, o doctoriță pe care a cerut-o de la București doctorul nostru și care a și sosit cu trenul acum o oră...

— E foarte simpatică, spuse Sarmiza. Și pare un om trecut prin ciur și prin dîrmon.

Roza !... Numele nu avea nimic neobișnuit și nu trezea în multele și cam încurcatele mele amintiri nici un ecou.

Oroș ne strînse mîinile, se scuză că nu mai poate rămîne cu noi și plecă bine dispus. Cum nu mai aveam nimic de făcut în noaptea aceea, rămăsei lîngă Țigănuș cu Sarmiza. Omul cu piciorul retezat

nu avea somn. Îi ținurăm de urît. Pălăvrăgirăm multe și de toate. Din schimburile de cuvinte care avură loc între ei, din răspunsurile pe care le primii la întrebările mele, aflai, în bună parte, povestea Sarmizei și hotărîii ca într-o zi s-o scriu. Altădată prinsesem obiceiul să iau și să păstrez note. În ultimele luni însă, din cauza lipsei de timp, renunțasem. Mă bizuiam numai pe tăria memoriei mele. Dar cînd voi mai reuși să scriu o carte? Nu știam. Viața mă prinsese într-un vârtej neînchipuit. Îmi plăcea vârtejul. Mă sucea, mă răsucea, mă trăgea în adîncul lui și mă arunca la suprafață dar nu mă amețea.

— Acum poate să pice și doctorița, spuse Țigănuș. E tocmai timpul să mi se facă injecții cu medicamentul salvator.

— Sînt buni la ceva și oamenii de știință, îi spusei.

— Dacă lucrează pentru binele celor mulți, da.

Intră în mohorîta odaie de spital, slab luminată de becul rotund spînzurat de tavan, o femeie voinică, înaltă, cu umerii largi, ca de sportivă. Era bălană, cu părul de aramă ca pădurile toamnei, cu ochii mari, de un verde spălăcit, ostenit, dar plini de viață. Sarmiza mă prezentă. Doctorița spuse :

— Roza Paulian.

— Paulian ?

— Pentru dumneata Roza Caleb.

Ne privirăm cu băgare de seamă și începurăm să rîdem amîndoi deodată cu rîs fericit dar amar.

— Dumneata ești Roza ! Roza Caleb !...

— D-apoi cine credeai ?

Pregăti fiolele și seringă. Afară vântul vuia și, sub cerul negru, răsucea și chinuia copacii negri, uscați, care așteptau, ca și noi, să se apropie cu pași mari zilele primăverii mai blânde.

Trecuseră destui ani peste noi de la sîngerosele răscoale din 1907. Țăranii uciși de armatele comandate de generalul Alexandru Averescu putreziseră de mult în pămîntul negru, gras și bogat al țării, alături de cei schingiuiți și dați gropii de jandarmii lui Brătianu sau omorîți direct de boieri. Dar lumea, la noi la Omida, nu era nici liniștită, nici veselă. Amintirea sîngelui vărsat persista. Boierii ne exploatau și ne chinuiau cu și mai multă cruzime, iar dincolo de Dunăre se aprinsese, și ardea cu flăcări înalte, focul războiului balcanic. Prin sat umblau năuce știrile ciugulite de prin ziarele care veneau la primărie și pe care le citeau în auzul oamenilor notarul Gică Stănescu, învățătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru ori chiar doctorul Ganciu.

— Bulgarii i-au măcelărit pe turci la...

— La Constantinopole s-a făcut revoluție...

— Grecii i-au smintit în bătăi pe turci la...

— Sîrbii au cucerit de la turci cetatea...

Sub loviturile creștinilor din Balcani, care înduraseră cîteva secole robia turcească, se părea că vechiul imperiu otoman se clatină din temelii, se destramă, se pregătește să moară.

— Ați auzit ? Turcii măcelăresc prizonierii luați de la creștini.

— Enver are un vaporaş cu care se plimbă seara pe Bosfor. Pune să se arunce de vii în cuptorul vaporului prizonierii. Ard oamenii. Capetele plesnesc şi bubuie. Arderea de vii a prizonierilor în cuptorul vaporeşului e una din marile plăceri ale lui Enver.

— În Turcia sînt masacraţi armenii...

— După războiul balcanic va veni un război mare la care vor participa toate ţările.

— De unde ştii ?

— Aşa se aude. Se înarmează şi adună provizii nemţii. Se înarmează şi adună provizii şi alţii. Semnele nu sînt bune.

— A început să-i secere şi pe turci şi pe creştini molimele.

— Tifosul... Holera...

— Vai de bieţii oameni.

— S-a apropiat sfîrşitul lumii.

Aveam şi eu, ca toţi oamenii, două urechi. Aş fi vrut ca tot ceea ce îmi intra pe o ureche să-mi iasă pe cealaltă. Deseori rîvneam mult să uit ceea ce auzeam. Dar cu cît mă zbăteam să uit, cu atît se întărea şi mai mult ţinerea mea de minte. Peste imaginile crunte ale vieţii cu care mă blagoslovise Dumnezeu, se așezaseră imaginile suferinţei, ale schingiuirilor şi ale morţii văzute pe vremea răscoadelilor ţărăneşti. Acum auzeam despre grozăviile pe care le aruncau asupra oamenilor luptele şi vărsările de sînge, molimele şi mizeriile de neînchipuit pricinuite de sălbaticul război balcanic.

— Darie, Darie, ţine minte tot ce vezi. Ţine minte tot ceea ce auzi.

— Am prea multe de ținut minte, mamă.

Cădea întunericul nopții peste sat. Venea ora somnului. Încercam să dorm. Uneori izbuteam să adorm repede. Alteori greu de tot izbuteam să adorm. Dar somnul îmi era totdeauna tulburat de vise grele. Visam luptele crîncene. Maldăre de morți visam. Nu erau de loc rare nopțile în care mă visam pe mine însumi crescut mare și devenit soldat ținînd o pușcă cu baioneta prinsă de țeavă, în mîină, trăgînd foc după foc sau repezindu-mă la atac. Cîmpul de luptă, uneori noroios, pietros alteori, era plin de fum și de flăcări. Fumul mă îneca și mă sugruma. Flăcările mă ajungeau și mă pîrjoleau. Morții peste care călcam se uitau la mine cu ochi reci și sticloși, holbați peste măsură. Răniții, văitîndu-se, mă prindeau de pulpanele mantalei, să mă opresc, să-i iau la spinare și să-i duc în urmă, la ambulanțe, în afara cercului unde bîntuia focul și își făcea de lucru cu coasa ei neîndurătoare moarte. Se întîmpla ca în unele nopți să visez că zac în ploaie și-n zloată cu un cuțit înfipt în piept sau în pîntec. Treceau peste mine ori pe lingă mine ostași crunți, bărboși, mustăcioși cu căutătura sălbăticită. Setea îmi aprindea gîtul și simțeam că fruntea îmi crapă de durere. Mă ridicam în coate și încercam să mă agăț de unul sau de altul. Mă călcau cu tălpile cizmelor. Leșinam. Mă trezeam din somn ca dintr-un leșin care mă sleise. În mintea mea proaspătă imagini grozave se așezau lingă imagini grozave. Zestrea aceasta sinistră creștea o dată cu mine și-mi dau seama cu tristețe că aceasta era de fapt, în afară de dirza

mea voință de a îndura totul și a trăi mai departe, principala zestre pe care o purtam cu mine, crescînd-o mereu, ca pe o cumplită povară, prin viață.

— Bine de copii. Ce știi ei ! Cresc ca mărăcinii cîmpului...

Era adevărat. Creșteam singuri. Aproape goi. Buboși și ghimpoși. Neluțați în seamă. Ca mărăcinii cîmpului creșteam. Cum putea să fie bine de noi ? Mă apuca rîsul. Aveam dinții mari, albi ca zăpada. Rîdeam, fără sfială. Rîdeam de mă prăpădeam.

— De ce rîzi, mă ? Dințosule...

— Îmi vine și mie cîteodată să rîd, unchiule... Și atunci rîd ca prostul. Nu mă mai pot opri. Rîd pînă mă satur de rîs.

— Bine că te sature și tu o dată de ceva.

— Mă mai satur eu și de altele, unchiule.

— N-oi vrea să-mi spui că te sature de mîncare, sărăcie ce ești.

— Nu. De mîncare nu mă satur niciodată, cum nu te sature nici dumneata.

— Atunci de ce poți să te mai sature ?

— De dat cu săniuța, iarna. De scădat la gîrlă mă satur, vara, cînd năpădesc căldurile.

— Afurisitule...

— Dacă mă mai afurisești o dată, unchiule, 'să știi că-ți dau cu piatra în cap.

Tata îmbătrînea și se chircea văzînd cu ochii. Îmbătrînea și se chircea văzînd cu ochii și mama. Îmbătrîneau și vecinii. Și duzii din bătătură îmbătrîneau. În fiecare primăvară li se usca ici o ramură, dincolo alta. Totul îmbătrînea în jurul nos-

tru. Numai noi, copiii — bine de noi, ferice de noi! — creșteam. Mai creștea în preajma noastră și iarba. Dar iarba trăia puțin. Răsărea primăvara. Creștea vara. Toamna o îmbătrînea. Începutul iernii îi reteza zilele. Nu o dată mă pomeneam părăindu-mi rău că nu sînt iarbă, să cresc, să îmbătrînesc și să mă trec repede.

— Și așa o să te treci repede, Darie. De ce să te grăbești? Și iarbă ai să fii, băiete, fie că vrei, fie că nu vrei. Și-o să te pască măgarii.

— Chiar măgarii?

— De ce nu? Măgarilor le place iarba... Dar de măgari nu scapi nici cînd ești om. Măgarul te lovește cînd nici cu gîndul nu gîndești, cu copita...

Pe cînd oamenii se măcelăreau între ei în peninsulă, și poate că tocmai din pricina aceasta, unii rumîni și-au adus aminte de Dumnezeu.

— Unde putem să-l găsim pe Dumnezeu să-l rugăm să ne ferească de război?

— La biserică! Nu știați?

Au început să se mai ducă duminica pe la biserică. Părintele Tomiță Bulbuc s-a umflat în pene ca un curcan:

— V-ați adus aminte de sfîntul lăcaș al Domnului!...

— Ne-am adus, părinte.

— Dar în lăcașul Domnului, plouă. S-a stricat acoperișul.

— S-a stricat, părinte.

— Uitați-vă la sfînți! I-a ajuns jilăveala.

— Să-i uscăm, părinte.

Părintele Tomiță Bulbuc n-a priceput. Și-a ridicat ciuful de barbă :

— Cum adică să-i uscăm? Sfinții sînt uscați de felul lor. Nu-i vedeți? Au pielea înșirată pe oase.

— Atunci și noi sîntem sfinți, părinte. Și noi avem pielea înșirată pe oase..

— Nu e vorba de voi, e vorba de sfinți, Zgămie.

— De sfinți vorbeam și eu, părinte. Ziceam să-i uscăm. Adică să-i vindecăm de jilăveala care le-a intrat în vopsea.

— Și cum vreți să-i... uscați?

— Să aducem scări. Să le proptim de ziduri. Să ne urcăm pe ele și să le facem vînt sfinților cu niscaiva șervete, pînă îi vindecăm de jilăveală.

— Vorbești ca Tîndală, omule. Trebuie să punei mîna de la mîna, să adunați bani, să cumpărați tablă și să aducem meșteri să învelească biserica.

— Iar bani, părinte Bulbuce. Ne-a topit stăpînierea cu dăjdiile. Acum ne mai supui și sfinția-ta la o dajdie.

— Trebuie, mocofanilor. Altfel, jilăveala se întinde și ajunge pînă la chipul lui Dumnezeu. Și atunci Dumnezeu o să se supere rău de tot și-o să vă bată cu boli, cu sărăcie, cu moarte.

Au mai mîriit unii, au mai cîrîit alții. Pînă la urmă s-au hotărît și au ținut o adunare în fața bisericii. Rumîinii noștri din Omida s-au sfătuit, au ales pe cîțiva dintre ei, i-au trimis cu carele să colinde ulițele din satul nostru și ulițele din satele vecine.

— Dați ce vă lasă inima pentru sfînta noastră biserică, să-i facem acoperiș.

— Dați pentru sfînta biserică din Omida.

— Dați cît vă lasă inima.

— Dați cît vă ține punga.

— Pentru sfînta biserică...

Dădea fiecare cîte ceva. Unul un gologan, altul o strachină de grîu, altul un ciurel de porumb.

Au vegheat ca bucatele adunate să nu fie vămuite de primar și de notar. Cînd au socotit că au adunat îndeajuns, le-au vîndut. Au cumpărat cu prețul lor tablă. Cine trece pe la noi prin Omida o mai poate vedea și acum acoperind biserica și turla și strălucind în soare, dacă soarele strălucește în ziua aceea pe cer. Tabla n-a prins rugină.

— Dar cine să ne acopere biserica ?

— Cunosc eu un meșter care o să ne lucreze mai pe pușin. Acum învelește biserica din Voivoda. E tocmai pe terminatelea.

— Cum îl cheamă pe meșterul tău, Istratie ?

— Abraham, domnul Abraham Caleb.

— Bine, dar...

— Nici un „dar”... În Dobrogea a învelit și moschei turcești. E meșter bun și e om cumsecade. N-o să ne tragă pe sfoară.

— Repeziți-vă cîtiva pînă la Voivoda, că nu e departe, și angajați-l. Însă tocmiți-vă mult cu el, să ne lase mai ieftin.

— O să ne tocminim. N-aveți grijă. O să ne tocminim ca și cum am avea de cumpărat o pereche de boi din canaraua geambașilor.

Peste o săptămână doi oameni au plecat cu două căruțe la Voivoda să-l aducă pe Abraham Caleb la noi, la Omida, cu familia, cu bagajele și cu ucenicul care avea să-l ajute la acoperirea bisericii.

— Unde să-i dăm casă de locuit ?

— La Păscuțu. Are casă nouă și curată.

— O să vrea Papelca ?

— De ce nu ? Primește plată. E muiere săracă și are și ea nevoie de bani ca noi toți.

Bagajele lui Abraham Caleb : două geamantanașe cu cămăși, cu cearșafuri, cu rochii. Cîteva oale, cîteva farfurii, o tigaie.

Familia lui Abraham Caleb : o nevastă voinică, înaltă, cu umeri largi, cu ochii verzui șterși, oboșiți și păr de aramă ca pădurile toamnei, plus patru fete.

Ucenicul lui Abraham Caleb : un turc mărunt, negricios, cu buze groase, roșii, care răspundea la numele de Suliman...

Sătencele s-au mirat de nevasta lui Caleb. Flăcăilor le-au plăcut cele două fete mai mărișoare ale lui Caleb. Nouă, copiilor, Suliman ne-a plăcut, deși la început ne-am cam temut de el.

— Mănîncă bașibuzucul om ?

— Nu mănîncă.

— Taie bașibuzucul om ?

— Nu taie. Le-a trecut timpul bașibuzucilor.

S-au așezat în casa Păscuțului, care pe atunci era nouă, spoită la fiecare șase luni de Papelca și ținută curată ca un pahar. Astăzi casa e veche, strîmbă, dărăpănată. A murit harnicul Păscuțu. S-a

dus și Papelca. În vechitura urită își duce zilele prietenul meu Veve Orbul.

Aspasia Caleb era moldoveancă și muierile, după ce s-au împrietenit cu ea, au întrebat-o :

— Dar cum te-ai măritat, soro, cu domnul Caleb? Dumneata, năltuță, tinerică, frumușică... Dumnealui, de ! Parcă nu v-ați potrivit...

— E adevărat că e cam scurt și cam grosior și nițeluș mai bătrîn decît mine, dar e bun, dragele mele, e bun ca piinea lui Dumnezeu. Și așa grosior și grăsun cum este să vă uitați la el cînd lucrează acolo, sus, pe biserică. Se mișcă sprinten, ca un flăcău de douăzeci de ani și nu se teme de înălțimi cum nu se teme pasărea care are aripi.

— Și ce fete frumoase ai, cucoană Aspasiu. Să le dea Dumnezeu sănătate. Parcă nici nu le-ar fi tată domnul Caleb. Parcă ți-ar fi fost bărbat Făt-frumos...

Aspasia rîdea arătîndu-și dinții albi :

— Să nu vă audă bărbatu-meu...

Marta avea șaptesprezece ani, ochi mari, negri, puțin piezîși, și păr de smoală. Mariana, cea roșcată, cincisprezece ani avea, treisprezece Leia și unsprezece Roza.

— Pe Marta am născut-o la cîteva luni după ce am plecat din Sorg unde Abraham a învelit geamia tătărească. Pe Mariana la Iași, pe Leia la Galați... Pe Roza... Stați, stați să-mi amintesc, unde am născut-o eu pe Roza ? A, da !... La Slatina... Da, da, la Slatina... Se aflau cîteva ofițeri chipoși în garnizoană. Dansam cu ei pe la baluri... Trei ani am trăit la Slatina...

— Roza îți seamănă leit...

Cu Roza se juca ceata de băieți desculți din care făceam și eu parte.

— Unde vă duceți astăzi, Darie ?

— La crîng, la Adîncata.

— Luați-mă și pe mine.

— Nu luăm cu noi fete.

— Socotiți-mă băiat și luați-mă.

— S-o luăm, Trăcălie ?

— Dacă o țin picioarele, să meargă. Numai să nu înceapă să scîncească s-o luăm în spinare.

— Mă țin, strigă Roza, sînt învățată cu drumurile. Sînt învățată să umblu ca și voi, cu picioarele goale.

Ne arăta tălpile picioarelor mici.

— Uite ! Vedeți ? Sînt groase. Sînt și crăpate.

Mergea cu noi. Ținea la drum și la alergătură. Îi descopeream crîngul. O învățam să deosebească un copac de altul. Îi spuneam numele plantelor, al florilor. Îi arătam care ciuperci sînt bune de mîncat și care nu, și melcii care, fripți pe cărbuni și tăvăliți prin mujdei de usturoi, se topesc în gură de gustoși. La întoarcere, dacă ne prindea pe drum noaptea, o povățuiam să privească cerul fumuriu și să cunoască numele stelelor.

— Și stelele au nume, Darie ?

— Și stelele au nume. Și copacii au nume. Și florile...

— Și măgurile au nume ?

— De ce să nu aibă ?

— Cine a făcut măgurile ?

— Oamenii care au trăit mai demult pe pămînt.

— De unde ai aflat tu tot ceea ce știi ?

— De la cei mai în vîrstă decît mine.

Mă vedea dada Aspasia trecînd pe uliță, stîrnind nori de praf cu picioarele. Mă striga :

— Cîrnule ! Ia vino încoace, Cîrnule !

— Nu-mi zice Cîrnul, dadă Aspasia. Îmi zice Dințosul. Așa m-au poreclit prietenii mei.

— Bine. Am să-ți spun și Dințosul. Vino încoa, Cîrnule-Dințosule.

Mă apropiam. Îmi da cofeturi să ronțai. Le ronțaiam.

— Sînt dulci ?

— Dulci, dadă Aspasia.

— Cîrnule-Dințosule, mi-ai dus ieri fata la pădure...

— N-am dus-o la pădure. La crîng am dus-o.

— Și v-ați întors noaptea.

— Noaptea ne-am întors. Crîngul e tare departe.

— Altă dată, cînd merge și Roza cu voi, să vă întoarceți mai devreme. Abraham s-a speriat.

— De ce s-a speriat ?

— S-ar putea să vă prindă oameni răi, să vă bată și să vă lase schilozi.

— Prin părțile noastre oamenii răi fură cai ori sparg case ca să șterpelească țoale. De copii nu se leagă nimeni. Nici nu se uită la ei.

Alergam și dam tîrcoale bisericii. Abraham Caleb lucra tocmai sus, pe creastă. Lucra făcut ghem și cînta. Încrunat, Suliman buzatul scotea vechea tablă mîncată de rugină și-o azvîrlea jos. Căuta să mi-o arunce în cap.

Mama o întrebuse într-o zi pe dada Aspasia :

— Unde l-ați găsit pe bașibuzuc ?

— La Turnu. A căzut prizonier la bulgari. A izbutit să fugă noaptea din lagărul de la Nicopole și-a trecut Dunărea înot. Prefectul a vrut să-l trimită înapoi, la bulgari, ori să-l țină închis. Lui Abraham i s-a făcut milă de el. L-a luat pe garanție și-l tirăște după noi de mai bine de un an.

— Muncește ?

— Dacă îi pui sula în coaste să muncească n-are încotro. Muncește.

Caleb mă striga de pe creasta acoperișului :

— Urcă-te pînă la mine, ciufulitule.

— Mi-e teamă de turc, să nu mă arunce jos.

— N-o să te arunce.

Turcul rînjea. Rînjeam și eu la el. Îmi arăta pumnul. Luam o piatră în mînă și-l amenințam. Bașibuzucului tuciuriu îi plăcea. Rîdea cu gura pînă la urechi și mă chema și el.

Ușurel ca Ușurelul Vîntului din poveste, mă cățaram pe scară, ajungeam pe acoperiș, călcam cu grijă pe tabla lunecoasă, mă duceam la Abraham cel scurt, grosior și grăsun. Mă lua lîngă el. Îmi arăta satul :

— Vezi tu ce frumos se vede satul de aici de sus ?

— Văd, domnule Abraham.

— Tu știi ce e visul, ciufulitule ?

— Știu. Visez în fiecare noapte. De cele mai multe ori visez vise urîte, dar uneori visez și vise frumoase.

— Nu m-ai înțeles, ciufulitule. Nu te-am întrebat despre visele pe care le visează omul în somn,

ci de visele pe care le visează omul cînd e treaz, despre ce ar vrea el să facă, despre dorințele care ar vrea să i se împlinească, despre ceea ce năzuie el.

— Acum am înțeles.

— Tu ce visezi ? Către ce năzui ?

— Să plec din sat. Să colind lumea. Să cunosc oameni și locuri.

— Eu am visat totdeauna să învelesc o biserică înaltă de pe turla căreia să pot vedea jumătate din țară.

— Și de ce nu ți-ai împlinit acest vis, domnule Abraham ?

— Pe Abraham Caleb, ciufulitule, nu-l cunosc decît țărani. Lui Abraham Caleb, ciufulitule, nu-i dau de lucru decît țărani.

— Dar pe la orașe nu ai învelit biserici ?

— Am învelit. Biserițe de mahala. Dar pe la marginile orașelor trăiesc tot țărani sau oameni care pe jumătate au rămas încă țărani.

— Nu ți-e teamă că într-o zi o să aluneci de pe o biserică ?

— Cum o să lunec ? Învelesc biserici de la doisprezece ani.

O vară întregă a tot lucrat la învelirea bisericii din satul nostru. Abraham Caleb, omul despre care se spunea că e bun ca piinea lui Dumnezeu, ajutat de turculețul buzat pe care fetele mai îndrăznețe îl prindeau seara pe uliți și-l îngheșuiau.

— Suliman, cum sînt turcoaicele ?

— Frumoase.

— Mai frumoase ca noi ?

— Voi sînteți mai frumoase.

— Te faci creștin, Suliman ? Rămii la noi, Suliman ?

— Am cadînă acasă.

— Negricioasă ?

— Îhî...

O vară întregă m-am tot dus cu Roza la crîng și la pădure și am învățat-o să deosebească un arbor de alt arbor, o floare de altă floare, o stea de altă stea.

Cînd a învelit și turla bisericii și i-a prins în vîrf o cruce nouă, Abraham Caleb și-a încheiat socotelile cu oamenii de la noi din Omida, le-a cerut două căruțe, să plece cu familia și cu bagajele să-și treacă iarna la oraș, la Turnu. Așteptam în uliță, lîngă căruțe, să plece. Mă înfășura și mă îngheța vîntul. Dîrdîiam. În piept îmi crescuseră mărăcini. Și toți ghimpii mărăcinilor își înfipseseră vîrfurile în inima mea.

— Ai să mai vii vreodată pe la noi pe la Omida, Roza ?

— Eu știu ? Poate că n-o să mai viu niciodată. Tata ne poartă după el prin țară pe unde sînt biserici de învelit.

— Cu bine, Roza.

— Cu bine, Darie.

Mi s-a cernit și mi s-a strîns inima. Mi s-au uscat buzele. Gura toată mi s-a uscat. Mi s-a făcut sete. Dar știam că și dacă aș bea toată apa din fîntînă setea aprigă care mă cuprinsese tot nu s-ar potoli. Îmi mai aduceam uneori aminte de Roza.

Nu-i uitasem chipul dar i-l vedeam ca printr-o ceață care devenea din ce în ce mai deasă. Între timp peste satul nostru Omida, peste ai mei și chiar peste mine au trecut multe, multe. Și după patru ani, într-o toamnă, țara a intrat în războiul cel mare.

— Cu cine ne batem ?

— Cu ungurii.

— Și cu mai cine ?

— Cu nemții.

— Și cu mai cine ?

— Cu bulgarii.

— Și cu mai cine ?

— Cu turcii.

— Vai de capul nostru !

Am început să auzim bubuind tunurile.

— Tragem în bulgari ?

— Nu. N-avem tunuri pe Dunăre.

— Atunci trag bulgarii în noi.

— Nu, că nici bulgarii nu au tunuri. Turnu și satele de pe lângă Dunăre le bombardează austrieicii de pe vasele lor de război.

— Și omoară lume ?

— De ce să nu omoare ? Războiul e război. La vreme de război omorul nu e pedepsit. Cu cât omori mai mulți oameni cu atât ai mai multă fală.

De frica bombardamentelor de pe Dunăre, turneii au părăsit orașul și s-au refugiat prin satele unde bătaia tunurilor de pe vasele de război austriece nu putea să ajungă. Mulți au venit și în prăpăditul nostru sat Omida. Autoritățile s-au repezit asupra sătenilor. Fiecare om al statului avea o gură cât o șură și striga, striga...

- Pregătiți odaia pentru refugiați.
- Dar noi unde să dormim, domnule notar ?
- În tindă.
- N-avem paturi în tindă.
- Mai culcați-vă și pe jos.
- Ca porcii ?
- Ca porcii. Acum e război.

Ne-am pomenit și cu Abraham Caleb care a tras la vechea lui gazdă. Papelca a primit cu bucurie în casa ei familia Caleb pe care o cunoștea. S-ar fi putut să-i cadă pe cap cine știe ce cocoșnețe năzu-roase.

- Unde ți-s fetele mai mari, cucoană Aspasia ?
- Marta s-a măritat. Mariana s-a măritat...
- Au avut noroc de bărbați buni ?
- Slavă Domnului...

Crescuse Leia. Crescuse Roza. Și eu crescusem.

- Sărut mîna, dadă Aspasia.
- Bună ziua, Cîrnule.
- Nu-mi zice Cîrnul, îmi zice Dințosul. Acum oamenii îmi mai spun și Șchiopul. Din cauza picio-rului...

- Dar ce ți s-a întîmplat, băiatule ?
- Nu știu. Am rămas șchiop.

Eram înalt, slab, pistruiat și palid. Mai trăisem și pe la oraș. Partea cruntă a firii mele ieșea la iveală și mă stăpînea numai atunci cînd mă lovea careva și mă silea să mă apăr. Altfel rămăsesem destul de sfios și neîndemînatic în legăturile mele cu oamenii.

— Sper, Darie, că acum n-o să-mi mai iei fata să mi-o duci la crîng, ori la pădure.

— De ce, cucoană Aspasia ?

— Ați crescut mari și n-aș vrea să vă scornească lumea vorbe. O fată căreia lumea începe să-i scornească vorbe se mărită mai greu.

Roza se roșea la obraz.

— Mamă...

— Am dreptate, Roza. Trebuie să te păzesc.

Tata Abraham asculta. Rîdea. Spunea :

— Aspasia, Aspasia... Vorbești ca și cum nu ai ști că o fată nu poți s-o păzești nici cu pușca, dar-mite cu sfatul. Lasă fata să se plimbe cu băiatul. Doar n-oi vrea să scoți din ea călugăriță ?

— Abrahame !...

În toamna care se prelungea și se păstra cu cer însoțit, am dus-o totuși deseori pe Roza la crîng și la pădure și ne-am plimbat îndelung pe sub bătrînii copaci cu frunziș ca arama părului ei. Uneori s-a întîmplat chiar să ne prindă noaptea pe drum. O învățam ca și altădată pe Roza să deosebească arbor de arbor, floare de floare și stea de stea.

— Acolo e Capricornul...

— Și acolo ?

— Acolo... Acolo...

— Darie...

— Da...

— De ce nu mă săruți tu niciodată? Nu-ți plac?

— Îmi placi, Roza.

— Atunci de ce nu mă săruți ?

— Nu știu, Roza. N-am sărutat niciodată pe nimeni. Numai mîna mamei am sărutat-o.

— Nu te cred, Darie.

Am mers alături mult timp. Cîmpul era goî. Auzeam pe sub cer vaiete de cocori străbătînd vîzduhul rece, încremenit. Cînd am văzut licărînd în sat lumini, Roza mi-a căutat gura și mi-a mușcat-o adînc, adînc de parcă ar fi vrut să-mi muște inima și să mi-o golească de sînge și de viață.

Ne-am pomenit năuci, tulburați, mistuiți de flăcări.

După ce ne-a trecut la amîndoi tulburarea, și ne-am dezmeticit, Roza mi-a spus :

— Așa se sărută. Așa cum ți-am arătat. Acuma știi ?

— Nu, i-am răspuns. Nu știu.

— Prostule ! Mă silești s-o iau de la început. Prostule ! Trebuie să înveți și tu să săruți ca oamenii. Nu se poate să trăiești și să nu săruți. Iar dacă săruți, trebuie să știi cum.

În poartă am deschis gura :

— Mai bine m-ai fi omorît. Ce-am să mă fac eu după ce ai să pleci ?

— N-am să plec atît de repede cum crezi. Războiul o să țină mult.

Peste cîteva zile s-a rupt frontul pe Carpați. S-a rupt și frontul de pe Dunăre. Puhoaietele cenușii ale armatelor germane au invadat țara.

— În cît timp au să ajungă nemții pînă la noi, la Omida ?

— În trei săptămîni. Poate chiar în patru. Acum se dau lupte pe Jii. Au să se dea lupte și pe Olt.

Au ajuns într-o săptămînă.

— Nemții...

— Ei ! Cum au venit așa au să se ducă.

Au venit. Au mâncat. Au dormit. Au plecat. Dar în sat s-a instalat comandatură germană. Ne-am învățat și cu nemții. S-au învățat și ei cu noi.

— Rechiziții !...

— Ne trebuiesc cai.

— Ne trebuiesc boi.

— Ne trebuie grâu și porumb.

— Porci ne trebuie.

— Și păsări.

— Și ouă.

— Pielea noastră nu vă trebuie ?

— Deocamdată nu, dar dacă o să ne trebuiască o să v-o luăm. Credeți c-o să ne sfiim ?

Au stors satul. L-au jupuit.

— Nu mai avem nimic.

— Scoateți ce-ați ascuns.

— N-am ascuns nimic, domnule german.

— Să căutăm.

Căutau în case, în poduri, în pivnițe, în hambare. Uneori găseau ce căutau. Alteori nu.

Nemții din sat plecaseră să facă niște cercetări la conacul de la Troian al lui Gogu Cristofor unde se spunea că s-ar afla ascunse vite. Tocmai în ziua aceea s-a potrivit să vină la noi o ceată de bașibuzuci îmbrăcați în haine militare culese parcă de prin gunoaie și purtând fesuri roșii pe cap.

— Au venit turcii...

— Sînt mulți ?

— Nouă...

— Numai atîția ?

— Numai. Însă printre ei se află și Suliman

— Care Suliman ?

— Acela care lucra cu Abraham Caleb.

— Să știți că au venit după jaf.

— S-ar putea. Altfel ce să caute la noi ?

Ne-am adunat la primărie să-i vedem. I-am văzut. Erau înarmați cu puști vechi, ruginite, de pe vremea lui Adam Babadam. Căii pe care veniseră, de adunătură, costelivi. Îi legaseră de ulucile primăriei. Turcii intraseră în primărie, se așezaseră pe scaune și-și puseseră picioarele pe masă. Suliman părea căpetenia.

— Tu ești primarul ?

— Eu sînt primarul.

— Să ne dai o casă mare să dormim la noapte în ea.

— O să caut.

— Să ne pregătești masa de prînz și masa de seară. Vrem să mîncăm numai găini fripte...

Adus de nenoroc, a intrat în primărie să-i vadă pe turci Abraham Caleb.

— Ce faci, jupîne ? l-a întrebat Suliman.

— Bine, Sulimane...

— Ba nu faci de loc bine, Abrahame. Mi-ai dat pîine să mînc...

— Ți-am dat, Sulimane.

— M-ai pus să muncesc pentru ea.

— Te-am pus să muncești. Dar pentru pîinea mea și a copiilor mei și eu am muncit, Sulimane.

— Mie trebuia să-mi dai pe degeaba.

— De ce ?

— Pentru că... Pentru că... Tu ești tu și eu sînt eu... Acum trebuie să te tai, Abrahame.

Burzuluiți, turcii s-au bulucit și l-au scos pe Abraham Caleb în curtea primăriei. L-au luat în pumni. Nu a cutezat nimeni să sară în ajutorul lui Caleb, dar careva a fugit și a anunțat-o pe cucoana Aspasia. A venit țipînd, cu fetele după ea. În momentul acela însă intraseră în sat și se apropiau de primărie, călări pe caii lor mari, cu cozile lungi pînă la pămînt, nemții. La auzul țipetelor și-au îndemnat caii la goană. Feldwebelul Rudolf Burger, care înainte de război trăise în țară și vorbea românește ca și noi, s-a repezit asupra întăritaților bașibuzuci.

— Cine sînteți voi ?

Suliman a început să se bîlbîie.

— Noi... Noi, bre...

— Și pe omul acesta pentru ce-l bateți ? Ce-a veți cu el ?

— Pentru că...

— Lăsați armele aici, încălecați și plecați ! Repede...

Au încălecat bașibuzucii. Nemții s-au năpustit asupra lor cu cravașele și i-au alungat tot într-o cotonogală pînă dincolo de gară.

— De ce l-a bătut Suliman pe Abraham Caleb ?

— Pentru că... Pentru că îl cheamă așa cum îl cheamă.

S-a depărtat frontul. Nu s-au mai auzit tunurile. Dar războiul continua să mănince oameni și să pustiască ținuturi. În teritoriul românesc ocupat, nemții instaurau faimoasa lor ordine. Au pus și tablețe pe la răscruci :

Nach Băneasa... Nach Stănicuț... Nach... Nach...

Refugiații s-au întors pe la casele lor. Pentru a doua oară l-am văzut pe Caleb plecând cu familia, din satul nostru. Primăvara am părăsit și eu Omida. Și-am pierdut urma Rozei cum mai târziu aveam să pierd urmele atîtor oameni care-mi fuseseră dragi.

Tovarășul Clemente Țigănuș ne-a spus :

— Poate că în noaptea asta o să izbutesc și eu să dorm.

I-am urat din toată inima noapte bună și lăsîndu-l în grija Sarmizei am plecat prin vîntul care vuia, ne izbea și ne usca obrazii, cu Roza. Pîlpîiau ici și colo luminile felinarelor. Întilneam trecători întîrziați. Treceam și pe lingă curți mari din care ne lătrau cîini. Am intrat într-o cafenea și am cerut două pahare cu ceai. Ne venea amîndurora grozav de greu să începem. Totuși trebuia să rupem tăcerea care ne apăsa inimile ca plumbul.

— N-am mai auzit niciodată nimic despre tine, Roza. Și nici nu mi-am închipuit că avem să ne mai întilnim.

— Nu aveai de la cine. Eu aș fi putut să te caut. M-am gîndit însă că ar fi zadarnic. Am devenit doctoriță. M-am măritat...

— Te-ai măritat !...

— Am rămas văduvă...

Ca să-i arăt că nu doresc să aflu amănunte asupra văduviei ei am întrebat-o :

— Bătrînul mai trăiește ?

— A fost ucis de legionari în timpul rebeliunii.

— Atunci au fost uciși mulți oameni.

— Vrei să spui mulți evrei, Darie.

— Dar și evreii sînt oameni.

— Au existat împrejurări în care evreii au fost scoși din rîndul oamenilor. Tata, sărmanul! I se făcuse dor de noi. Se stabilise la Piatra. Venise, călătorind pe furiș, pentru cîteva zile la noi, la București, să ne vadă. Noaptea ne-am pomenit cu legionarii care îl căutau pe bărbatu-meu să-l ridice. Au dat și peste tata. I-au luat pe amîndoi și i-au dus. După rebeliune i-am găsit la abator atirnați lîngă mulți alții în cîrlige.

— Am văzut și eu acele orori.

— I-au atirnat de vii în cîrlige. Mă gîndesc cît s-or fi chinuit pînă s-a îndurat moartea de ei.

Ceaiul era amar. Parcă ar fi fost amestecat cu cenușă. În cafenea se aflau o mulțime de tîrgoveți dintre cei ce taie cîinilor frunză. Fumau, jucau table unii, alții jucau loton. Mai la fund se jucau și cărți. Fumul acru, căldura ne înăbușeau. Roza și-a scos hăinuța. I-au rămas miinile goale pînă la coate. Mi-au căzut ochii, fără să vreau, pe brațele ei. Mi s-a părut că cineva m-a dezbrăcat la piele și s-a apucat să-mi ardă carnea, petic cu petic, cu fierul roșu. Cutremurîndu-mă, am întreat-o șoptit :

— Roza !... Ce semn ai tu pe braț ?

Roza și-a pus repede hăinuța pe ea grăbindu-se să-și ascundă brațele.

— Uitasem. Nu-mi face plăcere să se știe...

— Ce nu-ți face plăcere ?

— Nu-mi face plăcere să se știe că port semnul acesta pe braț...

Fața bălană i se întristă și-i îmbătrîni într-o clipă. I se întristară și i se stinseră parcă și ochii

pe care altădată, demult, așa de demult de parcă totul se întâmplase în alt veac și pe alt tărîm, îi iubisem, îi visasem în somn și-i visasem și treaz. Buzele cărnoase și fierbinți care mă învățaseră să sărut se vestejiră și se uscară ca iasca. Tăcu. Tăcu multă vreme. Auzirăm vîntul care vuia și șuiera în ferestre. Auzirăm vocile celor ce jucau loton și uruiturile pe cutiuțele de lemn ale discurilor aruncate.

— Mi s-a părut că ți s-a tatuat pe braț un număr...

— Numărul de internare la Buchenwald...

— Cît ai stat acolo ?

— Mai bine de doi ani. Pînă s-au apropiat armatele sovietice. Atunci ne-au scos și ne-au încolonat spre sud. Am reușit să fug din convoi și să stau ascunsă cîteva zile. Pe urmă... Darie !... Dar nu vreau să mai vorbim despre ce-a fost și cum a fost... Acum cîteva ore, cînd te-am revăzut după atîția ani, acolo la spital, am dorit ca întîlnirea noastră neașteptată să ne bucure pe amîndoi. Acum...

Se uită la ceas.

— Te rog condu-mă la spital. Nu cunosc orașul. Se apropie ora cînd va trebui să mă ocup de tovarășul Țigănuș.

— Crezi că Țigănuș e în afară de orice primejdie ?

— Acuma, da.

— Dacă nu intervenea doctorul nostru se prăpădea ?

— Într-o zi, cel mult în două. E de o rezistență pe care rareori am întâlnit-o în cariera mea de medic.

Mă aflam, cu mai puțin de un an în urmă, călător prin Germania. Vizitam sate și orașe. Mă încântau bătrînile și verzile păduri germane — era într-o lună neliniștită și capricioasă de primăvară — și mă umpleau de tristețe vechile așezări pe care le vedeam pline încă de ruinele și cenușa războiului. Femei... Pretutindeni întâlneam cete de femei singure.

— Unde sînt bărbații ?

— Au pierit în război...

— Și orbii aceștia unde și-au pierdut ochii ?

— În război.

— Și ciungii aceștia unde și-au pierdut miinile ?

— În război.

— Și oamenii aceștia care străbat străzile în cărucioare trase de cîini unde și-au pierdut picioarele ?

— În război.

— De ce ați pornit la război să cuceriți lumea ?

— Noi n-am vrut război. Războiul l-a vrut și l-a pornit Hitler.

— Numai Hitler ?

La Weimar cercetam cu sufletul încărcat de emoție palatul-muzeu în care trăise, lucrase și murise Goethe și casa modestă a lui Schiller. Orașul, căruia din întîmplare războiul nu-i adusese decît puține pagube, mă prinsese în vraja lui de care nici nu puteam și nici nu voiam să mă scutur. Plănuiam

să rămîn cît mai mult timp acolo, să uit de tot și de toate și să mă las odihnei. Într-o seară însă, un prieten localnic, care se îndeletnicea și el tot cu mîzgălitul hîrtiei, m-a întrebat :

— N-ai vrea să vezi Buchenwaldul ?

— Aș vrea să mă odihnesc. Tot pe drumuri, de săptămîni de zile, a intrat osteneala în trupul meu și mă chinuie.

— Dar nu e vorba de un drum prea lung. Cu mașina, într-un sfert de oră, ajungem.

— Atît de aproape e Buchenwald de Weimar ?

— Natürlich...

— Atunci să mergem chiar mîine dimineață.

Șoseaua era fără cusur. Asfaltul lin, lucios. Mașina alerga. Nici nu-i simțeam goana. Ziua, bogată în soare. Să tot trăiești zile asemănătoare. Cînd șoseaua a început să ne poarte printr-o fermecătoare pădure de brazi, o pană de cauciuc ne-a silit să oprim. Șoferul schimba roata. Am aprins o țigară și-am tras cîteva fumuri în piept.

— Gata, ne-a spus șoferul. Pofțiți în mașină.

Am aruncat mucul țigării în șosea. Colegul meu german a spus :

— Un moment.

A pus talpa piciorului pe restul țigării mele. A apăsat. În mașină m-a lămurit :

— Noi, germanii, sîntem oameni extrem de ordonați. Nu aruncăm mucul țigării în drum. Nu stă frumos.

M-am simțit cuprins de rușine. Abia am îngăimat :

— Te-aș ruga să mă scuzi. Cu toate că am mai

umblat și eu prin lume, se vede treaba că nu s-a prea lipit de mine civilizația. Am rămas tot un biet țăran de la Dunăre.

— Natürlich... Nu se poate ajunge la civilizație dintr-un singur salt. Noi am urcat către culme treaptă cu treaptă. Noi...

Mașina a stopat.

— Am ajuns.

Soarele ne cuprinse și ne înfășură în lumina lui bogată. Ziua își păstra frumusețea. Pe cerul clar începuseră să apară pîlcuri albe și rare de nori, ai fi zis niște mari corăbii plutind pe nesfârșite și albastre ape. Mi se arătară urmele unor barăci și mi se spuse :

— Aici locuiau trupele de pază.

— Cam multe trupe de pază au fost pe aici pentru niște bieți internați cu mâinile goale.

— Multe. Și de tot felul. Erau și unități de tancuri. La noi cînd se iau măsuri de pază, se iau, nu se glumește.

— Sîrme ghimpate. Alte sîrme ghimpate...

— În timpul cînd lagărul funcționa, aceste sîrme erau electrizate...

— Ca să nu evadeze internații...

— Natürlich...

Poartă înaltă, de fier. Și în mijlocul porții un citat din Goethe : „Jedem das Seine”...

— Fiecăruia ce e al său... Fiecăruia ce i se cuvine... Cred că scriind aceste cuvinte niciodată marele vostru Goethe nu s-a gîndit că ele vor fi scrise pe poarta unui lagăr de exterminare.

— Natürlich !...

Dincolo de poartă, asfalt. În zare, o pădure rară, de un verde palid, estompat, bolnav parcă.

Pe lângă noi s-a strecurat un mare grup de oameni.

— Germani din nord. Au venit să vadă aici ce-a fost fascismul. Ce-a însemnat fascismul.

— Pe timpul lui Hitler n-au avut prilejul s-o afle?

Nu am primit nici un răspuns la nepotrivita mea întrebare. Pentru a nu-mi supăra prietenul, m-am ferit pe cât am putut și pe cât m-am priceput să-i mai pun întrebări la care să nu capăt răspuns.

— În casele acestea au locuit faimoasele unități S.S. Sînt confortabile. Chiar luxoase.

N-am făcut nici un comentariu, deși a trebuit să lupt cu mine ca să-mi țin limba.

Mi s-au arătat alte barăci.

— În fiecare din aceste barăci au fost înghesuți cam două mii de oameni.

Știam că mi s-a spus unul din acele adevăruri pe care, după război, le cunoștea toată lumea. Am grăit totuși :

— Nu se poate !

— De ce să nu se poată ?

— În acest caz internații nu mureau de îngheșuială ?

— Tocmai de aceea erau îngrămădiți unul peste altul, ca să moară.

— Mureau numai înăbușiți de îngheșuială ?

— Mai mureau și din alte cauze.

— Cam cită hrană primeau ?

— O pîine pe zi, la zece-doisprezece oameni.

- Și nu mureau de foame ?
- Mureau. Dar tocmai de aceea li se dădea să mănince atât de puțin. Ca să moară de foame.
- Strașnică organizare.
- Natürlich... Înșă ai răbdare. Pînă acum n-ai văzut nimic.
- O clădire cu coș înalt mi-a atras privirea.
- Ce-a fost acolo ?
- Crematoriul.
- La crematoriu se ardeau numai morții ?
- Se spune că s-ar fi ars și oameni vii...
- Am zis cu mirare :
- Ce mare a fost lagărul acesta !
- Nu. N-a fost cine știe ce. Se întindea pe numai șaptezeci și șase hectare și avea numai douăzeci și șapte de turnuri de pază.
- Și în turnuri, soldați.
- Da. Soldați. Cu carabine. Cu mitraliere.
- Dar acolo, unde se văd urmele unor construcții uriașe, ce-a fost oare ?
- Acolo s-au fabricat bombele zburătoare V. 1 și V. 2. Fabrica a fost așezată intenționat lîngă lagăr ca să n-o bombardeze inamicii.
- După cîte știu totuși au bombardat-o.
- Au bombardat-o dar au căzut și în lagăr bombe și au ucis internați.
- În lagărul acesta erau închiși numai germani ?
- Nu. Inscripția aceasta ne mărturisește că în lagărul acesta au murit oameni din Belgia și din Luxemburg, din Bulgaria și din Norvegia, din Danemarca și din Austria, din Germania și din Polonia, din Franța și din România, din Grecia și din

Spania, din Olanda și din Cehoslovacia, din Italia și din U.R.S.S., din Iugoslavia și din Ungaria. Din...

— Aici au murit oameni din toată lumea. Comuniști.

— Natürlich !...

Dedesubtul inscripției se odihnea și se usca o coroană de trandafiri galbeni...

Vîntul s-a repezit aspru asupra noastră. Roza mi-a spus :

— Darie, dar unde îți sînt gîndurile ? Mi se pare că am rătăcit drumul. În loc să ne apropiem de spital, ne depărtăm.

M-am uitat în jur.

— Da. Mi se pare că ai dreptate. Ne-am rătăcit.

Am oprit un trecător și l-am întrebat pe unde am putea s-o apucăm ca să ajungem la spitalul lui Albu Dolea-Cruntul.

— O luați la dreapta, pe urmă la stînga, pe urmă mergeți drept înainte, pînă ajungeți la spital.

— Darie...

— Da...

— Te rog, ia-mă de braț !

Văzînd că ezit, Roza a adăugat zîbind :

— Nu-ți fie teamă : nu am să te întreb pentru ce nu mă săruți, cum te-am întrebat altădată, tare demult. Acum avem amîndoi gurile prea amare...

— Și inimile ne sînt amare, Roza...

Prietenul meu din Weimar, mîzgălitor ca și mine al hîrtiei, m-a dus în fața unui perete plin cu fotografii :

— Hitler cu Pétain. Stau de vorbă rîzînd. Erau buni prieteni.

— Învîgătorul și învinsul. Fascismul i-a unit.

— O hartă a Germaniei. Săgețile indică direcțiile în care au atacat armatele hitleriste.

— Dar există vreo direcție în care aceste armate să nu fi atacat ?

— Nu.

— Pentru ce ați adunat mărturiile tuturor acestor orori aci ?

— Ca să le vadă oamenii.

— Numai pentru atît ?

— Asta e mult. Dacă oamenilor nu li se reaminteste din cînd în cînd ceea ce a fost, oamenii uită.

Pe un perete întreg, imagini... Panzere în Polonia... Panzere în Franța. Panzere în Belgia. Panzere în Olanda. Panzere în Iugoslavia. Panzere în Grecia. Și pretutindeni, lîngă aceste uriașe mașini de război, soldați cu căști turtite pe cap, rîzînd. Totdeauna învingătorii rîd. Dar pe mine nu mă speriaseră niciodată zîmbetul ori rîsul vreunui învingător. Văzusem, încă de pe cînd eram copil — și n-am uitat — că și tigvele rîd. Și mi-am dat seama, încă de pe atunci, că rîsul tigvelor este fără conținere. Zîmbetul omului ține cîteva clipe și se stinge. Al tigvelor e veșnic.

Am mers mai departe. Am privit alt perete plin de panouri.

Un oraș polonez și, pe strada orașului polonez, soldați S.S. duc la execuție un grup uriaș de femei. În fața grupului o femeie cu un copil de șapte-opt ani de mîină. Copilul poartă o șapcă. Și șapca e

pusă ușor într-o parte. Un S.S. înarmat cu o pușcă mitralieră păzește acest copil. Copilul minat către moarte e deznădăjduit de trist. Soldatul care-l păzește îl duce la moarte și-i va dăruia moartea e vesel.

— Rîde soldatul...

— Natürlich... S-au expus aci și fotografii ale ororilor făptuite la Winnitza.

— Să vedem măcar cîteva.

Una înfățișează o groapă plină cu cadavre. Și pe marginea gropii, soldați S.S. rîd. Între acești soldați se află un om slab, neras, cu fața trasă.

— Ce așteaptă el? Să fie împușcat.

— Natürlich...

Un alt grup — bărbați, femei, copii — sînt mi-nați din urmă de soldați S.S. În fruntea acestui grup, o bătrînică cu părul alb și un copil îmbrăcat într-o veche hăinuță cadrilată.

— Îi duce să-i ucidă.

— Natürlich.

O altă fotografie îmi arată un cîmp plin de femei ucise și de copii uciși. Și femeile sînt tinere... Și mulți dintre copii sînt numai de doi sau trei ani. Toți morții aceștia au fețele umflate, ochii deschiși, gura strîmbă. Carnea se încrețește pe mine. Simt că mi se împietrește trupul. Dar trebuie să văd. Să văd. Și mă uit pe pereții muzeului alcătuit din clădirile care au aparținut mai înainte lagărului de la Buchenwald. Șase S.S. îngroapă de viu un om. Îl îngroapă? L-au și îngropat. Numai capul i-a rămas afară. Fruntea omului îngropat de viu e înaltă. Pă-

rul negru îi cade pe tîmple. Ochii sînt larg deschiși. Vii încă și cu o uriașă spaimă în ei.

— Au să-l lase să moară așa, de foame și de sete...

— Natürlich...

Un munte. De piatră? Nu. Un munte ridicat de soldați din încălțămîntea mizerabilă a celor uciși.

Totdeauna am iubit copacii. Dar copacul acesta pe care îl văd acum îl urăsc. Atîrnă de crengile lui multe femei și o sumedenie de bărbați. În streanguri atîrnă spînzurații. Văd și niște documente. Este corespondența dintre I. G. Farben-Industrie și comandamentul lagărului. I.G. Farben-Industrie a cerut comandamentului 150 de femei dintre internate pentru a experimenta pe ele un nou preparat.

— Se puteau vinde oameni vii întreprinderilor I.G. Farben-Industrie?

— De ce nu? Comandamentul lagărului a cerut pentru fiecare femeie pe care o va vinde lui I.G. Farben-Industrie 200 de mărci. În urma unor tîrguieli mai îndelungate, duse prin scrisori, se vede că s-au înțeles ca prețul să fie de 170 de mărci de cap de femeie.

— Colega, dar ce s-a întîmplat cu aceste femei?

— Au murit.

— Toate?

— Natürlich. Tot erau sortite morții.

— Și experiențele s-au continuat?

— Da. Iată aci adresa prin care I.G. Farben-Industrie cere un nou lot de femei.

— Și, desigur, comandamentul lagărului a executat comanda...

— Natürlich...

Un câmp cu împușcați. Câmpul este păzit de un S.S.

...O grădină. Copacii sînt bătrîni și frumoși. Și de ramurile tuturor copacilor acestei grădini atîrnă femei spînzurate. Numai femei. Unele mai în vîrstă. Însă cele mai multe dintre ele sînt tinere... tinere... Cu părul blond, despletit, căzut pe umeri. Fotografia e luată în U.R.S.S.

— Ați auzit de Zoia Kosmodemianskaia?

— Am auzit.

— Poftiți să vedeți cum o spînzură.

Urmez sfatul. Mă uit. Văd.

Spînzurătoarea e ridicată pe un câmp de zăpadă. Cerul de iarnă e alb... alb... Fata care așteaptă să fie spînzurată e înaltă și privindu-i chipul îmi dau seama cît de mult trebuie să fi semănat mamei sale pe care avusesem prilejul s-o cunosc pe un aeroport. Fata care așteaptă să fie spînzurată poartă o tablă albă pe piept. Nu descifrez inscripția de pe această tablă. În jurul ei văd soldați și ofițeri. Și iar soldați și iar ofițeri...

...La Oradour cadavre și cenușă... Cadavre și cenușă la Lidice... Cadavre și cenușă acolo unde se ridica altădată ghetoul Varșoviei... Oameni înghesuți într-o odaie cum sînt înghesuite sardelele în cutie... Oameni muncind sub paza soldaților S.S... Oameni cu lanțuri de mîini și de picioare... Morți... Și încă o dată morți. Și iarăși morți. Maldăre de morți. Nenumărate. Unii dintre acești oa-

meni au fost împușcați. Alții spînzurați. Alții gazați. Alții au fost trecuți în cealaltă lume prin zdrobirea capetelor cu ghintuite măciuci...

— Fascismul...

— Natürlich...

Într-o altă clădire găsesc măciuci de lemn.

— Mulți internați au fost uciși cu aceste măciuci. Erau izbiți în cap pînă... S-au păstrat pînă și șnururile cu care erau spînzurați oamenii. Le vezi?

— Le văd!

Mă opresc în fața unei fotografii. Este a copilului Ștefan Zweig. Ciudată potrivire de nume cu celebrul scriitor. Acest Ștefan Zweig n-a născut în 1941. A fost cel mai tinăr locuitor al lagărului.

— A murit în lagăr? Ucis?

— Natürlich...

...Un șir de copii între patru și cinci ani. Și toți au numărul de internare scris pe braț.

Ni se arată niște lămpi...

— Vedeti ceva deosebit la ele?

— Nu.

— Priviți abajururile.

Privesc abajururile și văd că pe unul este pictat un castel cu turn și cu steag în vîrf. Pe alt abajur un cioban și o ciobăniță. Pe altul un haiduc cu o manta romantică pe umeri.

— Sînt interesante picturile.

— Natürlich. Abajururile sînt din piele de om.

Fotografii! Fotografii înfățișînd cadavre... cadavre... cadavre... Și munți de haine. Hainele celor care au fost asasinați. O pîine ca piatra. Pîinea cu care oamenii de aci erau, ca să spunem așa, hrăniți.

Dar în fotografiile sînt nu numai morți. Sînt și vii. Și acești oameni vii sînt numai piele și oase. Poartă pe ei zdrențe... În ochii lor țipă foamea. Și groaza. În ochii unora mai licăresc și nădejdi.

Ieșim. Colegul meu din Weimar îmi arată o casă. Casa are acoperișul de olane roșcovane și un coș pătrat care se ridică deasupra ei. Are și cîteva ferestre casa. Ferestre cu chenar alb. Geamurile sînt mate. Este înconjurată de un gard înalt de scînduri. Intrăm în curte. Și nu mai vedeam nimic decît casa lîngă care ne aflăm și această curte acoperită cu pietriș mărunt. Aci, lîngă acest gard înalt de uluci e spînzurătoarea. De spînzurătoare sînt atîrnate cîrlige.

— În aceste cîrlige uneori erau prinse ștreangurile. Alteori oamenii erau spînzurați direct în cîrlige.

— Cum adică ?

— Simplu. Omul era adus sub spînzurătoare, urcat pe un scaun. I se înfigea unul din aceste cîrlige sub bărbie și i se trăgea scaunul de sub picioare. Omul rămînea atîrnat. Uneori se zbătea cîteva ceasuri, alteori cîteva zile și cîteva nopți.

Lîngă zidul casei, două lăzi mari de scînduri căptușite cu tablă zincată. În aceste lăzi se aduceau cadavrele celor care fuseseră uciși în alte clădiri ale lagărului.

— Dar de ce erau aduși aici ?

— O să vezi.

Înainte de a coborî în subsolul acestei case, număr cîrligele spînzurătorii. Sînt șase la număr.

Sînt invitat să privesc o fereastră largă, cu un fel de jgheab care duce, ca și scara, la subsol. Din camion, morții erau aruncați în subsolul clădirii pe acest jgheab.

— Și în subsol ce se întîmpla cu cadavrele ?

— Vino să-ți arăt.

Îl urmez. Intrăm într-o odaie mare și pe cei patru pereți ai ei număr, prinse în zid, așezate la două-trei palme de acoperiș, patruzeci și două de cîrlige de fier. Pe ziduri atîrnă bîtele ghintuite. Se văd și niște scăunașe.

Oamenii sortiți pieirii erau aduși aci. I se poruncea unuia să ia un scăunel și să se așeze în dreptul unui cîrlig. De cîrlig atîrna ștreangul. Omului i se mai poruncea să-și pună singur ștreangul de gît. Omul își punea ștreangul de gît. Celui de al doilea i se poruncea să ia primului scăunelul de sub picioare. I-l lua. Și în timp ce primul om care-și pusese ștreangul de gît începea să se zbată, celălalt, aproape lipit de el, se urca pe scaun, își punea și el ștreangul de gît și aștepta ca al treilea internat să-i ia scăunelul de sub picioare. Și așa mai departe... Și așa mai departe... Pînă cînd de fiecare cîrlig atîrna un om...

Cu bîtele se zdrobea capul aceluia care ar fi îndrăznit să nu execute porunca primită.

— Ascensorul era umplut cu cadavrele care erau urcate la etajul clădirii.

— Ce sînt acestea ?

— Hîrîitori.

— Și la ce anume foloseau ?

— Unii internați nu se puteau stăpîni și mai țipau. Atunci se dădea drumul hîriitoarelor.

La etaj dăm peste un dispozitiv special pe care erau așezați morții la scoaterea lor din ascensor. Dispozitivul ducea cadavrele în cuptor.

— Abator de oameni, organizat metodic, științific.

— Natürlich...

— Da. Cuptoarele. Două sînt la număr și fiecare are cîte trei guri.

— Observă, îmi șoptește colegul meu din Weimar, unul dintre cuptoare funcționa cu cocs, al doilea funcționa cu păcură.

Mi se mai spune că în aceste cuptoare deseori erau aduși și arși oameni de vii.

Mă uit la cuptoare. Între cărămizile uzate de atîta întrebuintare, urme de cenușă. Întreb, așa, ca să mă aflu în treabă :

— Cenușa era aruncată în vînt ?

— Vai ! se miră colegul meu din Weimar. De ce să se azvîrle cenușa în vînt ? Cenușa, ca și sîngele celor uciși, era adunată. Erau adunate și fecalele internaților. Se fabricau îngrășăminte. Și o parte din aceste îngrășăminte era folosită chiar la grădina de zarzavat de unde se aprovizionau comandanții și paznicii lagărului.

— Sînt cam uzate cuptoarele.

— Gîndește-te și dumneata. Cum să nu fie uzate? Cu toate că au fost construite trainic și cu o tehnică perfectă, au funcționat zi și noapte aproape cinci ani. Cum să nu se uzeze ?

Trecem într-o altă cameră.

— Tăbăcăria.

— Ce fel de tăbăcărie ?

— Tăbăcăria. Aci se tăbăcea pielea unora dintre internați. Și anume a acelor internați care aveau pielea frumoasă.

Într-o altă odaie vedem niște butelii pe care scrie : Zyklon.

O producție I. G. Farben-Industrie : gaz. Gazul cu care au fost uciși milioane de oameni. Aci, la Buchenwald, la Auschwitz și în celelalte lagăre.

...Un uriaș maldăr de păr de femeie.

— Părul femeilor care au fost ucise aci. Era adunat fir cu fir. Părul omenesc e scump, nu e așa, colega ?

— Natürlich...

Ajungem într-o încăpere asemănătoare cu o cameră de baie. Zidurile sînt acoperite cu faianță. Faianța e curată. Și în mijlocul odăii se află un bloc îmbrăcat în plăci tot de faianță și prevăzut la margini cu canale de scurgere. Mi se atrage atenția asupra unor picături de sînge uscat :

— Aici erau întinși morții cu pielea interesantă și jupuiți. Tot aci le erau extrași, acelora care aveau, dinții de aur din gură.

Celule !... Celule... Celule... Și odăi ale paznicilor. Și camera de tortură mi se arată. Și mi se spune că oamenii erau uciși în nenumărate chipuri. Împușcarea în ceafă. Spînzurarea. Uciderea cu bita. Injecții care dădeau moartea înceată în patru ore. Uciderea prin introducere de aer în vene. Aruncarea în cuptoare de viu.

Pe cerul alb pluteau petice de nori. Albi erau norii. La întoarcere ne-am oprit iarăși în mijlocul pădurii. Am aprins o țigară. Am tras cîteva fumuri și, uitînd de recomandările pe care mi le făcuse colegul meu la venire, am aruncat iarăși țigara aprinsă și fumată numai pe jumătate în mijlocul șoselei. Colegul meu din Weimar s-a apropiat de ea, a strivit-o cu piciorul. Pe urmă, strivită și stinsă, a zvîrlit-o în șanț.

— Ți-am mai spus : la noi nu se aruncă țigara în mijlocul drumului.

— Scuză-mă, colega. Am uitat.

— Natürlich... Pîna cînd o să vă civilizați și voi, oamenii din Balcani, o să mai treacă timp.

La Teliu vîntul vuia. Cerul nopții, acoperit cu nori, era negru. Tăcea Roza. Și eu tăceam. Numai pașii noștri se auzeau bocănind pe trotuarul îngust...

20

SARMIZA

Deasupra oraşului atârna greu întunericul. Tro-tuarele erau înguste, sparte, pline de gropi. La fiecare pas ne-am fi putut frînge gîtul dacă ne-am fi împiedicat şi-am fi căzut. Noroc că ochii amîndurora erau buni. Vedeam, ca pisicile, şi noaptea. Cum socoteam că mai avem şi altceva de făcut pe lume decît să ne schilodim prosteşte la Teliu, mergeam cu grijă. Ocoleam gropile. De spărturi ne feream. În gînd îl suduiam pe Buşulenga pentru proasta gospodărire a judeţului şi a oraşului. Îl suduiam şi pe primar. Din Teliul prăpădit, cu bunăvoinţă şi pricepere, un prefect grijuliu şi un primar harnic ar fi scos o bijuterie.

Tristă, ostenită şi lipsită de sprinteneală, Roza se sprijinea de braţul meu. Mi-l strîngea. Atît de tare că-i simţeam bătăile repezi şi neritmice ale inimii.

— Zici că ai văzut Buchenwaldul ?

— L-am văzut. Nici nu s-a împlinit anul de cînd l-am văzut.

— Atunci, l-ai văzut ca vizitator.

— Da, Roza, ca vizitator.

— Ei, n-ai văzut nimic, Darie.

— Poate. Totuşi vizitarea lagărului m-a năucit. Oameni chinuind cu sadism alţi oameni ! Oameni asasinînd în chipurile cele mai sălbatice alţi oa-

meni!... Multe săptămîni după ce am văzut Buchenwaldul, am dormit somn tulburat și des întrerupt de spaimă. Cu greu și tîrziu de tot am izbutit să mai uit unele din grozăviile petrecute acolo.

— Grozăviile petrecute le-ai văzut numai în fotografii.

— Mi-a fost de ajuns, Roza.

— Poate că era mai bine să nu le fi văzut nici odată. Ce-ți trebuiau?

— Curiozitatea de om al acestui veac și curiozitate scriitoricească...

— Curiozitate? Poate a mai fost la mijloc și altceva.

— Poate, Roza.

— Mie mi s-a părut totdeauna ciudat că oamenii se adună să vadă cum este ucis un om... Poate că în fiecare a rămas ceva din sălbăticii din care ne tragem. Războiul, moartea scot la iveală acest „ceva” sălbatic de care mai înainte oamenii nici nu-și dădeau seama că-l au în ființa lor.

Îi ascultam glasul. Era al unei femei liniștite pe care amintirile o împovărau cu mîhnire, dar a cărei sete de viață încă nu se potolise. Rar se stinge setea de viață a omului, chiar cînd omul este izbit într-una de nenorociri.

Îi ascultam și pașii care bocăneau pe trotuarul îngust, spart, plin de gropi, alături de pașii mei.

Și inima i-o ascultam. Bătea neritmic. Nu mai aveam nici o îndoială că Roza e grav bolnavă de inimă și că viața ei s-ar putea stinge dintr-o clipă în alta. Probabil că și Roza o știa. Cu toate acestea, muncea din zori și pînă noaptea tîrziu, ca și cum.

ar fi fost încă tînăra și sănătoasă, pentru a salva viețile altora.

— Roza, mă mir cum ai izbutit tu să trăiești și să ieși vie de acolo.

— Uneori mă mir și eu, Darie. Te rog să înțelegi că nu mi-a fost ușor.

— Nu mi-am închipuit cîtuși de puțin că oamenilor care au trăit acolo le-a fost ușor. Dimpotrivă.

— Ai văzut cêlulele?

— Le-am văzut. Cîteva, cîte s-au mai păstrat.

— Trebuia să stăm aproape goale, înghesuite ca boabele în sac. Dormeam în picioare, dacă dormitul de acolo mai putea fi numit somn... Uneori ne scoteau afară la aer și ne băteau. Puneau să cînte o muzică militară ca să acopere cu cîntece țipetele pe care le scoteam.

— În apropierea lagărului am văzut și cîteva sate. Tu ce crezi, Roza, locuitorii din satele acelea știau ce se întîmplă în lagăr?

— Dacă știau!... Întreaga Germanie știa ce se întîmplă în lagărele lui Hitler. Pe lîngă unul din sate se afla o mare fabrică de săpun. Fabricau săpun din carnea și din puțina grăsime a celor uciși... Peruchierii fabricau peruci din părul spînzuratelor și al împușcatelor...

— Dar cînd te-au dus pe tine la Buchenwald?

— Toamna. La cîteva luni numai după ce a început războiul din răsărit. M-au trimis acolo pentru că bănuiau că sînt comunistă. Pe mulți ne-au trimis acolo. Ne-au dus cu trenul. Zile și nopți ne-a tot tîrît trenul. Vagoanele, cu ușile ferecate. Cu ferestrele ferecate. Fără mîncare. Fără apă. În fiecare zi

și în fiecare noapte mureau cițiva. Trăiam laolaltă cu morții care se umflau și putrezeau. Ai citit *Infernul* lui Dante, nu ?

— L-am citit, Roza.

— Eu l-am recitat după ce m-am întors din lagăr. Nu m-a mai impresionat. Față de ce-am văzut și-am pătimit întâi în tren și apoi la Buchenwald, *Infernul* lui Dante mi s-a părut o carte cu povești despre zîne... Dar ce-ți tot îndrug eu ? Voi, scriitorii, continuați să credeți că trebuie să șlefuiți cu anii cuvintele ca să le dați o mai mare strălucire și continuați să scrieți naive povestiri despre dragoste. Își are, desigur, și dragostea locul ei în viața oamenilor, dar nu dragostea e totul... Mai sînt și suferințele oamenilor, și luptele lor, și năzuințele lor...

Rîse. Și adăugă :

— Iartă-mă, am început să te prelucrez ca la sedință.

— Nu. Nu. Continuă, Roza. Te rog...

— A fost o mare fericire pe noi cînd ne-am dat jos în gară la Weimar. Am ajuns noaptea. Nici o lumină nu licărea în oraș sau în gară. Năzăream prin întuneric sentinelele care ne păzeau. Le auzeam bocănitul cizmelor. Armele care zăngăneau le auzeam. S-au îndurat de noi, ne-au așezat la rînd și ne-au dat, la sclipirea slabă a cîtorva lanterne de buzunar, cîte o cană cu apă și cîte o felioară de pîine uscată. Atît. Pe urmă ne-au încolonat și ne-au purtat din gară pînă la Buchenwald pe jos. Ne-a înviorat și ne-a mai dat puteri aerul rece și proaspăt al cîmpului și al pădurii. Vremuia vremea.

Urite sînt toamnele Germaniei, Darie. Umede. Umede și reci. Am străbătut o pădure și am ajuns în poarta lagărului după ce se luminase de ziuă. Știam că acolo vom pieri. Nu strigam. Nu țipam. Nici măcar nu vorbeam între noi. Ne pieriseră glasurile. Ne uitam numai și ne dădeam seama că între acele sîrme ghimpate ne vom sfîrși, nu după multă trecere de timp, viața. Tu ai văzut crematoriul?

— L-am văzut.

— Ai văzut și cuptoarele?

— Am văzut și cuptoarele.

— Cînd am intrat în lagăr, fumeaga coșul crematoriului. Am crezut că acolo se află brutăria și bucătăria lagărului. Cineva de lîngă mine a și spus, șoptind: „Probabil că ne pregătesc ceaiul”. Astăseară, bînd ceaiul în cafeneaua în care m-ai dus, mi-am amintit, Darie, de „ceainăria” de acolo. O „ceainărie” în care se ardeau cadavre și oameni vii.

Brațul Rozei, care îl strîngea tare pe al meu, tremura. Pașii ne bocăneau în noapte pe trotuarul îngust, spart, plin de gropi. Vîntul hain se repezea asupra noastră, ne izbea și ne înfășura. Deasupra orașului se vînzolea întunericul. Arborii negri, zbuciumați, casele mărunte și adormite făureau în jurul nostru un decor fantastic. În mintea mea imaginile se perindau cu repeziciune. Ele se perindau și mai copleșitoare în mintea Rozei.

— Ai suferit mult, Roza.

— Noi avem un proverb: „Să nu-i dea Dumnezeu omului cît poate răbda”. Am răbdat, Darie, mai mult decît poate răbda un om. Dumnezeu...

— Dumnezeu !... Dumnezeu nu are nici un amestec în ce fac oamenii.

Cu buzele uscate, rosteam greu cuvintele. Și le rosteam mai mult ca să alungăm tăcerea care ne apăsa decît ca să ne dăm pe față, pînă la fund, gîndurile care ne mușcau și ne chinuiau. În inimile noastre mult încercate nu se stinsese bucuria. Flăcările bucuriei mai licăreau și deseori se înălțau și ne cuprindeau, pentru că, deși văzusem atîtea și trecusem prin atîtea, trăiam. Continuam să trăim. Alergam. Vorbeam. Acționam. Luptam. Ba uneori glumeam și rîdeam. Nici eu, nici Roza nu voiam să uităm nimic. Mie mi se părea chiar că puterea mea nesleită de muncă, dorința mea arzătoare de acțiune, năzuința mea de a-mi cheltui întreaga viață pentru făurirea și trăinicia noii orînduiri sociale își aveau rădăcinile tocmai în neuitare. Uram cu îndirjire trecutul cu toate silniciile, barbariile și monstruoasele lui crime și mă străduiam să ajut, pe cît puteam și pe cît mă pricepeam, la îngroparea lui pentru totdeauna. Trăiam. Mă bucuram că trăiesc. Trăia și uitata Roza. Trăiau încă mii și mii dintre cei ce suferiseră. Lupta împotriva întunericului și a barbariei nu se isprăvisese. Continua. Și avea să continue încă multă vreme. Mulțumeam soartei că nu mă aruncase pe lume lăliu, adormit, fără vlagă. Mai trăiau mulți dintre cei ce alcătuiseră forțele răului. Mai trăiau foștii politicieni și foștii generali, foștii temniceri și foștii călăi ai popoarelor și chiar ai poporului meu. În lumea largă mai trăiau mii și mii de oameni dintre aceia care în timpul războiului asasinaseră. Trăiau. Și încă bine. Ucise-

seră și trăiau. Și se pregăteau să maiucidă. Se pregăteau să neucidă. Dovada, dacă îmi mai trebuia cumva vreo dovadă, mi-o dăduseră ultimele întâmplări la care participasem ori fusesem numai martor.

— Darie, tu crezi că o să fie liniște în lume?

— Cîndva o să fie, Roza, dar nu atît de curînd cum cred unii dintre prietenii noștri. Nu chiar atît de curînd cum o dorim, uneori, noi înșine.

— Va trebui deci să ne obișnuim să viețuim într-o lume zbugiumată.

— Da, Roza, va trebui să ne obișnuim. E soarta noastră. Și e soarta oamenilor timpului nostru.

— De fapt nici nu este rea. Să vezi năruindu-se o lume!... Să vezi născîndu-se o altă lume...

Pe Sarmiza am găsit-o lîngă Țigănuș care se trezise.

— A dormit adînc? a întreat-o Roza.

— Tun!...

— Atunci e bine, tovarășă Sarmiza. E bine.

Veghind somnul de piatră al lui Clemente Țigănuș, Sarmizei îi trecuse prin minte viața ei și viața celor care îi dăruiseră viață.

O albă colibă. Și pe lîngă colibă, la cîțiva pași numai, apele cînd limpezi, cînd tulburi ale Argeșului. Dincolo de coliba lor, întreg satul. Și dincolo de marginile răpănoase ale satului, cîmpul nemărginit, acoperit iarna de înalte și pure zăpezi și plin, vara, de bogate holde. În zare, undeva departe, către miazăzi, se înălța un lung șir de plopizvelți. Primăvara, plopii erau verzi și verzi rămîneau pînă

spre toamnă. Pe cînd se culegea porumbul, plopii căpătau culoarea cerii și semănau cu niște flăcări vii, veștede, subțiri pe care le clătina și le îndoia vîntul. Aproape totdeauna, acolo, pe cîmpurile Argeșului, alerga vîntul purtînd pe aripile lui mari și nevăzute păpădii și scaieți.

Un chip aspru și mereu încruntat : al tatălui.

Un chip dulce, dar și el aproape întotdeauna încruntat : al mamei.

În satul de pe Argeș învățase să vorbească și tot acolo, în anii dinții, învățase să deosebească binele de rău, bucuria de tristețe, rîsul de plîns și ziua de noapte.

Cei din casa lor rîdeau rar. De plîns, niciodată nu plîngeau.

Își mai adusese aminte de landrele de copii cu care se jucase. Însă cel mai mult își adusese aminte de soare, de rîul în care se scăldase, de iarba pe care umblase cu picioarele goale, de arborii în care învățase să se cațere ca o veveriță, de berzele care se întorceau cu șerpîi în pliscuri spre cuiburile lor, de vietățile, multe și mărunte, ale cîmpului.

În arie, boii lor erau slabi. Plugul, vechi și greu. Secerile, ruginite. Carul, vechi, șoldiu. Găinile, pîr-pîrii. Cîinele, costeliv și parcă năpîrlind în toate anotimpurile.

— Ne mîncă și ne omoară sărăcia, femeie.

— Ne mîncă și ne omoară, omule.

— Nu avem cum să scăpăm de ea, femeie.

— Nu avem, omule.

— Neam de neamul nostru tot săraci au fost.

— Atît de săraci că nu aveau după ce bea apa.

Într-o zi, venise în aria lor un cîrd de oameni îmbrăcați în haine de tîrgoveți. I-au spus ceva tatei. Nu-și aduce aminte ce anume. Tatăl s-a înnegrit la față, s-a răstit la ei și a fost cît pe aci să iasă în-căierare. Dar tîrgoveții erau mulți și tari. Arătau bine la obraz. Nu i-au dat pas. L-au suduit și s-au repezit la el. Unul, îmbrăcat cu haine albastre și cu chipiu pe cap, purta și pușcă pe umăr. L-a izbit cu patul puștii și l-a doborît. Apoi i-au legat mîinile la spate. Au început să bată toba. S-a adunat satul ca la urs.

— Areci o dată! Areci de două ori! Areci de trei ori...

Le-au vîndut boii. Le-au vîndut carul și plugul. Le-au vîndut orătăniile. Și casa le-au vîndut-o. Numai Lăbuș, jigăritul cîine, a rămas nevîndut. Cîinii nu aveau nici un preț. După cîte își aducea ea aminte, nici oamenii nu aveau pe atunci vreun preț. Nu se găsea nimeni care să dea un ban găurit pe viața unui om.

Au plecat străinii. Mama a dezlegat mîinile bărbatului.

— Și acum, încotro o luăm, femeie?

— Să mergem la oraș, omule.

— Poate ne ajută Dumnezeu să găsim de lucru, să nu murim de foame, să ne creștem fetița.

Femeia, cu chip încruntat și amar, a adunat ce-a mai găsit prin casă și a făcut o legăturică.

— Gata, femeie?

— Gata, omule.

Femeia a luat legăturica la spinare.

— Tu, omule, ia-o pe fetiță în brațe.

- Drumul e lung, femeie. Am s-o port pe umăr.
- E bine și pe umăr.
- Lăbuș s-a luat după ei.
- Ce facem cu ciinele?
- N-avem cui să-l lăsăm. Să meargă cu noi.
- La oraș au să-l prindă hingherii cu lațul și-au să-l omoare.
- Cum i-o fi norocul, omule.

Ce lung a fost drumul ! Au plecat spre scăpătat, au mers o bună parte din noapte, au dormit la marginea șoselei și au mai mers o zi. S-au mai așezat să se odihnească pe margine, în iarbă, poate de două ori, poate de trei ori, poate de mai multe ori. Știa să numere, dar acum nu-și mai aducea bine aminte de câte ori s-au oprit să se odihnească pe drum. În amurg au ajuns la hotarul unui sat mai mare. I se păruse ciudat că în satul acela văzuse felinare aprinse care risipeau întunericul din jurul lor.

- Să tragem la o casă de om.
- Crezi că au să ne primească ?
- Poate s-o găsi unul cu inimă milostivă.
- Au cerut adăpost pentru o noapte. La o poartă. La două porți. Au găsit adăpost la a treia poartă.
- Dacă e numai pentru o noapte, poftiți.
- Au scos ce-au mai găsit în legăturică de mâncare și au mâncat.
- Căutați de lucru ?
- De lucru.
- O să fie greu.
- Mai greu decît acolo de unde am plecat, n-o să fie.

Au dormit sub un salcîm, în țărînă. Erau obișnuiți să doarmă în țărînă. Cum s-a luminat, mama a luat legătura cu boarfe la spinare. Tatăl a ridicat fetița pe umăr și iarăși au pornit la drum. Mergeau încet, cu băgare de seamă, de parcă se temeau să nu se apropie de ei un vardist să-i ia de gît și să-i ducă să-i bage la dubă.

Dar acum drumul nu mai trecea printre întinse lanuri de porumb și floarea-soarelui. Nici printre miriști nu mai trecea. Ci printre case. Și ulițele acelea largi și pietruite erau pline de oameni, cum pline de furnici erau furnicarele din cîmpul întins al Argeșului. Niciodată, pînă atunci, în viața ei, nu văzuse atîția oameni laolaltă. Unii erau, tot ca și ei, dezbrăcați și desculți. Alții, grași, rotofei, gătiți, mergeau cu trăsurile.

Și au mers, și au mers... Au trecut pe lîngă o piață mare în care forfoteau mii de oameni și în care se vindeau zarzavaturi și carne. Apoi au trecut peste o apă îngustă, neagră și uricioasă, plină de gunoaie. Ochii ei, uimiți, îi fugeau în toate părțile, de parcă nu știau încotro să se uite mai întîi. Ce lume minunată! Ce multă pîine și ce multe cîrciumi în care oamenii beau în cîntecele lăutarilor și mîncau tot ce le poftea gura!... Au ajuns lîngă o biserică uriașă cum nici măcar nu-și închipuise ea vreodată că ar putea exista biserici. Iar biserica mai era înconjurată și de o grădină cu copaci bătrîni rotați și pletoși. Acolo s-au oprit. S-au așezat jos, lîngă mulți alți oameni, tot atît de necăjiți la obraz și la straie ca și ei și au început să aștepte. Fetița cunoștea încă de acasă cîinii. Cunoștea și

lupii care iarna dădeau tîrcoale satului de pe Argeş. Ştia că lupul mănîncă vite şi că mănîncă şi om dacă-l prinde pe cîmp şi pe vreme de iarnă. Deseori auzise ea povestindu-se în coliba lor sau în colibecele vecinilor asemenea întîmplări nenorocite. Şi mai ştia că atunci cînd lupul vede oameni mulţi, oricît ar fi de flămînd, nu se dă la ei, se sperie şi fuge. Dar aci ea vedea cum pe un stîlp de piatră se afla o lupoaică. Lupoaica nu se speria şi nu fugea. Se uita la oameni. Iar sub pîntecul lupoaicei doi băieţi dolofani sugeau din ţiţele ei lapte şi parcă nu se mai săturau. Poate că lupoaica aceea de oraş era o lupoaică blindă şi poate că laptele ei era dulce ca mierea. O ajunsese şi o chinuia vechea ei duşmancă, foamea. În inimă i s-a iscat dorinţa ca lîngă stîlpul gros, de piatră, să se afle o scară pe care ea să se urce, să dea la o parte pe unul dintre lacomii băieţi dolofani şi să sugă şi ea lapte dulce din ţiţele pline ale lupoaicei, pînă se va sătura. I-a şi spus mamei :

— Dacă aş putea să mă sui acolo, aş îmbrînci jos pe unul din băieţii aceia. Cred că lupoaica m-ar lăsa şi pe mine să sug. Trebuie să fie o lupoaică bună, care nu muşcă şi nu mănîncă om.

— N-are cum să te muşce, maică. Lupoaica nu e vie. Nici băieţii aceia nu sînt vii. Acolo e o statuie. Mai sînt şi alte statui prin oraş. O să le vezi tu pe toate cu vremea.

Atunci s-a uitat şi ea cu mai multă băgare de seamă la lupoaică şi a văzut că nici din coadă nu mişcă, nici ochii nu-i clipesc. Şi s-a uitat şi la băieţii dolofani. Şi a văzut că amîndoi stau încreme-

niți și că nici ei nu clipesc măcar din ochi. Degeaba poftise ea să sugă lapte dulce din țitele umflate ale lupoaicei.

Lăbuș, înfricoșat de atîta lume și de atîta larmă, se ghemuise la picioarele ei. Îl mîngîia pe spinare. Cîinele tremura. Poate de bucurie, ori poate de frică. După sat nu-i părea rău. Îi părea rău numai după apa Argeșului și după iarbă.

Treceau prin fața lor băiețandri murdari, netunși, desculți și zdrențuroși. Unii purtau coșuri în mîini. Alții tăvi mari purtau legate pe după gît cu o curelușă. Strigau cît îi ținea gura :

- Covrigi ! Calzi covrigi.
- Plăcintele ! Brînzoaicele...
- Plăcintele... Fierbinți... Fierbinți...
- Simitul ! Cine mai ia simit...

Le vîrau tăvile și coșurile sub nasuri. Le venea să întindă mîna. Nu cutezau. Nici unul dintre toți oamenii aceia nu cuteza să întindă mîna și să ia ceva.

- N-avem bani, neică. Nu ne mai stîrniți pofta...
- Brînzoaicele... Calde...
- Plăcintele... Fierbinți... Fierbinți...

Ea se uita cu ochi întrebători la părinți. Părinții însă se făceau că nu bagă de seamă încotro i s-a îndreptat ei pofta.

- Cauți de lucru, omule ?
- Caut, domnule.
- Ce știi să faci ?
- Să lucrez cu palmele.

Își arăta mîinile mari, negre și crăpate, pline de putere. Dar orășeanul nici nu se uita la mîinile

acelea în care el își punea întreaga nădejde. Îl mai întreba :

— Vreo meserie, ceva ?

— Nu cunosc nici o meserie. Știu numai să lucrez pământul.

— Mi-ar trebui un fierar.

— Nu cunosc fierăria...

Pleca orășeanul căruia îi trebuia un fierar, venea un altul.

— Ce știi să faci, creștine ?

— Să lucrez pământul.

— Altceva ?

— Atît.

— Aș fi avut nevoie de un tinichigiu...

Cu al treilea tatăl s-a înțeles.

— Ce știi să faci, țărane ?

— Să muncesc pământul.

— De unde ești ?

— Din Argeș.

— La grădinărie te pricepi ?

— Ba bine că nu.

— Hai cu mine.

— Păi nu ne tocmim ?

— O să ne tocmim la fața locului. Dacă n-o să ne înțelegem n-o să fie supărare. Dar să știi că mulți oameni de pe la țară au venit la București în căutare de lucru.

Negustorașul o luase înainte și după negustoraș o apucase tatăl ei purtînd-o ca pe un ulcior plin cu licoare amară pe umăr. Venea mai la urmă și maică-sa, cu bocceluța ușurică la spinare.

Iarăși au mers printre case. Și casele erau unele mai chipoase și mai minunate decât altele.

— E frumos orașul, omule.

— Cum să nu fie frumos, femeie, dacă aici se adună și se mănincă snaga țării.

Se fereau de tramvaie. Se fereau de automobile. Se mai fereau și de oamenii care se grăbeau de parcă le-ar fi luat foc casele și-i loveau cu coatele ori îi îmbrînceau. Lăbuș, speriat, nu se despărțea de pașii lor.

După un timp casele mîndre și chipoase au rămas în urmă.

— Aici, argeșene, că nici nu te-am întrebat cum te cheamă, încep mahalalele cu sărăceni.

— E plină lumea de sărăceni, domnule. Nu știm cum s-o mai scoatem la capăt cu sărăcia.

— Mă cheamă Paicu. Să-mi spuneți domnul Paicu... Ce-ai zis?

— Ziceam că e plină lumea de sărăceni, domnule Paicule...

— Apăi, cum să nu fie? Așa a lăsat-o Dumnezeu.

— Eu știu, domnule Paicule? Poate că Dumnezeu o fi lăsat-o altfel. Poate că au mai stricat-o oamenii...

— Poate că au mai stricat-o și oamenii, dar lumea așa trebuie să fie, cum a lăsat-o Dumnezeu, cu bogați și cu săraci.

Tot mergînd așa au lăsat în urmă și mahalalele, cu colibe mărunte și strîmbe și cu uliți înguste, și au ajuns într-o largă vale care era pe jumătate plină cu mături de gunoaie. În apropierea gunoaielor

se întindea o grădină de zarzavaturi pe care o păzea un băiețandru urît și știrb, cu urechi clăpăuge.

— Aici o să lucrați. Mă ajutam cu niște bulgari. S-au apucat să se ciondănească cu mine. Le-am plătit ce le datoram și au plecat. De fapt, nici nu prea mai aveam nevoie de ei.

— Aici o să lucrăm. Dar de dormit unde o să dormim, domnule Paicule ?

— Pînă cade zăpada, în coverca asta.

— Nu plouă în ea ?

— Nu. Nu plouă.

— Și la iarnă, unde o să locuim, domnule Paicule ?

— Am pentru voi o odaie pe aici prin apropiere, în mahala.

— O să avem loc toți trei ?

— De ce nu ? Iarna trecută au locuit în ea patru zdrahoni.

— Și cu simbria ?

— O să ne înțelegem și cu simbria. Întii să vă văd cum munciți și cît vă pricepeți la grădinărie. Bulgarii se pricepeau, dar prea erau cîrcotași.

Mirosea a cîmp. Adierea cîmpului îi plăcea. Era și soare. Dar cînd soarele pripea și adia vîntul dinspre grămezile de gunoi, aerul era greu și înecăcios. Pătrundea în piept, o apăsa și parcă-i spurca trupul.

Toamna a venit repede și a veștejit grădina. A veștejit lunca. Și arborii cîți se aflau pe acolo i-a veștejit. Numai gunoaiele au rămas tot gunoaie. Gunoaiele nu se veștejesc. Putrezesc. Putrezesc și fumegă aburi alburii. Părinții, frinți toată ziua de

mijloc, au cules ardeii, guliile, varza, roșiile și vi-
netele, au cules și prazul și l-au legat în snopi.

Domnul Paicu venea în fiecare dimineață în zori,
cu două-trei căruțe. Argeșenii, ajutați de băiețan-
drul urît și știrb, încărcau zarzavaturile în căruțe.
Domnul Paicu pleca cu zarzavaturile. Le ducea un-
deva, departe, poate în piața aceea, mare, unde era
atîta forfotă, la vînzarea cu ridicata.

Peste oraș ploua uneori ca și peste satul lor de
pe Argeș. Norii !... Erau aceeași. Aceeași era și
ploaia. Însă ei, pe atunci, de acolo, din ușa cover-
cei, acoperită cu ierburi și cu frunziș, i se părea
că ploaia e altfel, mai deasă, mai sîciitoare.

— Vine iarna peste noi, domnule Paicule... Az-
noapte n-am închis ochii de frig.

— Stringeți-vă bulendrele, să mergem să vă dau
în primire odaia.

— Le-am strîns, domnule Paicule.

Acum tatăl n-o mai luase s-o poarte pe umăr.
Hrănită din belșug, cu zarzavaturi și cu pîine nea-
gră, crescuse. Mai prinsese puteri și Lăbuș care se
obișnuise să latre la trecători, însă de departe.

— Dă-mi mîna, taică.

Pînă să iasă la drum pietruit, s-au umplut de
noroii. Se apropiau de oraș. Aveau parte de zi cu
soare. Dar soarele era cu dinți. Fata tremura, dîr-
diia. Dacă n-ar fi ținut-o taică-său de mîna, și-ar
fi dus pumnii la gură și ar fi suflat în ei, să se mai
încălzească.

Soarele pe care-l vedea deasupra capului era
același soare pe care ea îl cunoștea de pe Argeș. I
se părea însă că aici la oraș, soarele era trist și în-

cruntat. Poate că nu-i plăcea să lumineze atâtea maldăre de gunoaie, atâtea ziduri strimbe și coșcovite, atâtea ulițe întortocheate și noroioase.

— Asta e odaia. Poftim cheia, Ciobanule. Să aveți grijă să țineți odaia curată. Altfel vă dă afară proprietarul.

— Mulțumim, domnule Paicule. Din partea asta să nu duceți nici o grijă. Am nevastă harnică.

Odăița era strîmtă. Zidurile, verzi de mucegai. Mobila : o masă, două scaune, un pat de scînduri. Se mai găsea în mucegăita odaie o sobă de tînichia cu plită pe care puteau să fie puse la fiert două oale.

Verdele mucegaiului nu semăna cu verdele pe care-l avea iarba. Era un verde putred, care mirosea greu, o înăbușea și o amețea ca o băutură vătămătoare.

Curtea era lungă și îngustă. Și în curte se aflau nenumărate odăi, înghesuite și înșiruite sub același acoperiș de șindrila neagră. În mijlocul curții, o pompă de apă...

Dincolo de curtea lor se aflau alte curți și alte coșmelii în care trăiau oameni tot atît de săraci ca și ei.

La sat sărăcia era în bună parte mascată de cîmp și de flori, de iarbă, de frunziș și de apa veselă a Argeșului. Aci sărăcia nu mai avea nici o mască. Se arăta, de la întîia ochire, în toată urîțenia ei. Copiii erau strîmbi și sfrijîți, galbeni și urduroși, cu burțile mari, umflate. Ea nu se rușina să umble desculță printre ei, pentru că toți erau desculți. Unii erau și mai rușinați decît ea. Nu-și

ștergeau nasul și urechile le erau înfundate cu clei și nespălate de la botez.

A vrut să descopere mahalaua și lumea în care, de aci înainte, se părea că este ursită de ursitori să trăiască. Cu teamă și cu grijă, s-a dus, tot uitându-se în urmă la fiecare pas, întâi pînă la capătul uliței. Pe urmă a început să cunoască încă o uliță și încă o uliță. Ca să nu se rătăcească, s-a învățat să cunoască zidurile, ferestrele, porțile.

De atunci viața ei s-a desfășurat numai între ziduri vechi, strîmbe, răpănoase, mucegăite.

A descoperit în unele curți și salcîmi. Dar salcîmii mahalalei nu erau înalți și mîndri ca salcîmii de pe Argeș, ci mărunți, cu ramurile strîmbe, chircoți, ca și copiii cu care se juca. Lăbuș o însoțea și învăța și el să cunoască orașul, învăța să se ferească de oameni și mai ales de hingheri.

— Avem lemne ?

— Nu.

— Ce ne facem, omule ?

— Mai tremurăm, femeie.

Iarna, tatăl a mai cîștigat un ban curățind străzile de zăpezi, tăind lemne prin curți, cărînd la spinare saci și baloturi. Vrei nu vrei, timpul trece. Trece și iarna.

S-a bucurat cînd s-a arătat iarăși primăvara pe pămînt. Au ieșit iarăși la grădinărie, la aer, la soare.

Dar aci nu-și aducea bine aminte ce s-a mai întîmplat. Poate să fi fost la mijloc o ceartă. Poate numai o neînțelegere. Au părăsit grădina de zarzavaturi a domnului Paicu.

Au mers printre case mărunte. Pe urmă printre case mîndre și chipoase au mers. Și au mers pînă ce au ajuns într-o altă mahala, tot cu case mărunte.

Atunci l-a auzit pe tatăl ei rostind cuvîntul „fabrică” pentru întîia oară.

Și n-a trecut mult și l-a văzut purtînd o bluză largă, albastră.

— Am să muncesc pe brînci. Nu mă las pînă nu capăt calificare de fierar.

— Să înveți fierăria la vîrsta ta, omule !..

— De ce nu ? Am dat peste meșteri de la noi de pe Argeș. Mi-au făgăduit să mă ajute să prind meseria. Mi-au spus că am ochii ageri și mîinile zdravene.

— Să-ți ajute Dumnezeu, omule.

— M-aș mulțumi, dacă, așa cum mi-au făgăduit, îmi vor ajuta oamenii.

Odaia în care locuiau acum era tot atît de îngustă ca și cealaltă, însă pereții erau mai puțin umezi și nu mai erau acoperiți de mucegai. Auzea fluierînd sirenele. Auzea fluierînd trenurile. Și trenurile le auzea nu numai fluierînd, ci le auzea și uruind.

— De ce sună toată ziua sirenele, mamă ?

— Sînt multe fabrici pe aproape.

— Și de ce tot uruie trenurile ?

— Gara nu e prea departe. Și la gara asta vin trenuri din toată țara.

Trăiau în cartierul Grivița.

De la un timp au început să se arate pe la ei oameni străini. Atunci, mama își lua fetița de mîină

și, fie că era vreme frumoasă, fie că vremea era urită de nu te-ar fi lăsat inima să dai afară din casă un ciine, o ducea la plimbare să-i arate mahalaua.

— Tu, fată, trebuie să cunoști bine cotloanele mahalalei. Dacă umbli singură, Doamne ferește, să nu te rătăcești ori chiar să te pierzi.

Așa i-a arătat fabricile. I-a arătat marile prăvălii și dughenele. I-a arătat Atelierele Căilor Ferate. I-a arătat gara și o fabricuță nou-nouță.

Și i-a spus :

— Aici lucrează tăticul.

Belșugul nu le intrase în casă. Dar nu le mai lipseau lemnele de foc. Nici piinea nu le mai lipsea.

— Numai de nu ni s-ar întâmpla ceva, omule.

— Ce-ar putea să ni se întâmple ?

Peste câțiva ani li s-a întâmplat totuși ceva. Într-o seară tatăl nu s-a mai întors acasă. În schimb s-a strecurat la ei către miezul nopții o vecină :

— Ți-au arestat bărbatul. L-au arestat și pe al meu.

A văzut-o plângînd pe maică-sa. A început și ea să plîngă. Prin vecini mai plîngeau și alte femei. Mai plîngeau și alți copii.

— Ce ne facem ?

— Cum ce ne facem ? Nouă ni s-a mai întâmplat. Ținem capul sus. Muncim pe unde o să găsim de lucru și ne creștem copiii. Nu ne lăsăm.

Ca să trăiască, mama a început să spele rufe. Și în odăița strîmtă, de atunci înainte au trăit numai ele două. Fata se ducea la școală. Învăța. Creștea și se lungea.

— O să vină tata acasă ?

— Poate.

— Când ?

— Peste zece ani.

— De ce atît de tîrziu, mamă ?

— L-au condamnat la zece ani de temniță.

Nu s-a mai întors niciodată.

Anii au trecut, au trecut.

La începutul războiului, au ridicat-o și pe măică-sa. Dar acum Sarmiza avea șaptesprezece ani. Învățase carte și începuse să aducă și ea un ban în casă. Lucra pînă se spetea la fabrica de chibrituri. Duminica seara se întâlnea cu băieți, cu fete. Discutau. Puneau plăci la un patefon vechi, dansau. Dansa frumos. Îi plăcea să danseze.

— De ce se adună tinerii cînd la unul, cînd la altul ?

— Tineri. Petrec. Dansează.

— Fata lui Ciobanu e pătimașă după dans. Parcă nici n-ar fi închis-o pe măică-sa.

— Așa e tineretul de azi. Uituc.

La arestarea măică-si, nu s-a speriat și n-a plîns. A știut pentru ce nu i se mai întoarce acasă mama. A știut și mai bine pentru ce nu i se mai întorsese cu ani în urmă acasă nici tatăl.

— Îi arestează pe comuniști...

— N-am nimic cu comuniștii.

— Îi arestează și-i împușcă.

— Degeaba. Nemții tot pierd războiul.

— Se poate. Dar deocamdată înaintează.

— Să vedem pînă unde.

Asculta. Asculta și tăcea. Învățase să tacă.

Trei zile și trei nopți o ținuseră închisă într-o odaie întunecoasă. Își dăduse seama că odaia se afla undeva la un subsol adînc. Pogorîse multe scări. Uitase să le numere, dar știa că fuseseră multe. A bătut în peretele din dreapta. N-a primit nici un răspuns. N-a primit răspuns nici atunci cînd a bătut în peretele din stînga sau în cel din fund. Totuși, în subsolul acela mai erau și alți oameni închiși. Dar zidurile vechi erau groase și pumnul ei, cu care bătuse în ziduri, prea mic și slab.

Vuietul orașului nu-i mai ajungea în urechi. Pierise. Nu auzea nimic altceva decît pașii sentinelei care se plimba pe lungul și îngustul coridor. Uneori soldatul se oprea și se uita în odaie. Greu de crezut că putea s-o vadă. Cum coridorul însă era slab luminat, ea vedea, în ferestruica aceea cu gratii, a ușii, un chip tînăr și slăbănog de țărănuș. Soldatul o întreba :

— Mai trăiești, lungano ?

De teamă ca nu cumva să-l cheme pe cel ce ținea la el cheia și să intre peste ea, îi răspundea totdeauna cu același glas și cu aceleași cuvinte :

— Mai trăiesc.

A stat ce-a stat în picioare. S-a plimbat de la un perete la altul pînă ce a ostenit. S-a așezat jos, cum se așază oamenii la țară. Dar cimentul era mai rece decît zidurile odăii. A înghețat și a început din nou să se plimbe. Să doarmă ? Pica de somn. Dar cum să doarmă și unde să doarmă ?

Pînă la urmă s-a ghemuit într-un colț și-a ațipit cu capul pe genunchi.

Au ținut-o cu pîine și apă. Sentinela se schimba. Ea rămînea acolo, uitată dintr-adins, ca să cadă pradă neliniștii și deznădejzii.

După trei zile a auzit pe coridor pașii unui om care nu purta bocanci, ci pantofi. Cheia s-a întors în broască, ușa s-a deschis și în prag s-a arătat un bărbat mărunțel, bubos și mustăcios. Cu glas răgușit, de bețivan, a întreat-o :

— Tu ești, fa, domnișoara Sarmiza Ciobanu ?

— Eu, domnule.

— Poftește cu mine, fa. Și-a adus șeful aminte și de tine. Să te porți frumos cu el și să-i pupi mîna.

— E preot ?

— Nu. Inspector. Mănîncă comuniști.

Au urcat scări multe, multe. La etaj bubosul a poftit-o într-un birou mare, luminos, unde o aștepta un domnișor elegant, cu monoclu la ochiul stîng și cu mustața subțire. Politicos, domnișorul s-a ridicat în picioare cînd a văzut-o.

— Pofțiți ! Pofțiți ! Luați loc, domnișoară. Tocmai vă așteptam, domnișoară. Tare mi-era dor de dumneata, domnișoară.

Ea s-a așezat pe scaunul din fața biroului. S-a răsturnat în fotoliul lui și domnișorul cu mustăți și monoclu. A privit-o ce-a privit-o și și-a aprins o țigară. I-a întins și fetei pachetul.

— Fumezi, domnișoară ?

— Mulțumesc, nu.

— Nu te sfii. Dacă ai obiceiul să fumezi, te rog, servește-te. Țigări de lux. Americane. Cu plută.

— Mulțumesc, nu fumez.

— Îmi pare rău, domnișoară. Te-am poftit la noi ca să stăm nițeluș de vorbă. Și cum știi că fumătorii se înțeleg mai ușor între ei, mi-ar face plăcere dacă ai fuma o țigară.

— Puteți să-mi spuneți pentru ce am fost adusă aici ?

— Drept să-ți spun, domnișoară Ciobanu, nu cred că pentru cine știe ce fapt grav. Cum ți-am spus, aș vrea să stăm nițeluș de vorbă. Prietenește.

— Dar ce am eu de vorbit cu dumneavoastră ?

— Locuiești în cartierul Grivița, nu ?

— Da, în cartierul Grivița locuiesc.

— De mulți ani ?

— De foarte mulți ani. Pot spune că am crescut în acest cartier.

— Așa ! Așa ! Vezi că ne înțelegem ? Ce meserie are tatăl dumitale, domnișoară Ciobanu ?

— Vreți poate să mă întrebați ce meserie a avut ?

— Nu... Chiar asta am vrut să te întreb : ce meserie are tatăl dumitale, domnul Matei Ciobanu.

— Era fierar. A lucrat la o fabrică.

— De ce-mi spui „a lucrat“ ? Cum ? Acum nu mai lucrează ?

— Nu. Nu mai lucrează.

— Vai... Nu cumva domnul Matei Ciobanu e bolnav ?

— Nu știu, domnule.

— Cum, domnișoară, se poate ? O persoană atit

de distinsă ca dumneata să-mi răspundă în felul acesta ! Cum ! Nu știi dacă tatăl dumitale e bolnav sau e sănătos ?

Trăsese câteva fumuri. Întinsese gîtul și o întrebă aproape șoptit :

— Nu cumva dumneata ești certată cu familia ? Spune-mi. Nu te jena. Se întîmplă adeseori ca fețișcane de vîrsta dumitale să se certe cu familia. Bani. Băieți. Amor...

— Nu mai am familie.

— Cum nu mai ai familie ? Atunci tatăl dumitale a murit ? Și a murit și mama dumitale ? Vai ! Vai !...

— Nu știu, domnule. Nu știu dacă mai trăiesc sau nu. Nu știu nimic despre ei.

— Cum, nici măcar atîta nu știi ? Dacă tatăl și mama dumitale mai trăiesc ?

— N-am cum să știu, domnule. V-am mai spus că n-am cum să știu.

— Vai, domnișoară ! Mă dezamăgești.

— Îmi pare rău...

— Dar ce s-a întîmplat cu tatăl dumitale ?

— Nu știu.

— Și cu mama dumitale ce s-a întîmplat ? Nu cumva părinții te-au părăsit ?

— M-au părăsit.

— Din ce cauză te-au părăsit ?

— Nu știu.

— Și încotro s-au dus ?

— Nu știu.

— Curios ! Curios !

— Dar dumneavoastră într-adevăr nu știți, domnule ?

— Nu știu. Dacă aș ști, nu te-aș întreba. Totuși, domnișoară, trebuie să-mi spui.

— Tatăl meu a fost arestat, judecat și închis.

— Și mama dumitale ?

— Și mama a fost arestată, judecată și închisă.

— Pentru hoție ?

— Nu.

— Atunci pentru ceva mai grav, poate. Pentru crimă ?

— Nu.

— Atunci pentru ce ? Trăim într-o țară în care oamenii nu sînt închiși așa, cu una, cu două. Regele... Mareșalul n-ar permite.

— Nu știu.

— Nu se poate să nu știi. O fată frumoasă, tânără și deșteaptă ca dumneata să nu știe pentru ce au fost arestați, judecați și închiși părinții ei ! De ce încerci să mă duci cu preșul, domnișoară ? Dumneata ai auzit de Sîngurelu ? De doctorul în drept Ilie Sîngurelu ?

— N-am auzit, domnule.

— De mirare ! Eu sînt Sîngurelu. Eu sînt doctorul în drept Ilie Sîngurelu, spaima comuniștilor. Ia spune-mi, tot n-ai auzit ? Mănînc carne de comuniști. Beau sînge de comuniști.

— N-am auzit, domnule.

— De mirare... De mirare...

— Dacă n-am auzit...

— Spune-mi ce comuniști cunoști ?

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Cum se poate, domnișoară? Fată de comuniști cunoscuți, arestați și judecați și condamnați la ani de temniță pentru agitație comunistă, și să nu cunoască nici un comunist!... Cine-o să te creadă? A? Ce prost o să te creadă?

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Scoate ce ai în gușă.

— N-am ce scoate.

— Ia rizi! Rizi, domnișoară Ciobanu. Rizi, „to-varășă” Ciobanu...

— Cum o să rîd dacă nu-mi vine să rîd?

— Te rog să rizi, domnișoară.

— Nu pot să rîd, domnule.

— Atunci fii drăguță, domnișoară Ciobanu, și rinjește.

— Pentru ce?

— Pentru ce? Pentru un lucru foarte simplu. Vreau să-ți văd toți dinții. Vreau să-ți văd dinții întregi și la locul lor.

— Pentru ce să-mi vedeți dinții?

— Vreau să-ți văd toți dinții, domnișoară. Și vreau să-ți-i văd pe toți la locul lor, pentru că peste o clipă n-am să-i mai pot vedea. O să-ți-i culegi de pe covor. Nu înțelegi? Trebuie să-mi spui ce comuniști cunoști. Altfel...

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— O să vedem... O să vedem dacă dumneata cunoști sau nu cunoști. Acușica o să vedem, domnișoară Ciobanu.

Își scosese ceasul de la mîină. Pe urmă își scosese și inelele din degete. Apoi aprinsese încă o țigară. Iarăși îi întinsese pachetul.

— Fii drăguță, domnișoară, și totuși ia o țigară.

— V-am mai spus că nu fumez, domnule.

— Da, da. N-am uitat. Totuși, ar fi bine să fumezi. Stăruie. Fumatul dă gânduri bune omului. Aprinzi o țigară, tragi câteva fumuri. Între timp te mai gîndești și dumneata. Mai chibzuiești. Și după ce chibzuiești, începe să-ți turuie gurița și-mi spui numele tuturor comuniștilor pe care îi cunoști dumneata în cartierul Grivița. Sau în orice alt cartier. Îmi trebuie numele comuniștilor. Îmi trebuie numele tuturor comuniștilor pe care îi cunoști. Înțelegeți, domnișoară Ciobanu? O! Poate dumneata te temi c-o să li se întîmple ceva? Pe cuvîntul meu de onoare că n-o să li se întîmple nimic. N-o să li se întîmple nimic. Și apoi, domnișoară Ciobanu, nimeni n-o să știe că dumneata mi-ai dat numele lor. Dar vezi... Acum e război. Și vrem și noi să știm cam cîți comuniști avem în țară. Ești romîncă! Ce ne trebuie nouă bolșevismul rușilor? Trebuie să ne dai o mîină de ajutor să le luăm urma. O să-i ținem la păstru pînă cucerim Rusia. Pe urmă le dăm drumul. Dacă n-o să mai fie comuniști în Rusia o să se lase și ai noștri de comunism.

— Nu cunosc nici un comunist, domnule.

— Bine, bine. Nici nu-ți cer să-mi răspunzi acum. Fii drăguță și ia o țigară. Uite, o să ți-o aprind eu.

Luase chibritul. Îl aprinsese și-l întinsese spre gura fetei. Îi pîrlise vîrfurile nasului cu flacăra. Fata suflase și flacăra bățului de chibrit se stinsese.

— De ce ai stins chibritul?

— Îmi ardea nasul.

— Și nu ți-a plăcut ?

— Nu mi-a plăcut.

— Bine că știi, domnișoară.

Aprinsese alt chibrit. Ocolise masa și o prinsese cu mîna de ceafă. Cu cealaltă dusese chibritul și-l ținuse pînă cînd se stinsese, lipit de vîrfurile nasului fetei. O usturase arsura dar strînsese buzele și nu strigase.

— Ai rezistat, tîrfo... Dar să vedem cît o să mai rezisti...

— Să nu mă insulti, domnule.

Începuse să strige :

— Răgălie... Mă, Răgălie... Ia vino înapoi, Răgălie...

Răgălie nu răspunsese, dar din odaia vecină venise un om tot atît de tînăr și tot atît de elegant îmbrăcat ca Sîngurelu. Numai că era ceva mai nalt și mai voinic. Avea capul mare, rotund și pletos, și purta mustăți lungi, groase, voievodale.

— Nu-l mai striga pe Răgălie, Sîngurelule. Tocmai acum i-am dat o misiune urgentă.

Noul venit privise fetișcana cu interes. Întrebă :

— Ciobanu ?

— Da, răspunsese Sîngurelu, Ciobanu, Sarmiza Ciobanu. Face pe nebuna. Ne dă de furcă. Intenționează să-o dau pe mîna lui Răgălie.

Lui Sîngurelu i se vedea încă enervarea pe față. Noul venit zise :

— Ți-am spus de atîtea ori, Sîngurelule, trebuie să fii calm, calm...

— Calm... Calm... Dar cum să fiu calm, domnule inspector general? Nu vorbește. Închipuiește-ți și dumneata!... Sîngurelu se poartă bine cu ea, îi vorbește frumos, îi oferă țigări. Eram cit pe aci să-i fac și curte. Și ea... tace...

— Neam prost!... Adu-ți aminte, Sîngurelule, cîte dificultăți ne-a făcut bătrînul Ciobanu. Pe urmă... Pe urmă tot a vorbit... Adu-ți aminte, Sîngurelule, cîte dificultăți ne-a făcut și bătrîna Ciobanu. Pe urmă... Pe urmă și ea a vorbit. Ne-a vărsat pe masă tot ce avea în gușă...

— Da, da... Au spus tot ce știau.

Sarmizei îi venise să sară la ei, să-i zgîrie cu unghiile, să le scoată ochii și să le strige: „Nu. Nu-i adevărat. Nici tata n-a putut să vorbească în fața voastră, nici mama. I-am cunoscut eu bine pe amîndoi.” Se stăpîni însă și tăcu. Obrazul proaspăt ca piersica dată în pîrg rămăsese împietrit și cei doi nu izbutiră să citească nimic pe el.

— Da, da, spuse iarăși inspectorul cu mustăți voievodale. Ciobanii sînt neam prost, țărani încă-pățînați. Pînă nu-i faci zob nu deschid gura.

Se apropie de Sarmiza și o întrebă:

— Nu-i așa, domnișoară, că ești neam prost? Îi văzuse arsura.

— A!... dar asta ce-nseamnă?

Sarmiza se mulțumise să ridice din umeri.

— Sîngurelule, Sîngurelule... Cînd ai să înveți, dragul meu, să te porți cum se cuvine cu oamenii? Poftim! i-ai pîrlit fetei virful nasului... Nu ajungi la nici un rezultat dacă apropii chibritul de nasul cuiva. Acela nu are decît să sufle și ți-l stinge.

Strici chibriturile degeaba, Singurelule, și chibriturile sînt scumpe.

Văzu pachetul cu țigări de pe masă. Întinse mîna, luă o țigară și o aprinse. Trase un scaun lîngă Sarmiza și se așeză. Apucă fata de chică. Sarmiza simțea că a fost prinsă de o gheară de fier. Inspectorul general îi apropie obrazul de obrazul lui. Trase din țigară adînc, în piept, apoi îi rezezi fetei șuvița de fum în ochi.

— Nu clipi! îi spuse încet. Nu clipi. Dacă închizi ochii te omor, auzi? Te omor. Eu am omorît mulți oameni, auzi! Am omorît mulți comuniști. Eu sînt moartea și pieirea comuniștilor.

Răbdă batjocura. Răbdă, fără să crîcnească, și chinul. Îi privea țigara. Vedea că e pe sfîrșite.

„Mai are de tras două fumuri. Acum are s-o stingă. Poate că s-a săturat de fumat și nu mai aprinde alta.”

Prevăzuse întocmai ceea ce avea să se mai petreacă. Inspectorul general îi mai afumă de două ori ochii, apoi o împunse în tîmplă cu vîrful de foc al țigării. Pielea sfîrîi. Sarmiza își încleștă fălcile. Inspectorul general apăsă și răsuci țigara pe tîmpla ei pînă se stinse.

— Singurelu...

— Da, domnule inspector general.

— Dă-mi un chibrit aprins.

Ferindu-se să nu-i aprindă părul, îi arse cu flacăra chibritului sfîrcul urechii drepte. Mai ceru un chibrit aprins și-i arse și sfîrcul urechii din stînga.

— Acuma vrei să vorbești?

Fata tăcu. Podeaua biroului era acoperită cu un mare covor persan. Începu să-i numere în gând dungile de la margini. Avea multe dungi. Era un covor de mare preț.

— Ia spune-ne, ce comuniști cunoști ?

— Nu cunosc nici un comunist.

— Cum nu cunoști ? Trebuie să cunoști. Părinții dumitale au fost comuniști.

— Nu am avut și nu am nici o legătură cu comuniștii.

— Sîngurelu...

— Da, domnule inspector general.

— Treci lingă mine cu cutia de chibrituri.

— Am înțeles, domnule inspector general.

— Domnișoară Ciobanu, dumneata ai auzit de inspectorul general Balotă ?

— N-am auzit, domnule.

— Nu se poate să fi trăit printre comuniști și să nu fi auzit de numele meu. Sînt moartea comuniștilor. Sînt pieirea comuniștilor.

— N-am auzit, domnule...

I-au ars, rînd pe rînd, buricele degetelor cu chibrituri aprinse.

În biroul acela, de la etaj, unde-o terfeleau și o schingiuiiau, soarele năvălea și strălucea în ferestre. Auzea zumzetul viu al orașului.

— Ziare... ziare...

— Bătălia de la Harkov...

— Ziare... ziare...

— Bătălia de la Moscova...

— Ziare... ziare...

— Cuvîntarea Führerului...

- Ziare... ziare...
- Londra în flăcări...
- Ziare... ziare...
- Bătălia de la...

Careva din vecini lăsase fereastra deschisă. La radio își dădea poalele peste cap o cîntăreață:

*Și-am să te prind
Și-am să te bat
Cu scîndura de la pat..*

- Eu zic că e destul pentru astăzi, Sîngurelule.
- Cum doriți, domnule inspector general, cum doriți dumneavoastră.

Inspectorul general Balotă sunase și numaidecît în ușa se ivise mărunțelul, cu chip răvășit de băutură și bubos.

— Ia-o, Beldie, și du-o de unde-ai adus-o. Ia seama la scări, cînd coborîți.

— Am înțeles, domnule inspector general.

Se dusesse după mărunțel. Ajunsesse la ușa clătinîndu-se.

— Beldie...

— Da, domnule inspector general...

— S-o ții de braț să nu cadă. E cam amețită.

Acestea fuseseră numai începutul. A doua zi n-o mai chemaseră. O țiriseră într-o altă odaie, tot acolo la subsol. De față cu eleganții inspectori, haidamaci cu mînecele suflecate o dezbrăcaseră la piele și-o biciuiseră pînă la sînge. Leșinase de cîteva ori. O lăsau să se odihnească un timp în leșin, aruncau asupra ei o căldare cu apă rece, o trezeau și-o biciuiau din nou. După ce o snopiseră de nici nu mai știa pe ce lume se află, chemaseră

un sanitar care-i curăţase trupul plin de sânge cu ghome de vată muiate în spirit. Sanitarul o ajutase să se îmbrace şi plecase.

— Acum ia loc pe scaun, domnişoară Ciobanu.

Încercase, însă acum trupul ei nu mai răbda scîndura tare.

— Ei, te-ai cumiţit ?

Tăcuse.

— Te încăpăţinezi zadarnic, domnişoară Ciobanu. Dacă nu azi, mîine. Dacă nu mîine, poi-mîine. Tot avem să te facem noi să deschizi pliscul.

Tăcuse. Ca piatra tăcuse. Ca pămîntul tăcuse. Ştia că de va rosti un singur nume le va rosti după aceea pe toate cîte le ştia. Trebuia să tacă, să tacă.

— Domnişoară Ciobanu, ar trebui să vorbeşti. Spune-ne, ce comunişti cunoşti ?

— Nu cunosc nici un comunist.

— Domnişoară Ciobanu, dumneata n-ai inimă ? Orice om are inimă. Nu se poate să nu ai şi dumneata inimă. Dacă nu ţi-e milă de dumneata, ar trebui să-ţi fie milă de noi. Pentru ce ne chinuieşti cu încăpăţinarea dumitale ? Stăm în jurul dumitale atîţia oameni. Ne pierdem zilele şi ne pierdem nopţile cu dumneata. Şi mai avem şi alte treburi. Sîntem oameni subţiri, am învăţat şi-n străinătate. Mai citim o carte. Mai...

A treia zi o bătuseră la tălpi. A patra zi îi vîrîseră scobitori sub unghii. A cincea zi îi smulseră şuviţe de păr cu cleştele. A şasea zi îi tăiaseră la şolduri buzunare în piele şi le umpluseră cu sare. A şaptea zi o lăsaseră în pace, dar într-a opta îi răsuciseră şi-i retezaseră vîrfurile sînilor cu

un clește mic făcut parcă anume pentru așa ceva.

— Tot nu vrei să vorbești, domnișoară Ciobanu?

— N-am ce vorbi.

Inspectorul general Balotă care asistase, împreună cu Singurelu, la toate schingiuirile, zisese :

— Am avut dreptate, Sîngurelule... Fata se trage dintr-un neam prost. Nu e nimic de făcut cu ea. Las-o liniștită cîteva zile să-și mai vină în fire. După aceea să intre în acțiune „comuniștii noștri“.

Ilie Sîngurelu o lăsase în pace o săptămîină. Zăcuse pe cimentul rece al odăii întunecoase de la subsol. Se hrănise cu apă și pîine. Se gîndea că nu e singură pe lume pentru că din cînd în cînd apărea în ferestruica zăbreliată a ușii un cap de soldat care-i punea aceeași întrebare :

— Mai trăiești, fată ?

— Mai trăiesc... Mai trăiesc.

Sanitarul venea și-i oblojea rănile. Mărunțelul bubos și puhav îl asista.

Uneori, prinsă de slăbiciune, dorea moartea. Să moară. Să nu mai știe nimic. Să doarmă somnul morții mereu, mereu, pînă la sfîrșitul lumii. Nu trecea mult și o cuprindea rușinea. Cum să moară ? Să le facă pe plac dușmanilor ? Dușmanii nici nu doreau altceva decît să-i zdrobească pe comuniști, să-i omoare pînă la unul, să le stîrpească sămînța. Familia lor fusese alcătuită din trei oameni. Tatăl murise la închisoare, ucis, fără îndoială, în bătăi ori împușcat. Mama fusese bătută la cercetări. O judecaseră și o condamnaseră dar nu o trimiseseră la închisoare. O chemaseră în casa sumbră în al

cărei subsol se afla ea acum, pentru cercetări suplimentare. O chinuseră și o schingiuseră din nou sub ochii lui Singurelu și ai lui Balotă. O chinuseră și o schingiuseră pînă ce-i luaseră sufletul. Apoi... Ea, Sarmiza, aflase totul... Apoi îi urcaseră trupul sfărîmat la etaj și noaptea o aruncaseră de acolo în curte pe asfalt. Actul de deces spunea că „arestata Ioana Ciobanu, sustrăgîndu-se de sub privirile paznicilor, a profitat de faptul că o fereastră se afla deschisă și s-a zvîrlit în gol pentru a se sinucide”.

Trebuie să trăiască. Să îndure totul și să trăiască. Să trăiască și să apuce ziua victoriei care avea să vină. Atunci... Atunci va lucra, va activa, își va împlini rostul pentru care a venit ea pe această lume plină de strîmbătate și de suferință. Va trebui să trăiască. Și aci, orice s-ar întîmpla cu ea, să tacă, să nu rostească nici un nume, să nu trădeze nici o taină. Așa fusese învățată de tovarășii ei. Tovarășii ei! Avea o sumedenie de tovarășii... Ce oameni de nădejde! Ah! Dacă ar putea să fie și ea tot atît de tare, tot atît de neînfricată ca ei... Gîndurile i se depăneau și o întăreau. Atunci, cînd va fi să vină ziua victoriei...

Auzise pași pe sală. Auzise cheia scrișnind în broasca ușii. „Vin să mă ia. Au să mă chinuie iarăși”... Lîngă mărunțelul bubos îi văzuse în ușa pe Olga și pe Alin. Așadar îi arestaseră și pe ei. Probabil că-l arestaseră și pe Berbecaru, legătura ei. Mărunțelul bubos încuiase ușa și se depărtase. Auzise depărtîndu-se și pașii grei ai soldatului încălțat cu bocanci. Acum nu mai era singură. Urma

să-și împartă odaia cu Olga, cu Alin... Va trebui însă și față de ei să-și țină gura. Trebuie să fie într-unul din ziduri o deschizătură dincolo de care stă ciulită urechea unui ascultător.

Olga și Alin i se așezaseră alături.

— Te-au chinuit mult ?

— Nu.

— Am venit să-ți aducem sfat bun, spuse Olga. Nu avem prea mult timp de stat împreună.

Tăcuse. Își încleștase fălcile ca nu cumva să-i scape o vorbă nelalocul ei.

— Sfatul nostru este să spui, fără nici o ezitare, numele tuturor tovarășilor din grupa ta. Ei știu totul. Te lași chinuită zadarnic. Știu totul.

Continuase să tacă. Se uita numai prin întunericul străveziu al odăii la chipul Olgăi și al lui Alin. Nu avea nici o îndoială. Ei, și nu alții, se aflau acolo lângă ea. Vechii ei tovarăși. Nu visa. Era trează. O durea trupul. Începu să o doară și sufletul.

— N-auzi, tovarășă ? Trebuie să dai lista grupei. Ei tot o cunosc, spusese și Alin. Nu te mai lăsa schingiuită zadarnic.

— Nu înțeleg ce voți de la mine, șoptise ea într-un târziu. Nu vă cunosc pe nici unul și nici nu doresc să vă cunosc.

— Tovarășă Sarmiza...

— Nu sînt tovarășa voastră. Nu înțeleg pentru ce mă numiți așa. Nu v-am văzut niciodată. Nu vă cunosc. Nu știu nimic.

O chinuseră cu stăruințele lor mai bine de un ceas. Nu le mai spusese nici un cuvînt. Pentru ea era limpede : Olga și Alin, a căror tărie de carac-

ter o invidiase și rîvnise atît de mult mai înainte s-o aibă și ea, nu rezistaseră schingiuirilor și trădaseră... Ori poate — gîndul o făcea să se cutremure — ori poate nu fuseseră decît niște unelte ale stăpînirii introduse printre ei. În orice caz, trădaseră. Poate trădaseră și alții mai mari, ca Berbecaru... Prea des cădeau pradă grupuri întregi...

Întîmplarea o durea mai mult decît toate bătăile și chinurile la care fusese supusă. Nu mai izbuti să-și păstreze firea. O podidi plînsul. Se lăsă plînsului care o istovea dar o și liniștea. Olga, Alin, poate și Berbecaru trădaseră. Partidul era supus la grele încercări. Se urmărea nimicirea lui. Se urmărea pieirea tuturor comuniștilor. Partidul, cum se vedea acum, avea în sînul lui oameni slabi, care nu rezistau probei de foc. Dar, în același larg sîn al lui, partidul avea mult mai mulți oameni tari, pe care nimic nu-i putea doborî și înfrînge. Se gîndi la ceferiști. Se gîndi la bărbații grozavi care organizaseră zguduitoarea grevă de la Grivița. Aceia zăceau de ani de zile în temnițe. Suferiseră mult mai mult decît ea. Înduraseră mult mai mult decît ea. Aceia aveau să fie într-o zi biruitori. Cu aceia rîvnea ea să se asemuie. Tatăl ei, dacă n-ar fi fost ucis, cu aceia ar fi asemuit. Și mama ei, tot cu bărbații aceia s-ar fi potrivit la fire, dacă n-ar fi fost omorîtă. Războiul!... Nemții și ostașii lui Antonescu înaintau pe pămînturile rusești. Nimiceau sate și orașe. Jefuiau și ucideau. Dar războiul avea să se prelungească și pînă la urmă nemții aveau să piardă războiul. Ea voia să trăiască pentru a apuca ziua aceea, pentru a se bucura de ziua

aceea și pentru a putea să le spună tovarășilor ei — ciți vor mai trăi pînă atunci — că ea n-a trădat, că a îndurat mult dar că s-a ținut tare, ca o adevărată comunistă, că n-a trădat nici o taină de partid, că n-a aruncat în labele călăilor nici un tovarăș.

A doua zi, Olga și Alin o vizitaseră din nou.

— Venim din partea tovarășului Berbecaru. Te sfătuim să nu mai rezști. Să dai lista. Ei o cunosc. Să nu ascunzi nimic. Să spui totul și apoi să scrii totul pe hîrtie și să iscălești.

— Nu vă cunosc. Nu cunosc nici un Berbecaru.

Mai mult de o săptămînă Olga și Alin o văzuseră o dată sau de două ori pe zi și stăruiseră să iasă din tăcere. După ce se convinseseră că și-au pierdut timpul zadarnic, o anunțară :

— Noi nu am rezistat. Am spus tot ce știam. Am dat scris tot ce știam. La proces o să te recunoaștem. Suferi zadarnic.

— Nu vă cunosc. Nu cunosc nici o organizație. Nu cunosc nici un partid.

Negase și la proces. O condamnaseră și o trimiseseră la Mislea.

Întins pe pat, odihnit după somn, Clemente Țigănuș îi apucase mîinile între mîinile lui. Îi săruta rînd pe rînd degetele care mai purtau, la vîrfuri, urmele arsurilor. Roza Caleb se pregătea să-i aplice tratamentul și uneori arunca o ochire spre tineri.

Țigănuș spuse :

— Sarmiza, știi tu la ce m-am gîndit eu ?

— Cum aș putea să știu ?

— M-am gândit că ție îți place grozav de mult să dansezi.

— Îmi place.

— La dans te-am cunoscut.

— Da. Întîia oară am dansat cu tine la Galați, la o reuniune tovărășească.

— Pe urmă am mai dansat noi de multe ori.

— Am mai dansat, Clemente.

— Și-o să mai dansăm, Sarmiza.

— Cum ?

— Tu ai auzit de Maresiev ?

— Am auzit.

— O să rog partidul să mă trimită la Moscova, la marii specialiști, să-mi potrivească un picior strașnic. O să pot să dansez cu tine, Sarmiza.

Urmează volumul al III-lea

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
11 Mușcata	5
12 Uruma	47
13 Pădurea	93
14 Cireșe	135
15 Vălmășag	177
16 Vals trist	217
17 Basmale curate	253
18 Ca roua din câmp	301
19 Roza	339
20 Sarmiza	385

Responsabil de carte: Cornel Popescu
Tehnoredactor: I. Horga
Corector: N. Teodosiu

*Dat la cules 21.08.58. Bun de tipar 15.11.58. Tiraj
25100+5050 ex. Hirtie semivelină mată de 65 gr. m.²
Format 540×840/16. Coll ed. 16,18. Coli de tipar 27.
Ediția I. Comanda 4104. A. nr. 1423. Pentru
bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R-31*

Tiparul executat sub com. nr. 81211 la Combinatul
Poligrafic Casa Științei „I. V. STALIN”, Piața
Științei nr. 1, București — R.P.R.